

RŪMENES MUIŽA
KANDAVA

SATURS

Ievads	2
Rūmene un tās valdītāji	5
Rūmene sensenos laikos (Livonijas ordeņa valstī 1253-1561)	5
Rūmene Kurzemes – Zemgales hercogistē (1561-1795).....	11
Rūmene zem ķeizarkiskās Krievijas sceptera (1795-1917).....	33
Rūmenes robežstrīdi	49
Rūmene Kandavas baznīcas draudzē.....	53
Rūmenes ļaudis Kandavas baznīcas grāmatās.....	64
Rūmenes muižas sadalīšana.....	67
Jaunie Rūmenes muižas centra saimnieki [jeb Dauguļu laiks Rūmenē]	70
Rūmenes muižas neatsavināmā daļa [jeb Švarcu īpašuma daļa].....	78
Nobeigums	84

RŪMENES MUIŽA

1407 – *Rvmenebeke*,¹ 1504 – *Dorf Rummen*,² 1519 – *Ruhmen*,³ 1586 – *Hoff Rhuemen*⁴, 1826 – *Rumen*⁵

Ievads

Kandava un tikai četrus kilometrus netālu esošā Rūmene atrodas Austrumkursas augstienē. Senatnē Kandavas novadu klāja diženu ozolu audzes, tur dzīvojuši gan lībieši, gan kurši. Kandava bijusi viens no senās Vanemas zemes centriem un tās vārds pirmoreiz minēts 1230. gada līgumā starp kuršu vecākajiem un vāciem, kurus pārstāvēja Zobenbrāļu ordenis, Rīgas Māras baznīcas domkapituls un Rīgas rāte.⁶

Pēc astoņus gadus ieilgušā strīda par kuršu zemju sadalīšanu starp Livonijas ordeni un katoļu baznīcu, kuru pārstāvēja Kursas bīskaps, 1253. gada 4. aprīlī tika noslēgts līgums, saskaņā ar kuru Kandavas novads (*Candowe*) Miera Kursas zemē kopā ar citiem kaimiņu novadiem nonāca ordeņa pakļautībā.⁷

Pēc sakāves Saules kaujā 1236. gadā Zobenbrāļu ordenis beidza pastāvēt un tā vietā 1237. gadā izveidojās Vācu ordeņa atzars – Livonijas ordenis, kura augstākais pavēlnieks bija mestrs.⁸ Viduslaikos Kandava atradās pie nozīmīga galvenā ceļa, kas no vācu ordeņa šūpuļa – Marienburgas Prūsijā – veda uz Narvu.⁹ Tas, protams, ietekmēja un sekmēja novada attīstību.

Saviem vasaļiem Livonijas ordeņa mestri izlēņoja zemes. Izlēņošanas aktu apliecināja ar rakstu, tā saucamo lēņa grāmatu. Lēņa vīram par to bija pienākums jāt karā, pildīt administratīvos uzdevumus, kalpot kunga galmā un piedalīties tiesas spriešanā. Uz lēņa bija jādzīvo zemniekiem, kas lēņa vīru uzturētu, jo viņš parasti bija augstmanis un profesionāls karavīrs.¹⁰

No senajiem lēņiem vēlāk izauga muižas, arī Rūmene. Vārds „Rūmene” pirmoreiz minēts upītes nosaukumā kādā 1407. gada lēņa grāmatā.¹¹ Ordeņa pastāvēšanas laikā Rūmene ietilpa Kandavas fogtejas Kandavas draudzes novadā, kas bija administratīva teritorija, Kurzemes-Zemgales hercogistē – Kandavas pilskunga apgabalā, Kurzemes guberņā un Latvijas Republikā – Talsu apriņķa Kandavas pagastā,¹² bet padomju laikā – Kandavas pilsētas padomei pakļautajā teritorijā.¹³ Tagad Rūmene ir Kandavas novada sastāvdaļa.

Rūmenes muižas vēsture pētīta maz, publicētā literatūra galvenokārt attiecas uz vācbaltu pētījumiem. Plašākās ziņas var smelties Kurzemes bruņniecības arhivāra Eduarda fon Firksa (*Fircks*) muižu vēstures apkopojumā „Jaunas Kurzemes muižu hronikas” („Neue kurländische Güter-Chroniken”), kur atrodama informācija par Lamiņu muižu, kas līdz pat 17. gadsimta otrajai pusei atradās vienā valdījumā ar Rūmeni.¹⁴

E. f. Firksa veikumu savā apkopojumā „Rakstos par Kurzemes muižu vēsturi” („Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands”) vēlāk izmantojis Dr. Persijs fon Šrēders (*Percy von Schroeders*).¹⁵ Abi šie autori balstījušies uz Kurzemes guberņas laika arhivāra un aizrautīga vēsturnieka Johana Heinriha Voldemāra (1819-1880), Krišjāņa Valdemāra brāļa, un citu muižu vēstures pētnieku izpētītajiem un apkopotajiem materiāliem.

J. H. Voldemārs nopietni nodarbojās ar vēstures avotu pētniecību, viņš galvenokārt vācis un apkopojis dokumentus, kas saistīti ar muižu, baznīcu un pilsētu vēsturi, kā arī dzimtu ģealoģiju. Pēc Latvijas neatkarības atgūšanas J. H. Voldemāra savāktie materiāli ir pieejami pētniekiem Kurzemes bruņniecības arhīva (1618-1936) dokumentos Latvijas Valsts vēstures arhīva 640. fonda 3. aprakstā.

Iepriekš minēto izdarītais neapšaubāmi izmantots arī unikālā jaunāka laika enciklopēdiskajā darbā par Latvijas vietu vēsturi, proti, Hansa Feldmaņa un Heinca fon cur Mīlena (*zur Mühlen*) „Baltijas vēsturiskajā leksikonā” („Baltisches historisches Ortslexikon”),¹⁶ kas ir izejas punkts un palīglīdzeklis katram muižu vēstures pētniekam un satur ļoti koncentrētu informāciju. Augstāk minētā literatūra par muižu vēsturi pieejama gan tikai vācu valodā lasošiem interesentiem.

Pavisam maz ziņas par Rūmeni var atrast latviešu valodā. K. P. Kundziņa 1935. gadā publicētajā aprakstā „Pilsētu un muižu vēsture”, kur sniegta gan plašāka, gan ne tik plaša informācija par Talsu apriņķa muižu vēsturi, Rūmene nav pat pieminēta.¹⁷

Dažas rindiņas par Rūmeni varam izlasīt „Latvijas PSR Mazajā enciklopēdijā”: „Apdzīvota vieta Tukuma rajona Kandavas pilsētai pakļautajā teritorijā, 33 km no Tukuma, 4 km no Kandavas. Dzelzceļa stacija Līgciems 6 km. 96 iedzīvotāji (1967). Rūmenē ir veikals, pamatskola (nodibināta 1892), kolhoza „Abava” klubs (150 vietu). Rūmenes skolas parks – dabas aizsardzības objekts.”¹⁸

Lai arī tuvu visos laikos un it sevišķi pirmās neatkarīgās Latvijas laikā tūristu iecienītai „Kurzemes Šveicei”, Rūmene ne tad,¹⁹ ne arī padomju laikā²⁰ un, šķiet, joprojām nav iekļauta populāru tūrisma maršrutu ceļā. 1958. gadā kā aizsargājams dabas objekts pieminēts vien Rūmenes parks (kolhozs „Zelta vārpa” un Rūmenes skola).²¹

Pirmoreiz Rūmenes muižu pēc Latvijas neatkarības atgūšanas savā aprakstā „Kandava” 1992. gadā pieminējis izcilais Kandavas vēsturnieks Viktors Vītols:

„19. gadsimtā parādās Rūmenes muižas vārds. Te, lauku māju vietā, uzcelta pils, kuras fasādē redzami divi gadskaitļi – parka pusē – 1876, ar iniciāļiem VD, bet ieejas pusē – 1892, ar īpašnieka Ernesta fon Liras iniciāļiem. Fon Liram piederējis kuģniecības kantoris Rīgā, kā arī viņš pildījis diplomāta pienākumus Zviedrijā. 1900. gadā ap pili izveidots parks, kuru plānojis Rīgas pilsētas dārzu direktors Georgs Kufalts (1853-1938), bet viņa sāktu darbu turpinājis sāmsalietis Lorts. Parkā vēl šodien atrodami Ungārijas ceriņi, sarkanais ozols, dažādas kļavu sugas, piramidālie un sēru ozoli, šķeltlapu dižskabārdis, plūškoks un citi eksoti. No diķa izrakumiem izveidota terase, kura tiek atjaunota. Muižas komplekss ar pili, saimniecības ēkām un parku atrodas valsts aizsardzībā. Ap 1910. gadu muižas īpašnieks bijis Švarcs – Rīgas biržas direktors. 1840. gada sarakstos minēta Rūmenes skola.”²²

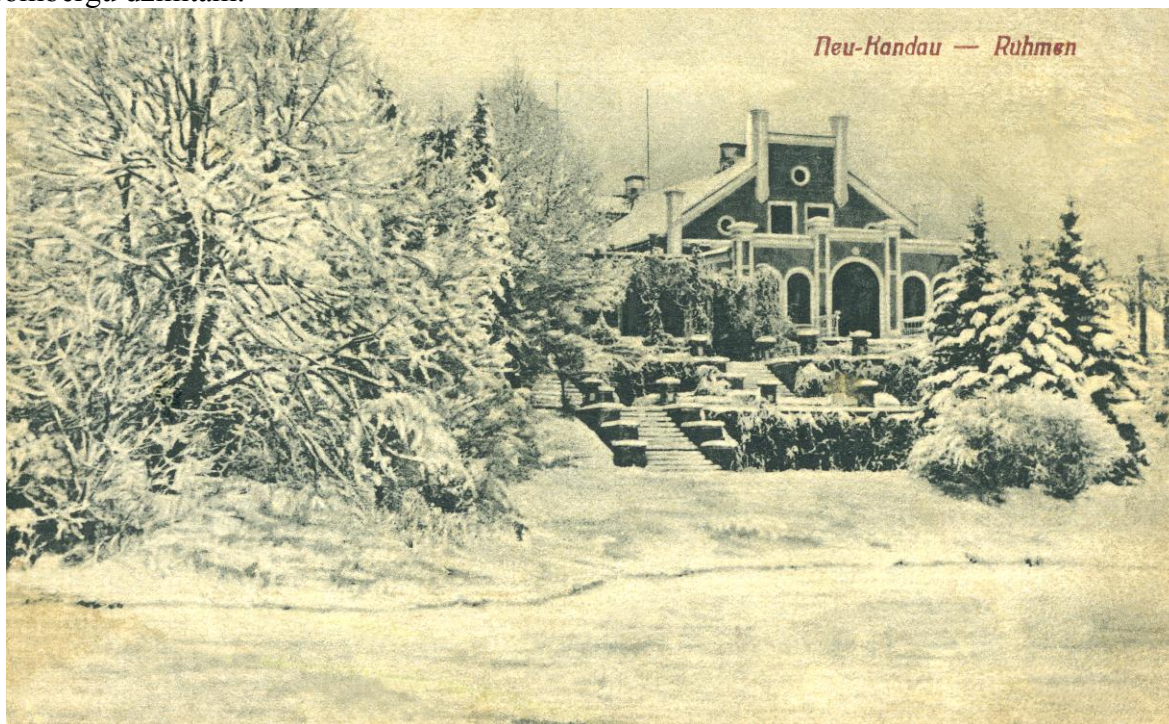
Nevar pārņemt V. Vītola nepareizības, jo no kurienes lai viņš būtu smēlies informāciju, ja muižu vēstures dokumenti līdz atmodai nebija pieejami.

Īsa informācija ar fotogrāfijām par Rūmenes muižu sniegta Tukuma muzeja izstādes katalogā „Muižas lauku kultūrvidē”.²³ Šī izpētes darba procesā atklājušies fakti ļauj novērst tajā minētās neprecizitātes, tomēr minētais katalogs būtībā bija pirmais mēģinājums pēc Latvijas neatkarības atgūšanas sniegt ziņas par kādreizējām Tukuma rajona muižām – pēc tajā brīdī pieejamiem avotiem.

Vārdam „muiža” mūsdienu izpratnē ir vairākas nianšes: ar to saprot visu kunga ēku un zemes kopumu jeb viduslaiku lēni, tomēr visu lēņa novadu parasti par muižu neuzskata; ar muižu saprot kunga dzīvojamo māju (*Herrenhaus*); kā muiža tiek apzīmēta arī kunga sēta, t. i. kunga dzīvojamā māja kopā ar saimniecības ēkām, kā lopu kūtiem, zirgu stalliem, rijām, klētīm, dzirnavām, pagrabiem u. c. (*Hof, Gut*); muiža ir arī kungu sētas novads (klausu muiža), ko tās valdītājs apstrādā klausu kārtā – ar nealgotu jeb neapmaksātu darba spēku; tradicionālā jeb klasiskā nozīmē ar muižu saprot to kunga zemes vai lēņa daļu, ko viņš pats apsaimnieko (*Hofsland, Gutshof*), lēņa dokumentos to sauc par kunga sētas novadu, latviski – muižas zeme.²⁴

Tiesiskā ziņā Rūmene piederēja bruņinieku muižām (*Adelige-, Rittergüter*), kas no visām muižu kategorijām skaita, platības un tiesību ziņā bija visvērtīgākās muižas.²⁵ „Bruņinieku muiža” ir sens apzīmējums muižām, kuras ar balsstiesībām tika pārstāvētas Kurzemes muižnieku sanāksmē – landtāgā. Šim nolūkam no politiskajā draudzē esošu muižu īpašnieku vidus izvirzīja pārstāvjus, ko sauca par pilnvarotajiem.²⁶

Pirmās ziņas par Rūmeni sniedz senie dokumenti – lēņa grāmatas, protokoli par robežstrīdu un mantojuma strīdu izšķiršanu. Rūmenes muižas vēstures izpētes darba gaitā apzināti galvenokārt Latvijas Valsts vēstures arhīva (LVVA) dokumenti par laiku no 15. līdz 20. gadsimtam. Visvairāk izmantotas LVVA 1100. fonda (Muižnieku dzimtu dokumenti) 13. un 14. aprakstā atrodamās lietas, kas attiecas uz kādreizējo Rūmenes muižas īpašnieku Brinkenu, Brunovu, Butlaru, Disterloe, Feiliceru-Franku, Heikingu, Korfu, Mirbahu, Štempelu un Štrombergu dzimtām.

Darba procesā izmantoti galvenokārt vācu valodā publicētie pētījumi par muižu vēsturi, Herdera institūta (Marburga) datu bāze „Kurzemes muižu dokumenti”, Kandavas evaņģēliski luteriskās baznīcas draudzes grāmatas, ģenealoģiskā literatūra par muižnieku u. c. dzimtām, kā arī cita literatūra.

Šī apkopojuma mērķis ir sniegt ieskatu Rūmenes muižas vēsturē, uz izpētīto materiālu pamata raksturot tai piederošās teritoriālās vienības un cilvēkus no vissenākajiem laikiem līdz tās pastāvēšanas beigām, caur muižas īpašniekiem, tās apsaimniekotājiem, muižas ļaudīm un viņu ģimenes locekļiem parādīt tās saistību ar ārpusauli, notikumiem draudzē, valstī, Eiropā. Izmantotie publicētie materiāli un rokraksti ļauj paskatīties uz norisēm Kandavas novadā no cita, mazāk zināma skatu punkta.

Ilustrācijai izmantoti dokumenti, kartes un attēli no Latvijas Valsts vēstures arhīva, Latvijas Nacionālās bibliotēkas, Baltijas Centrālās bibliotēkas, Tukuma un Kandavas muzeja, Kurzemes bruņniecības attēlu arhīva Marburgā, kā arī attēli no privātpersonu arhīviem.

Rūmene un tās valdītāji

Rūmene sensenos laikos (Livonijas ordeņa valstī 1253-1561)

Vissenākās ziņas par Kandavas apkārtnes zemēm, kurās ietilpa Rūmene, sniedz senie lēņu raksti. Jau 1331. gada 9. oktobrī četrus arkļus zemes lēnī saņēmis Nikolauss, saukts Štekemese (*Stekemesse*), šīs zemes vēlāk iekļāvās Stendes teritorijā.²⁷

1397. gada 5. augustā Kandavā datētajā lēņa grāmatā Livonijas ordeņa mestrs Venemars fon Brigenejs (*Wennemar von Brügghenoye*) piešķīra Nikolausa pēcnācējam Markvartam Štekemesem, vēlāk sauktam arī par Štekemesti un Štehmesseru (*Marquard Stekemes, Stekemeste, Stechmesser*) un „viņa īstajiem mantiniekiem” 14 dažādas zemes gabalus Kandavas un Talsu pils apkārtnē. Uz šiem zemes gabaliem tagadējā Kandavas novadā vēlāk izveidojās Aizdzires un Zemītes muižas.²⁸ 1397. gadā M. Štekemestem pie Kandavas senpilsētiņas piederējusi arī rija.²⁹

Acīmredzot šī lēņu vīra nopelni ordeņa labā bijuši lieli, jo mestrs ar tā paša gada 30. septembrī Rīgā izdoto lēņu rakstu piešķīris viņam un viņa mantiniekiem vēl 12 arkļus zemes Kandavas apgabalā, sniedzot precīzu robežu aprakstu. Uz šīm zemēm vēlāk izveidojās Lamiņu un Zentenes muižas.³⁰

Rūmenes nosaukums pirmoreiz sastopams kādā 1407. gada dokumentā, saskaņā ar kuru Jākobs Šonenbergs (*Schonenberg*) kopā ar citiem zemes gabaliem saņēma lēnī divus arkļus pie Rūmenes upītes (*Rvmenebeke*).³¹

Laikmeta liecību par šo periodu nav daudz. Viena no tādām ir franču bruņinieka Gilbēra no Lanuā (*Ghillebert de Lannoy*, 1386-1462) apraksts par ceļojumu 1413./1414. gada ziemā no Dancigas uz Narvu. No apraksta iespējams aptuveni rekonstruēt viņa maršrutu:³² „No Līvas (Liepāja) Kurzemē devos uz Rīgu (*Righe*) Livonijā cauri daudzām pilsētām, pilīm un komandantūrām, kas arī pieder Livonijas kungiem. Pirmā bija Grobiņa (*Gurbin*), kas ir pils, tad nāca Kuldīga (*Guldinghe*), kas ir nocietināta pilsēta, tad Kandava (*Cando*) – pils, un citas pilsētas un pilis Kurzemē un Zemaitijā, kas pieder Livonijas kungiem; ceļoju arī cauri daudziem zemgaļu, kuršu un lībju ciemiem (*villaiges des Zamegaelz, des Corres et des Lives*), tiem katram sava valoda par sevi...”³³

1424. gadā lielais zemes īpašnieks Markvarts Štekemese bija jau miris, atstādams vien meitu Barbaru. Pēc lēņa tiesībām lēni mantot varēja tikai dēli.³⁴ Tā kā bijušajam lēņa vīram

nebija dēla mantinieka un zeme bez saimnieka palikt nevarēja, 11. novembrī tobrīd ordeņa priekšgalā esošais mestrs Cisse fon Rutenbergs Rīgā ar „mūsu pavēlnieku” (*nostrorum commendatorum*) piekrišanu izrakstījis lēņa grāmatu Hermanam Tolkem (*Tolcke*) par 14 arklu zemes (Zentene, Lamiņi, Stende) piešķiršanu Kandavas un Talsu apgabalā, kas piederējuši mirušajam Markvartam Štekemesem, bet ar noteikumu, ka Hermanim jāaprec tā meita Barbara.³⁵

1424. gadā uz Lamiņiem attiecošais 12 arklu lielais zemes gabals, ko 1397. gada 30. septembrī saņēma Markvarts Štekemeste, saskaņā ar citu avotu jau 1424. gadā nonāca Butlaru rokās: Eduards fon Firkss kā mirušā Markvarta Štekemeses znotu min Butlaru, kurš pārņēmis visus kādreizējos sievastēva īpašumus.³⁶ Iespējams, ka Butlars bija Barbaras otrais vīrs, (vai gluži otrādi – pirmais), kam viņa ienesa pūrā no tēva mantotās muižas.

Zemīte 1427. gadā piederēja Klausam Štekemesem, sauktam par „Garō Klausu” (*Lange Claws*),³⁷ kas līdzīgi kā viņa radnieks nav atstājis vīriešu kārtas mantiniekus. 1437. gada 13. martā (datēts Rīgā) ordeņa mestrs Heinrihs fon Bokenforde, saukts Šungels (*Bokenvorde genannt Schungel*) piešķīra Barbaras dēlam Hermanim fon Butlaram dzimtas lēnī Zemītes muižu Kandavas apgabalā ar nosacījumu, ka viņam „jāņem Garā Klāva meita par savu likumīgu sievu, tiklīdz tā būs sasniegusi precību gadus”.³⁸ No tēva Hermanis mantoja tā saukto Štekemesera lēni (Lamiņus, Lāņus un Zenteni), nopirka Rūmeni un Urli (*Urlen*), par ko saņēmis lēņu rakstus, un iemainīja vēl Strazdi.³⁹

Ar 1462. gada 1. augusta līgumu Hans Šenke (*Schenke*) dokumentējis zemes apmaiņu starp sevi un Hermani f. Butlaru. Viņš atdevis Butlaram divus arklus vērtīgas zemes „tīrumu ielejā” starp Līgu (*Lygen*, vēlāk saukta par Vittenbeku⁴⁰) un Strazdi (*Stradsen*) un saņēmis pretī divus arklus pie Kandavas, kur agrāk bija dzīvojis Garais Klauss, divas pļavas pie Abavas, zemes gabalu „uz kalna aiz Jakoba Fetpanca (*Vetpants*)” un vienu zemes gabalu starp abiem ceļiem uz Sabili. Ar Butlara atļauju Šenks iemainīja vēl 12 pūrvietas no Jirgena (*Jürgen*), kāda Butlaram piederēja vesela arkla saimnieka. Līgumā sniegts precīzs apmaiņīto zemju robežu apraksts.⁴¹ Līdz ar šo apmaiņas līgumu Butlaru zemēm pievienojās arī zemes gabali Strazdes apkārtnē.⁴² 1464. gadā Hermans f. Butlars vēl iemainījis no Hansa Šenka zemes Andumos.⁴³

Minētais Jakobs Fetpancs (*Wettepanße*) bija Rūmenes zemju vai tās daļas īpašnieks,⁴⁴ ko viņam un viņa mantiniekiem 1462. gada 6. jūlijā⁴⁵ (datēts Tukumā) piešķīris lēnī ordeņa mestrs Johans fon Mengede, saukts Osthofs (*Mengede gen. Osthoff*). Iedalītā platība aptvēra zemi un muižu Kandavas draudzē, kam tika pievienota arī pļava otrpus Abavai un viens arkls zemes Kandavas miesta priekšā.⁴⁶

Bet jau 1453. gadā par Rūmenes un Lamiņu kungu un savulaik Štekemeseram izlēņoto zemju īpašnieku tiek nosaukts Hermans f. Butlars.⁴⁷ Šīs zemes no paaudzes uz paaudzi tālāk mantoja Rūmenes Butlari. Acīmredzot Rūmeni, lai gan tā ilgu laiku atradās vienās rokās ar Lamiņiem, Butlari bija izvēlējušies par savas dzimtas šūpuli.⁴⁸

1475. gadā pēc Hermana f. Butlara aiziešanas viņšaulē viņa seši dēli sadalīja tēva atstāto lielo zemes īpašumu. Pēc Eduarda f. Firksa muižu hronikām mantojuma sadalījums bijis šāds: „Jirgens saņēma Rūmeni un Lamiņu muižas, Magnuss I – Zemīti un zemes gabalus Strazdes apkaimē, Dītrihs – Šlokenbeku. Trīs pārējiem brāļiem mantojumu izmaksāja naudā.”⁴⁹

Viens no brāļiem – Verneris – drīz vien par saņemto naudu iegādājās zemi pie tēva muižas robežām. 1476. gada 16. augustā viņš nopirka no Hansa Šenka svēto mežu pie Letenciema (*Lettendorff*), kas atradās pie ceļa uz Rīgu.⁵⁰

Iespējams, ka E. f. Firkss kļūdījies, jo citi vēstures avoti kā Šlokenbekas īpašnieku min Verneru (arī Vennemars, Volmers) f. Butlaru, kas bijis Tukuma hofmaršāls un ap 1484. gadu dzīvojis Degerhovedā (pie Valguma ezera). Pēc rīdzinieku uzbrukuma šajā gadā, kad tie ieņēma

Tukuma pili un nopostīja senpilsētiņu, viņš bija licis uzbūvēt nocietināto Šlokenbekas muižu ar augstu mūra sētu ar tajā ierīkotām šaujamlūkām, kurai pieeja bija iespējama tikai pa paceļamiem vārtiem.⁵¹

Magnusa I dēls Ludvigs f. Butlars bija Zemītes, Strazdes un Remtes dzimtkungs,⁵² bet Ludviga dēls Bartolds f. Butlars (?-1605) mantoja tēva muižas. No 1570. gada viņš bieži tiek nosaukts kā hercogu Gotharda (1517-1587) un Frīdriha (1569-1642) padomnieks un jau kopš 1577. gada kā Polijas karaļa pulkvedis, kas 1583. gadā, kad starp Dāniju un Poliju izcēlās nemieri Piltenes dēļ, ar saviem 200 jātniekiem bija ieradies Ventspilī. Lai gan īsi pirms 16. gadsimta beigām B. f. Butlars bija devies pelnītā atpūtā, tomēr hercogi Frīdrihs un Vilhelms (1574-1640), izceļoties poļu-zviedru karam, 1601. gada 21. janvārī atkal nozīmēju viņu par savu militāro pulkvedi.⁵³

Sava augstā stāvokļa un nopelnu dēļ Bartolds f. Butlars bija pietiekoši turīgs, lai palielinātu savus īpašumus. Par 12 000 mārķām viņš 1585. gadā no hercogienes Annas (1533-1602), hercoga Gotharda Ketlera laulātās draudzenes, atpirka Skriscienu (*Dorf Skriszeem*) ar septiņām zemnieku sētām.⁵⁴ Ap 1590. gadu Bartolds f. Butlars un viņa sieva Elizabete, dzimusi f. Firkša, lika uzbūvēt Strazdes baznīcu. Šis notikums ticis iemūžināts baznīcas zvanā, kas nesis abu cēlāju vārdus un gadu skaitli „1591”,⁵⁵ bet Zemītes baznīcas torņa zvanam bijis uzraksts: „Kad rakstīja 1585. gadu, mani lika izliet Bartels Butlars, tā ir patiesība.”⁵⁶

Bartolda dēliem Bauskas pilskungam Magnusam II (1562-1634)⁵⁷ un Evertam piederēja Strazdes, Sknābes, Oksles, Remtes, Zemītes, Plāņu un Zantes muižas.⁵⁸

Verners f. Butlars 1503. gadā saņēmis lēnī no ordeņa mestra Voltera fon Plettenberga (*Plettenberg*, ap 1450-1535) muižu arī Siguldas novadā.⁵⁹ Viņa dēls Dītrihs (arī Frīdrihs) – Voltera f. Plettenberga nama (pils) komturs Tukumā,⁶⁰ mantoja tēva muižas Tukuma, Kandavas un Siguldas novadā⁶¹ un 1531. gada 15. septembrī (datēts Rūjienā) ieguva „vienu arklu zemes Tukuma apgabalā, sauktu par Vasšeliem (*Wassschell*) [Tagad Vašlejas. – I. D.], kā arī „vienu pussalu, kas atrodas pie Slokas upes Jelgavas apgabalā”.⁶² Kā Dītriha brāļi minēti Kords un Hermans.⁶³

No tēva mantotos un Voltera fon Plettenberga valdīšanas laikā (1494-1535) iegūtos īpašumus Dītrihs f. Butlars zaudēja 1540. gadā. Livonijā, pateicoties saiknei ar rietumiem, jau agri sāka izplatīties protestantisma pamatvirzienu dibinātāja, augustīniešu mūka Martina Luteru (*Luther*, 1483-1546)⁶⁴ idejas. Iesākusies 1517. gadā Vācijā, baznīcas reformācija guva atbalstu Livonijas muižu īpašnieku vidū. Tukuma pils pārvaldnieks un Šlokenbekas īpašnieks Dītrihs f. Butlars bija viens no pirmajiem un aktīvākajiem reformācijas kustības dalībniekiem Kurzemē.

Ja ordeņa mestrs V. fon Plettenbergs bija tolerants attiecībā pret jaunajām idejām, tad viņa pēcnācējs – Hermans fon Brigenejs, saukts Hazenkamps (*Brüggeney, gen. Hasenkamp*) – iestājās kā aktīvs reformācijas pretinieks. Starp muižnieku grupējumiem izraisījās bruņotas sadursmes, kurās iesaistījās arī Dītrihs f. Butlars. Viņš piedalījās tā sauktajā Sāmsalas dumpī un 1536. gadā kopā ar citiem muižniekiem tika arestēts. Pateicoties tikai augsti stāvošu personu – Prūsijas hercoga Albrehta, hercogienes Dorotejas, Dānijas kronprinča, Rīgas un Tērbatas bīskapu atbalstam, apcietinātie muižnieki izbēga no barga soda,⁶⁵ taču savas lēņa muižas gan zaudēja.

Dītriham f. Butlaram atņemtie lēņi tika piešķirti katoļu ticības atbalstītājam Dītriham fon Šenkingam, tos 1542. gada 1. martā apstiprinājis Svētās Romas impērijas ķeizars Ferdinands I.⁶⁶ 1544. gadā Dītrihs f. Butlars ar varu mēģinājis atņemt savu bijušo īpašumu, aplenkdam Šlokenbeku, bet uzbrukums beidzies neveiksmīgi.⁶⁷ 1564. gadā viņš jau bija miris, bet viņa atraitne un mantinieki desmit gadus (1564-1574) tiesājušies ar Šenkingiem par Butlara atraitnes

pūra naudas atgūšanu.⁶⁸ Uz sava mirušā brāļa Dītriha f. Butlara muižām pretendēja arī arhibīskapa pārvaldnieks Johans f. Butlars.⁶⁹

Par Lamiņu – Rūmenes zemju īpašnieku Jirgenu (Georgu) f. Butlaru ziņas ir skopas. Butlaru dzimtas dokumentos saglabāties kāda 1482. gadā piešķirta lēņa noraksts no lejasvācu valodas augšvācu valodā:

„Mēs, brālis Bernhards fon der Borhs (*Borch*), vācu ordeņa Livonijā mestrs, atzīstam un atklāti apliecinām šajā rakstā, ka mēs ar mūsu godājamo līdzpavēlnieku padomu un piekrišanu esam Georgam Butlaram un visiem viņa īstajiem patiesajiem mantiniekiem devuši un izlēņojuši un, pamatojoties uz šo lēņa grāmatu, dodam un izlēņojam namu (pili ?) un senpilsētiņu Tukumā, sauktu Tukums, pie tā klāt lauku sētu Mokās un trīs zemnieku sētas Zvārē, tā kā nelaiķiem Hermanam un Heinriham fon Bulleniem (*Bullen*) pēc viņu taisītām (iezīmētām) robežām saskaņā ar seno lēņa grāmatu ir bijis īpašumā..., ar visiem piederumiem, labumiem un ērtībām, kā tās ir nosauktas vai varētu tikt nosauktas... uz mūžīgiem laikiem...” Lēņa grāmata izrakstīta Cēsīs, ceturtdienā pēc Miķeļa dienas „tajā tūkstoš četri simti un pēc tam astoņdesmit otrajā gadā pēc Kristus dzimšanas”.⁷⁰

Laiki bija bargi, savstarpējā cīņā ar ordeni Rīgas pilsētas karaspēks, kā jau minēts, 1484. gadā nopostīja Tukuma senpilsētiņu, cieta arī Butlaru īpašums. Iespējams minētais lēņu raksts attiecas uz to pašu īpašumu, kuru Dītrihs f. Butlars 1511. gadā pēc Jāņa Kristītāja svētkiem pārdeva dzimtas īpašumā Dīderiham Berendam (*Bernnds*): „trīs pūrvietas zemi pie Bornfelda (*Borneulde*) un mājvietu ar dārzu Tukuma senpilsētiņā”.⁷¹

Kāds hercoga Jēkaba (1610-1682) 1669. gada 3. jūnijā Jelgavā parakstīts dokuments par zemju un krogu piešķiršanu Johanam un Jakobam Šteinekeriem (*Stenecker*, arī *Steinecker*) hercoga Tukuma muižas apgabalā liecina, ka savulaik tur zemes piederējušas Rūmenes dzimtkungam Otto f. Butlaram, bet „tagad nodotas” nelaiķa Heinriha Šlato (*Schlato*) atraitnei. Par šo un divu zemnieku – Bartolda un Depšu Paula – zemēm Šteinekeriem pienācās izmaksāt Otto f. Butlara mantiniekiem 200 un 140 guldenus (florēnus).⁷² Iespējams, ka šiem abiem īpašumiem ir bijusi saistība ar 1482. gadā Georgam f. Butlaram izlēņoto zemi.

Jirgena f. Butlara mūžs aprāvēs diezgan ātri. Kāds 1492. gada 5. februārī rakstīts dokuments datēts vēl Jirgena Butlara muižā (*Jürgen Buttlers Hof*),⁷³ bet jau 1492. gadā Svētā Jāņa dienā (24. jūnijs)⁷⁴ notikusi viņa atstāto Lamiņu – Rūmenes zemju sadalīšana starp mantiniekiem. Tēva muižas, tā saukto Štekemesera lēni, saņēmis Dītrihs f. Butlars.⁷⁵

1495. gada 7. septembrī Tukumā ordeņa mestra Voltera fon Plettenberga izrakstītajā lēņa grāmatā Klausam Frankam (*Franck*) viņam tika piešķirtas zemes Kandavas apgabalā. To robežaprakstā minēts ceļš uz Rūmeni (*Rumeschen wech*).⁷⁶

1504. gadā, otrdienā pēc Mārtiņdienas, (datēts Kandavā) Kandavas pils komandants – fogts Gerts fon Rozens (*Rosen*) pēc ordeņa mestra pavēles ierādījis Simonam Vredem (*Wreede*) un tā mantiniekiem Kandavas draudzē divus zemes gabalus, kopā vienu arklu lielus. Šie zemes gabali robežojās ar Rūmenes ciemu (*Dorf Rummen*).⁷⁷

1511. gada 11. septembrī ordeņa mestrs Tukuma pilī izrakstījis lēņa grāmatu, ar kuru piešķirta Heinriham Butlaram, Hansa dēlam, un „visiem viņa īstajiem patiesajiem mantiniekiem” trīs zemes gabalus Kandavas draudzē un apgabalā, tajā skaitā arī Rūmenes zemes, ko viņš bija nopircis no Fetpanca,⁷⁸ kam „tā iepriekš bija piederējusi un ko viņš bija izmantojis, ar visiem piederumiem, labumiem un ērtībām, kā tās tiek nosauktas vai varētu tikt nosauktas, proti, tīrumiem, uzplēstiem un neuzplēstiem līdumiem, siena pļavām, ganībām, lopu aplokiem, meža cirstmām, mežiem, krūmajiem, birzīm, ūdeņiem, upēm, ezeriem, strautiem, bišu kokiem, bišu ganībām, zivīm, putniem, neko no tā neizslēdzot... uz mūžīgiem laikiem...”⁷⁹

Šī dokumenta oriģināls uz pergamenta savulaik glabājies Aizdzires muižas *brīflādē* – arhīvā.⁸⁰ Minētais Fetpancs varēja būt pirmā Rūmenes zemju lēņu kunga pēcnācējs. Nav īsti skaidra Heinriha f. Butlara radniecība ar Dītrihi – Štekemesera lēņa turētāju no 1492. gada, taču ar minēto lēņa grāmatu visas Rūmenes zemes nepārprotami nonāca Butlaru dzimtas rokās.

1519. gada 23. septembrī, piektdienā pēc Maurīcija dienas, ordeņa mestrs V. f. Plettenbergs Rīgā izrakstījis Rūmenes dzimtkungam Dītriham f. Butlaram (*Dirick Butler zu Ruhmen*) un tā mantiniekiem lēņa rakstu par zemes gabalu pie jūras Kandavas apgabalā. Aprakstā minētās robežzīmes bija ar oglēm piebērtas bedres, kā tas tolaik bija pieņemts, un ar krustiem iezīmēti ozoli.⁸¹

„Mēs, Volters fon Plettenbergs, vācu ordeņa Livonijā mestrs, darām zināmu un apliecinām ar šo mūsu atklāto un apzīmogoto vēstuli (rakstu), ka mēs ar mūsu godājamo līdzpavēlnieku gribu, padomu un piekrišanu Dītriham Butlaram Rūmenē un visiem viņa tiešiem īstiem mantiniekiem esam novēlējuši, nodevuši un izlēņojuši un uz šī raksta pamata nododam un izlēņojam vienu gabalu zemes jūrmalā Kandavas apgabalā šajās aprakstītajās robežās: vispirms sāk pie Zvartenordešas (*Swarthenordeschenn*) ceļa, kur ir viena bedre, no bedres iet līdz pat atklātai jūrai, gar jūru iet tālāk līdz citai bedrei, no bedres, prom ejot, pāri Zvartordešenas (sic!) ceļam taisni cauri silam pagriežas uz Engures ezeru, kur stāv ozols, iezīmēts ar krustu, saukts par Līkozolragu, iet gar šo ezeru līdz pat citam ozolam, arī iezīmētam ar krustu, no šī koka taisni cauri silam līdz pat pirmajai iepriekš nosauktajai bedrei, kur robeža iesākas.

Piešķiram tādā kārtā, ka viņš vai viņa mantinieki nedrīkst aizskart kunga virsvaldījumu šajā jūrmalā un Burena (*Burenn*) kungam jāatstāj viņa senās pļavas, un Burena kungs nedrīkst turpmāk neko aizņemt, kā tikai senās pļavas; novēlam un izlēņojam ar visādiem piederumiem, ieņēmumiem un labumiem, ka tie nosaukti vai varētu tikt nosaukti, proti, tīrumiem, uzplēstiem un neuzplēstiem līdumiem, līču pļavām, pļavām, ganībām, lopu aplokiem, cīsmām, krūmājiem, birzīm, mežiem, strautiem, ezeriem, ūdeņiem, bišu ganībām, bišu kokiem, zivju zvejām, putnu ķertuvēm, un visu, uz ko minētajam Dītriham un viņa tiešiem īstiem mantiniekiem ir tiesības, neko no tā neizslēdzot. Tas viņiem turpmāk ir, to viņi var izmantot un tas viņiem pieder pēc lēņa tiesībām uz mūžīgiem laikiem.

Lai šo dokumentētu un apliecinātu tā patiesumu, mēs, Volters, iepriekš minētais mestrs, esam likuši piekarināt pie šī raksta savu zīmogu. Rakstīts Rīgā, piektdienā pēc Maurīcija dienas tajā tūkstoš piecsimt deviņpadsmitajā gadā pēc Kristus dzimšanas.”⁸²

Dokuments savulaik atradies Kurzemes guberņas kamerālvaldes arhīvā,⁸³ bet tagad šis gandrīz 500 gadus vecais pergaments ar tam piekarināto ordeņa mestra V. f. Plettenberga zīmoga nospiedumu sarkanā vaskā ar dzeltena vaska ietvaru glabājas Latvijas Valsts vēstures arhīvā.

Jūrmalas zemes, kuru robežapraksts ļauj atpazīt tagadējo Bērzcietu, pēdējais Lamiņu īpašnieks Nikolauss f. Butlars pārdevis hercogam pirms 1695. gada.⁸⁴

Dītrihs f. Butlars 1525. gadā noslēdzis ar Putneses kungu Jirģenu Blombergu robežu līgumu un pieminēts vēl 1526. gadā.⁸⁵ Viņš bija precējies ar Katarīnu fon Zecenbergeri (*Setzenberger*) vai Elizabeti fon Šēnbergu (*Schönbergen*).⁸⁶ Viņa Rūmenes un Lamiņu muižas mantojumā bija jāpārņem tā dēlam Jirģenam, sauktam arī par Ģeorgu.⁸⁷

Tēvs nomira pārāk ātri un mazgadīgā Jirģena f. Butlara īpašumā muižas nonāca jau 1540. gadā. Kamēr viņš mācījās skolā Kandavā, tad Bauskā un visbeidzot Rīgā, muižu pārvaldnieki un mantinieki aizbildņi nerūpējās par sava jaunā kunga īpašuma saglabāšanu un pieļāva, ka viņam piederošā zeme tiek izdāļāta.⁸⁸

Jau 1540. gadā vienu arklu no senā Štekemesera lēņa ordeņa mestrs Hermans fon Brīģenejs, saukts Hazenkamps (*Brüggeney gen. Hasenkampf*) piešķīra Fīlipam fon der Brīģenam

(*Brüggen*, ?-1556).⁸⁹ Tolaik uz šīs zemes, sauktas Zentene (*Senten*), dzīvojuši divi iemītnieki.⁹⁰ Šī zemes izlēnošana bija par iemeslu Butlaru robežstrīdiem pret Brigeniem, kas turpinājās līdz pat 1695. gadam.⁹¹

Filips fon der Brigens bija viens no ievērojamākajiem ordeņa vīriem un ordeņa mestru labi ieredzēts. Viņš bija pildījis ordeņa sūtņa pienākumus markgrāfa Albrehta galmā 1535. gadā, divas reizes – 1547. gadā un 1549. gadā nosūtīts kā sūtnis uz Augsburgas reihstāgu un baudījis tur ķeizara Kārļa V labvēlību. 1551. gada 3. jūnijā viņš Romas vācu ķeizaram iesniedza lūgumrakstu, kurā lūdza tā palīdzību un padomu sakarā ar prasību, ko Livonijas ordenim, piedraudot ar karu, bija izteicis Krievijas cars Ivans IV Bargaiss (1533-1584), proti: atļaut *moskoviteriem* Livonijā brīvu tirdzniecību un svešiem kolonistiem brīvu satiksmi caur Livoniju uz Krieviju. Starp citu, runa bija arī par kādu Hansu Šlitu (*Schlitt*), uguņošanas speciālistu un artilēristu, kas zem kolonista aizsega „nogādāja Krievijā artilērijas lietās zinošus cilvēkus un tādejādi nodarīja ordenim lielus zaudējumus”.⁹²

Ordeņa mestri savam augstu vērtētajam padomniekam bez dzimtas muižas Stendes, kuru viņš saņēma lēnī 1528. gadā, laika gaitā piešķīra vēl Aizdziri, Zvāri, Mokas, Musteni, Zenteni, Pavasarus⁹³ un visbeidzot 1552. gadā – Apšuciemu.⁹⁴ Pret šo vareno vīru savas tiesības nācās aizstāvēt Jirgenam f. Butlaram un viņa pēcnācējiem.

1548. gadā aizbildņi nodeva jaunā dzimtkunga Jirgena f. Butlara un viņa brāļa Jakoba rīcībā tēva mantojumu, šajā gadā viņi bija sasnieguši pilngadību,⁹⁵ kaut gan pēc Jirgena mazdēla Otto apgalvojuma pilngadība viņiem piešķirta ātrāk – ar Kandavas fogta izdotu dokumentu.⁹⁶ Pēc pastāvošajām noteikumiem pilngadība tika sasniegta ar 24 gadu vecumu.⁹⁷

Jirgens f. Butlars (1524-1572) apprecējās agri, par sievu viņš apņēma Edzes muižas dzimtkunga Johana fon der Venges, saukta Lambsdorfa (*Wenge gen. Lambsdorff*), meitu Barbaru. Jau 1557. gadā viņš sastādīja savu testamentu un norakstīja Barbarai uz viņas mūža laiku sešus Lamiņu zemniekus (*Leibgedinge*).⁹⁸ No viņu pēcnācējiem zināms vien dēls Heinrihs, kas bija tēva muižu mantinieks.⁹⁹

Jirgenam bija ļauts dzīvot savās muižās tikai neilgu laiku – no 1548. līdz 1554. gadam. Viņš paspēja vēl sekmīgi nokārtot robežstrīdu ar Klausu Franku no Sēmes, kas ilga vairākus gadus (1553-1559), taču Zentenes robežstrīds palika neatrisināts, jo no 1554. līdz 1572. gadam Jirgens atradās kara laukā.¹⁰⁰

Jau Voltera fon Pletenberga valdīšanas laikā (1494-1535) Livonijas austrumu robežu sāka apdraudēt „moskoviteri” – Maskavas valdnieki, kuru mērķis bija iegūt varu pār zemēm līdz pat Baltijas jūrai. Mestrs to negribēja pieļaut un organizēja savu karaspēku cīņai pret austrumu kaimiņu. Tajā Kandavas fogta karadraudzes sastāvā piedalījās arī Kandavas novada ļaudis.¹⁰¹ Voltera fon Pletenberga vadītie livonieši ielauzās krievu zemē un 1502. gadā pie Pleskavas sakāva krievu karaspēku.¹⁰²

Lai gan 16. gadsimta sākumā ienaidnieka uzbrukumus bija izdevies apturēt, tomēr uzbrukuma draudi no austrumiem pastāvēja, to paātrināja Livonijas ordeņa nespēja pretoties. Ordeņa sabrukumu veicināja arī reformācijas izplatīšanās, nesaskaņas, pat atklātas sadursmes atsevišķu Livonijas valstiņu starpā.¹⁰³ Kā rakstījis Rūmenes dzimtkungs Otto f. Buttlars, „1556. gadā bija izcēlies iekšējs karš starp mestru Galenu un bīskapu Minhauzenu (*Mönnighusen, Münchhausen*), rīdzinieki bija atteikušies no sava padošanās zvēresta”.¹⁰⁴ Pēdējo triecienу ordenim deva Livonijas karš (1558-1582).¹⁰⁵

Ordeņa karaspēka pēdējā kaujā pret *moskoviteriem* pie Ērgemes (*Erlau*) 1560. gadā krita padomnieka Brigena trešais dēls Filips f. der Brigens.¹⁰⁶ Pret Ivana IV Barga karaspēka cīņā devās arī Rūmenes kungs Jirgens Butlars, viņš krita no ienaidnieka rokas 1572. gadā.¹⁰⁷ Viņa

brālim Jakobam paveicās, tam tika cauršauta kāja, bet „viņš atkal varēja atgriezties mājās”.¹⁰⁸ Kāds vecs zemnieks vēl pēc daudziem gadiem stāstījis, ka „moskoviteri atnākuši līdz pat Kaņierim un Lapmežam”.¹⁰⁹

Kandavas novads kara šausmas nepieredzēja līdz pat 16. gadsimta beigām, tikai kara kļaušas palika arvien smagākas. Novada ļaudis, protams, piedalījās karā, tāpat kā viņu kungi. Karagājieniem bija vajadzīgi kareivji un nauda, ko kontribūcijās bija jāmaksā vietējiem iedzīvotājiem.¹¹⁰

Rūmene Kurzemes – Zemgales hercogistē (1561-1795)

Livonijas ordeņa valsts beidza pastāvēt, tās pēdējais mestrs Gothards Ketlers saskaņā ar Viļņā 1561. gada 28. novembrī parakstīto padošanās līgumu (*Pacta subiectionis*),¹¹¹ atzīdams Polijas virskundzību, bija kļuvis par Polijas un Lietuvas karaļa Sigismunda II Augusta lēņa kungu un jaundibinātās Kurzemes – Zemgales hercogistes pirmo hercogu. Tomēr karš ar *moskoviteriem* turpinājās. Tikai pēc Zapoljes līguma noslēgšanas 1582. gada 15. janvārī krievi atteicās no Livonijas.¹¹²

Pēc tēva nāves Rūmenes un Lamiņu muižu valdījumu pārņēma Heinrihs f. Butlars. Taču viņš mira agri, atstādamas atraitni ar vairākiem mazgadīgiem bērniem. Heinriha f. Butlara sieva bija Elizabete, dzimusi fon Šenkinga (*Schencking*), Šlokenbekas dzimtkunga Dītriha f. Šenkinga un Annas f. Gēsas (*Goes*) meita.¹¹³

Jūtot, ka muižu pārvaldīšana sakarā ar nākošā muižas īpašnieka mazgadību atkal ir vājinājusies, sākās nepārtrauktas ielaušanās Butlariem piederošo muižu robežās. Atraitne, nespējot viena tikt galā, lūdza atbalstu hercogam Gothardam. Lūgumrakstā, kas datēts Rūmenes muižā (*im Hoffe Rhuemen*) 1586. gada 29. augustā teikts:

„Gaišība hercog, žēlīgais kungs... manas pazemīgās lūgšanas uz Dievu Visuvareno par Jūsu hercoga Gaišību un visu hercoga namu. Kā atstāta atraitne ar noskumušu sirdi es nevaru atturēties no žēlošanās, ka mana Dieva mierā aizgājušā mīļā laulātā drauga laikā, arī tagad pēc viņa nāves daudzi ielauzušies manu bērnu likumīgajā īpašumā, viņu zemē ar varu un ne ar svētību, izmantojot savus zīmogus un lēņa grāmatas, un vēl apgrūtinājuši mani, skumju nomākto atraitni, ar citām lietām. Tāpēc es pavisam pazemīgi lūdzu Jūsu hercoga Gaišību, kā manu Dieva iecelto mīļo priekšniecību, arī kā visaugstāko aizbildni, lai tas žēlīgi ņemtu mani un manus mazos, vēl neizaugušos, kas vēl ir mazgadīgi, savā aizsardzībā un, sekojot tam, žēlīgi norīkotu komisārus un dotu tiem kārtīgu pavēli, lai ar varu ieņemtās esošās robežas pēc maniem zīmogiem un lēņa grāmatām atkal sakārtotu un novestu iepriekšējā valdījuma stāvoklī.

To Jums Dievs Visuvarenais Jūsu hercoga Gaišībai, arī visam Jūsu hercoga Gaišības namam, šeit laicīgi un tur mūžīgi, neatstās neatmaksātu. Lai Jūsu hercoga Gaišība norīko man sekojošus komisārus uz kādu noteiktu laiku, un proti, kā pirmo Jirgenu Firksu (*Firx*), Mihelu Brigeneru (*Brüggener*), Kristoferu Grothusu (*Grodthausen*), Vedigu fon Hilsenu (*Hilßen*), Gerhardu Torku (*Torck*). Tie atrodas (dzīvo) šeit šajā vietā. To Jūsu hercoga Gaišībai es un mani bērni ar mūsu ikdienas lūgšanām gribam pavisam pazemīgi uzticēt mūsu uzticamajam mīļajam Dievam, lai viņš Jūsu hercoga Gaišībai un visam slavējamajam hercoga namam dod ilgu veselību un hercoga valdīšanu.

Rakstīts Rūmenes muižā, 1586. gada 29. augustā.

Jūsu hercoga Gaišībai pazemīgā un paklausīgā nelaika Heinriha Butlera atstātā atraitne
Elisabete Šenkinga.”¹¹⁴

Mirušā Heinriha un Elizabetes f. Butlaru bērni bija: Otto, Rūmenes un Lamiņu muižu mantinieks; Margareta, kas vēlāk apprecējās ar Frīdrihu fon Brunovu (*Brunnow*) no Rūmenes kaimiņu muižas Rinkules, bet pēc tam ar Johanu fon Buholcu (*Buchholtz*) no Lekšiem; Sofija, precējusies ar Johanu fon Franku (*Franck*), Vīzeles, Viljatu un Sēmes dzimtkungu; Anna, precējusies ar Hermani fon Tīdevicu (*Tiedewitz*) un Doroteja Katarina, precējusies ar Johanu fon Fischeru (*Vischer*) no Vīcēžu muižas.¹¹⁵

Nav zināms, kādu rīkojumu uz šo lūgumrakstu deva hercogs, taču robežu lietas vēl ilgi nebija sakārtotas. Atraitne drīz vien apprecējās otrreiz – ar Valdgales dzimtkungu, Kandavas (1587)¹¹⁶, vēlāk Skrundas (1593) un Saldus (1604) pilskungu Vilhelmu Dītrihi fon Trankvicu (*Trankwitz*). Kā uzticams savu pabērnu aizbildnis viņš vienmēr raudzījās, lai viņu tiesības netiktu mazinātas un veda ne vienu vien tiesas procesu pret senāku un jaunāku laiku īpašuma traucētājiem. 1590. gada 5. martā Kuldīgā viņš savu aizbilstamo labā panāca no hercoga Frīdriha 1397. gada lēņa grāmatas apstiprinājumu, kas jaunajā dokumentā tika rakstīts gan latīniski, gan vācu tulkojumā.¹¹⁷

Patēvs savu audžubērnu labā piepirka klāt viņu īpašumam atsevišķus zemes gabalus. 1587. gada 6. jūlijā (datēts Jelgavā) Klāvs Franks pārdeva Rūmenes Butlariem zemnieku sētu „Saukumus” ar diviem arkliem zemes, par ko V. D. f. Trankvics samaksāja viņam 2000 Rīgas markas „labās ejošās Livonijas naudas monētās”.¹¹⁸

Kandavā 1588. gada 8. maijā brāļi Heinrihs, Frīdrihs un Tomass Holteri pārdeva Butlaru aizbildnim f. Trankvicam: vienu – arklu lielu zemes gabalu, otru – deviņas pūrvietas lielu, trešo – septiņas pūrvietas, ceturto – divas pūrvietas, piekto – vienu pūrvietu, vēl nelielu pļavu un „krastmalu uzpludināšanai šaipus Abavai”.¹¹⁹

Kandavas pilī kopš hercogistes nodibināšanās fogtu vietā saimniekoja pilskungs, kas bija pakļauts Tukuma virspilskungam. No senpilsētiņas pārtapušais miests kļuva par hercoga īpašumu, bet Rūmenei blakus izveidojās hercoga Kandavas muiža.

17. gadsimts iesākās ar jauniem kariem, šoreiz tie skāra arī Kandavas novadu. Kurzeme tika ierauta poļu-zviedru mantojuma strīdā starp Zviedrijas karali Kārli IX un Polijas karali Zigismundu III. Iesākās trīsdesmit gadus ilgs karš (1600-1629),¹²⁰ kurā vīri tika sūtīti arī no Kandavas novada.

Militārajam dienestam hercogistē kārtību noteica divi reglamenti: hercoga lēņa dienests (*Lehndienst*), kuru tam bija jāpilda Polijai kā lēņa kungam, un jātnieku dienests (*Roßdienst*), ko pildīja muižniecība. Katram muižas īpašniekam no 20 zemnieku sētām jeb pilna arkla saimniecībām bija jādod viens apbruņots jātnieks un zirgs. Pilskunga pienākumos ietilpa sastādīt sava apgabala arklu sarakstus.

Draudoša kara gadījumā iesaucamo skaitu dubultoja. „Ar labiem vīriem, zirgiem, bruņām un visiem piederumiem” tiem bija jādodas karā, turklāt par uzturu sev, zirgiem un palīgiem jā rūpējas pašiem. Kad 1714. gadā līdzšinējā platības arkla vietā stājās jātnieku dienesta arkls, muižnieku kārtas sanāksmē – landtāgā tika noteikts, ka uz tāda arkla jābūt mazākais 60 zemniekiem – vīriešiem vecumā no 14 līdz 60 gadiem.¹²¹

Jau 1601. gadā Plieņu jūrmalā krastā izkāpušie zviedri bija nopostījuši apkārtni,¹²² bet 1605. gadā – pirms vēl notika zviedriem neveiksmīgā kauja pie Salaspils,¹²³ hercogs Frīdrihs (1569-1642) 2. augustā izsludināja muižnieku iesaukumu Tukumā, uz kuru Rūmenes kungam Heinriham f. Butlaram bija jāierodas ar diviem apbruņotiem jātniekiem, bet Bartoldam f. Butlaram – ar četriem.¹²⁴

Minētais saraksts (*Matricvla militaris*) uzskatāmi rāda, ka muižu īpašnieku vārdi bieži vien tika lietoti muižas apzīmēšanai arī pēc to nāves: Rūmenes kungs Heinrihs f. Butlars bija miris jau pirms vairāk kā 15 gadiem.¹²⁵ Viņa vietā jātnieku dienests bija jāpilda tā mantiniekiem.

4000 vīru liels zviedru karaspēks izsēdās malā Plienciemā un 1605. gada septembrī sasniedza Tukumu. Zviedriem tuvojoties, ap 500 jātnieku lielais kurzemnieku iesaukums pulkveža Bartolda f. Butlara vadībā pēc nelielām sadursmēm atkāpās uz Kandavu.¹²⁶

1610. gadā Heinriha dēls Otto f. Butlars jau bija pilntiesīgs Rūmenes un Lamiņu īpašnieks. 9. jūlijā (datēts Rūmenē) viņš nopirka no sava brālēna, Strazdes un Remtes dzimtkunga, Magnusa f. Butlara par 600 Rīgas mārķām vesela arkla zemnieku sētu Kandavas tuvumā, kur saimniekoja brāļi Bērents un Heinrihs Dimzas („Dimžas”).¹²⁷ Šī zemnieku sēta palika Rūmenes īpašums līdz pat agrārajai reformai 1920. gadā.

1613. gada 6. novembrī Otto f. Butlars kā Rūmenes dzimtkungs kopā ar citiem landtāga pārstāvētajiem muižniekiem parakstīja aktu, ar kuru par Kurzemes bruņniecības kapteini tika ievēlēts Otto fon Grothuss (*Grotthuß*).¹²⁸ Otto f. Butlars bija tas, kas savu dzimtu pārstāvēja Kurzemes bruņniecības komitejā (*Ritterbank*) un jau 1620. gadā panāca tās ieskaitīšanu Kurzemes muižnieku saraksta I klasē.¹²⁹

Padzirdējuši, ka viņu vārdu un ģerboni grib izmantot arī Stefana fon Butlara dēli no Piebalgas Vidzemē, lai ierakstītu savu dzimtu muižnieku sarakstā, visi Butlaru brālēni 1621. gada 10. augustā griezušies ar sūdzību pie Kurzemes hercoga:

„...Mēs esam uzzinājuši, ka daži, gan pēc vārda, bet ne pēc mūsu izcelšanās, uzdrošinājušies izmantot un lietot mūsu ģerboni, ko mēs uzskatām par sevišķu apkaunojumu. Mūsu dzimtas izcelšanās, kā jebkuram ir zināms, ir no Hesenē zemes. Mēs nekādā gadījumā nepieļausim tiem, kā īpašu priekšrocību starp citiem, ka viņi izmanto mūsu vairogu un bruņucepuri, arī muižnieka titulu. Mēs nevaram atbildēt par Butlariem no ārzemēm. Ņemot vērā šos apstākļus, mēs visi brālēni protestējam pret tiem un pret viņu nekrietno rīcību un savu mutisko protestu gribam izteikt un tādejādi pret to pretoties atklātajā bruņniecības komitejas (*Ritter Bank*) sanāksmē, kas tiks noturēta Jelgavā...”

Butlari lūdza pieņemt viņu protesta rakstu un „nekādā gadījumā neatļaut, ka tie izmanto mūsu vairogu un bruņucepuri”. Protesta rakstu parakstījuši „visi Butlaru brālēni no Hesenē zemes Cīgenbergas (*Ziegenberg*) nama”: Magnuss no Remtes, Eberhards no Zemītes, Heinrihs no Sustas, Otto no Rūmenes, Johans no Krustkalniem, Ādolfs, Ādams, Hermans un Kristofs no Virgas un Plakaktiem un Ernsts no Zantes.

Heinriham Butlaram, kas atkārtoti bija iesniedzis līdžīgu lūgumu, 1623. gadā atbildēts, ka „...Butlaru lūgums ņemts vērā un pievienots pie bruņniecības komitejas aktīm, bet „nākošajā vasarā, kad atkal tiks noturēta komitejas sēde, lūdzējam jāpatur prātā sava lieta”.¹³⁰

Tikai 1619. gada 23. janvārī, kad Otto Butlaru par Rūmenes dzimtkungu jau bija atzinuši pārējie brāļi un arī pēdējais – Cēsu doma dekāns Bartolomeuss f. Butlars, kam bija apsolīta viņa mantojuma daļa, viņš kļuva par pilntiesīgu muižas īpašnieku. Brālim pienākošā mantojuma daļa – 1000 guldeņi bija jāizmaksā trīs termiņos līdz 1622. gada meteņiem.¹³¹

Ap to laiku Kurzeme piedzīvoja jaunu zviedru iebrukumu. Ja arī Kandavas novadu karadarbība tieši neskāra, tad lielu postu nodarīja tā sekas – sērgas un bads. Daugavgrīvas garnizona sirošana Tukuma un Kandavas pilskunga apgabalā daudziem iedzīvotājiem bija maksājusi visu mantu un pārtikas krājumus. 1625. gadā kara darbība gar Abavu izsauca atkārtotu sērgas izplatīšanos. Tikai 1928. gadā izbeidzās kara briesmas un Kandavas novada ļaudis varēja nodoties mierīgam darbam.¹³²

Arī Rūmenes dzimtkungs Otto f. Butlars, 1626. gadā nokārtojis robežu lietas ar Vīzeles dzimtkungu Johanu f. Franku,¹³³ ap 1630. gadu apprecēja tā māsu Annu, mirušā Kandavas pilskunga Nikolausa f. Franka, saukta arī par „Sarkanbārdi”, meitu.¹³⁴ Viņu laulībā piedzima seši bērni: Frīdrihs, vēlākais Jaunpagasta dzimtkungs; Barbara (1626-1698); Elizabete, kas apprecēja Strazdes un Remtes dzimtkungu Magnusu f. Butlaru; Odilla, Kukšu un Pedvāles dzimtkunga Gotharda f. Tīdevica (*Tiedewitz*, 1607-?) laulātā draudzene; Nikolauss – tēva muižu mantinieks, un Doroteja Emerentija, precējusies ar Spāres, Vīcēžu un Veģu dzimtkungu Frīdrihu f. Fišeru.¹³⁵

Otto f. Butlars mira pirms 1657. gada 16. marta,¹³⁶ kad hercoga Jēkaba laika saimniecisko uzplaukumu Kurzemē pārtrauca jauns Polijas-Zviedrijas karš (1655-1660). Lēņa vīriem bija jādodas karā, visai zemei uzgūla smagā kontribūciju nasta.¹³⁷ 1658. gadā zviedru karaspēks iebruka Kurzemē, 29. septembrī zviedri ieņēma Jelgavas pili un sagūstīja hercogu Jēkabu. Kopā ar ģimeni viņu vēlāk aizveda uz Ivangorodas cietumu.¹³⁸

Milzīgas summas Kurzemes bruņniecībai bija jāatvēr militārajām vajadzībām. 1656. gadā tikai hercoga dragūniem vien – 120 000 florēni, neņemot vērā tās kontribūcijas, ko okupētajiem novadiem uzlika tiem cauri ejošais Zviedrijas un Polijas karaspēks. Zviedru feldmaršala Duglasa (*Douglas*) 1658. gadā izspiestās kontribūcijas bija tik lielas, ka muižniecība viena pati nevarēja tās nomaksāt. Nodevas bija jāmaksā arī no karadienesta brīvajiem zemniekiem.

Kurzemes muižnieku landtāgos no 1658. gada jūlija līdz septembrim, „lai katrs savu mantu varētu pasargāt no nolaupīšanas un izlaupīšanas, arī citas naidīgas izturēšanās”, tika noteikts nodevu lielums: zemniekam, kam bija „savs pavadrs” un tik daudz zemes, ka viņš varēja sūtīt uz muižu klaušās divus strādniekus, bija jāmaksā divi valsts dālderis, par strādnieku – tikai viens dālderis. Līdzīgi divus dālderus maksāja vagars, vācu tautības melderis vai krodzinieks.¹³⁹

1658. gadā pēc smagas cīņas zviedru rokās nonāca Tukums. Kandavas pili sagaidīja tas pats liktenis. Par pils komandantu un pilskungu muižniecības pārstāvji 1658. gada novembrī Kuldīgā bija izvēlējuši Ādamu fon Bergu.¹⁴⁰ Kandava krita zviedru rokās 1659. gada 16. jūnijā,¹⁴¹ to ieņēma un izlaupīja pulkveža Brennera vadītais zviedru karaspēks.¹⁴²

Iedzīvotāju skaits kara gados bija strauji krities. Kara postu palielināja slimības, neiztrūkstošas kara laika pavadones. 1657. gada Kurzemē izcēlies mēris paņēma ne vienu vien dzīvību.¹⁴³ Ievērojami pasliktinājās muižu saimnieciskais stāvoklis. Nav ziņu, kas šī kara laikā notika Rūmenē, bet tā kā tā atradās tiešā Kandavas tuvumā, tad, domājams, stipri cieta no zviedru invāzijas.

Otto f. Butlara dēls Nikolauss pēc tēva nāves pārņēma viņa muižas. No sava kaimiņa Ēvalda f. Franka Pūrē viņš 1673. gada 17. oktobrī saņēmis divus zemnieku bērnus.¹⁴⁴ Līdz pēdējam zviedru karam Butlari bija dzīvojuši Rūmenē, par ko liecina dokumentu datējums. Pēc kara Rūmene acīmredzot bija tā izpostīta, ka tur vairs apmesties nevarēja, un uz Strazdes un Remtes dzimtkunga Magnusa f. Butlara testamenta 1670. gada 16. septembrī Nikolauss f. Butlars pie sava vārda pierakstījis: „no Lamiņiem”.¹⁴⁵

Nav zināmi iemesli, kas spieda kapteinleitnantu Nikolausu f. Butlaru pārdot seno Butlaru lēni – Rūmeni, bet 1677. gada Jāņu dienā (24. jūnijā) tika sastādīts pirkšanas-pārdošanas līgums, pēc kura viņš ar savas laulātās draudzenes Gerdrūtas, dzimušas f. Butlaras, piekrišanu pārdeva „savu Kandavas draudzē esošo dzimtas muižu Rūmeni tā, kā tā viņam, viņa vecākiem un senčiem bija piederējusi, par 10 000 poļu florēniem laulātajiem – leitnantam Frīdriham fon Brunovam (*Brunnow*) un Sibillai, dzimušai fon Drahenfelsai (*Drachenfels*), paturot pirmpirkuma tiesības sev un saviem mantiniekiem. Pircējiem tika piešķirtas koprokas tiesības uz sēdekļiem un kapenēm Kandavas baznīcā, bet jātnieku dienestam Rūmenei pienācās dot „vienu sesto daļu no zirga”.¹⁴⁶

Palicis vairs tikai par Lamiņu un Vildenes kungu, Nikolauss f. Butlars miris jau astoņdesmito gadu sākumā, jo jau 1687. gadā viņa dēls – Talsu pilskungs Nikolauss – tiek nosaukts par Lamiņu dzimtkungu. Šajā gadā viņš no Kaives dzimtkunga fon Funka (*Funck*) nopircis meža gabalu ar nosaukumu „Sanderi” [Tagad Sēmes pagastā. – I. D.], bet jau drīz pēc tam – 1695. gada 24. jūnijā par 25 333 Alberta valsts dālderiem pārdevis visu savu lielo Lamiņu īpašumu, par kuru viņa senči tā bija cīnījušies, karaļa leitnantam un Virbu muižas dzimtkungam Nikolausam Heinriham fon Manteifelim, sauktam Scēgem (*Manteuffel gen. Szoegel*). Līdz ar to pēdējās zemes no Štekemesera lēņa pēc gandrīz 300 gadiem izslīdēja no Butlaru rokām uz visiem laikiem.¹⁴⁷

Nikolauss f. Butlars cītīgi nodevās valsts dienestam, 1707. gadā viņš bija hercogistes landmaršals,¹⁴⁸ bet kā Kurzemes hercoga virspadomnieks un oberburggrāfs, kuram jauniņais hercogs Frīdrihs Vilhelms (1692-1711) bija piešķīris savu iedibināto ordeni „*De la Reconnaissance*”, mira 1710. gadā no mēra.¹⁴⁹

Jaunais Rūmenes īpašnieks Frīdrihs fon Brunovs bija Nogales muižu dzimtkunga Georga f. Brunova un Elizabetes fon Mēršeidas, sauktas Hilzenas (*Meerscheid gen. Hülsen*) dēls.¹⁵⁰ Kā Polijas karaļa leitnants un Dzirciema ķīlas kungs viņš 1673. gada 13. septembrī (datēts Dzirciemā) bija nopircis no Heinriha Vīganta (*Wygandt*) un tā sievas Annas Urzulas dzimtzemnieku – „audēju, vārdā Matiass Keibe, kopā ar viņa bērniem”, ģimene tobrīd uzturējusies pie hercoga staļļmeistara Funka [Kaives muižā – I. D.].¹⁵¹

Pirmajā laulībā Frīdrihs f. Brunovs bija apprecējis Margarētu Sofiju fon Trotu, sauktu Treidenu (*Trotta gen. Treyden*), Ādama f. Trotas-Treidena vienīgo meitu, kas ienesa viņam pūrā abas mirušā tēva muižas – Rideļus un Balklāvus, kuras abi laulātie 1666. gada 10. maijā par 33.000 poļu florēniem pārdeva kapteinim Heinriham fon Vīgantam (*Wiegandt*) un viņa sievai Margarētai, dzimušai fon Brunovai, iespējams savam znotam un meitai.¹⁵²

Kas bija pamudinājis leitnantu Brunovu pirkt Rūmenes muižu, kuru viņš jau pēc nepilniem četriem gadiem pārdeva tālāk, var tikai minēt. Varbūt tas notika tāpēc, ka viņa vecvectēvs landrāts, Rinkules un Nogales dzimtkungs Frīdrihs f. Brunovs savulaik bija apprecējis mirušā Rūmenes kunga Heinriha f. Butlara un Elizabetes f. Šenkingas meitu Margarētu.¹⁵³

Laikā, kad Frīdrihs f. Brunovs nopirka Rūmeni, viņa pirmā sieva acīmredzot jau bija mirusi un viņš bija precējies ar Sibillu fon Drahenfelsu, Grauzdes dzimtkunga Johana Dīdriha fon Drahenfela un Katarinas Elizabetes, dzimušas fon Korfas (*Korff*) meitu.¹⁵⁴ 1678. gada 24. jūnijā (datēts Kandavā) abi laulātie iemainīja no Bērenta Treimera (*Berendt Treimer*) un viņa sievas Annas Kristinas Mēlesas (*Mehless*) kādu zemes gabalu, ko viņi bija nopirkuši no Georga Rama un uz kura saimniekoja zemnieks Kārkliņš. Pretī viņi deva gabalu zemes no zemnieka Dimzas un vēl piemaksāja 100 valsts dālderus, jo zeme pilsētas tuvumā maksāja vairāk.¹⁵⁵

1681. gada 21. martā Rūmenē tika sastādīts pirkšanas-pārdošanas līgums, saskaņā ar kuru Brunovi pārdeva Rūmeni par 10 500 poļu florēniem Kristianam fon Feiliceram-Frankam (*Pfeilitzer-Franck*) un viņa sievai Marijai Margarētai fon Elzenai (*Oelsen*).¹⁵⁶ Latvijas Valsts arhīvā saglabātajā dokumenta oriģinālu parakstījuši un apzīmogējuši abi Brunovi:

„Ikkatram, kas ir cienīgs, ar atbilstošu kārtu un stāvokli, lai tie būtu, kas būdami, bet it sevišķi tie, uz kuriem tas attiecas, daru zināmu un atzīstu es, Frīdrihs fon Brunovs, leitnants, kopā ar savu mīļo laulāto draudzeni Margarētu Sibillu fon Drahenfelsu priekš sevis, saviem mantiniekiem un mantojuma pārņēmējiem, ka mēs abi pārdodam mūsu, no labdzimušā kunga Nikolausa fon Butlara, kapteinleitnanta, nopirkto muižu Rūmeni, kas atrodas Kandavas draudzē, ar visām tai piederošajām zemēm un cilvēkiem, krogu Kandavā kopā ar zemes gabalu, ko mēs atsevišķi pēc tam esam nopirkuši, un kas tagad ir mūsu īpašums; pārdodam kopā ar tai

piederīgajām cirsmām, krūmajiem, uzplēstiem un neuzplēstiem tīrumiem, pļavām, nodevām, kļaušām, tiesībām, brīvībām un visiem piederumiem, kā mēs ar īstu pirkšanas līgumu, kas rakstīts Rūmenē 1677. gada Jāņu dienā, nopirkām un kā mums tā netraucēti ir bijusi īpašumā; pārdodam to labdzimušajam kungam Kristianam Feiliceram, sauktam Franks, un viņa mīļajai laulātajai, Marijai Margarētai fon Elzenai, viņu mantiniekiem un mantojuma ņēmējiem par 10 500 poļu florēniem, ko mēs esam saņēmuši uz rokas skaidrā naudā un droši labos valsts dālderose un dukātos ... Pārdodam dzimtas īpašumā un pamatojoties uz šo pārdošanu, ar šo īsto pirkšanas-pārdošanas rakstu nododam pircējiem zīmogus un lēņa grāmatas, kā tās pieder pie Rūmenes muižas, un visu pilnīgu, īstu Rūmenes muižas pārvaldīšanu ar visiem un katru piederumu, kas pie tās skaitās, labumiem un muižnieku brīvībām, visu kopā, lai kā tas saucas vai varētu saukties, kopā ar visiem un katru tai piederošo dzimtzemnieku, arī ar to, ko pārdevējs pats uzlicis uz zemes, sauktu Resne, ar visām viņu zemēm, pļavām, nodevām pienākumiem, darbu un kļaušām, arī viņu sievām un bērniem, dzimušiem un nedzimušiem; līdzīgi ar brīvu vīriešu un sieviešu sēdekli,¹⁵⁷ arī dzimtas kapenēm Kandavas baznīcā Butlara kunga solā un kapu velvē; visu kopumā, ne mazāko no visas muižas un no tā, kas pie tās pieder, un kas mūsu laikā kļāt nācis, neizslēdzot, bet gan visu un katru atsevišķi savās robežās un robežzīmēs, kā tas piederējis mūsu priekšgājējam, un kā to beidzot, saskaņā ar pirkšanas-pārdošanas līgumu, mēs esam ieguvuši. Viņi var ar šo muižu rīkoties, to pārdot, atdāvināt, darīt ar to un likt darīt pēc savas gribas un patikas;

Jātnieku dienestu un kontribūcijas, tiklab mācītāja daļu, kā arī baznīcas kļaušas un visu, kas varētu tikt prasīts, Rūmenei ir jādod sestā daļa no zirga; zemes, kas pieder pie Lamiņu kroga Kandavā un atrodas Rūmenes robežās, tās minētais krogs drīkst netraucēti izmantot un tās tam paliek uz mūžīgiem laikiem; šī pārdošana notikusi ar kapteinleivnanta Butlara piekrišanu... Šo pirkšanas-pārdošanas līgumu mēs augstāk minētā mērā no abām pusēm apsolumies turēt neatsaucami, pie visiem saviem patiesajiem vārdiem un uzticības muižniekam (muižnieka goda).¹⁵⁸ Lai šis pirkšanas-pārdošanas līgums jo stiprāk, tiklab no pircējiem, kā no pārdevējiem, viņu mantiniekiem un pēcnācējiem tiktu turēts, tad mēs to patiesības dokumentēšanai kopā ar mūsu sirdsmīļotajām, lūgtajiem kungiem un draugiem, kā starpniekiem, ne tikai pašrocīgi esam parakstījuši un apzīmogojuši, bet arī lielākai drošībai esam likuši hercoga Tukuma pils tiesai izpētīt, apliecināt ar tiesas zīmogu un sekretāra parakstu, un nostiprināt.

Tā noticis Rūmenes muižā, 21. martā tūkstoš seši simti astoņdesmit pirmajā gadā.

Frīdrihs Brunovs, mana paša roka un zīmogs.

Margarēta Sibilla Brunova, dzimusi Drahenfelsa, manis pašas roka.”¹⁵⁹

Pirkšanas-pārdošanas līgumi tika sastādīti divos eksemplāros, uz šī līguma eksemplāra gan nav tiesas apstiprinājuma. Tomēr turpmāk Rūmene piederēja Feiliceriem-Frankiem, kurus savulaik sauca tikai par Frankiem. Šī dzimta, līdzīgi kā Butlari, bija viena no vecākajām dzimtām Kurzemē. Klausam Frankam piešķirti lēņi Pūrē un pie Kandavas 1400. un 1407. gadā. Kurzemes bruņniecības sarakstā pirmajā klasē šī dzimta tika uzņemta jau 1620. gadā. 17. gadsimtā dzimtas pārstāvji sāka saukties „Feiliceri, saukti Franks”. Ar vēlāku ierakstu Kurzemes bruņniecības matrikulā dzimtai tika piešķirtas tiesības uz brīvkungu titulu, bet ar 1862. gada senāta ukazu arī tiesības uz Krievijas barona titulu.¹⁶⁰

Tā kā Feiliceru-Franku īpašumi bija kaimiņos ar Rūmenes Butlariem, tad nereti abas dzimtas saradojās. Jau pieminētā Heinriha un Elizabetes, dzimušas f. Šenkingas, meitu Sofiju apņēma par sievu Vīzeles, Viljatu un Sēmes dzimtkungs Johans f. Feilicers-Franks (miris starp 1654 un 1656),¹⁶¹ bet Anna f. Feilicera-Franka (?-pēc 1637), Klausa („Sarkanbārža”) meita kļuva par Otto f. Butlara sievu un Rūmenes dzimtkundzi.¹⁶²

Rūmenes dzimtkungs f. Feilicers-Franks 1681. gada 25. jūnijā (datēts Kandavā) piepirka klāt savai dzimtmuižai par 50 poļu florēniem no fon Ākena atraitnes Katarinas Švenkas (*Catharina Schwenck Wittwe von Acken, arī Hacken*) nelielu zemes gabalu, kas atradās Rūmenes zemju vidū,¹⁶³ bet 1682. gada 27. jūnijā (datēts Galtēnē) – no leitnanta Frīdriha Johana f. Brunova par 50 valsts dālderiem vēl kādu atsevišķu zemes gabalu, „kas pieklāvās un robežojās ar Rūmenes zemēm” un bijis iezīmēts ar tam laikam modernākām robežzīmēm – „septiņām uzmetām kupicām”.¹⁶⁴

Arī Franku valdīšanas laiks Rūmenē bija īss, taču pa šo laiku viņi Rūmenē bija izveidojuši divus centrus: Vecrūmeni un Jaunrūmeni un jaunu zemnieku sētu – „Resnus” jeb „Rešņus”. Jau 1684. gada 24. jūnijā Vecrūmenē parakstīts un apzīmogots pirkšanas-pārdošanas līgums. Feiliceru-Franku laulātais pāris pārdeva Vecrūmenbi un Jaunrūmeni kopā ar klāt piepirtajām zemēm par 12 500 florēniem Polijas karaļa kapteinim Gerhardam fon Korfam un tā sievai Emerentijai Elizabetei fon Mirbahai (*Mirbach*).¹⁶⁵

„Labdzimušais, augsti cildenais un stingrais kungs” Gerhards f. Korfs un „labdzimusī un ļoti tikumīgā kundze” nopirka Rūmeni ar krogu Kandavā, „ar visiem tai piederošajiem dzimtzemniekiem, kas šeit no seniem laikiem un tagad atrodas, vai ir aizbēguši, kopā ar visiem tai piederošajiem laukiem, tīrumiem, uzplēstiem un neuzplēstiem līdumiem, līču pļavām, pļavām, lopu aplokiem, bišu ganībām, medību un šaušanas tiesībām, brīvībām, labumiem”...¹⁶⁶

Kā izņēmumu Feiliceri-Franki paturēja sev zemnieku Kasparu un viņa sievu no „Niku” sētas. Pirkšanas summa tika samaksāta tajā pašā dienā skaidra naudā. Korfiem ar līgumu tika garantētas visas tiesības uz muižu, kā tas parasti šādos līgumos ļoti precīzi tika atrunāts.¹⁶⁷ Bet, ja tiktu celtas prasības pret iepriekšējo īpašnieku – „kādas nesamaksātas kontribūcijas, valsts vai baznīcas nodevas, vai kādi citi parādi, kas gulstas uz Rūmeni, tad tos pārdevējs vai viņa pēcnācēji pie muižnieka goda apņemas segt”.¹⁶⁸

Līgums tika rakstīts, parakstīts un apzīmogots Vecrūmenē. Uz tā ir visu četru līgumā nosaukto personu un liecinieka Vilhelma Karla f. Brunova paraksti. 28. jūnijā Tukuma virspilskunga tiesas sekretārs Joahims Geteke (*Göteke*) reģistrēja līgumu tiesas aktīs un nostiprināja uz jaunā Rūmenes īpašnieka vārda.¹⁶⁹ Šodien diemžēl gan nav iespējams noteikt, vai Vecrūmenes atrašanās vieta sakrīt ar tagadējo Rūmenes centru.

Korfi pieder pie senas muižnieku dzimtas, kuras saknes meklējamas Harkotē (*Harkotten*)¹⁷⁰ Vestfālē. Kurzemes zara ciltstēvs Klauss f. Korfs pieminēts laikā no 1476. līdz 1515. gadam. Kurzemes muižnieku sarakstā dzimta uzņemta 1631. gadā, bet barona titulu 1853. gadā ar senāta ukazu piešķīrusi ķeizarkas Krievijas valdība. Līdz ar ierakstīšanu Kurzemes muižniecības sarakstā dzimtai piešķīra arī brīvkungu titulu.¹⁷¹

Korfu ģimenei laika gaitā piederējušas daudzas muižas Kurzemē un Zemgalē, galvenās no tām: Aizvīķi, Krustpils, Padure, Priekule, Rauda (Aizputes apriņķī), Skaistkalne, Trekņi. Rūmene Korfu rokās atradās salīdzinoši neilgu laiku un viņu saknes stiepjas līdz Aizvīķu – Raudas namam.¹⁷²

Dzīve un saimniekošana miera apstākļos pēc zviedru kariem 17. gadsimtā nevilcās ilgi. 18. gadsimts iesākās ar jaunu postošu karu – Lielo ziemeļu karu (1700-1721).¹⁷³ 1700. gadā Polijas karaļa Augusta II Sakšu armija izmantoja Kurzemi, lai cauri tai dotos uz Rīgu un uzbruktu zviedriem.¹⁷⁴ 1701. gada 24. aprīlī Kristofs Ludvigs f. Butlars vēstulē dēlam no Īslīces rakstīja: „Ziņoju Tev, mans mīlais dēls, ka sakši šeit Kurzemē stāv astoņi pulki. Man no savām abām muižām jādod 100 valsts dālderu proviantam un nav zināms, kad viņi dosies prom. Mēs šajā gadā uz lauka nevarēsim paturēt nevienu strādnieku, lai Dievs pasargā...”¹⁷⁵

Lielajā kaujā pie Rīgas 1701. gada 9. jūlijā uzvarēja zviedri. Zviedru karaspēks okupēja Kurzemi. Hercogs Ferdinands (1655-1737), kas kaujā kā Polijas ģenerālis bija komandējis karaspēku, drīz pameta savu hercogisti, devās uz Dancigu un vairs nekad Kurzemē neatgriezās. 11. jūlijā krita Bauskas pils, kuras aizstāvēšanu vadīja pilskungs un Lamiņu dzimtkungs Nikolauss f. Butlars. Vienu pēc otras zviedri ieņēma Kurzemes un Zemgales pilis, ap 1703. vai 1704. gadu¹⁷⁶ arī Kandavu, kuras pilskungs tolaik bija Aizdzires dzimtkungs Johans Frīdrihs fon Ekelns, saukts Hilzens (*Eckeln gen. Hülsen*).¹⁷⁷ Par zviedru kariem vēl 1900. gadā atgādināja „zviedru nocietinājumi”, kas atradās Abavas otrā krastā iepretim pilij.¹⁷⁸

Lai arī Kandavas novadā nenotika tieša kara darbība, tomēr sakšu, zviedru un krievu karaspēka apgāde prasīja lielus upurus. Smagās kontribūcijas un rekvizīcijas satricināja muižu saimniecisko stāvokli un iedzīvotāju labklājību.¹⁷⁹ Kad 1701. gadā zviedru karalis Kārlis XII okupēja Kurzemi, viņš pavēlēja sastādīt Kurzemes karti, kas kalpotu militāriem un saimnieciskiem mērķiem. Līdz ar to tai bija jādod pārskats par visu okupēto apgabalu un tajā esošajām muižām.¹⁸⁰ 1704. gadā pēc zviedru kadastra kartēm Rūmenes muižas īpašniekam Korfam, nodevas tika aprēķinātas no zemes platības, kas bija 1/8 no vecā jātnieku arkla.¹⁸¹

1709. gada 2. oktobrī zviedru virsnieks Otto Magnuss Boks (*Bock*) izdevis Kandavā kvīti „par vecās un jaunās kontribūcijas saņemšanu ar apliecinājumu Kandavas pilsoņiem un muižnieku māju īpašniekiem, ka „no augsti slavējamā kroņa vai ģenerāļiem 1709. gadā vairs neviens nepieprasīs nekādas tālākas kontribūcijas”, un apsoltāja, ka pavēlēs sev pakļautajiem virsniekiem, „lai neviens no viņam pakļautā karaspēka nesagādātu nekādus apgrūtināšus caurgājienus vai citas neērtības”.¹⁸²

Lai cik lielas bija nodevas okupācijas karaspēkam, tomēr to nekādi nevarēja salīdzināt ar postu, ko nodarīja mēris, kas plosījās Kurzemē 1710. gadā. Sevišķi smagi cieta Kandavas novads, daudzās vietās nepalika nevienas dzīvas dvēseles, Kandavā – tikai divi amatnieki.¹⁸³ Posts un bads uz ilgu laiku iedragāja iedzīvotāju pastāvēšanu un labklājību. Tie vairs nebija spējīgi maksāt viņiem uzliktās nodevas, kas tika aprēķinātas pēc vecā arklu skaita. Lūgumi un sūdzības uz hercoga vārda plūda nepārtraukti.

1716. gada 5. februārī (datēts Kandavā) hercogam padevīgie Kandavas pilsoņi rakstījuši:

„Mēs, visi Kandavas pilsoņi, gribam būt žēlastībā uzklauti par to, cik ļoti lieli ir mūsu spaidi un nodokļi, ko mums šajos bēdīgajos bada laikos ir jāizcieš. Jau sakši, proti, ritmeistars Rēlings (*Rehlingk*) mums ir tik daudz nodarījis un paņēmis līdz, tā kā mēs gandrīz pavisam esam izpostīti, turklāt mēs esam devuši ne tikai kontribūcijas, bet arī ar vissmagākajām eksekūcijām esam bijuši piespiesti vest uz Ventspili labību, ko viņš no muižniekiem kontribūcijā bija saņēmis.

Jā, tā mēs nabaga pamestie ļautiņi esam tikuši mocīti, arī malka bija mums viņam jāved. To visu mēs ar pacietību esam pārvarējuši un cerējuši, ka laiki mainīsies un kļūs labāki, bet diemžēl paliek arvien ļaunāk.

Tagad krievi grib mūs galīgi padarīt par bauriem, un lai gan mēs tūlīt devām kontribūciju no ¼ arkla un ar lielām pūlēm un izdevumiem esam visu aizveduši uz Liepāju, viņi pēc tam pieprasīja papildus, ka mums jādod 20 cilvēki, kas ietu pie kulšanas un iesala taisīšanas, ko mēs ar ziedošanu esam pagaidām novērsuši.

Jūsu hercoga Gaišība pirms gada gan samazināja mūsu arklu skaitu uz ¼, bet to pašu mēs nevarām izpildīt, jo jau trīs pilsoņi no mums ir aizgājuši, un Jūsu hercoga Gaišības gvardes jātnieks Johans Frīdrihs Links, kura zeme arī ir ieskaitīta arklu skaitā, pats taisās vaļā, jo viņš ir hercoga dienestā, un nu mums jādod kontribūcijas ne tikai par viņu, bet arī par pamestajām mājām. Tas mums ir par smagu un neiespējamu.

Mēs esam vairs tikai vēl pieci un no tiem pašiem, ja nenāks Jūsu hercoga Gaišības palīdzība, ies vēl divi nost, jo nav iespējams paciest lielos spaidus. Visas mūsu nelaimes nāk no tā, ka mēs esam pakļauti arklu skaitam. Līdz ar to svešinieki iedomājas, ka mēs, tāpat kā zemnieki, piederam pie hercoga muižas, un, ka mums jādara viss, ko viņi pieprasa. Bet lai mēs tiktu saglabāti un varētu vēl palikt mūsu būdās, mēs visi krītam pie Jūsu hercoga Gaišības žēlīgām kājām un gauzdamies lūdzam... mūsu žēlīgo zemes tēvu, lai tas ir pret mums līdzciētīgs, mūs aizsargā un atbrīvo mūs no arklu skaita, ņemot vērā to, ka mēs esam tik maz un, ka mēs vairāk nododam nekā ieņemam.”

Kandavas pilsoņi, kurus „apgrūtināja hercoga muižas ierēdņi”, gribēja maksāt nodokļus tieši hercoga kamerai, turklāt tikai gruntsnomu, „arī tas mums būs pietiekoši grūti, jo mēs cilvēku trūkuma dēļ nevaram apstrādāt savu zemi”.¹⁸⁴

1718. gada 29. janvārī hercoga padomnieki atbildējuši uz vairākkārtējiem kandavnieku lūgumiem: „Tā kā pēdējās ziņas par arklu skaitu jau nodotas kara komisāram ģenerāļa kungam, tad tagad nevar tikt izdarīti nekādi grozījumi... Kandavas pilsētiņai jāpaliek turpmāk pie 1/8 arkla”.¹⁸⁵

Neapšaubāmi, ka karš un mēris nodarīja lielu postu arī Rūmenes muižas saimniecībai un iedzīvotājiem. Pēc arklu revīzijas, kas tika izdarīta 1716. gada 30. martā, Rūmenei vairs tobrīd skaitījās tikai 1/16 no nodevu arkla.¹⁸⁶

1758. gadā kādā tiesas lietā par aizbēgušiem zemniekiem, ko Rūmenes dzimtkungs Frīdrihs Johans fon den Brinkens (*Brincken*) vedis pret Galtenes dzimtkungu Karlu Johanu fon Altenbokumu (*Alten Bockum*)¹⁸⁷ atklājas kādas Rūmenes zemnieku ģimenes dzīves stāsts. Te uzzinām arī senāko Rūmenes zemnieku sētu un viņu iedzīvotāju vārdus.

Kā liecinieki minētās lietas izmeklēšanā tika nopratināti Rūmenes dzimtzemnieki „Kreīļu” Gerts, „Brūveļu” Gerts, Kandavas mācītājmuižas zemnieks „Brūveļu” Indriķis, kas mēra laikā bija bijis slimnieku kopējs, un „Cērenieku” Dīriķis no Cēres.

Pirms lielā mēra uz Rūmenes muižas apgabalu bija atnācis Miķelis un apmeties „Čēžu” mājās pie Gerta un Indriķa. Tur noskatījies kaimiņos esošās Kandavas vācu mācītājmuižas kalponi Anni un apprecējis viņu. Tā kā Anne kā sieva muižā palikt nav varējusi, tad dzīvojuši turpat „Čēžās”, kas bija pavisam tuvu mācītājmuižai. Miķelis palicis trīs gadus mācītājmuižā par kalpu. Šajā laikā viņiem piedzimuši trīs bērni, no kuriem vienu sauca Krišs. „Cērenieku” Dīriķis zināja teikt, ka Miķelis bieži nācis kā sargs uz viņa tēva māju.

Anne un divi no bērniem mēra laikā nomiruši, bet Miķelis ar dēlu Krišu aizgājis uz „Niku” mājām. Miķelis apprecējis māju saimnieci Līzi, kas bijusi „Niku” saimnieka Ottes sieva, bet mērī kļuvusi par atraidni. Miķelis kā māju saimnieks nu devis muižai nodevas un gājis klaušās. Ar Līzi viņš izaudzinajis meitu Mariju.

Apmēram trīs gadus pēc mēra Miķelis ar sievu Līzi, dēlu Krišu, meitu Mariju un visu savu mantu no Rūmenes aizbēdzis. Līdz pavasarim viņš vēl uzturējies pie mācītājmuižas zemniekiem, bet pēc tam esot devies uz Stendes „Maksteniekiem”. Pēc aizbēgšanas Miķelis ar Līzi vēl izaudzinajis dēlu Jāni. Pēc divu citu liecinieku izteikumiem Līze bija cēlusies no Mazstrazdes „Daugu” mājām.¹⁸⁸

No Garlenes muižas puses seši nopratinātie liecinieki stāstīja, ka Kriša tēvs Miķelis ieradies Stendē tūlīt pēc mēra un turpat „Makstenieku” mājās ielikts par saimnieku. Parasto klaušu vietā viņam bija jāšauj meža zvēri un tie jāpiegādā muižai. Miķeļa sieva Līze bijusi īsta Stendes dzimtzemiece un miesīga māsa Miķelim ar iesauku „Rudzu mugura”, kuru abu tēvu sauca par „Niku”, viņš bijis Stendes dzimtcilvēks no „Gibuļu” mājām. Arī tā tēvabrāli saukuši

par Gibuļu Jāni, un tas no Rūmenes uz Stendi ticis atprasīts tūlīt pēc mēra. Tam sekojis Kriša tēvs Miķelis.

Pēc tam, kad Mikelis apmēram trīs gadus bija nodzīvojis „Maksteniekos”, nelaiķe atraitne von Altenbokuma, kā Klāņu un Garlenes dzimtkundze, pieprasījusi Miķeli un viņa ģimeni uz Klāņiem, kā tiem piederīgu dzimtzemnieku, par ko Stendē notikusi tiesas nopratināšana. Saskaņā ar dokumentu „Strēlnieku Miķelis” izdots no Stendes pēc 1734. gada.

Citi liecinieki zināja teikt, ka šis Miķelis esot kādas Klāņiem piederīgas meitas ārlaulības dēls, kas piedzimis Zentenē, uz kurieni tā bija aizbēgusi. Viņi arī redzējuši, ka Miķelis ar savu sievu, bērniem un visu mantu aizvests uz Klāņiem, kur tas ielikts Garlenes muižas „Evertu” mājās par saimnieku un vienmēr turēts par īstu Klāņu dzimtzemnieku.¹⁸⁹

Pēc Ziemeļu kara Kurzemē 18. gadsimtā vairs nenotika nekāda kara darbība, līdz 1795. gadam tā joprojām palika Polijas pakļautībā,¹⁹⁰ bet tas posts, ko muižām nodarīja mēris un krievu kontribūcijas (1710-1719) uz ilgu laiku ārkārtīgi iedragāja to saimniecisko stāvokli.¹⁹¹ Vēl pēc daudziem gadiem arī Rūmenē vēl nekas nebija gājis uz labo pusi.

1730. gada 16. jūnijā Kandavas baznīcās ģenerālās vizitācijas laikā konstatēts, ka Rūmenei, kas ir Korfu īpašums, un no kuras baznīcai pienākas pieci pūri no katras labības (rudzi, mieži, auzas) un 6 mārkas naudā, ir palicis tikai viens vienīgs zemnieks un tā kā muiža ar landtāga slēdzienu ir ieskaitīta mazturīgajās, tad vizitācijas lēmums noteica, ka tai „jādod viens pūrs no katras labības un viena mārkas, līdz muižas nonāks iepriekšējā stāvoklī”.¹⁹²

1733. gadā Gerhards Korfs jau bija miris un Rūmeni mantoja viņa dēls, arī Gerhards f. Korfs (?-pirms 1741), ar sievu Annu Doroteju f. Feiliceru-Franku (?-pēc 1733).¹⁹³ Anna Doroteja bija Baltās muižas ķīlas kunga Nikolausa un Annas Margarētas fon Firksas meita.¹⁹⁴ Viņas māsu Margarētu Annu pirms 1711. gada bija apprecējis tās vīrs Gerharda brālis Vilhelms Ernsts f. Korfs (?-pirms 17.07.1754).¹⁹⁵

Gerhards f. Korfs miris pirms 1741. gada 24. jūnija. Šajā dienā viņa dēls – Polijas karaļa fēnrihs Nikolauss Kristofers f. Korfs – par 14 000 florēniem pārdeva Rūmeni savam tēva brālim Vilhelmam Ernstam f. Korfam un viņa sievai Margarētai Annai.¹⁹⁶ Iespējams, ka jaunajam Rūmenes kungam vajadzēja izmaksāt brāļiem un māsām mirušā tēva mantojumu un citas iespējas nebija, kā muižu pārdot.

Vecrūmenē rakstūtais pirkšanas-pārdošanas līgums skanēja:

„Es, Nikolauss Kristofers Korfs, karaļa fēnrihs, kopā ar savām māsām (un brāļiem)... pamatojoties uz šo atklāto rakstu dodu un pārdodu dzimtas īpašumā ar muti un roku (vārdos un darbos)... augstlabdzimušajam kungam Vilhelmam Ernstam Korfam un viņa mīļotajai laulātajai draudzenei, augstlabdzimušajai kundzei Margarētai Annai fon Feilicerai, sauktai Frankai, viņu mantiniekiem un mantojuma ņēmējiem savu nelaiķa augstlabdzimušā kunga Gerharda Korfa, mana vectēva nopirkto dzimtmuižu Rūmeni, kas atrodas Kandavas draudzē, kopā ar diviem krogiem un tiem piederīgajiem tīrumiem un pļavām, kā es to no sava nelaiķa augstlabdzimušā tēva Gerharda Korfa¹⁹⁷ esmu mantojis...”

Pārdots tika viss, kas piederēja pie Rūmenes, izņemot „vienu zēnu no „Lindu” zemnieku sētas, kuru es sev paturu”. Pie pārdošanas bija notikusi robežu apgaita un ierādīšana jaunajam īpašniekam. Visus 14 000 florēnus Nikolauss Kristofers f. Korfs bija saņēmis „nedalītā summā” tajā pašā dienā un „izlietojis savām vajadzībām”. Nodotas tika arī „lēņa grāmatas un privilēģijas” no muižas *brīflādes*.¹⁹⁸ Kā parasti, pārdevējs apsolījās katrā laikā nomaksāt parādus, kas radušies viņa laikā un kuru apmaksa var tikt pieprasīta pēc muižas pārdošanas,¹⁹⁹ bet, lai viņš vai viņa pēcnācēji neapstrīdētu šo līgumu, tika noteikta soda nauda – 2000 florēnu liela.

Par liecinieku bija pieaicināts, līgumu parakstījis un apzīmojis Gothards Vilhelms fon Rozenbergs.²⁰⁰ Gothards Vilhelms fon Rozenbergs (1674-1772), Lanksērdes dzimtkungs un Baltās muižas ķīlas kungs, bija Nikolausa Kristofera tēvocis, viņš savā otrajā laulībā, kas bija svētīta ar desmit bērniem, bija apprecējis tā mātes māsu Magdalēnu Elizabeti f. Feiliceru-Franku²⁰¹ (1700-1777), viņa apbedīta Kandavas baznīcas kapos.²⁰²

1753. gadā Doroteja Elizabete f. Korfa no Rūmenes laulājusies ar Todaišu dzimtkungu Frīdrihu Ēvaldu fon Štempeli (*Stempel*, 1727-?²⁰³).²⁰⁴ Štempeļu pāris turpat Rūmenē dzīvojis, jo 1754. gadā Kandavas baznīcā kristīts viņu dēls Niklāss Kristians Ernsts, kura krustēvs bijis Kalnamuižas īpašnieks fon Korfs.²⁰⁵ Doroteja Elizabete nodzīvojusi garu mūžu un mirusi 1797. gada 6. maijā 81 gada vecumā Žibju muižā, savu bērnu pavadīta.²⁰⁶

Savukārt Vilhelma Ernsta f. Korfa meita Anna Šarlote apprecējusies ar savu brālēnu Johanu Ernstu f. Korfu, Nikolausa Frīdriha brāli.²⁰⁷ No tēva Anna Šarlote mantojusi Rūmeni un jau drīz vien abi laulātie iecerējuši Rūmeni pārdot.

1754. gada 12. jūnijā Pūrē rakstīts pirkšanas-pārdošanas iepriekšējs līgums²⁰⁸, kas paredzēja pārdot dzimtmuižu muižniecības leitnantam un Uguņciema kungam Frīdriham Johanam fon den Brinkenam (*Brincken*) un viņa laulātajai draudzenei. Muiža tika pārdota saskaņā ar visiem priekšrakstiem, sevišķi uzsverot „muižai piederīgo zemnieku sarakstu”. No saviem dzimtzemniekiem pārdevēji vēlējās paturēt sev divus – Kristapu un Jāni.

Līdz ar muižu bija paredzēts pārdot arī „Rūmenei piederošo māju Kandavā ar tās zemēm, baznīcas solu un baznīcā esošajām kapu velvēm, kā tas viss citkārt bija piederējis senčiem”. Līgums paredzēja, ka pārdevēja cilvēki ierādīs pircējam muižas robežas. Tas noteica, ka 1755. gada Jāņu dienā Jelgavā pircējs izmaksās pārdevējiem 16 600 Alberta florēnus „cietos Alberta valsts dālderis” vienā summā, kurai klāt vēl jādod seši procenti interesēs, kas būs sakrājušās gada laikā.

Ja pircējs nevarētu samaksāt summu skaidrā naudā, tad viņš izrakstīs obligāciju par 18 000 florēniem un pārdevēji viņam tādā kārtā muižu ieķīlās. Ja turpretī visa nauda tiks samaksāta, tad pārdevējs apsolvās likt uzrakstīt jaunu līgumu, kuru pats pašrocīgi kopā ar savu dzīvesbiedri parakstīs, bet, ja kāda no pusēm neturētu līgumu par spēkā esošu, tad tai būtu jāmaksā 500 valsts dālderu liela soda nauda.

Bez abiem muižas pārdevējiem līgumu parakstījuši arī Annas Šarlotes asistents Pūres dzimtkungs Karls Fīlipsis brīvkungs fon Renne (*Rönne*), kā to paredzēja Kurzemē pastāvošie likumi, ja darījumā tika iesaistītas sievietes. Lūgta liecinieka vietā parakstīties Herberts Kristofers fon Heikings (*Heucking*, arī *Heyking*).

1755. gada 24. jūnijā Jelgavā, kā bija notikusi iepriekšēja vienošanās, noslēgts īsts pirkšanas-pārdošanas līgums.²⁰⁹ Frīdrihs Johans fon den Brinkens un viņa sieva Anna Juliana, dzimusi fon Heikinga, saņēma no Korfiem „brīvu Kandavas draudzē esošu privātmuižu ar tās muižas un citām ēkām”, kā arī visu, kas piederēja muižai, tajā skaitā visiem „abu dzimumu zemniekiem – klāt esošiem un iztrūkstošiem”.

Bez jau iepriekš pieminētajiem, Kristapa no „Niku” sētas un Jāņa no „Brūveļiem”, Korfi paturēja arī muižas neprecēto kalpu Kārli un neprecēto kalponi Katrīnu, bet savu dzimtkalponi Līzi atstāja Rūmenē un nodeva pircējiem dzimtīpašumā. Arī pārējie zemnieki tika nodoti ar visu „viņu mantu, zemnieku sētām, tām piederīgajiem laukiem, pļavām, ganībām un zemnieku klaušām, nodevām, vaku un tiesībām”.

Pircējiem tika nodotas arī kompatronāta tiesības Kandavas baznīcā, Rūmenei piederošie sēdekļi un kapenes, māja Kandavā ar zemēm, civilās un kriminālās tiesas vara (*jurisdiction*), tiesības uz lielo un mazo meža dzīvnieku medībām, putnu ķeršanu, zivju zvejošanu, bišu kokiem

un visām muižnieku brīvībām un tiesībām muižas robežās un ārpus tām, ar visām robežām, kas jau bija ierādītas.

Līguma slēgšanas dienā pārdevēji saņēma norunāto summu – 16 600 Alberta florēnus – un ar izsniegto līgumu, kas nostiprināts tiesas aktīs 15. septembrī, nodeva Rūmeni Brinkenu īstā īpašumā.

Brinkeni ir sena Vestfāles dzimta, tās pārstāvji ieradusies Kurzemē 15. gadsimtā kā vācu ordeņa vasaļi, 1620. gadā viņi saņēma Kurzemes muižnieka statusu, bet 1855. un 1862. gadā tiem tika piešķirts krievu barona tituls.²¹⁰

Frīdrihs Johans fon den Brinkens (ap 1698-?) bija Spāres un Rūmenes dzimtkungs, Talsu kungs, brigadieris, muižniecības kasieris.²¹¹

Rūmenes dzimtkunga vecākais dēls Heinrihs Benedikts fon den Brinkens (1727-1783), bija studējis Jēnā, ieņēma augstus amatus Kurzemes valsts dienestā. Laikā, kad hercogs Ernsts Johans Bīrons (1690-1772) atradās trimdā, viņš bija dedzīgs hercoga Kārļa (1733-1796), Polijas-Saksijas karaļa Augusta III dēla, atbalstītājs, ieņēma Polijas karaļa kambarkunga amatu, vadījis Kurzemes landtāga darbu, bet kopš 1769. gada bija hercoga Zemgales baznīcu vizitators. Kā delegāts viņš pārstāvējis Kurzemi Maskavā un St. Pēterburgā.²¹² H. B. f. den Brinkens miris 1783. gada 8. februārī 56 gadu vecumā kā Šēderes un Jaunbornes dzimtkungs.²¹³ Viņa dēls Gerhards f. den Brinkens (1775-1836), tieslietu doktors un justīcijas padomnieks, ieņēma Sēlpils apriņķa maršala amatu, viņam piederēja Gulbenes muiža (Vaiņodes pag.).²¹⁴

Rūmeni Brinkenu laulātais pāris paturēja tieši septiņus gadus. Tad viņi to nodeva dzimtas īpašumā par 20 000 florēniem savam otrajam dēlam Otto Kristoferam fon den Brinkenam un viņa sievai Agnesei Elizabetei, dzimušai fon Butlarai.²¹⁵ Kā tas vienmēr bija pieņemts, arī radnieku starpā tika noslēgts īsts pirkšanas-pārdošanas līgums.

1762. gada 24. jūnijā Jelgavā rakstītais līgums²¹⁶ paredzēja, ka abi līdzšinējie īpašnieki pārdod 1755. gada 24. jūnijā likumīgi iegūto dzimtmuižu Rūmeni „savam sirsnīgi mīlētajam dēlam un vedeklai“ ar visām muižas ēkām, zemi, mežiem, ūdeņiem un tiesībām, kā arī visiem muižai piederīgajiem dzimtzemniekiem, arī tiem, kas bija pārņemti no Spāres muižas, proti, „Ērmani ar sievu un bērniem, un Jirgenu ar sievu un bērniem“.

Jaunie īpašnieki saņēma visu to, ko vecāki bija ieguvuši un savā valdīšanas laikā vēl uzlabojuši. Viņiem tika pārdota arī Kandavā esošā māja, nodotas kompatronāta tiesības Kandavas baznīcā, sēdekļi un kapenes tajā. Līgumā tika atrunātas visas jauno īpašnieku tiesības. Taču šis bija pirmais Rūmenes īpašnieku maiņas gadījums, kad pārdošanas summa netika samaksāta uzreiz, kas vēlāk radīja lielus sarežģījumus un noveda pie muižas izsoles.

Pirkšanas summa – 20 000 florēnu tika sadalīta tā, ka 12 000 florēnu lielu summu pircēji tūlīt samaksāja skaidrā naudā, bet par pārējiem 8 000 florēniem izrakstīja vecākiem obligāciju. Līdz ar to pārdevēji bija „pilnīgi apmierināti“ un ar visu muižas dokumentu un jaunā līguma izsniegšanu Otto Kristofers un Agnese Elizabete fon den Brinkeni un viņu mantinieki varēja kļūt par pilntiesīgiem Rūmenes dzimtkungiem.

Jaunā Rūmenes dzimtkundze Agnese Elizabete bija cēlusies no Krūtes muižas Bārtas novadā un, šķiet, ienesusi vīram līdz labu pūru, jo viņas tēvs bija Polijas karaļa slepenpadomnieks Heinrihs Ernsts fon Butlars.²¹⁷ Piecus gadus Brinkenu pāris netraucēti dzīvoja Rūmenē. 1765. gadā Agnese Elizabete piedalījies kristībās Kandavas baznīcā. Sprostu dzimtkunga fon Brunova meitas krustmāte deva krustmeitai savu vārdu, ieraksts par to saglabājies pirmajā Kandavas evaņģēliski luteriskās baznīcas metrikas grāmatā.²¹⁸

Šķiet, ka Rūmenes kungam Otto Kristoferam f. den Brinkenam saimniekošana nav lāgā veikusies, arī Tukuma manrihtera (tiesas ierēdnis) amata pildīšana nekādus lielos ienākumus

nevarēja dot, bet tēriņi bijuši milzīgi, to iemeslus var tikai minēt. 1766. gada 24. jūnijā viņš bija aizņēmis 485 Alberta valsts dālderus no Vadakstes dzimtkunga Karla Frīdriha fon Bistrama (*Bistram*), par ko Jelgavā bija izrakstītā obligācija.²¹⁹ Arī 8 000 florēni, ko dēls bija palicis parādā vecākiem pie Rūmenes pirkšanas, nebija atdoti.

1766. gada 24. jūnijā Otto Kristofers f. den Brinkens bija Jelgavā izrakstījis vēl kādu obligāciju par saņemtajiem 1470 Alberta valsts dālderiem no sava amata brāļa, Piltenes manrihtera, Zutiņu un Mindes dzimtkunga Fīlipa Magnusa fon Gora (*Gohr*), ar kuru tika iekļāta visa viņa kustamā un nekustamā manta, bet īpaši Rūmenes muiža. Kapitāls kopā ar sešu procentu interesēm bija jāatdod tieši pēc gada.²²⁰

1767. gada 30. oktobrī Frīdrihs Johans fon den Brinkens ieradās Tukuma instances tiesā un ierosināja lietu pret savu dēlu savā, sava vecākā dēla Heinriha Benedikta f. den Brinkena un audzumeitas Agatas Julianas Sibillas fon Torkas vārdā, protestēdams pret savu otro dēlu, manrihteru Brinkenu, kas grasījās pārdot atsevišķus Rūmenes zemes gabalus Aizdzires dzimtkungam Jakobam fon Koškulam (*Koschkull*). Otto Kristofers f. den Brinkens bija parādā tēvam 8 000, brālim – 3 000, bet tēva audzumeitai – 2 000 florēnus. Viņš negribēja pieļaut, ka ar zemju pārdošanu tiktu mazināta Rūmenes vērtība, uz kuras „hipotēkas šie parādi gulēja”.²²¹

Šo protesta aktu protokolējis Tukuma tiesas sekretārs Kristians Panteniuss (*Pantenius*, 1731-1807²²²). Tajā viņš apraksta, ka bez minētajām pamatsummām O. K. f. den Brinkens bija parādā arī procentus no tām un, ka iespējamā Rūmenes zemju pārdošana plānota 1768. gada Jānos, kad pārdotajām zemēm un plāvām jāpāriet Koškula īpašumā.²²³

Padzirdējis par tiesas lietas ierosināšanu pret O. K. f. den Brinkenu, 1767. gada 3. novembrī tiesā ieradās K. F. f. Bistrams, kas savu aizdoto naudu – 485 dālderus – gribēja no Brinkena saņemt atpakaļ 1768. gada Jānos.²²⁴ Šajā dienā tika iesākta parādu prasības lieta pret manrihteru Brinkenu, kas reģistrēta Tukuma virspilskunga tiesā ar numuru 615.²²⁵

Drīz vien sarosījās arī otrs kreditors, 9. novembrī hercoga kancelejā ar hercogam adresētu lūgumrakstu²²⁶ griezās manrihters Fīlips Magnuss fon Gors, pievienodams tam savu obligāciju un izrakstu no Tukuma tiesas aktīm ar visu Brinkena kreditoru sarakstu un parādu summu (sk. 1. tab.):

„...Kad es sadzirdēju, ka pret šo manu labdzimušo debitoru jau tiek lūgtas eksekūcijas un, kā šeit pielikumā pievienotais kopsavilkums viņa uz Rūmeni gulošos parādus pierāda, un ka... manrihteram fon den Brinkenam nekā vairāk nav kā Rūmenes muiža, kas jau sen nav vairs tik vērtā, cik lieli ir uz to gulošie parādi, tad viņš acīmredzot ir izputējis. Pie šiem apstākļiem es nespēju ilgāk klusēt un esmu spiests ierosināt konkursu par visu labdzimušā manrihtera fon den Brinkena īpašumu...”

F. M. f. Gors lūdza hercogu ne tikai nozīmēt nenovēršamo konkursu un pirmo tiesas dienas termiņu, bet arī no manrihtera Brinkena ar nopietnu un uzsvērtu mandātu panākt, „lai viņš ne mazāko no savas kustamās vai nekustamās mantas, lai tas būtu nekustamais īpašums, mēbeles, dārglietas, kustama manta, rezerves labība, vai arī kas cits, ne tikai nepārdotu pats vai caur citiem neliktu to kaut kādā veidā nogādāt pie malas, bet es lūdzu tūlīt ar mandātu nosūtīt cēlo un labi mācīto Tukuma instances tiesas sekretāru Panteniusu uzskaitīt... un tad ar konkursa tiesas lēmumu panākt, lai viņš visu savu mantu uzrāda instances sekretāram un neko no tā nenoklusē, lai viņš ierodas personīgi un beidzot muižu pats nodod nozīmētajam kuratoram...”

1. tab. Kopsavilkums par Tukuma instances tiesas aktīs iereģistrētajiem Tukuma manrihtera un Rūmenes dzimtkunga Otto Kristofera fon den Brinkena parādiem²²⁷

Nr.	Obligācijas koroborēšanas datums	Kreditori	Alb. valsts dālderī	Alb. florēni
1.	3.07.1765	Heinrihs Benedikts f. den Brinkens, Šēderes dzimtkungs	1000	
2.	23.08.1765	Frīdrihs Johans f. den Brinkens un Anna Juliana f. den Brinkena, dzim. f. Heikinga		8000
3.	23.08.1765	Agata Juliana Sibilla fon Torka		2000
4.	23.08.1765	Anna Konstance fon Korfa, fon Heikinga atraitne	1000	
5.	25.06.1766	Johans Frīdrihs fon Mēdems, karaļa kambarkungs un Elejas muižu dzimtkungs	1000	
6.	7.04.1767	Kāds nezināms kreditors	250	
7.	25.06.1767	Ernsts Frīdrihs fon Štempels, Mariņmuižas dzimtkungs	250	
8.	8.07.1767	Filips Magnuss fon Gors, Piltenes manrihters, Zutiņu un Mindes muižu dzimtkungs	1470	
9.	12.10.1767	Karls Frīdrihs fon Bistrams, Vadakstes dzimtkungs	485	
		Summa	5455	10000

Parādu apmēri, patiešām, bija lieli, tie ievērojami pārsniedza Rūmenes muižas vērtību. Šeit jāatzīmē interesants fakts, ka Brinkena kreditoru vidū bija arī nākošās hercogienes Dorotejas un dzejnieces Elīzas fon der Rekes tēvs Johans Frīdrihs fon Mēdems, tobrīd kambarkungs un Elejas muižu dzimtkungs. Turklāt Brinkens bija parādā ne tikai lielas naudas summas, bet bija piesavinājies arī hercoga muižas zemnieku zirgus, kuru dēļ nu hercoga ierēdņi, rakstīdami sūdzības un ziņojumus, mēģināja panākt taisnību, tas gan viņiem ne visai izdevās.

1767. gada 20. novembrī landmaršals Otto Frīdrihs fon Zass ([Sass](#)) iesniedzis hercoga kancelejā ziņojumu hercogam²²⁸ sakarā ar 10. novembrī saņemto hercoga Lielaucē muižas pārvaldnieka sūdzību pret Tukuma manrihteru un Rūmenes dzimtkungu Otto Kristoferu f. den Brinkenu. Pārvaldnieks ziņojis, ka „pie šajā rudenī veiktās ceļu revīzijas Lielaucē apgabalā”, aizbildinoties ar saviem amata pienākumiem, manrihters esot nelikumīgi apķīlājis un paņēmis zirgus. Viņš lūdzis Brinkenu par to sodīt un prettiesiski atņemtus zirgus atkal atdot. Tā kā pa šo laiku par manrihtera mantu bija ierosināts konkurss un Tukuma instances tiesas sekretārs jau bija nozīmēts uzskaitīt visu Brinkena mantu, tad landmaršals f. Zass lūdza hercogu pavēlēt Panteniusam paņemt zirgus tūlīt no Brinkena, „kamēr tie vēl ir pie viņa”, un likt nogādāt Lielaucē, jo „pastāvot iespēja, ka apķīlātie Lielaucē zirgi var tikt iekļauti sarakstā, un tad tie nebūs dabūjami atpakaļ līdz pat sūdzības izskatīšanai”.

28. novembrī (datēts Jelgavā) Kurzemes hercogs Ernsts Johans Bīrons pavēlēja Panteniusam „iemaksāt tiesā līdz lietas izskatīšanai par četriem apķīlātajiem zirgiem 20 valsts dālderus kā ķīlas naudu”, bet četrus Lielaucē dzimtzemniekiem apķīlātos zirgus tūlīt nogādāt Lielaucē un neuzņemt inventārā.²²⁹

Ar hercoga landhofmeistera Otto Kristofera fon Hovena ([Howen](#)) un landmaršala Otto Frīdriha fon Zasa 13. novembra rīkojumu,²³⁰ kurā bija pavēlēts veikt tiesisku manrihtera f. den Brinkena mantas inventarizāciju un uzskaitīšanu, Tukuma virspilskunga tiesas sekretārs Kristians Panteniuss 21. decembrī ieradās Rūmenē. Viņš tur, protams, nebija gaidīts ciemiņš.

Ieradies Rūmenes muižā Panteniuss saņēma no Brinkena kundzes rakstu, kurā manrihters ziņoja, „ka viņš neatliekama ceļojuma dēļ nevar būt personīgi klāt pie viņa mantas uzņemšanas”, un, ka viņa laulātā draudzene uzrādīšot viņa mantu”. Viņa gan paskaidroja, ka uzrādīšot tikai to, kas pieder viņas vīram, un paturēja sev privilēģiju vērsties pret visu, „kas ierobežotu viņas tiesības”.²³¹

Šīs tiesas lietas dokumenti sniedz unikālu iespēju pirmoreiz ielūkoties Rūmenes muižas saimniecībā, kāda tā bija 18. gadsimta otrajā pusē, un rosina izdarīt interesantus secinājumus.

Vispirms tiesas sekretārs aprakstījis manrihtera apģērbus, tie gan bijuši tikai divi – pelēkas krāsas tērps ar vesti no sarkana satīna, izšūts ar zelta tresēm, un svārki ar vesti no pelēkas vadmalas.

Atsevišķi uzskaitīti šaujamieroči: piecas bises, viens *štucēris* (*Stutzer*), pāris pistoļu dzelzs ietvarā, pāris mazāku pistoļu misiņa ietvarā, zobens ar bruņurupuča ādas rokturi kopā ar ādas siksnu. No mēbelēm uzrādīta vien ar misiņu apkalta lāde un raibi krāsots četrstūrains galds.

Vāgūzī uzskaitīti rati un zirglietas: viena puskariete (*Halbgespann*), izsista ar zaļu audumu, seši veci balti groži kopā ar trīs veciem iemauktiem, dēļu ragavas, krievu braucamais, apsists ar misiņu, ar zaļu plīšu pārvilkti piķiera segli un zemnieku segli.

Muižas stallī bija četri zirgi – divi brūni, viens melni brūns un viens pelēks zirgs. Klēti atradās izkultā labība: 14 pūri rudzi, 17 pūri un 2 sieki mieži, 27 pūri un 3 sieki auzas, bet uz lauka neizkultas vēl stāvēja trīs kaudzes rudzu un divas kaudzes miežu.

Nobeigumā Panteniuss vēl sastādīja muižas zemnieku sarakstu jeb vaku, kur parasti ierakstīja saimniecības lielumu arklos un citkārt mēdza ierakstīt arī zemnieku nodevas un kļaušas.

Arkls iesākumā bija zemnieku saimniecības vērtības vienība – arāja sēta, ko saimnieks apstrādāja ar vienu aramo zirgu, vienu spīļu arklu un vienām ecēsām. Arklos bija sadalīta vienīgi iekoptā zeme. Vēlāk arkls kļuva arī par platības mēru.

1767. gadā Rūmenes muižas vakai (sk. 2. tab.) piederēja piecas pilna arkla zemnieku sētas: „Nikas”, „Brūveļi”, „Saukumi”, „Kreļi” un „Dimžas”. Visvairāk ļaužu bija „Nikās”, kur saimnieks varēja turēt četrus kalpus un trīs kalpones, bet pavisam šajā zemnieku sētā dzīvoja 14 cilvēki. Šķiet, ka „Niku” saimnieks Ansis bija arī Rūmenes vagars.²³²

Inventarizācijas protokols, kā pienācās, tika parakstīts un apzīmogots ar tiesas zīmogu.²³³ Manta nu bija aprakstīta, bet Lielauci piederošie zirgi atdoti netika. 22. decembrī Panteniuss bija līcis atvest zirgus uz muižu, bet manrihters f. den Brinkens bija paspējis divus no tiem pārdot „diviem Rūmenes apgabalā dzīvojošiem ebrejiem, trešo – vienam ebrejam, kas dzīvo Rūmenes krogā Kandavā, bet ceturto iemainījis pret citu zirgu „Saukumu” zemniekam”. Turklāt Panteniussam tika apgalvots, ka zirgi tiks paturēti muižā līdz hercoga tālākam rīkojumam.

Kad nu Panteniuss saskaņā ar hercoga 31. decembra pavēli (datēts Jelgavā) par to, ka zirgi no Brinkena jāpaņem un pret ķīlas naudu jāatdod Lielauci zemniekiem”,²³⁴ 1768. gada 4. janvārī atkal devās uz Rūmenes muižu, „lai aizvestu četrus Lielauci zirgus, ko bija apķīlājis labdzimušais manrihters Otto Kristofers fon den Brinkens”, viņš tos tur vairs neatrada, tie bija atdoti atpakaļ trijiem ebrejiem un Rūmenes zemniekam. Tālākos notikumus tiesas sekretārs savā ziņojumā hercogam apraksta sekojoši:

„Pēc tam, kad es 4. janvārī Tukuma ministriālam (tiesas kalpotājs) divus no Lielauci zirgiem liku atkal atvest uz muižu un pēc trešā, pie Rūmenes zemnieka esošā zirga, aizsūtīju pakaļ, labdzimušā manrihtera sulainis un kučieris ieslēdza divus uz muižu atvestos zirgus stallī laidarā un paziņoja man, ka tas noticis pēc viņu kunga pavēles, kas neesot tagad klāt. Fon Vetbergs ([Wettberg](#)), kas patreiz uzturas Rūmenē, parādīja man rakstu no manrihtera fon den Brinkena, kur tas pilnvaro savu sulaini Pelki ([Pelcke](#)) zirgus atdot. Kad nu es pēc tam ar ministriālu devos uz stalli un pieprasīju no sulaiņa un kučiera, lai tie atver durvis, tie pasauca dažus zemniekus un, nūjas rokās turēdami, draudēja man, lai tik es pamēģinot zirgus paņemt. Tā kā es pie tādiem apstākļiem Jūsu Augstās Hercoga Gaišības žēlīgo pavēli nekādi nevarēju izpildīt, tad man par to jāziņo Jums.”²³⁵

Visi Brinkenu kreditori bija ar īpašu tiesas lēmumu 5. martā iecēluši Piltenes manrihteru Fīlipu Magnusu fon Goru (*Gohr*) par visas konkursa masas kuratoru, viņam turpmāk tika nodota arī Rūmenes muižas administrēšana. Brinkeniem, apliecinot ar zvērestu, tika norādīts, ka viņam jāuzrāda visa manta, arī tā, kas pieder sievai, jo arī viņa ir muižas īpašniece. Šo tiesas lēmumu ministriāls nogādājis Rūmenes muižā un izsniedzis abiem laulātajiem.²³⁶

1768. gada 12. martā Rūmenes muižā tika veikta jauna Brinkenu mantas uzskaitīšana, fon Gors lūdza inventarizēt abiem Brinkeniem, arī sievai piederošo mantu, atstājot viņu rīcībā tikai pašu nepieciešamāko. Muižas kundze pret to, protams, iebilda.

Inventarizāciju sāka ar trauku uzskaitīšanu. Manrihtera kundze uzrādīja sudrablietas: 12 sudraba karotes, 6 sudraba tējkarotes; alvas traukus: 2 cepešbļodas, 1 zupas bļodu ar osām, 2 mazākas bļodas, 4 parastas bļodas, vienu mazgājamo bļodu ar lejamo kannu, 12 šķīvjus, 2 kausus ar vākiem, 2 svečturus. No vara traukiem bija: 2 kastroļi bez vākiem, tējas katls, mazāks tējas katls, mazs ūdens katls, tējas pudele un tējas paplāte. 2 kafijas kannas un 1 skalojamā kanna bija no misiņa. Tējas dzeršanai bija paredzēti 9 pāri tējas tašu no holandiešu porcelāna, 2 melnas tējkannas kopā ar krējuma kannu, maza raiba tējkanna un 2 skalojamās kannas no krievu porcelāna. Vēl tika uzskaitīts stikla pokāls bez vāka, 6 slīpētas alus glāzes, 5 spicglāzītes, bet no dzelzs – 2 grāpji, viens liels grāpis brūvēšanai, viens cepamais iesms, cepamā panna, uguns restes un 2 *pletizeri*.

Inventāra sarakstā tālāk seko mēbeles: liels spogulis melnā rāmī, mazs rokas spogulis, mazs spogulis melnā rāmī, stāvpulkstenis ar korpusu no ozolkoka, 2 kumodes, klātas ar riekstkoku, finierēts kantoris, četrkantīgs galds un mazs šaha galdiņš no ozolkoka, 2 zili krāsoti tējas galdi, 3 mazi četrkantīgi galdi, 1 zili krāsots atvāžamais galds, 2 mazi plaukti ar kājām, 2 plaukti no egles koka, 1 brūni krāsots drēbju skapis, 12 ar zilu audumu apsisti krēsli pie galda kopā ar atzveltnes krēsliem, 2 veci izsēdēti atzveltnes krēsli, vienam no tiem bija nolauzta atzveltnē.

Tālāk manrihtera kundze uzrādīja 6 linu galdautus, 2 dučus servjetes, 6 smalkus dvieļus, 2 tējas servjetes, 6 pārus linu palagus, 6 pārus spilvenu pārvalkus no lina, pāri logu aizkarus no Silēzijas linaudekla. No gultas veļas tika uzskaitīti 2 apakšpēļi, 4 virspēļi, 8 spilveni, 2 katūna segas ar dzeltena zīda mežģinēm, katūna sega, 3 krāsaini krievu tepiki, gultas rāmis ar kroni bez aizkariem, 2 ceļojuma gultas, 2 veci krāsaini priekšauti no linaudekla.

Visas iepriekš minētās lietas, kā arī četrvietīgu karieti, kas iztapsēta ar zilu audumu, un „guļamragavas”, kas bija apdarinātas ar zaļu drēbi, manrihtera f. den Brinkena kundze neatdeva kuratora rīcībā, bet paturēja tās pie sevis.

Muižā pavisam bija divas slaucamas govis, trīs trīsgadīgi vērši, viens gadu vecs teļš, divi šīgada teļi, astoņas aitas, viens buks un piecas cūkas. No mājuputniem turētas piecas Kalkūnes šķirnes vistas, piecas zosis, septiņas vistas, piecas pīles. Manrihtera kundze uzdeva šos lopus kā savējos, viņa paturēja tiesības izmantot arī mājuputnus, jo „tie esot nepieciešami iztikai”, viņa arī apgalvoja, ka nekas no lopiem netiks dots prom.

Savā īpašumā kurators f. Gors pārņēma visus iepriekš minētos ieročus, ar misiņu apsisto lādi un raibi krāsoto četrkantīgo galdu, bet visus ratus un zirglietas, kas bija inventarizētas 21. decembrī, paturēja manrihters f. den Brinkens, „jo tie visi esot nepieciešami viņa lietošanai un viņš no tiem neko nevarot atdot”.

Fon Vetbergs lūdza atzīmēt, ka 21. decembrī inventarizētā puskariete, izsista no iekšpuses ar zaļu audumu, esot viņa īpašums, bet viena dzelzs gulta piederot fon Brunovam. Šie kungi acīmredzot mēģināja saglabāt kaut ko no Brinkenu īpašuma. Kā norādījis manrihters, pelēcis no

stallī esošiem trijiem zirgiem piederot kādam ebrejam, melni brūnais – Kalnamuižas melderim Vitinskim (Wittinsky), bet trešais – kādam Jaunpagasta zemniekam.

Par četriem Lielaucē zirgiem manrihters ziņoja, ka „to vairs neesot, un viņš pienācīgā vietā uzrādīs, ko viņš ar šiem zirgiem ir izdarījis”. Kā zirgu lieta īsti beidzās, skaidru ziņu nav, jādoma, ka hercogs nepieļāva, ka viņa muižas zemnieki ciestu zaudējumus.

Pēc tam Brinkenu laulātais pāris nodeva kuratora ziņā klēts atslēgas, kur bija labības krājumi, turklāt „viņi rezervēja sev tiesības, lai viņiem tiktu atstāts iztikai nepieciešamais”. Pēc tam, kad labība tika izmērīta, tur izrādījās 52 pūri 2 sieki rudzu, 50 pūri miežu, 9 pūri 1 sieks auzas.

Manrihters norādīja, ka viņa sulainim Pelkem pienākas kā viņa „deputāts” (alga graudā) 8 pūri rudzu, 5 pūri iesala un 4 pūri miežu, bet muižas moderei – 4 pūri rudzu, 2 pūri miežu un 3 pūri iesala.

Rūmenes vagars Ansis uzrādīja sekretāram un kuratoram visus malkas daudzumus.

„Pēc tam tika sasaukti kopā visi Rūmenes muižas zemnieki un viņiem pieteikts, ka turpmāk viņiem jāiet klausās tikai vienīgi pie apstiprinātā kuratora”. Tālāk atkārtoti tika sastādīts visu muižas zemnieku sētu un to iedzīvotāju saraksts (sk. 2. tab.). Manrihters f. den Brinkens norādījis, ka viena Rūmenes dzimkalpone pirms dažiem gadiem aizbēgusi un „tagad uzturoties Elejas dzimtmuižā”.

Kuratora pilnvarotais pieprasīja, lai tiktu uzskaitīti Rūmenes saimnieku zirgi un ragulopi, tas tika izdarīts pēc zemnieku pašu sniegtajām ziņām (sk. 3. tab.).

3. tab. Rūmenes saimnieku zirgi un ragulopi²³⁷

Zemnieku sēta	Saimnieks	Zirgi		Ragulopi	
		Zirgi	Kumeli	Govis	Vērši
Nikas	Ansis	4	1	1	1
Brūveļi	Juris	4	-	2	-
Saukumi	Ernests	4	-	1	1
Dimžas	Jānis	5	-	2	1
Kreiļi	Ērmanis	6	-	4	2

Līdz ar to tiesas sekretārs Kristians Panteniuss inventarizācijas protokolu un mantas kopsavilkumu noslēdzis un apliecinājis to ar savu parakstu.²³⁸ Droši vien, ka Otto Kristofers f. den Brinkens bija šo to no savas mantas, juzdams nepatīkšanas, nobēdzinājis. Tomēr šis sīkais visas mantas uzskaitījums rāda, ka dzīve muižā bija pavisam vienkārša, bez pārmērīgas greznības, bet zirgu un lopu skaits vedina domāt, ka muižas kungiem nekāda pārticīgā dzīve muižā nebija. Dažā labā zemnieku sētā bija vairāk lopu nekā muižai.

Tikai 1773. gadā noslēdzās Rūmenes konkursa lieta. 10. martā Rūmeni vairāksolīšanā par 24 500 Alberta florēniem ieguva kambarkungs un Seces dzimtkungs Karls Frīdrihs fon Mirbahs un muiža tiesiski tika atzīta par viņa īpašumu.²³⁹

Pēc savas pirmās dzīvesabiedres nāves Otto Kristofers f. den Brinkens (?-1805) apprecēja Durbes un Kandavas pilskunga Vilhelma Aleksandra f. Heikinga (1720-1771) atraitni Sofiju Doroteju, dzimušu fon Renni (1731-?).²⁴⁰ Viņa bija Pūres un Vendzavas dzimtkunga Karla f. Rennes (*Roenne*, 1700-1733)²⁴¹ meita un slavenā kavalērijas ģenerāļa Karla Ēvalda f. Rennes (1663-1716) mazmeita, kas par nopelniem Krievijas ķeizara Pēterā Lielā (Pētera I) dienestā bija saņēmis visaugstākos apbalvojumus un lielus īpašumus.²⁴² Savukārt viņas vīratēvs Benedikts Heinrihs f. Heikings (1688-1767), Oksles dzimtkungs, bija ievērojams valstsvīrs, Jēkabpils un Jelgavas virspilskungs, kas pārstāvējis hercogvalsti arī Varšavā.²⁴³

Laulībā ar Heikingu Sofijai Dorotejai bija pieci bērni un, šķiet, ka viņas dēls Heinrihs Karls Hermans Benjamins f. Heikings (1751-1809) ir bijis visievērojamākais savas dzimtas pārstāvis – Trīras kūrfirsta kambarkungs, Polijas karaļa pulkvedis, Kurzemes hercoga virsstaļmeistars, ķeizarkās Krievijas īstētais slepenpadomnieks un senators St. Pēterburgā.²⁴⁴

Tukuma manrihteram Otto Kristoferam fon den Brinkenam „Viņa majestāte Polijas karalis” 1778. gada 10. februārī, kā bijušajam Tukuma manrihteram, piešķīra „īstēnā slepenpadomnieka” titulu.²⁴⁵

Nākamais Rūmenes dzimtkungs Karls Frīdrihs fon Mirbahs cēlies no senas, jau ap 1300. gadu dokumentos pieminētas bruņinieku dzimtas Eifelē, tā savu vārdu ieguvusi no Mirbahas ciema tagadējā Daunas apriņķī, Trīras administratīvajā apgabalā, kas atrodas pie tāda paša nosaukuma upes.²⁴⁶ Kopš 16. gadsimta dzimta ir pazīstama Piltenes apgabalā un Kurzemē. Jau 1620. gadā Mirbahi tika ieskaitīti Kurzemes muižnieku sarakstā, bet 1862. gadā tiem piešķirts Krievijas barona tituls.²⁴⁷

Pirmais ieceļotājs Kurzemē bija Emerihs (I) fon Mirbahs, kas nosaukts par Kandavas pilskungu 1564. gadā un bija tāds vēl 1579. gadā. Viņš piedalījies karā pret *moskoviteriem* un saņēmis no hercoga Gotharda plašus lēņus Kandavas, Kuldīgas un Ventspils draudzēs, no kuriem 1570. gadā paturēja vairs tikai Balklāvu muižu. 1579. gadā Hercogs Magnuss, kuram E. f. Mirbahs bija aizdevis 15 500 Rīgas markas piešķīra viņam lēnī lielo Puzes īpašumu un 1580. gadā iecēla par Piltenes ģenerālpilskungu. Emeriha pēcnācēji vēlāk izplatījās pa visu Kurzemi.²⁴⁸ Emeriha f. Mirbaha mazmazmeita Emerentija Elizabete f. Mirbaha bija Gerharda fon Korfa sieva un Rūmenes dzimtkundze.²⁴⁹

Kambarkungam Karlam Frīdriham fon Mirbaham (1717-1787), kas 1773. gadā vairāksolīšanā ieguva Rūmeni, piederējušas vēl Bēnes, Silu un Dursupes muižas. 1740. gadā pirmajā laulībā viņš bija apprecējis Feilicera-Franka atraitni²⁵⁰, landhofmeistara Heinriha Georga f. Mirbaha (1674-1736) meitu Annu Margarētu f. Mirbahu (1709-1745),²⁵¹ bet pēc viņas pāragrās nāves 1747. gadā apņēma par sievu Dundagas un Bātas dzimtkunga Johana Ulriha fon der Ostena, saukta Sakena (*Osten gen. Sacken*, 1674-1731) meitu Annu Sibillu.²⁵²

K. f. f. Mirbaha un Annas Sibillas meita Katarīna Elizabete (1754-1808) bija Pūņu muižas dzimtkunga Karla Frīdriha Aleksandra fon Holteja (Holtey, 1756-1809), laulātā draudzene.²⁵³ Rūmenes robežstrīdu lietās 1780. gadā savu sievastēvu pārstāvēja tieši znots Karls Frīdrihs Aleksands f. Holtejs.²⁵⁴ 1802. gadā Katarīna Elizabete f. Holteja ierosinājusi pret savu vīru Polijas karaļa ģenerāli un Staņislava ordeņa kavalieri, kroņa Vidusmuižas nomnieku Karlu Frīdrihu Aleksandru f. Holteju konkursu uz viņa mantu, ko Kurzemes virspilstiesa arī akceptējusi.²⁵⁵

Rūmenes dzimtkunga meita Katarina Elizabete f. Holteja mirusi 1808. gada 12. maijā 54 gadu vecumā Plepju muižā,²⁵⁶ bet viņas vīrs Polijas karaļa slepenpadomnieks aizgājis viņšaulē 1809. gada 10. novembrī. Abu vienīgā meita Šarlote Vilhelmīne (1779-1860²⁵⁷) bija precējusies ar Frīdrihu Reinholdu fon Štempeli (Stempel, ?-1858).²⁵⁸

Ar Karlu Frīdrihu Aleksandru f. Holteju Rūmeni sasniedza apgaismības laikmeta vēsmas. Viņš bija brālis tam pašam Johanam Dītriham Holtejam, (1752-1825), Satiķu dzimtkungam,²⁵⁹ un dzejnieces Elīzas fon der Rekes (Recke, 1754-1832) lielajai jaunības mīlestībai, kurai diemžēl nebija lemts piepildīties. Ļoti iespējams, ka Elīza kādreiz apmeklējusi arī Rūmeni, Kandavu jau nu noteikti, jo tur dzīvoja viņas tuvs draugs un māsas Dorotejas fon Mēdemas (1761-1821), vēlākas Kurzemes hercogienes, skolotājs un Kandavas mācītājs Bernhards Gotlībs Bekers (Becker, 1751-1821).²⁶⁰

Tieši Karls Frīdrihs Aleksandrs f. Holtejs bija mierinājis Elīzu, ko toreiz vēl sauca Šarlote Elizabete Konstance, kad viņa zaudēja savu vistuvāko cilvēku – brāli Johanu Frīdrihu f. Mēdemu, sauktu par Frici (1758-1778).²⁶¹ Bet slavena visā Eiropā Jaunpils dzimtkunga Georga Petera Magnusa f. der Rekes (1739-1795) šķirtā sieva kļuva ar atmaskojošo rakstu par starptautiskā krāpnieka Aleksandra grāfa Kaliostro (*Cagliostro*, 1743-1795), īstenībā Džuzepe Balzamo, izdarībām Jelgavā 1779. gadā.²⁶² Bet par to vēl turpmāk.

Iespējams, ka ap 1782. gadu Mirbahi bija iznomājuši Rūmeni dzimtkundzes Annas Sibillas f. Mirbahas, dzim. f. der Osten-Sakenas brālēna, Polijas karaļa pulkveža Johana Venera f. der Osten-Sakena (1715-?)²⁶³ meitai un franču kapteiņa Kristofa fon Rozenberga (*Rosenberg*, 1725-1759) atraitnei Agnesei Julianai fon Rozenbergai (1731-1809),²⁶⁴ jo 1782. gada 28. martā Kandavas baznīcā iesvētīts „augstlabdzimušā fon Rozenberga kunga jaunākais dēls no Rūmenes”.²⁶⁵

Juzdamies droši vien vairs ne tik spēcīgs, ka varētu apsaimniekot vairākas muižas, Karls Frīdrihs fon Mirbahs, kas tobrīd bija arī Grīnvaldes kungs, 1784. gada 25. jūnijā par 10 000 Alberta dālderiem ieķīlāja savu dzimtmuižu uz četriem gadiem manrihteram Georgam Ernstam Heinriham fon Štrombergam (*Stromberg*).²⁶⁶ Acīmredzot īpašnieku maiņa bija paredzēta, jo jau tā paša gada 24. janvārī K. F. f. Mirbahs sastādījis Rūmenes muižas inventāra sarakstu,²⁶⁷ kurā pirmo reizi tiek aprakstīta Rūmenes kungu māja. Šis ir senākais un vienīgais kungu mājas apraksts no 18. gadsimta, ko izdevies atrast.

Lasot inventāra sarakstu, iztēlē iedomājamies, kāda toreiz varēja izskatīties ne tikai kungu māja, bet viss Rūmenes muižas centrs – kunga sēta:

„1. Kungu dzīvojamā māja ar diviem uzmūrētiem skursteņiem, klāta ar salmu jumtu, kopā ar piebūvētu flīģeli zem dakstiņu jumta.

Pie priekšīņas trepes jeb pakāpieni (*Staffel*), abās pusēs soli, un izdreijātas pogas. No priekšnama pa labi istaba, kurā melni glazēta krāsns ar baltu līsti. Sienas klātas ar zilu tapeti. Divi gala kambari. Melni glazēta krāsns ar baltu līsti silda abas istabas. Pirmā istaba ir dzeltenī, bet otra – zaļi iztapsēta.

Pie istabas krāsns – ēdamkambaris – un tam blakus viens mazs pieliekamais, tie abi klāti ar pārvietotām (lietotām) tapetēm. Blakus pieliekamajam jauna piebūvēta noliktava jeb saimniecības kambaris.

Pretistabā no priekšnama pa kreisi – melni glazēta krāsns ar baltu līsti, viens sānu kambaris un viena garderobes istabiņa, ar kaļķa apmetumu. Visi ēkas logi ir iedarināti ar ķīti, tiem ir slēgi, iekarināti eņģēs un tie ir aizskrūvējami.

Lielajā galā divi mūra pagrabi un viens mazs pieliekamais pagrabs. Zelmiņu un flīģeļa logi iedarināti svinā.²⁶⁸

2. Viena pilnīga pieliekamā klēts ar durvīm, uz katru pusi viens logs, zelmenī logs iedarināts svinā.

3. Divas graudu klētis ar pienācīgām kastēm (apcirkņiem).

4. Trīs ratu šķūņi, viens ar diviem lieliem stikla logiem, iedarinātiem svinā, ar piederīgiem āķiem, krampjiem, pārliktņiem (*Überwurff*) un atslēgām. Viss tas kopā ar klētīm ir zem viena jumta, klāta ar salmiem un plēstiem kokiem (šindeļiem?).

5. Zirgu stallis divās daļās, viena sadalīta 14 steliņgos, otra – 12. Blakus durvīm uz katru pusi liels logs, iedarināts svinā, zem salmu un niedru jumta.

6. Laidars jeb liellopu novietne, divi siena šķūņi, viens pelavu (*Kaff*) šķūnis, seši staļļi izmantošanai, viss ar dzelzs āķiem, eņģēm un krampjiem, klāts ar salmu jumtu.

7. Rija. Kuļamklons (piedarbs) un šķūnis. Viss labā stāvoklī, ar dzelzs eņģēm, krampjiem, pārliktņiem un bultām, piestiprināts pie ķēdēm, viss klāts ar salmiem. Stallis darba zirgiem.

8. Brūzis. Istaba, divi sānkambari, viens miltu kambaris, divas miltu kastes (apcirkņi), nostādīšanas telpa, viens brāgas katls – 5 ¼ mucas liels.²⁶⁹ Viens katls skaidram alum (*klar Keßel*) – 3 mucu liels, trīs nostādīšanas trauki, divas baļļas, viena ar dzelzs stīpām. Divas pusmucas, divas skārda piltuves, stallis, viss zem plēstu koku jumta.

9. Smēde.

10. Ērberģis ar izbīdītu skursteni, divas istabas, pie katras istabas divi kambari, logi iedarināti svinā, zem salmu un plēsta koka jumta.

11. Tūlīt lejpus kalna divi pagrabi moderei, viņā pusē rullējamais kambaris veļai, klāts ar lubu jumtu.

12. Divi cūku staļļi un viens putnu stallis, apgādāts ar dzelzs āķiem, eņģēm un krampjiem, klāts ar koka jumtu.

13. Liels augļu dārzs un trīs saķņu dārzi (*Küchen-Gartens*) ar augstu bolverka (*Bollwerk*) žogu, durvis ar dzelzs eņģēm un krampjiem.

14. Viss pagalms ietverts ar bolverka žogu, četras iebrauktuves vai vārti, apgādāti ar stipriem āķiem, eņģēm, krampjiem un pārliktņiem.”²⁷⁰

Aprakstītā kungu māja un sēta praktiski ļoti līdzinājas zemnieku sētai, vienīgi tās apjoms ir nedaudz lielāks. Atšķirība arī tā, ka muižā bija arī brūzis, kur ražoja alu muižas krogu patēriņam (sk. 4. tab.). Alus brūvēšana, degvīna dedzināšana un realizēšana bija muižas īpašnieka privilēģija, zemniekiem tā nebija atļauta. Jau 18. gadsimtā Rūmenē bija liels augļu dārzs, kas tolaik tik bieži muižās nemaz nebija sastopams.

Salīdzinot 1784. gada Rūmenes vaku²⁷¹ ar iepriekšējo, 1767. gadā aprakstīto (sk. 2. un 4. tab.): piecu māju vietā bija sešas zemnieku sētas, dzimtzemnieku un iedzīvotāju skaits bija palielinājies par pieciem cilvēkiem. 1784. gadā muižas apgabalā dzīvoja arī brīvi cilvēki – ienācēji no Lietuvas. Darbojās veseli trīs krogi, divi no tiem realizēja muižas produkciju. Tie droši vien deva prāvus ienākumus muižas īpašniekam, bet radīja tukšumu zemnieku kabatās.

Nodevās katram saimniekam bija jādod viens 25 mārciņas liels žāvēta šķiņķa gabals, trīs vistas un pieci vezumi salmu govīm. „Kreiļu” Urzulas vīrs Ērmanis acīmredzot jau bija miris, tāpēc visas nodevas bija jāpilda viņai, bet „Niku” Ansim kā vagaram, bija jādod tikai salmi.²⁷²

Riežās katram saimniekam bija jāpsēj un jānovāc seši pūri rudzu, vienīgi „Cēžu” saimniekam Tomam bija jāapstrādā uz pusi mazāka riežas platība. Muižas laukos strādnieki izsēja 22 pūrus un 2 siekus rudzu, pie vecā Dūmu kroga – 7 pūrus un pie Cēžu kroga – 3 pūrus un vienu sieku. Pavisam muižā tika izsēti 63 pūri un 3 sieki rudzu.²⁷³

Atsevišķi tika uzskaitītas visas siena pļavas un to ražība (sk. 5. tab.), divas no tām bija uzpludināmas. Zemāko vietu un pļavu uzpludināšana tolaik bija viens no zemes auglības palielināšanas veidiem. Ierīkojot dambjus, tās mēdza uz kādu laiku appludināt, dažreiz pat tādos uzpludinātos dīķos audzēja zivis. Pēc kāda laika ūdeni nolaida, un uz augsnes virskārtas palika auglīgās dūņas.

5. tab. Rūmenes pļavas un to ražība 1784. gadā²⁷⁴

Nr.	Pļavas un pļavu ražība	Vezumi
1.	Pļava (uzpludināma) lejpus brūzim	20
2.	Līča pļava aiz muižas lejpus muižas laukam	31
3.	Aploks	5
4.	Vāveriņu purvs	5
5.	Kazupurvs	90
6.	Deksne, tagad viena kaudze no 60 tupiņām vai	25
7.	Krumetu pļava (uzpludināma)	10
	Summa	186

Kā īpašs pienākums zemniekiem bija uzlikts: pie katras zemnieku sētas apsēt 12 līdz 14 pūrus rudzu, bet siens jāsavāc 30 līdz 40 vezumi. Klaušās jāsūta 5 līdz 7 zirgi bez kalpiem, kā arī bandinieku (vaļinieku) zirgi.”

Muižas īpašnieks inventārā piezīmējis: „Ar Dieva žēlastību, tā kā nav nekādas sērgas, tad ar lopiem visi ir nodrošināti.”

„Muižas robežas ir gandrīz kvadrāta formā, ieslēgtas ar kupicām, robežakmeņiem un robežzīmēm. Ir viens kopējs pļavu servitūts ar hercoga „Kreļiem”.

Mežs sastāv no lielām eglēm un kokiem zāgbaļķiem un būvbaļķiem. Uz Kandavas pusi – bērzu, apšu un alkšņu mežs labā stāvoklī. Bišu koki mežā ir desmit, bet augļu dārzā – viens. Tukši bišu koki mežā – 113.”²⁷⁵

Ar 1784. gada 25. jūnijā Jelgavā rakstīto ķīlas līgumu valsts padomnieks un Rūmenes dzimtkungs Karls Frīdrihs fon Mirbahs nodeva manrihteram Georgam Ernstam Heinriham fon Štrombergam ķīlas īpašumā savu muižu Rūmeni ar visām tās ēkām, zemēm, zemniekiem un to zemēm, klaušām un nodevām, lopiem, brandvīna katliem un piederumiem, alus brūvējamiem traukiem, „kā to visi iepriekšējie īpašnieki bija izmantojuši”.²⁷⁶ Līguma laiks bija četri gadi – no 1784. gada Jāņiem līdz 1788. gada Jāņiem, bet ķīlas summa – 10 000 valsts dālderu.

Ķīlas summu, izņemot 1000 dālderus, kurus Mirbahs katrus četrus ķīlas gadus apņēmas atstāt Rūmenes saimniecībai,²⁷⁷ jaunajam muižas kungam bija jāizmaksā „kopā ar procentiem no visa kapitāla” skaidrā naudā 1785. gadā Jāņos, turklāt Mirbahs apsolvās izpirkt visas obligācijas, kas gūlās uz Rūmenes hipotēku un tādejādi atbrīvot Rūmeni no parādiem.

Līgums paredzēja, ka pēc aizritējušiem četriem gadiem – 1788. gada 24. jūnijā – Mirbaham būs jāsamaksā ķīlas turētājam ne tikai 10 000 dālderu lielā ķīlas summa, bet arī visi tie izdevumi, ko ķīlas turētājs būs ieguldījis saimniecības uzlabošanai – zemes meliorācijā un ēku remontos, kā arī izmaksājis valsts nodevās, par ko pienācās „piestādīt rēķinu”.²⁷⁸

„Bet ja pēc ķīlas gadu notecēšanas... fon Mirbahs vai viņa mantinieki augšminēto summu un atmaksājamos meliorācijas un remonta izdevumus, arī valsts nodevas nevarētu samaksāt”, tad saskaņā ar līgumu iekļātā muiža ar šo datumu²⁷⁹ būtu fon Štrombergam pārdota un skaitītos viņa un viņa mantinieku īpašums.²⁸⁰ Abi līgumslēdzēji apsolvās „netaisīt uz muižu nekādus parādus”.²⁸¹

Līgumā tika atrunāts, ka f. Mirbahs „liks aizvest savus mājāsaimniecības piederumus un mēbeles pie laba ceļa un ērtā laikā, un tam jānotiek ar Rūmenes cilvēkiem, bet tas nedrīkst notikt ne tālāk kā 10 jūdzes”. Tādas pašas tiesības paturēja arī f. Štrombergs gadījumam, „ja muiža no viņa pēc četriem gadiem tiktu izpirkta”. Tāda atruna bija līgumos parasta. Minētais attālums nekādā gadījumā nenožīmēja to, ka visas mantas pēc desmit jūdzēm tika izsviestas no vezumiem. Ceļa izdevumi par atlikušo ceļa gabalu mantības īpašniekam bija jāsamaksā muižas turētājam.

Abi līgumslēdzēji brīvprātīgi vienojās par 1000 dālderu lielu soda naudu „līguma neturēšanas gadījumā”.²⁸² Līgumu parakstīja abi līgumslēdzēji un pieaicinātie liecinieki, tas nostiprināts Tukuma instances tiesā 1784. gada 13. novembrī.²⁸³

Kurzemes hercoga virspadomnieks Karls Frīdrihs fon Mirbahs mira Jelgavā 1787. gada 29. janvārī.²⁸⁴ Tajā pašā gadā mirusi viņa laulātā draudzene un Rūmenes dzimtkundze Anna Sibilla,²⁸⁵ kuru vēl 1787. gada 9. jūnijā viņas slavenais brālis firsts Karls fon der Ostens, saukts Sakens, savā Berlīnē rakstītajā testamentā nosaucis kā vienu no savām piecām „vēl dzīvajām māsām” kurām bija novēlējis 60 000 Alberta valsts dālderu lielu kapitālu no viņu „vecāku īpašuma”.²⁸⁶

Karls fon der Osten-Sakens (1726-1794) jau savos jaunajos gados kā kambarjunkurs bija ieradies Polijas karaļa galmā. Būdams Saksijas kūrfirsta kambarkungs Drēzdenē, viņš bija piedzīvojis lielā mākslas pazinēja Augusta III galma spožumu, valsts ministra grāfa Brīla (*Brühl*) ēru, iepazinis Septiņgadu kara (1756-1763) postu. Viņš bija apprecējis grāfa Brīla brāļameitu Henrieti, grāfieni Brīlu (?-1762) un pamazām kāpis pa karjeras kāpnēm uz augšu, kļūstot par Saksijas karaļa sūtni vairākos Eiropas valdnieku galmos, bija Prūsijas karaļa Frīdriha Lielā virskambarkungs un viņa tuvs padomdevējs, 1777. gadā iecelts par īsteno slepeno valsts un kara ministru, 1763. gadā ieguvis valsts grāfa, bet 1786. gadā firsta titulu. Tā kā meitiņa no viņa pirmās laulības bija mirusi un otrajā laulībā viņam bērnu nebija, visus viņa lielos īpašumus mantoja radinieki.²⁸⁷ Iespējams, ka jaunākais brālis apmeklēja savu dažus gadus vecāko māsu un dzimtkundzi Rūmenē vai Jelgavā, par to gan dokumenti klusē.

Tā kā uz Rūmeni neviens no Mirbahiem vairs nepretendēja, un 10 000 dālderu lielo summu neviens vairs nebija gatavs maksāt, tad 1788. gada 24. jūnijā muiža automātiski pārgāja manrihtera Georga Ernsta Heinriha fon Štromberga īpašumā un tajā pašā dienā viņš pārdeva „nu jau savu dzimtmuižu” par 30 000 Alberta florēniem Galtenes un Kalnamuižas dzimtkungam Benediktam Zigismundam fon Heikingam. 1788. gada 1. augustā apstiprināto līgumu kā līdzīpašnieki parakstīja arī abas Štromberga meitas – Elīze un Luīze, kā arī Luīzes vīrs Heinrihs Vilhelms fon Rozenbergs.²⁸⁸

Arī šis fakts norāda uz to, ka Rozenbergiem ir bijusi saistība ar Rūmeni. Luīze f. Štromberga (1765-1849) 1788. gada 9. martā bija apprecējusies ar atraitnes Agneses Julianas f. Rozenbergas dēlu Vilhelmu Heinrihu f. Rozenbergu (1750-1830), kas vēlāk kļuva par Zvāres dzimtkungu. Abu laulībā piedzima 13 bērni.²⁸⁹

Līdzīgi kā daudzas citas dzimtas arī nākošie Rūmenes kungi fon Heikingi, kas cēlušies no Reinzemes, bija ienākuši Kurzemē kā vācu ordeņa vasaļi, arī viņiem jau 1620. gadā tika piešķirts Kurzemes indigenāts (iedzīvotāju statuss), 1853. un 1862. gadā – Krievijas baronu tituls.²⁹⁰ Kandavas novadā Heikingu dzimta bija plaši sazarojusies un nereti laulības tika slēgtas vienas dzimtas ietvaros.

Benedikts Zigismunds fon Heikungs (1744-1816) bija Kukšu dzimtkunga Otto Kristofa f. Heikinga (1710-1769) un viņa sievas Annas Sibillas, dzimušas fon der Rekes (1725-1799) dēls un Jelgavas virspilskunga un komandanta Georga f. der Rekes (1692-1760) mazdēls.²⁹¹ Ap 1768. gadu viņš bija apprecējis Juliani fon Hānu (1748-1814), Pastendes, Cērkstes un Aizpures dzimtkunga un Kandavas pilskunga Eberharda Kristofa Fīlipa fon Hāna (*Hahn*, 1718-1766) meitu.²⁹² Jau 1773. gadā Benedikts Zigismunds fon Heikungs bija nopircis Galtēni, kas viņa pēcnācējiem piederēja vēl līdz 1870. gadam.²⁹³

Heikingi saimniekoja Rūmenē hercogistes beigu periodā, tajā laikā, kad pēdējā hercoga Pētera Bīrona (1724-1800) vara nesaskaņu dēļ starp viņu un muižniekiem bija ievērojami vājinājusies. Šīs nesaskaņas pasteidzās izmantot Krievijas ķeizariene Katrīna II, realizējot tādu

politiku, lai Kurzemes muižniecība apstāklšos, kad notika trešā Polijas dalīšana, izvēlētos pakļaušanos Krievijai. Tā tas arī notika.

1795. gada 17./28. martā muižnieki landtāgā pieņēma pakļaušanās deklarāciju un līdz ar to Kurzemes – Zemgales hercogiste beidza pastāvēt, tā kļuva par cariskās Krievijas guberņu un turpmāk bija pakļauta augstākajai Krievijas impērijas varai. Hercogam Pēterim neatlika nekas cits, kā vien atteikties no troņa.²⁹⁴

Šo valstij svarīgo notikumu dokumentējis Engures mācītājs Johans Peters Brands (*Brandt*, 1766-1835)²⁹⁵: „Uz Jāņiem notika Kurzemes pilnīga iekļaušana Krievijā, 23. jūnijā ģenerālleitnants fon Pālēns kā Kurzemes ģenerālgubernators ieradās Jelgavā. Šim gadījumam par godu notika lielas svinības ar varenu lielgabalu salūtu. Tūlīt nākošajā dienā tika veikti vairāki pasākumi, hercoga karaspēkam bija jānodod visi ieroči. Kāds krievu karaspēka pulks, kas atradās nometnē pie Jelgavas, pārņēma arī sardzes funkcijas. Visiem uz vietas esošajiem muižniekiem vajadzēja doties tūlīt uz pili un nodot uzticības zvērestu. Dažas nedēļas vēlāk tas pats notika uz laukiem, katram brīvajam cilvēkam... bija jādodas uz Tukumu, kur tiem baznīcā, virspilskunga fon Mēdema priekšā bija jādod uzticības zvērests.”²⁹⁶

Rūmene zem ķeizarkiskās Krievijas sceptera (1795-1917)

Kurzēmē hercoga laika pārvaldes aparātu nomainīja Katrīnas II iedibinātās vietniecības administratīvās un tiesu iestādes,²⁹⁷ tika izveidoti apriņķi, izdarīta nodokļu reforma un ieviestas galvasnaudas – viens rublis par katru revīzijā uzskaitītu vīrieti. Ievēda karaklausību – rekrūšu došanu.²⁹⁸

Taču vietniecības iekārtai nebija lemts ilgs mūžs. Katrīna II mira jau 1796. gadā un viņas dēls Pāvils I, kas neieredzēja māti, atcēla visas reformas un ar savu 1797. gada 9. februāra rakstu (datēts St. Pēterburgā), kas adresēts Kurzemes guberņas slepenpadomniekam un guberņas maršalam fon Korfam, apsollja Kurzemes muižniekiem atjaunot visas vecās pārvaldes formas.²⁹⁹

Līdz ar Kurzemes iekļaušanos Krievijas sastāvā daudziem Kurzemes muižniekiem patiešām pavērās jaunas karjeras iespējas – gan militārajā, gan administratīvajā jomā, arī Heikingu dzimtas pārstāvjiem.

1819. gadā pilskunga tiesa no Kandavas tika pārcelta uz Talsiem.³⁰⁰ Līdz ar to Kandavas zaudēja savu valstisko nozīmi un tās attīstība apsīka, jo daudzas Kandavā dzīvojošās vācu amatnieku ģimenes, starp kurām bija pārstāvētas gandrīz visas cunftes, pameta miestu un labākas dzīves meklējumos pārcēlās uz lielākiem centriem. Tikai 19. gadsimta beigās tajā atkal varēja sajst uzplaukumu.³⁰¹

Muižu saimniecība ap 1800. gadu bija galvenokārt orientēta uz naturālo samniekošanu. Labību audzēja pašu vajadzībām vai pārdeva Rīgā un citās pilsētās. Zirgu bija salīdzinoši maz, vairāk turēja liellopus (ragulopus), aitas, cūkas, arī mājputnus – vistas, zosis, pīles. Lopus pārdeva guberņas pilsētās un patērēja paši. Mājputnus pārdeva lielākoties dzīvus, izņemot zināmu skaitu zosis, kuru spalvas bija nepieciešamas muižas vajadzībām gultas pēļu izgatavošanai. Savam patēriņam lasīja dažādas meža ogas un sēnes.

Gadatirgos, kas notika tuvējā Kandavas kroņa muižā vai blakus esošajā Strazdē, pārdeva muižas un zemnieku alu, kā arī lopus. 1799. gada rudenī sviesta cena bijusi ievērojami augstāka kā parasti: 2 pudi sviesta maksājuši 12 valsts dālderus.

No meža zvēriem muižas mežos varēja nomedīt zaķus, lapsas, dažādus putnus. Lāči, kas senos laikos dzīvoja Kurzemes mežos, vairs netika pieminēti, arī vilki bija palikuši maz, turklāt

nomedīto meža dzīvnieku nepietika, tāpēc muižu īpašnieki un iedzīvotāji meža dzīvnieku gaļu pirka no pārdevējiem, kuri tos „ar karavānām” piegādāja no Krievijas iekšējām gubernām.

Muižās dzīvoja dažādi amatnieki – drēbnieki, mūrnieki, galdnieki, namdari, kalēji, bet maz bija kurpnieku un ādmiņu. Viņi strādāja tikai savām vajadzībām. Muižas darbos izmantoja savu darabaspēku – mūrniekus, namdarus un kalējus.³⁰²

Ap 18. un 19. gadsimta miju Benedikts Zigismunds fon Heikings jau bija nodevis Rūmenes muižu savam dēlam Karlam (Pilnā vārdā – Karls Fīlips Magnuss) f. Heikingam (1776-1820), Kandavas pilskunga tiesas asesoram.³⁰³ Viņš bija precējies ar Annu (Aneti) f. Mirbahu (1779-1802), Prūsijas kapteiņa Frīdriha f. Mirbaha meitu.³⁰⁴ 1802. gada 16./28. maijā abi laulātie iekļāja Rūmeni dzimtas ķīlā Danielam Gotlībam (Frīdriham) Vendelam (*Wendel*) un viņa sievai.³⁰⁵ Sofonovskas grenadieru pulka leitnants D. G. F. Vendels 1800. gada 20. oktobrī bija apprecējis Sofiju Elizabeti, dzimušu fon Mengdeni.³⁰⁶

1802. gadā Anete f. Heikinga mira, atstājusi vienīgo meitu Annu Juliani Elizabeti, sauktu par Betiju (1801-1835), kas vēlāk bija Kurzemes augsta valsts ierēdņa Petera fon Mēdema (1783-1861) sieva.³⁰⁷ Pēc sievas pāragrās nāves Karls f. Heikings 1806. gada 26. oktobrī apprecēja savu māsīcu Šarloti Nanti fon Heikingu (1787-1854) no Cēres.³⁰⁸ Divus viņu mazdēlus – Aleksandru (1848-1919) un Anatolu (1850-1919), kas dzimuši Brizulē, lielinieki nogalināja Tukumā 1919. gada janvārī un martā.³⁰⁹ Rūmenes muižas īpašnieks Karls fon Heikings un viņa sieva Nante apbedīti Heikingu dzimtas kapos Cērē.³¹⁰

Līdz ar muižas nodošanu Vendeliem dzimtas ķīlā Rūmenes vēsturē sākās dzimtas ķīlas laiki. Šis muižas nodošanas veids Kurzemē bija samērā izplatīts. Muižas īpašnieks nodeva savu muižu ķīlas īpašniekam par tās vērtībai atbilstošu summu, no kuras procentus neiekasēja. Parasti šādus dzimtas ķīlas līgumu noslēdza uz ilgāku laiku, pat līdz 99 gadiem. Ķīlas turētājs tika pielīdzināts īpašniekam: viņam piederēja īpašums, no kura tas guva labumu, bet viņš bija atbildīgs arī par visiem apgrūtinājumiem, kas gūlās uz muižu. Pārdošanas noteikumi tika atrunāti ķīlas līgumā. Līgumi par dzimtas ķīlu bija jāiereģistrē tiesu instancēs uz katras atsevišķās muižas hipotēkas.³¹¹

Rūmenes dzimtas ķīlas īpašnieki – Vendelu pāris dzīvojis Rūmenē un aktīvi iekļāvēs tā laika sabiedriskajā dzīvē. Sofija Elizabete Vendele pieminēta Kandavas evaņģēliski luteriskās draudzes baznīcas grāmatā: 1802. un 1804. gadā viņa bijusi krustmāte Rūmenes skrodera Johana Jozefa Golševska (*Golschewsky*) un viņa sievas, Rūmenes moderes Anna Magdalēnas, dzimušas Kuno, meitām Sofijai Marijai Elizabetei un Karolīnei Luizei,³¹² bet 1804. gada 20. martā piedalījusies Kandavas mācītāja Bernharda Gotlība Bekera ceturtās meitas Mariannes Sofijas Ernestīnes kristībās.³¹³

Nezināmu iemeslu dēļ Vendeli tomēr Rūmeni pametuši, 1804. gada 10. decembrī tika noslēgts līgums, ar kuru abi laulātie 1804. gada 10. decembrī nodeva savu ķīlas muižu Rūmeni dzimtas ķīlā Reinholdam Ulriham fon Štempelam.³¹⁴ Lai gan šajā dienā noslēgtajā līgumā leitnants f. Vendels bija nodomājis paturēt savā dienestā zēnu Jāni, Matīsa dēlu no „Kreiļu” mājām tik ilgi, „cik tas viņam patiktos”, tomēr 1805. gada 12. maijā viņš apsolījis zēnu pēc gada atdot atpakaļ, kā drošību Rūmenes muižas īpašniekam atstājot 500 valsts dālderus kā aizdevumu, līdz gads būs pagājis, bet ja „Rūmenes privātmuižai piederīgais dzimtcilvēks Jānis šajā laikā nomirtu, tad leitnanta kungs par to samaksās rekrūša cenu – 960 sudraba rubļus”.³¹⁵

1806. gada Karls Magnus Fīlips fon Heikings ar rakstu Rūmenē apsolījis Reinholdam f. Štempelam, ka pie muižas nodošanas laulātajiem Vendeliem izrādījies, ka dzimtcilvēks, kalps Krišs no „Saukumiem”, kas ierakstīts inventāra sarakstā, „uzrādījis dažus iemeslus, lai viņam tiktu piešķirta brīvība”, tāpēc f. Heikings apsolījis R. f. Štempelam tā vietā nodot vienu no tiem

dzimtcilvēkiem, ko viņš bija paturējis pie muižas nodošanas, proti, zēnu Krišu Ernesta dēlu no „Saukumu” mājām.³¹⁶

1808. gadā no Lietuvas bija atgriezies kāda izbēgušā Rūmenes dzimtcilvēka Sīmaņa dēls Ansis. 30. maijā Kandavas pilskunga tiesā ieradies Rūmenes pārvaldnieks Johans Frīdrihs Lauenšteins (*Lauenstein*) ar lūgumu nopratināt šo Ansi, bet it sevišķi dzimtcilvēku Jēkabu no „Tīles” mājām, lai noskaidrotu, vai tiešām Rūmenes dzimtcilvēks Sīmanis kopā ar savu sievu Mariju un dēlu Jāni pirms daudziem gadiem aizbēdzis, un vai viņi patiešām ir bijuši Rūmenes dzimtcilvēki.

Ansis liecināja, ka viņš nezinot, kur viņš esot dzimis, viņa tēvu saukuši Sīmanis, bet māti – Marija, viņa tēvs esot miris pirms septiņiem, māte – pirms pieciem, bet brālis Jānis – pirms trīs gadiem un tā kā viņš tēva dzīves laikā dzirdējis to sakām, ka viņš pieder pie Rūmenes privātmuižas, tad viņš arī ieradies Rūmenē pie sava īstā dzimtkunga, jo nav zinājis, kurp doties.

Jēkabs liecinājis, ka pirms apmēram 50 gadiem, laikā, kad kāds fon Brinkens bijis Rūmenes dzimtkungs, dzimtcilvēks Sīmanis kopā ar savu sievu Mariju un dēlu Jāni esot no Rūmenes aizbēdzis un visu šo laiku nav bijis nekādu ziņu par viņu. Tā kā liecinieka liecība bija viņam labvēlīga, tad Ansis droši vien varēja palikt Rūmenē.³¹⁷

Reinholfs Ulrihs f. Štempels (1752-1829), kura dzimta sastopama Kurzemē jau kopš 17. gadsimta,³¹⁸ bija arī Auru kungs.³¹⁹ 1756. gadā viņš bija apprecējis Kurzemes hercoga oberjēgermeistara, hercoga Pētera brālēna, Jaunmoku un Vilkājas dzimtkunga Eriha Reinholda fon Albedila (*Albedyl*, 1732-1804) meitu *Benignu* Karolīni Doroteju (1768-1832),³²⁰ ar kuru viņam bija 14 bērni – 11 dēli un 3 meitas, trīs dēli un viena meita miruši jauni.

1808. gada 3. augustā Kandavas baznīcā iesvētīti Štempeļu vecākie dēli Reinholds Ernsts un Georgs Karls,³²¹ bet 1812. gada 12. maijā – trešais dēls Kristofers.³²² Vecākā meita Gertrūde Šarlote f. Štempele (1789-?)³²³ 1812. gada 8. novembrī bija salaulājusies ar Jaunaucēs, vēlāk Zaļās muižas mācītāju Renatus Heinrihu Klāsonu (*Klassohn*, 1787-1842).³²⁴ Jaunās ģimenes pirmdzimtais – Roberts Reinholds – nāca pasaulē Rūmenē 1815. gada 11. maijā, Kandavas mācītājs B. G. Bekers viņu nokristījis 21. jūnijā.³²⁵ Mazajam puisēnam bija lemts sekot tēva pēdās. Roberts Reinholds (arī Osvalds) Klāsons (1815-1867) bija Zaļās muižas mācītājs un desmit gadus Kurzemes latviešu literārās biedrības direktors (1854-1864).³²⁶

1812. gada Napoleona karš Kandavas novadu tieši neskāra, tikai Kurzemei bija uzlikta ļoti lielas kontribūcijas – divi miljoni zelta franku. Lai tās samaksātu, muižu īpašniekiem bija jāpārdod pat savas gadu simtiem vecās dzimtu relikvijas un ģimenes dārglietas. Napoleona prūšu armija, kas izvietojās Kurzemē, bija jāpgādā arī ar pārtiku. Karaspēka mantas pārvietošanai zemniekiem klaušu kārtā bija jābrauc šķūtīs, kas viņus ļoti apgrūtināja.³²⁷

Kā paredzēja valsts padomnieka Vilhelma fon Ridigera (*Rüdiger*) tiesu apgabalu vadītājiem – pilskungiem – 1812. gada 31. oktobrī piesūtītais pārskats, Kandavas pilskunga apgabalā Kandavas draudzē, kur pavisam bija 4844 privāto muižu zemnieku, uzliktā galvas nauda no katras „vīrieša dvēseles” bija „divi piecnieki” (*zwey Fünfern*). To vajadzēja samaksāt divos termiņos – līdz 9. un 16. novembrim.³²⁸

Jau 1812. gada 3. februārī Reinholds Ulrihs f. Štempels nodeva dzimtas ķīlā daļu no Rūmenes īpašuma savam vecākajam dēlam, Ilūkstes pilskunga tiesas asesoram Reinholdam Ernstam (1787-?).³²⁹ Rūmenē rakstītajā līgumā³³⁰ pirmoreiz parādās Tīles nosaukums, pieminētas jaunceļamās Holandes tipa dzirnavas, kaļķakmens laužu muižas teritorijā, kur savām vajadzībām ieguva šo celtniecības materiālu, zemnieku magazīnas klēts, kuru celtniecību visā Krievijā jau ar 1799. gada likumu bija pavēlējis ķeizars Pāvils, nosakot, cik no katras revīzijas dvēseles jānober rudzi un vasarāji.³³¹

R. U. f. Štempels iekļāva savam dēlam: „...līdz šim viņa dzimtas ķīlas muižai piederošo, abu „Tīles” māju robežās esošo un viņa paša uzcelto muižas vietu Tīles muižu kopā ar tai iedalītajiem tīrumiem, laukiem, pļavām, cīsmām, un citām zemēm, kā tās agrāk bija piederējušas pie katras no abām „Tīlēm”; tieši tāpat arī pie šīs muižas nodalītos, zemāk nosauktos, par sevi esošos visus vīriešu un sieviešu kārtas zemniekus un viņu pēcnācējus, proti: kalpu Otti, viņa sievu Margrētu un tā meitu Gerdrūti; kalpu Ferdinandu, viņa sievu Margrētu, viņa dēlu Niklāsu un meitu Gerdrūti; zēnus [Neprecējies kalps. – I. D.] Jēkabu, Kārli, Ernestu, Kristofu un Niklāsu, un meitas [Neprecējušās kalpones. – I. D.] Dārtlīzi, Dārti, Anni, Marenci par norunāto ķīlas summu 3266 rubļiem 66 un 2/3 kapeikām sudrabā..., kas atbilst 2333 1/3 Alberta valsts dālderu vērtībai..., uz septiņdesmit cits pēc cita sekojošiem gadiem, rēķinot no 1812. gada 12./24. jūnija...”

Par ķīlas summu Tīles muižiņas jaunais īpašnieks pie muižas iekļāšanas pārņēma parādus:

1) 2000 Alberta florēnu (933 rubļi 33 1/3 kapeikas) lielu summu, ko viņa vectēvs Erihs Reinholds fon Albedils bija novēlējis saviem Štempelu mazdēliem līdzīgās daļās, un ko viņa tēvs jau bija saņēmis skaidrā naudā;

2) otro parādu veidoja 1323 Alberta valsts dālderu un 4 vērđiņi (1852 rubļi 27 kapeikas), par ko ķīlas devējs 1811. gada 12./24. jūnijā bija izrakstījis Štempelu ģimenes fondam obligāciju.

Dēls pārņēma ne tikai abus parādus, kas tādejādi tika nostiprināti uz jaunizveidoto muižiņu, bet viņam pienācās maksāt arī ikgadējus procentus no šīm summām un „atmaksāt abas summas, līdzko tas būs iespējams”. Atlikumu – 481 rubļus 6 1/3 kapeikas sudrabā dēls izmaksāja tēvam skaidrā naudā. Reinholds Ernsts f. Štempels nu varēja ar savu īpašumu rīkoties tāpat kā viņa tēvs ar Rūmeni, vienīgi viņš nedrīkstēja palielināt uz Tīles muižiņu gulošo parādu summu.

Rūmenes muižas īpašniekam uz sava rēķina bija jāturpina tiesas process robežstrīda lietā, kas bija uzsākts ar „Augsto kroni” Tīles zemju dēļ. Tīles muižas jaunajam īpašniekam pienācās turpmāk ik gadus no Rūmenes meža saņemt 20 asis neskaldītas malkas un 16 asis koku stabus, kā arī 15 veselus egļu vai citu koku stumbrus. Vēl viņam pienācās četri vezumi bērzu skalu koku (*Pergel-Holz*) un tik daudz lietkoku, cik nepieciešams divu zemnieku ratu un vienu ragavu izgatavošanai. Par koku ciršanas vietu bija jāvienojas ar Rūmenes muižas īpašnieku.

Ķīlas līgumā pieminēts interesants fakts par to, ka 1812. gada 1. janvārī Reinholds Ulrihs f. Štempels noslēdzis dzimtas ķīlas līgumu ar meldermeisteru Frīdrihu Danielu Mertē, kurš gatavojās Rūmenē celt Holandes tipa vējdzirnavas. Saskaņā ar līgumu meldermeistera apņēmies ik gadus samalt muižas vajadzībām 2500 pūru labības bez maksas. No tā 500 pūru brīvai malšanai tika atvēlēts Tīles muižai. Tātad ap 1812. gadu Rūmenē jau pacēlās jaunās dzirnavas.

Visas valsts, kroņa un baznīcas nodevas par saviem ļaudīm Tīles muižai bija jānomaksā atbilstoši tās ļaužu skaitam, bet no karaspēka izmitināšanas un pajūgu došanas šķūtīm Tīle tika atbrīvota.

Jau 1812. gadā Rūmenē pēc „Visaugstākās pavēles” bija uzcelta „rezerves magazīnas klēts zemniekiem”. Tīles ķīlas turētājam gan pienācās ik gadus piegādāt Rūmenes magazīnas klētij noteikto labības daudzumu, taču zemniekiem no Tīles nebija tiesību pieprasīt labības aizdevumu. „Rekrūšu nodokli” Tīles muižai bija jānomaksā Rūmenes īpašniekam skaidrā naudā, taču viņš nedrīkstēja pieprasīt rekrūšu došanai kādu zemnieku no Tīles.

No Tīles muižas teritorijā esošās kaļķakmeņu laužu Rūmenes īpašnieks arī turpmāk drīkstēja ņemt un aizvest tik daudz kaļķa, cik tas ir nepieciešams, tomēr par katru sešas pēdas garu, tikpat daudz platu un trīs pēdas augstu kvadrātasi tam bija jāmaksā Tīlei 50 sudraba

kapeikas, turklāt Rūmenes īpašnieks drīkstēja lauzt kaļķi tikai vietā, kur to ierādīja Tīles ķīlas turētājs.

Pēc tēva un dēla vienošanās „Lejastīļu” sētas ļaudīm vēl „līdz 1814. gadam ar visām savām kļaušām”, kuras tie pildīja Rūmenei, bija jāpaliek uz vietas, bet pēc noteiktā laika Rūmenes ļaudīm mājas bija jāatbrīvo.

Līgumu parakstījuši abi līgumslēdzēji un pieaicinātais liecinieks Karls Heikings, tas nostiprināts tiesā 8. maijā uz Tīles muižas hipotēku.³³² Līdz ar šo līgumu Tīles muižiņa tika atdalīta no Rūmenes un tikai 1852. gadā tai atkal pievienota.

Zemnieku dzīves apstākļi ap 1812. gadu bija smagi, tie pasliktinājās kara laikā, kad gan krievu, gan franču karaspēka vajadzībām bija jādod zirgi, rati, lopi, pārtika un barība zirgiem, turklāt vēl jāpilda dažādas kara kļaušas.³³³

Pēc ķeizara Aleksandra I pavēles Kurzemes landtāgā tika izstrādāts zemnieku brīvlaišanas likumprojekts, kuru ķeizars apstiprināja 1817. gada 25. augustā. Zemnieku brīvlaišanas likumus svinīgi izsludināja Jelgavā 1818. gada 30. augustā, paša ķeizara Aleksandra I klātbūtnē. Bijušie dzimtcilvēki gan ieguva personīgo brīvību, bet īpašuma tiesības uz zemi paturēja muižnieki. Par zemes nomu zemnieki maksāja muižniekiem galvenokārt kļaušas, kas kavēja zemnieku saimnieciskā stāvokļa uzlabošanos. Tikai ap 1836. gadu kļaušas tika aizstātas ar nomu naudā un graudā (obroku).³³⁴ Naudas noma kļuva obligāta ar 1863. gada 6. septembra ķeizara ukazu,³³⁵ bet kļaušu laiki beidzās tikai 1867. gadā. Ap 1835. gadu zemnieki saņēma uzvārdus.³³⁶

Kandavas draudzes zemnieku apstākļus kā jauns draudzes mācītājs 1842. gadā, iepazīna Hans Frīdrihs Bernevis (*Bernevit*z, 1812-1896):

„Draudzes, proti, latviešu draudzes stāvoklis laikā, kad es stājos amatā, nebija nekāds iepriecinošais, tas bija visai līdzīgs ar zemnieku stāvokli visā Kurzemē. 1818. gadā proklamētā dzimtbūšanas atcelšana noteikti bija liels ieguvums. Nebija vairs „dzimtcilvēku”, kas tika pārdoti reizē ar muižu. Latviešiem bija pašiem savas pagasta tiesas, labības magazīnas, viņi drīkstēja brīvi pārvietoties pa guberņu, bet no būtiskas zemnieku stāvokļa uzlabošanās vēl maz kas bija jūtams.

Kļaušu apstākļi arī pie labvēlīgas pārvaldīšanas bija nomācoši, muižas lauku un pļavu apstrādāšana gāja pa priekšu jebkuram darbam zemnieku tīrumā. Muižu ienākumus vajadzēja gan pie labiem, gan pie sliktiem ceļiem apstākļiem vest uz Rīgu. Daudzie zirgi, kuri bija jātur muižas darbiem, mazināja lopkopību un līdz ar to ražas no tīrumiem. Īsta labklājība bija reta parādība.

Apiešanās ar zemniekiem, neskatoties uz daudziem uzteicamiem izņēmumiem, tomēr bija barga. Patvaļa pie saimnieku noņemšanas un ielikšanas zemnieku sētās, un miesas sodi zēla un plauka. Zemniekam – līgavainim – bija jāizlūdzas atļauja precībām no sava kunga. Vispār uz papīra rakstītās tiesības vēl ne tuvu nebija ieguvušas nozīmi. Izglītības līmenis, pats par sevi saprotams, bija ļoti zems...³³⁷

1826. gadā Rūmenes un Tīles teritorija aizņēma 1/8 no senā nodevu arkla, tur dzīvoja 107 cilvēki – „51 vīriešu un 56 sieviešu dvēseles.”³³⁸ 1826. gadā Kandavas pusē bija padevusies laba raža, par ko „Latviešu Avīzes” ziņoja: „...Šo gadu te ļaudis pie mums ilgāki ar labību pārtikuši, ne kā citos gados, kur jau novembra mēnesī nāce pēc maizes: tagad tikai reti kādi iesāk no magazines labību uz atdošanu lūgties. Tas gan skaidri rāda, ka pērnajā gadā rudzi labāki ir izdevušies...”³³⁹

Kā jau iepriekš minēts, Rūmenes muiža bija apgrūtināta ar parādu Štempeļu dzimtas fondam. 1815. gadā šis kapitāls jau bija palielinājies līdz 1326 rubļiem, ikgadējie procenti no šī kapitāla bija aprēķināti par 66 rubļiem.³⁴⁰

1817. gada 4. septembrī Reinholda Ulriha f. Štempela laulātā draudzene Benigna Šarlote, kura vīram laulībā bija ienesusi 7000 rubļu lielu kapitālu, panāca, ka par viņas vīra mantu, tajā skaitā arī Rūmenes muižu, tiek izsludināts konkurss,³⁴¹ jau otrais Rūmenes vēsturē.

Mantinieku bija daudz un lai sakārtotu īpašuma lietas tika nodibināta kuratoru padome, kas regulāri iesniedza norēķinus par „konkursa masu”. Laikā no 1822. gada 22. jūnija līdz 1825. gada 12. martam³⁴² bija ienākuši 2250 sudraba rubļi, bet izdevumi līdz 1824. gada jūnijam bijuši 1604 rubļi. No ieņemtās naudas tika maksāta rente konkursa ierosinātajai, segti kuratora izdevumi, sludinājumi avīzē par muižas pārdošanu, kā arī virspilstiesas advokāta fon Sakena honorārs. 1822. gadā kuratoru padomei bija palicis parādā Kraukļu kroga krodzinieks Narbatovičs (*Narbatowitsch*) un Rūmenes pārvaldnieks Bauers.³⁴³

Muižas pircējs neradās un ap 1824. gadu Rūmenē nodota nomā „meža zinībās mācītajam” Johanam Blūmentālam, kas tā paša gada 20. augustā bija salaulājies ar mirušā Kandavas mācītāja un prāvesta Bekera meitu Karolīni.³⁴⁴

1827. gadā naktī no 31. marta uz 1. aprīli Rūmenē bija izcēlies liels ugunsgrēks un nodegušas vairākas saimniecības ēkas: brandvīna brūzis, iesala rija, marstallis, klēts, ratu šķūnis, magazinas klēts un cūku kūts. Lai apspriestu ēku atjaunošanas un citus Rūmenes pārvaldes jautājumus, kuratoru padome ar avīzes starpniecību uzaicināja Štempeļu-Rūmenes konkursā ieinteresētās personas ierasties 10. jūnijā pie virspilstiesas advokāta L. Proha (*Proch*) Jelgavā.³⁴⁵

Sanākušie apsprieda ēku atjaunošanas iespējas un izskatīja nomnieka Blūmentāla lūgumu par tam nepieciešamajiem materiāliem. Mācītājs Klāsons izteica priekšlikumu, ka „nomniekam Blūmentālam ir jāatjauno ēkas, ceļot tās³⁴⁶ no akmeņiem vai ar „Weller-Arbeit”. Tika nolemts, ka būvniecībai nepieciešamos būvkokus Blūmentāls varēs saņemt no Rūmenes meža. Sakarā ar to „pastāvošos līguma noteikumus par muižas nomu” viņam pagarināja vēl uz diviem gadiem, proti, „līdz 1830. gada Jāņiem ar maksāšanas termiņiem 1828. un 1829. gada Jāņos, katru gadu no maksājamās summas novelkot 100 sudraba rubļus. Bet pēc tam viņš, saskaņā ar līgumu, nodos muižu atpakaļ ar ēkām un inventāru. Šai norunai nomnieks tad arī piekrita gan savā, gan savas dzīvesbiedres vārdā.”³⁴⁷

Tā kā Rūmenei pircēji neradās, tad 1831. gada 21. jūlijā notika muižas izsole. Rūmeni par 7200 sudraba rubļiem ieguva atvaļināts virspilskungs un bruņinieks Peters fon Mirbahs.³⁴⁸ Peters fon Mirbahs (Pilnā vārdā: Peters Emerihs Karls fon Mirbahs, 1776-1831) bija savulaik bijis Tukuma un Jelgavas virspilskungs, apņēmis par sievu Aneti (Frīderiku Šarloti) fon Firsu (1787-1807) no Codes, kas jau pēc gada mira, atstājusi meitiņu Doroteju. Atraitnis pēc četriem gadiem apprecēja mirušās sievas māsu Karolīni (Frīderiku Katarīnu) fon Firsu (1795-1877). Abu laulībā piedzima vairāki bērni, no kuriem, izņemot vecākos dēlus Alfonsu un Viktoru, visi nomira bērnībā.³⁴⁹

Jaunais Rūmenes īpašnieks pārcēlās dzīvot uz savu jauniegūto muižu, taču ilgi viņam tur padzīvot nenācās, jo viņš jau 1831. gada 10. novembrī mira. Par viņa atstāto mantu tika sastādīts inventāra saraksts. Lietas, kas tajā uzskaitītas ļauj spriest par bijušā valsts ierēdņa mājas dzīvi un telpu iekārtojumu, kurā pārsvarā bija mahagonija (sarkankoka) mēbeles: sofa un 12 atzveltnes krēsli, pārvilkti ar dzeltenu muarē (*Mohr*), iegarens noapaļots sofas galds, šaha galdiņš, 2 lādītes, maza mājas aptieciņa, 2 lieli sienas spoguļi sarkankoka rāmjos. Sarakstā nosaukti vēl: 2 veci sofa no parasta koka, 2 veci parasti krēsli, 1 beicēts rakstāmgalds, 1 atzveltnes krēsls, pārvilkts ar zaļu muarē un 2 pīpes galdiņi. Pie sienām atradās 7 iestiklotas gleznas rāmjos, viena – bez stikla, bet piecas gleznas bija zīmētas uz stikla. Uz galda stāvēja 2 mazi, ar bronzu klāti, koka svečturi un mazs galda pulkstenis.³⁵⁰

Petera f. Mirbaha dokumentos tika atrasts nedatēts testaments, ar kuru viņš visiem saviem mantiniekiem puda savu pēdējo gribu, proti: no viņa mantojuma bija jānodala 3000 rubļi, ko vecākajam dēlam Alfonsam bija novēlējis tā mātes brālis Gustavs fon Firks, pilsētas māja Jelgavā un muižiņa pie Vītola dambja (*Weidendamm*) netālu no Jelgavas bija jāpārdod, bet Rūmene par tiesiski noteikto cenu bija jāpārņem viņa vecākajam dēlam Alfonsam, bet pēc tā – jaunākajam dēlam Viktoram.³⁵¹

Par Rūmenes kungu kļuva Alfonss (Peters Gustavs Teodors) f. Mirbachs (1812-1885), aprīņa tiesas asesors, Kurzemes kredītbiedrības direkcijas padomes padomnieks, vēlāk Bavārijas karaļa kambarkungs, kas šī karaļa dienestā izpelņījis augstus apbalvojumus. Viņš apprecēja skaisto grāfieni Elizabeti (Karolīni Amāliju Annu Terēziju Jūliju) grāfieni fon Breiju, f. Malcāna atraitni (*Maltzahn, geb. Gräfin von Bray*, 1809-1895), kas bija dzimusi St. Pēterburgā. Abu laulībā 1844. gadā piedzima dēls Juliuss, kas tajā pašā gadā mira, un meita Gabriela (Sofija Hipolīte Doroteja, 1847-1899).³⁵²

Ap 1833. gadu Rūmene bija nodota nomniekam Karlam Veisam (*Weiß*), bet saimniecību vadīja pārvaldnieks Frīdrihs Ernsts Reinholds Blumans (*Blumann*).³⁵³ Tikai 1835. gada 29. maijā bija sakārtotas Petera f. Mirbaha mantojuma lietas. Alfons f. Mirbahs pārņēma ne tikai Rūmeni par 8200 rubļiem, bet arī Jelgavas māju (1500 rubļi) un muižiņu pie Jelgavas (1420 rubļi), norēķinoties ar saviem līdzmantiniekiem.³⁵⁴

1830. gadā Jelgavā bija nodibinājusies Kurzemes muižnieku kredītbiedrība, kas izsniedza maksāšanas grūtībās nonākušajiem muižniekiem lētākus un ilggadīgus aizdevumus. Tās pirmais prezidents bija Aleksandrs Emanuels grāfs Lambsdorfs (1794-1843).³⁵⁵ 1835. gadā šajā kredītbiedrībā tika uzņemta arī Rūmene. Iespējams, ka tieši A. f. Mirbahs, būdams šīs kredītbiedrības padomnieks, 1835. gadā aizņēmās no bankas uz Rūmenes muižas hipotēkas nostiprināto aizņēmumu – 5000 sudraba rubļus³⁵⁶ un tas deva viņam iespēju atmaksāt citiem mantiniekiem viņiem pienākošos tēva mantojumu.

Alfons f. Mirbahs Rūmeni nepaturēja, bet jau 1835. gada 29. jūnijā par 10 600 rubļiem pārdeva to Emmai Viri, virspilstiesas advokāta Frīdriha fon den Brinkena sievai.³⁵⁷ 1852. gada 6. jūnijā ar pirkšanas-pārdošanas līgumu Rūmenei tika atkal pievienota Tīles pusmuiža.

Tīles muižiņa, kas kopš 1812. gada bija nodota dzimtas ķīlā Ilūkstes pilskunga tiesas asesoram Reinholdam Ernstam f. Štempelam palika viņa īpašums arī turpmāk. Tā kā sava amata dēļ viņš nevarēja pats kārtot lietas, kas attiecās uz Tīli, viņš ar 1833. gada 29. maijā bruņniecības rentmeistaram Gideonam f. Štempelam izrakstīto ģenerālpilnvaru (datēts Ilūkstē) uzticēja tam visus darījumus, kas saistījās ar viņa īpašumu, pat tā pārdošanu.³⁵⁸

1934. gadā summa – 1852 rubļi un 27 kapeikas sudrabā, ko R. E. f. Mirbahs bija parādā Štempeļu dzimtas fondam, beidzot bija atmaksāta un fonda direktors, Kuldīgas virspilskungs Frīdrihs f. Štempels 12. jūnijā parakstījies par naudas saņemšanu.³⁵⁹

Pēc parāda atmaksāšanas saviem brāļiem un māsām³⁶⁰ asesors R. E. f. Štempels pārdeva savu dzimtas ķīlas muižiņu Tīli 1835. gada 12. (24.) jūnijā par 2010 rubļiem Tukuma aprīņa fiskālam un Irlavas muižas nomniekam Karlam f. den Brinkenam,³⁶¹ kas to jau 24. jūnijā, nu jau par 2500 rubļiem pārdeva Frīdriham f. den Brinkenam.³⁶² Par 440 rubļiem to 1852. gada 6. jūnijā atpirka viņa dzīvesbiedre Emma f. den Brinkena, dzimusi Viri,³⁶³ tādejādi abas muižas atkal nonāca vienās rokās.

Frīdrihs f. den Brinkens (1805-1881) bija mazdēls kādreizējam Rūmenes dzimtkungam Otto Kristoferam f. den Brinkenam, pret kura mantu 1767. gada 30. oktobrī bija ierosināts tiesas process. Bādenes lielhercoga virsmežkunga un Jelgavas kroņa mežkunga Jozefa f. den Brinkena dēls Frīdrihs bija studējis tieslietas Getingenā, ieņēma apakštiesas, tad virspilstiesas advokāta

amatu Jelgavā, vēlāk bija Jelgavas virsmežkunga adjunkts. 1832. gadā viņš bija apprecējis leitnanta Gotharda fon Fītinghofa (*Vietinghoff*) šķirto sievu Emmu, dzimušu Viri (*Viry*, 1814-1895),³⁶⁴ abiem bija dēls, kas miris jau jaunībā. Bez Rūmenes Brinkeniem piederēja arī Rendas muiža,³⁶⁵ kur 1895. gada 5. maijā „pēc ilgām ciešanām” Rūmenes dzimtkundze Emma f. den Brinkena mirusi, piederīgo saukta par „mīlo tanti, vectanti un audžumāti”.³⁶⁶

Apvienojusi Rūmeni ar Tīles pusmuižu Emma f. den Brinkena jau tajā pašā dienā – 1852. gada 6. jūnijā – nodeva abas muižas par 28 000 rubļiem dzimtas ķīlā Emīlijai fon Bekmanei dzimušai Fleišerei (*Bäckmann geb. Fleischer*), kas pārņēma 5000 rubļu lielo bankas parādu [Dzēsts tikai 1888. gada 29. septembrī. – I. D.], izmaksāja skaidrā naudā 5000 rubļus un izrakstīja obligāciju par atlikušo summu – 18 000 rubļiem [Dzēsta 1858. gada 13. jūnijā (4000 rubļi) un 1874. gada 12. jūnijā (14 000 rubļi). – I. D.].³⁶⁷ 23. jūnijā tika izdota pilnvara jaunās Rūmenes īpašnieces vīram Aleksandram fon Bekmanam „muižas pārdošanai ķīlas gadu laikā”.³⁶⁸

Kāda avīzes ziņa 1856. gadā no Kandavas vēsta ne tikai par grūto laiku, ko ietekmējuši laika apstākļi, bet sniedz kaut nelielu priekšstatu par Kandavas pusē audzētajām lauku kultūrām 19. gadsimta vidū: „Plaši izplatītajam priekam par bagātīgajām ražām no šīs puses diemžēl nevar pilnībā piekrist, jo zāle sienam un āboliņš šajā ļoti aukstajā vasarā padevās slikti, rudzi vēlū saceroja, tā kā tika maz iekults. Kviešus piemeklējis brants. No vasarājiem gaidāmas vien viduvējas ražas un dārza augļi arī nav pietiekami daudz, jo kāpuri tos priekšlaicīgi apmeklējuši. 1. augusta naktssalna nodarīja lielu postu dārziem un laukiem.”³⁶⁹

1858. gada 14. jūnijā Emīlija fon Bekmane ar līgumu, kas rakstīts Jelgavā, cedēja (nodeva) savas ķīlas tiesības uz Rūmenes un Tīles muižām par 45 000 sudraba rubļiem baronietei Karolīnei fon Strombergai, dzimušai Drahenfelsai (*Stromberg geb. von Drachenfels*), kas pārņēma visas parādsaistības un izmaksāja E. f. Bekmanei 27 500 rubļus skaidrā naudā.

Līgumā abas puses vienojās, ka „fon Bekmana kundze atbrīvos dzīvokli vienā pusē no dzīvojamās mājas, kā arī mazo ratu šķūni un brandvīna klēti tikai 1. augustā”. Noslēgtie dzirnavu, kroga, zemnieku sētu nomas līgumi un kalpotāju darba līgumi palika spēkā un bija jāievēro muižas saņēmējai. Zemnieku magazīnas klēts krājumi un zemnieku parādi pārdevējai bija jānodod likumā paredzētajā kārtībā līdz 1858. gada Jūrgiem.³⁷⁰ Līguma slēgšanas dienā Emīlija fon Bekmane pārdeva Karolīnei fon Štrombergai arī „šai privātmuižai piederīgo zemnieku un visu muižas inventāru” par 1500 rubļiem.³⁷¹

Rūmenes kundze, Talsu kroņa muižas nomnieka Kristofa fon Drahenfelsa (1779-1841) meita Karolīna (Vilhelmine Agnese, saukta par Līnu, 1820-1895) 1852. gada 29. decembrī Piltenes draudzē salaulājās ar Roderihu baronu fon Štrombergu (?-1867) no Virbu muižas. Ģimenē piedzima dēli Oskars (1854-?) un Viktors (1856-1890). Pastarīte Vilhelmīne piedzima Rūmenē 1861. gada 11. oktobrī.³⁷² 1883. gadā viņa apprecējās ar meldermeistera Ferdinanda Mirama dēlu, virspilstiesas advokātu³⁷³ un vēlāko Tukuma pilsētas galvu Karlu Miramu (1845-1928).³⁷⁴ Kopā ar ģimeni Vilhelmīne Mirama 1939. gadā izceļoja no Latvijas, viņa pazuda bez vēsts 1945. gada 22. janvārī kādā klīnikā Štargardē Pomerānijā, kad tur iebruka krievu karaspēks.³⁷⁵

1862. gada 8. jūnijā Karolīna f. Štromberga Rūmenē izrakstījusi pilnvaru, ar kuru uzticējusi visas savas „darījumu, tiesiskās un naudas lietas”, kā arī sava „kustamā un nekustamā īpašuma” pārvaldīšanu savam vīram, baronam Roderiham fon Štrombergam.³⁷⁶ Viņš pārstāvēja Rūmeni arī ar tiesībām balsot landtāgā.³⁷⁷

1864. gadā veikta Rūmenes un Tīles muižas novērtēšana, un K. f. Štromberga apliecinājusi 16. augustā ar rakstu, ka novērtēšanas izmaksas Kurzemes kredīt biedrībai tiks nokārtotas.³⁷⁸ Drīz pēc tam – 1865. gada 15. jūnijā – Karolīne fon Štromberga noslēdza ķīlas

līgumu ar „prāvesta Bilterlinga kundzi Elizabeti Bilterlingu, dzimušu Betiheri (*Bilterling geb. Bötticher*) par Rūmenes un Tīles muižu tālāku nodošanu dzimtas ķīlā par 44 500 sudraba rubļiem „uz ilgāko likumā paredzēto laiku”.³⁷⁹ 21. jūnijā notika robežu ierādīšana dabā, jaunajai īpašniecei tika nodota magazīnas klēts ar labības rezervēm un „Kreļļos” iekārtotā kalpu māja. Norēķini par muižas parādiem kārtoti 1865. gadā ar bijušo Rūmenes īpašnieci Emmu f. den Brinkenu³⁸⁰ un 1866. gadā ar Karolīni f. Štrombergu.³⁸¹

Elizabete Bilterlinga (1824-1867) bija Kukšu muižas īpašnieka Johana Kristofa Ernsta Betihera (1793-1855) un Matildes Portenas (*Poorten*, 1803-1830), Rīgas Lielās ģildes tirgotāja meitas, vecākā meita. Kopš 1842. gada viņa bija precējusies ar Augustu Melhioru f. Biltelingu (1806-1889), Sātu draudzes mācītāju un Kandavas prāvestu, abu laulībā bija svētīta ar septiņiem bērni. Elizabete Bilterlinga mira kā Rūmenes kundze 1867. gada 22. aprīlī.³⁸²

Lai sadalītu mantojumu starp E. Bilterlingas mantiniekiem Rūmene jau trešo reizi tika pārdota vairāksolīšanā. 1867. gada 27. novembrī to par 50 000 rubļiem ieguva meldermeistars Gotfrīds Pečke (*Poetschke*), viņš samaksāja skaidrā naudā 10 450 rubļus un pārņēma visus muižas parādus, kas tika dzēsti tikai 1888. gadā.³⁸³

Ar īpašniekiem, kas to pārvaldītu ilgāku laiku, Rūmenei 19. gadsimtā neveicās, Gotfrīds Pečke nomira 1869. gada 27. februārī,³⁸⁴ atstājis sievu Emīliju un vairākus bērnus, no kuriem četri – Hugo Otto, Eduards Gotfrīds, Karls Rihards un Frīdrihs – bija vēl nepilngadīgi, bet vecākā meitā Jūlija jau bija precējusies. 1869. gada 14. augustā Emīlija pilnvaroja savu brāli Otto Milleru (*Müller*) „pārstāvēt viņas intereses, it sevišķi nekustamā īpašumā pirkšanā un pārdošanā”, līdzīgas pilnvaras izsnieguši arī viņas pilngadīgie bērni 1872. gadā.³⁸⁵

Rūmenei stāvēja priekšā kārtējā īpašnieku maiņa, tāpēc Tukuma virspilskunga tiesa 1875. gada 23. septembrī pēc Emīlijas Pečkes lūguma devusi pavēli „par viņas un viņas nepilngadīgo bērnu mantotās muižas Rūmenes taksāciju”.³⁸⁶

Taksācijas akts rakstīts Rūmenē, 1875. gada 30. septembrī: muižas centrā esošā dzīvojamā māja, kas bija celta no koka un klāta ar dakstiņu jumtu, bija ļoti sagruvušā stāvoklī (*stark baufällig*), saimniecības ēkām, kas vairumā bija celtas no akmeņiem, bija nepieciešams daļējs remonts; Tīles pusmuižā, „Kraukļu” un „Čēžu” māju ēkām tāpat bija nepieciešams remonts, bet „Dimžu” ēku stāvoklis tika atzīts „kā labs”.³⁸⁷ Biežās īpašnieku maiņas Rūmenē, protams, nekādi nevarēja atstāt labu iespaidu uz Rūmenes saimniecību un ēku stāvokli.

Ar lauksaimniecību, pēc visa spriežot, Rūmenes īpašnieki paši nenodarbojās un Rūmenes zemes tika iznomātas. Jau ap 1863. gadu Rūmenes zemes sācis iznomāt Jēkabs Ventenbergs (1833-1901).³⁸⁸ 1860. gadā 25 gadus vecais Oksles muižas vagars Jēkabs Ventenbergs, Ēvalda dēls, kas dzimis Popervālē, Nurmuižas baznīcā salaulājies ar 20 gadus veco Nogales „Janču” saimnieka Pētera Štāla (*Stahl*) meitu Sofiju Elizabeti, kas bija dzimusi Strazdē.³⁸⁹ Rūmenē 1863. gada 18. martā dzimusi viņu vecākā meita Līna Vilhelmīne Emma, kuras krustvecāki bija Rūmenes dzimtkungi f. Štrombergi un, šķiet, mātes brālis Jānis Štāls. Meitenīti Kandavas baznīcā kristījis mācītājs H. F. Bernevics.³⁹⁰

1869. gada 11.(22.) decembrī Rūmenes nomnieka Jēkaba un Sofijas ģimenē piedzima dēls Jēkabs. Mazo puisēnu 1870. gada 15. janvārī Rūmenes muižā kristījis mācītājs H. F. Bernevics. Kā kūmas bija aicināti tautskolas skolotājs Fricis Akermanis, Marija Kronberga un Johans Štāls. Zēnu kristību ceremonijas laikā turējis un līdz ar to savu vārdu viņam devis tēvs.³⁹¹ Kam gan tobrīd varēja ienākt prātā, ka Jēkabs studēs ekonomiju Tērbatas universitātē (1891-1894), bet pēc tam turpinās studijas Pēterpils mežu akadēmijā, kļūs par Netiešo nodokļu departamenta vicedirektoru Rīgā. Viņš miris 1924. gada 22. oktobrī.³⁹² Savukārt Jēkaba dēls un Rūmenes nomnieka mazdēls, arī Jēkabs Ventenbergs (1897-?), beidzis Latvijas universitāti un Kijevas

artilērijas karaskolu, bijis nodokļu inspektors un līdzdarbojies akciju sabiedrības „Aldaris” uzņēmumu veidošanā, bijis „Aldara” valdes priekšsēdētāja biedrs.³⁹³

Otrs Rūmenes nomnieka Jēkaba Ventenberga dēls Pauls nodarbojās ar lauksaimniecību – nomāja Šķēdes, Valgales un Mieguzes muižas Talsu apriņķī un, jādūmā, daudz mācījās no sava tēva, kurš bijis Rūmenes nomnieks līdz 19. gadsimta beigām.³⁹⁴

Kā Rūmenes muižas zemju nomnieks 19. gadsimta otrajā pusē minēts Krišs Brombergs, 1879. gada 21. novembrī viņš bijis Rūmenes muižas kalpa Jāņa Blumberga dēla krustēvs un devis tam savu vārdu.³⁹⁵ 1880. gada 17. jūlijā dzimis viņa un viņa sievas Anetes dēls Ansis,³⁹⁶ bet 1882. gada 10. aprīlī – meita Lizete.³⁹⁷

Tīles pusmuižas nomnieks un saimnieks ap 1864. gadu bijis kāds Fogelis.³⁹⁸ Ap 1876. gadu to jau nomājis Bertolds (Bērtulis) Kvelbergs (*Quellberg*). 1876. gada 29. augustā (10. septembrī) dzimis viņa dēls Kārlis Frīdrihs Johans,³⁹⁹ kas studēja tieslietas Maskavas universitātē (1892-1902), bija tieslietu palātas prokurors.⁴⁰⁰

1881. gadu bijis 12. augustā Bērtulim Kvelbergam un viņa sievai Gotlībai piedzimusi meita *Marija* Katarīna, kas kristīta Kandavas baznīcā 30. augustā. Viņas krustēvs bijis mātes brālis, virsskolotājs, tobrīd vēl ne tik slavenais valodnieks Kārlis Mīlenbahs (1853-1916).⁴⁰¹

Bērtulis Kvelbergs (1840-1922) vēlāk nomājis Līgas muižu Kandavas draudzē.⁴⁰² Viņa meita *Irma* Šarlote Margarēta, kas dzimusi 1886. gada 27. decembrī, kristīta jau Līgas muižā.⁴⁰³ Irma Kvelberga studēja Pēterpils augstākajos sieviešu dabaszinātniskajosursos (1906-1914), bija Latvijas Universitātes ķīmijas fakultātes vecākā asistente⁴⁰⁴ un privātdocente. Kopā ar profesoru Popovu viņa Latvijā sākusi plašākus petroloģiskos pētījumus – magmatisko un metamorfisko iežu pētniecību.⁴⁰⁵

Pēc Bērtuļa Kvelberga Tīles pusmuižas zemes acīmredzot nomājis Fricis Stange. 1864. gada 27. septembrī Tīles muižas priekšpuišs Fricis Stange laulājies ar Rūmenes „Tīļu” saimnieka meitu Magrietu Fogeli.⁴⁰⁶ 1877.⁴⁰⁷ un 1881.⁴⁰⁸ gadā viņš bijis Rūmenes „Kraukļu” saimnieks, tur dzimuši viņu dēls Aleksandrs un meita Marija. 1882. gada 15. decembrī Fricim Stangem, jau kā Tīles nomniekam, un viņa sievai Magrietei piedzimusi meita Dore Līze,⁴⁰⁹ bet 1886. gada 11. decembrī – meita Jūle.⁴¹⁰

1875. gada 20. septembrī, pirms vēl tika veikta Rūmenes ēku taksācija tika noslēgts pirkšanas-pārdošanas līgums, ar kuru Gotfrīda Pečkes mantinieki pārdeva no viņa mantotās muižas Rūmeni un Tīli par 53 500 rubļiem baronam Viktoram fon Disterloe (*Düsterlohe*), kurš pārņēma visus muižas parādus, kas tika nomaksāti 1888. gadā, izmaksāja mantiniekiem 4000 rubļus skaidrā naudā, apsolīja līdz 1876. gada 23. aprīlim samaksāt vēl 10 000 rubļus, bet par atlikušo summu – 13 950 rubļiem – izrakstīja pārdevējiem obligāciju.⁴¹¹

Rūmenē sākās Disterloe laiks. Pirmais šī vārda nesējs bija ieradies Kurzemē no Vestfāles ap 1550. gadu un apprecējis Mercendarbes (Baldones pag.) mantinieci Margarētu Buseni-Šulti (*Bussen-Schulte*). No viņa dzimta sazarojās tālāk, tās pārstāvjiem lielākoties bija muižas Lietuvā un viņi veltīja sevi militārajam dienestam.

Pulkvedis Peters f. Disterloe (1787-1831) bija apprecējis Konstanci Kēleri (*Köhler*, 1786-1872), viņu trīs bērni: Elizabete Natālija (1817-1851), Viktors (1826-1890) un Eižens (1829-?) dzimuši katrs savā vietā, jo pulkvedim pienācās būt pie sava karaspēka.⁴¹²

Viktors f. Disterloe piedzima Derbentā 1826. gada 16. aprīlī. Par to Kurinskas kājnieku pulka garīdznieks Johans Petričevs 1827. gada 26. septembrī Derbentā izsniedzis šādu apliecību:

„Izsniegta Kurinskas kājnieku pulka pulkvežleitnanta un kavaliera Petera Stefana dēla fon Disterloe kungam par to, ka viņa un viņa likumīgās laulātās draudzenes Konstances, Kristiana meitas, dzimušas fon Kēleres, 1826. gada 16. aprīlī dzimušais dēls Viktors šajā 1827. gada 28.

septembrī no manis pēc grieķu-krievu baznīcas rituāla nokristīts un ar svētīto eļļu iesvaids. No svētās kristīšanas viņu saņēma tā paša pulka fēnrihs Ņikita, Mihaela dēls Lihutins...”⁴¹³

1852. gadā Kurzemes akcīzes apvienības iecirkņa inspektors Viktors f. Disterloe bija apņēmis par sievu Cērkstes dzimtkunga meitu Katarīnu (sauktu Ina) Albertīni f. Kleistu (1827-1907), viņu ģimenē piedzima piecas meitas – Elizabete, saukta Liza (1853-?), Marta (1855-1927), Marija (1857-1927), Konstance (1860-1880), Elvīra, saukta Ella (1863-1946⁴¹⁴) un dēls Georgs (1854-1923).⁴¹⁵

Viktors f. Disterlohe jau pirms 1881. gada darbojās kā pēc lielā ugunsgrēka 1870. gada 10. maijā Kandavā dibinātās Kandavas ugunsdzēsēju biedrības prezidents,⁴¹⁶ viņa amatu pēc tēva nāves 1891. gadā pārņēma dēls Georgs.⁴¹⁷

Tā kā muižas dzīvojamā māja Rūmenē bija veca, Viktors f. Disterlohe iesāka celt jauno un skaisto kungu namu. Diemžēl Disterloe ģimenes dokumentos neizdevās atrast nekādas norādes par šo lielo darbu.

1888. gada 26. maijā Viktors f. Disterloe aizņēmas no Kurzemes kredītbiedrības 2600 rubļus, nauda bija vajadzīga, lai atmaksātu uz muižu gulošos parādus. Šo parādu, kas bija nostiprināts uz Tīles pusmuižu, Latvijas valsts dzēsa 1922. gadā pēc muižu atsavināšanas.⁴¹⁸

Viktors f. Disterloe mira 1890. gada 11. maijā Rūmenē.⁴¹⁹ Muižas saimniecību pārņēma viņa dēls un uzticēja saimniecības vadīšanu savam ģenerālpilnvarotajam un Kukšu muižas īpašniekam Rudolfam Betiheram.

Rudolfs (Johans Heinrihs) f. Betihers (1842-1914) bija mācījies pie barona Rennes Stūru muižā, tad Hahfelda skolā Jelgavā, Bērzainē (pie Cēsīm), bijis lauksaimniecības māceklis pie Hannoveres un pie Ebersvaldes, studējis Heidelbergā un Berlīnē lauksaimniecību un tautsaimniecību. Brīvdienās viņš apceļoja Šveici, Franciju un Austriju, vērodams un mācīdamies no citu pieredzes. 1865. gadā viņš atgriezās dzimtenē un pārņēma Kukšu muižas saimniecību, iesākumā nomā, bet 1879. gadā – īpašumā.

R. f. Betihers bija muižniecības izveidotās Vecsātu lauksaimniecības skolas kurators, šo amatu viņš pildīja bez atlīdzības no 1802. līdz 1905. gadam. Kā viens no pirmajiem Kurzemē viņš iekārtoja modernu pienotavu un bija priekšgalā visur tur, kur notika tiekšanās pēc lauksaimniecības apstākļu uzlabošanas un lauksaimniecības ražības kāpināšanas Kurzemē. Viņš iestājās par lopu produktivitātes celšanu, uzlabojot vietējās šķirnes ar no ārzemēm ievestajām. Saistībā ar to Kurzemes ekonomiskā biedrība komandēja viņu 1895. un 1898. gadā uz ārzemēm. No Šlēzvigas-Holšteinas viņš ieveda Kurzemē Angleras šķirnes lopus, ko mēs tagad pazīstam kā „Latvijas brūnās“, bet no Austrumprūsijas – pusasiņu šķirnes kumelus.

R. f. Betihers dalījās sava pieredzē ar citiem lauksaimniekiem, rakstīja rakstus žurnālos un savu pieredzi apkopojis grāmatā „No kāda Baltijas lauksaimnieka praktiskās saimniekošanas pieredzes” („Wirtschaftserfahrungen aus der Praxis eines baltischen Landwirts”).⁴²⁰ 1905. gadā nemieru dēļ viņš pameta Kukšas un kopš tā laika dzīvoja Rīgā, bet pēc nāves tika apbedīts Kandavā.⁴²¹

Tā kā R. f. Betihers bija izcils lauksaimnieks, tad viņš rūpējās par to, lai arī Rūmenes zemes būtu pienācīgi un prasmīgi apsaimniekotas. Tam apliecinājums ir 1891. gada 29. augustā noslēgtais nomas līgums⁴²² par Tīles pusmuižas iznomāšanu Lamiņu pagastam piederošajam zemniekam Jānim Ābelem un viņa sievai Lībai.

Nomas līgumu ar Jāni Ābeli slēdzis Rūmenes muižas īpašnieka Georga fon Disterloe galvenais pilnvarnieks, Kukšu muižas īpašnieks Rūdolfs fon Betihers un tā viņam nodota uz sešiem gadiem, sākot ar 1891. gada 23. aprīli līdz 1897. gada 23. aprīlim par nomas maksu 375 rubļiem gadā. Līgums noteica:

Nomniekam ir pienākums vest saimniekošanu pēc deviņlauku sistēmas un sēt divas ziemas labības laukus, trīs vasaras labības laukus, divus āboliņa laukus un divus laukus atstāt papuvē. Nomniekam stingri aizliegts sēt vienā un tajā pašā laukā vienu kultūru divus gadus pēc kārtas. Saņemot no iznomātāja āboliņa sēklu pirmajam laukam, nomniekam nododot lopu muižu, jāatdod tikpat daudz sēklas.

Uz deviņlauku sistēmu nomniekam jāpāriet nākošajā rudenī. Viņa pienākums ir uzturēt kārtībā nepieciešamos grāvjus, bet vajadzības gadījumā ierīkot jaunus. Iznomātājam ir tiesības veikt muižas pārbaudi jebkurā laikā, turklāt ar noteikumu, ka nomniekam viņš jāpavada un nepilnības, uz kurām norādījis iznomātājs, jānovērš. Nododot lopu muižu nomniekam jāatstāj apsēti gan ziemas labības, gan āboliņa lauki, bet vasarāju laukiem jābūt apartiem.

Ēku uzturēšanai, remontiem un jaunu būvniecībai iznomātājs dod nepieciešamo materiālu: kokmateriālus, kaļķi, ķieģeļus, bet to piegādāšanu un pārējo materiālu iegādi veic nomnieks pats. Nomniekam nav tiesības pieprasīt atlīdzību par muižā veiktajiem uzlabojumiem, arī bez īpašas iznomātāja atļaujas nomnieks nedrīkst nodot pusmuižu vai kādu tās daļu apakšnomā.

Nomniekam ir jābūt saimniecībā nepieciešamajam inventāram un lopiem, uz katrām deviņām pūrvietām viņam jātur viens liellops un viens zirgs. Nomniekam aizliegts pārdot, aizdot lopbarību – salmus, sienu un āboliņu, it sevišķi viņam tiek aizliegts aizvest lopbarību pie lopu muižas nodošanas. Ja nomnieks šo aizliegumu pārkāpj viņš maksā pirmoreiz par katru aizvesto vienzirga vezumu 5 rubļus, bet otrajā reizē – 10 rubļus. Pie trešās reizes līgums tiek laužts.

Nomniekam ir jāpilda visas gan pastāvošās, gan nākotnē uzliktās publiskās un sabiedriskās nodevas tādā apmērā, kas līdzinās divām zemnieku saimniecībām, jāpilda šķūtis, jāizmitina karaspēks, jāpilda ceļu klaušas, nodeva mācītājam. Nomnieks atbildīgs par to, lai cilvēkiem, kas dzīvo pie viņa, būtu pases un viņi savlaicīgi pildītu tiem uzliktās nodevas.

Ja līguma laikā nomnieks nomirst, tas pāriet uz viņa mantiniekiem, kuru pienākums ir mēneša laikā no nomnieka nāves izraudzīties no sava vidus vienu nomnieku, uz kuru pāriet šis līgums.

Iznomātājs patur sev tiesības pārdot Tīles muižu un, ja nomnieks pats nevēlas muižu pirkt, tad izmaksā tam 200 rubļus. Pārdošana var notikt ne vēlāk kā līdz 2. februārim. Nomniekam muižas pārdošanas gadījumā tā jāatstāj nākošajos Jurgos.

Tā kā nomas līguma noteikumi bija stingri un Jānis Ābele acīmredzot nebija īsti pārliecināts, vai saimniekošana veiksies, līguma termiņš tika samazināts līdz diviem gadiem.

Lai gan Rūmenes muižas stāvoklis uzlabojās, Georgs f. Disterloe nopietni pārdomāja par tās pārdošanu, jādoma, ka bija nepieciešama arī nauda māsu un mātes mantojuma dalas atmaksāšanai. 1892. gada 18. aprīlī aprīļa revizors pēc muižā esošajiem dokumentiem sastādījis pārskatu par muižas zemēm (sk. 6. tab.)

6. tab. Pārskats par Rūmenes muižas zemēm 1892. gadā⁴²³

Nr.	Nosaukums	Dārzi un tīrumi	Pļavas	Ganības	Meži	Nederīgā zeme	Kopā
		Pūrvietas					
1.	Rūmenes muiža	585,12	271,02	2,04	328,85	19,03	1206,06
2.	Pusmuiža „Dimžas”	193,57	74,13	11,36		9,16	288,82
3.	Pusmuiža „Tīle	126,26	63,20	7,98	36,00	2,44	235,88
4.	„Kraukļi” (agrāk kroga vieta, tagad zemnieku zeme)	49,88	43,75	6,48	-	1,60	101,71
5.	„Počenieki” (agrāk	25,92	27,06	8,93	-	0,92	62,83

	mežsarga, tagad zemnieku zeme)						
6.	„Čēžas (zemnieku zeme)	44,37	36,75	5,40	-	1,54	88,06
7.	Būdinieka māja „Kostnieki”	20,10	7,44	3,84	-	0,83	32,21
	Summa	1045,22	523,95	46,03	364,85	35,52	2015,57

Iespējamiem muižas pircējiem G. f. Disterloe sagatavojis nelielu aprakstu, kas ir viens no vērtīgākajiem dokumentiem, jo atspoguļo gan muižas faktisko stāvokli, gan arī tās īpašnieku izjūtas:

„Muižā agrāk tika turēti līdz 70 lopī, bet tā kā arendators nepietiekami kopa pļavas, tās ir pārvērtušās, tā kā es patreiz esmu iegādājies tikai 35 lopus; tomēr lielākoties pirms 2 gadiem atūdeņotās ļoti lielās pļavas, kuras šajā gadā ir uzturētas labākas, dod iespēju lopu daudzumu atkal palielināt līdz 70.

Darba zirgi tagad ir 20. Mežs sniedz pietiekoši visus nepieciešamos būvkokus un dedzināmo malku. Kroņa mežkungs, barons Štrombergs, kurš ir pārņēmis mežu pārvaldīšanu, nodrošināja man no meža mazākais 500 rubļus gadā. Betihera kungs sola pārdot gabalu meža ap 4000 rubļu vērtībā, jo tas aug uz labas zemes, kas der muižas vietas ierīkošanai vai pievienošanai tīrumiem un tādā veidā tiktu palielināti ienākumi. Palikušais mežs arī vēl pietiekami nodrošina vajadzības.

Rūmenei ir jauna eleganta dzīvojamā māja ar dārzu un parku. Mežs ir apmēram 10 minūšu gājiena attālumā. Saimniecības ēkas ir jaunas un no mūra. Pļavas ir ar grāvjiem un tajās aug savvaļas zāle. Muižai ir ārkārtīgi pateicīga rudzu un kartupeļu zeme. Inventārs ir pirms gada iegādāts pavisam jauns ap 6000 rubļu vērtībā, neskaitot kuļmašīnu. Ja tiktu uzbūvēts Tukuma-Ventspils dzelzceļš, tad Rūmene būs 6 verstis tālu no stacijas.

Zemnieku sētas nav pārdotas. Pusmuižas un zemnieku sētas ir iznomātas un proti, iepriekšējā gadā es esmu samazinājis nomas maksu uz 1400 rubļiem. „Kraukļus” es šajā gadā neiznomāju, bet gan ierīkoju tajās kalpu māju.

Plānotā cena, ieskaitot inventāru, ir 80 000 rubļi. Hipotēka ir apgrūtināta ar apmēram 50 000 rubļiem (obligācijas à 5 % un 24 000 rubļu bankas aizdevums), tā kā, samaksājot ap 30 000 rubļu, būtu samaksāta visa cena...

Manam tēvam pirms apmēram 6 gadiem tika piedāvāti 125 und 120 000 rubļi, viņš muižu ļoti mīlēja un tāpēc atteicās. Pēc viņa nāves pirms pusotra gada es pārņēmu saimniecību pats, bet es neesmu lauksaimnieks un negribu pamest savu darba vietu šeit un tāpēc muižu pārdodu. Man nav brāļa, kas to varētu pārņemt.

Sakarā ar visiem saimnieciskajiem jautājumiem, kā arī par precīzākiem noteikumiem es lūdzu griezties pie mana ģenerālpilnvarotā Rudolfa fon Betihera kunga Kukšās, caur Kandavu.

Man būtu patīkami, ja muiža no pircēja tiktu apskatīta. Brauciens uz vienu pusi maksā ap 8 rubļus un es ieteiktu no Tukuma braukt uz Kukšām pie Betihera kunga (20 verstis) un ar viņu kopā uz Rūmeni...⁴²⁴

Pircējs skaistajam kungu namam un muižai atradās. Ar 1892. gada 23. maijā Tukumā sastādīto pirkšanas-pārdošanas līgumu Viktora f. Disterloe mantinieki par 60 000 rubļiem pārdeva jau ierādīto Rūmeni I ģildes tirgotājam no Rīgas Edgaram Hugo dēlam Liram (*Lyra*), kas pārņēma visus parādus par kopējo summu 49 060 rubļiem 73 kapeikām un izmaksāja skaidrā naudā 10 939 rubļus 27 kapeikas. Jaunā īpašnieka pienākums bija ievērot visus pēc 23. aprīļa noslēgtos nomas līgumus.⁴²⁵

Jādomā, ka Disterloe ģimenei nebija viegli šķirties no Rūmenes. Māsām Marijai un Elvīrai tur bija svinētas kāzas, tur bija aizgājusi mūžībā viņu vecmāmiņa, māsa un tēvs. Marta un Marija mira 1927. gadā, bet māte Ina vēl pieredzēja 1905. gada šausmas un drausmīgo nelaimi, kas piemeklēja viņas pastarīti Ellu, kad viņas un abu vēl mazo bērnu acu priekšā negēlīgi tika noslepkavots viņas vīrs, visā apkaimē cienīts ārsts Ādolfs Katerfelds (*Katterfeld*, 1855-1905⁴²⁶).⁴²⁷ Laikabiedri un aculiecinieki saglabājuši šī toreiz ārkārtīgā un drausmīgā notikuma detaļas:

1905. gada 25. novembrī Irlavas doktorātā, kur Katerfeldu ģimene dzīvoja, divreiz bija ielauzušies apbruņoti vīri, ap 30 vīru liela banda, kas doktorātā bija meklējusi ieročus; „...doktors izsniedzis tikai vienu vecāku plinti. Svešinieki visu pārmeklējuši, meklējot pārējos ieročus, pie tam, uzvedoties ļoti rupji un nekaunīgi, no skapjiem un kumodēm izrāvuši visas lietas un esot kļuvuši nikni, ka tie neko vairāk nav varējuši atrast. Viņi tad tā vietā pieprasījuši 500 rubļus, kuri doktoram, protams, nav bijuši”.

Pēcpusdienā kaimiņu muižā Snapjos bija ieradies kāds no doktora kaimiņiem un lūdzis, vai nevajadzētu tūlīt steigties palīgā dakterim. No doktorāta esot bijuši dzirdami ap 15 šāvieni...

„...tika nošauts vīrs, kurš kopš 15 gadiem bija nesis tik daudz palīdzības un mierinājuma pie zemnieku gultām. Gudrais, veiklais ārsts ar silto sirdi, dzīvo interesi par visām dzīves jomām; viņš, kurš krievu-japāņu karā kā „Kurzemes Sarkanā Krusta lidojošās kolonnas” galvenais ārsts bija bieži atradies ložu lietū un no turienes neskarts atgriezies mājās: viņš bija nošauts, atrodoties blakus savai sievai...”

Doktora Katterfelda „...ietekme uz saprātīgākajiem apkārtnes zemniekiem bija revolucionāriem kā dadzis acīs. Viņš bija tiem nebaidīdamies stājies pretī, arī vairākās sapulcēs ar panākumiem atspēkojis viņu apgalvojumus un krāpšanu. Viņa slepkavībai nozīmētais paskaidroja, ka viņš neesot varējis to izdarīt, bet atradās cits, un lieliskais vīrs krita par upuri bezjēdzīgai revolūcijai... kluss un mierīgs viņš tur gulēja. Viņš atstāja izmisušo sievu un divus zēnus, astoņus un desmit gadu vecus”.⁴²⁸

Viktors f. Disterlohe, viņa māte Konstance f. Disterloe, dzimusi Kēlere, sieva Ina, dzimusi Kleista, un 20 gadu vecumā Rūmenē mirusī meita Konstance, ko ģimenē sauca par Kostu, apbedīti Cērkstes muižnieku kapos.⁴²⁹ Ellas dēls Georgs Katterfelds (1895-1946) izmācījās par grāmatvedi, apprecēja Silviju f. Grothusu (*Grotthuss*) un mira pēc Otrā pasaules kara no kaitēm, ko bija iemantojis poļu karagūstekņu nometnē.⁴³⁰

Viktora f. Disterlohe mazmazdēls Alfreds Katerfelds, Vācijas pilsonis, kopš Latvijas neatkarības atgūšanas nesavtīgi darbojas Latvijas labā, organizēdams vairākus humānās palīdzības projektus sava ievērojamā senča, teologa Ludviga Katerfelda (1843-1910), organizētajai un 1901. gadā⁴³¹ dibinātajai garā vājo slimnīcai Gintermuižā Jelgavā.

Edgars Lira nepaspēja ilgi pārvaldīt Rūmeni. 1893. gadā Jurgos viņš pagarinājis nomas līgumu ar Jāni Ābeli par Tīlas pusmuižas iznomāšanu uz gadu, ar noteikumu, ka nomnieks 375 rubļu vietā divos termiņos maksās 400 rubļus.⁴³²

1897. gada 16. jūnijā par mirušā tirgotāja Edgara Liras mantiniekiem apstiprināti viņa brāļi un māsas: Rihards, Arturs, Hugo, Leontīne Liras, Agnese Lira, precējusies Fārenhorsta, un Emīlija Lira, precējusies Švarca,⁴³³ kas 1899. gada 12. martā pilnvaroja savu vecāko brāli Edgaru Liru „atdalīt no Rūmenes muižas zemes gabalu – 0,13 desetīnas – pievienošanai Veckandavas „Nuku” mājām, apmaiņai ar Veckandavas ganību servitūtu Rūmenes pļavā – 1,72 desetīnas lielu”.⁴³⁴ 50 000 rubļus šim darījumam bija aizdevis Edgars Lira.⁴³⁵

1900. gadā tika apkopoti materiāli par visu Kurzemes muižu platībām, to ienākumiem no vienas desetīnas un aprēķināta muižas vērtība. Rūmenes muižai kopējā vērtība tika noteikta 70 147 rubļi, bet Tīles pusmuižai – 6793 rubļi (sk. 7. tab.)⁴³⁶

No 1895. gada Rūmenes muižas pārvaldnieks bija Eižens Fastena, kas dzīvoja Štempelmuižā. Muižai bija savs dārznieks Kristians Rihters un kalējs Indriķis Birznieks.⁴³⁷

1900. Rūmenes mantinieku skaits jau bija palielinājies līdz 13, savu mirušās mātes Emīlijas Švarcas daļu mantoja Valters, Kristofs, Eižens, Hugo un Elza Leontīne Švarci,⁴³⁸ bet 1903. gadā mirušā Hugo Ernsta daļu mantoja viņa sieva Eleonora un bērni Margareta Tusnelda Leontīna, Herberts Rihards Georgs, Edīte Eleonora un Edgars Hugo Georgs vecāku daļu mantoja viņu bērni.⁴³⁹

1910. gada bija miris jau arī Artūrs Lira, viņa daļu mantoja vēl dzīvās māšas Agnese un Leontīne, kā arī visi Emīlijas Švarcas bērni. Jādomā, ka tādos apstākļos muižu pārvaldīt bija grūti un lai izbeigtu šo haosu 1910. gada 27. augustā starp visiem Rūmenes muižas īpašniekiem tika noslēgts sadalīšanas akts un muižas pārgāja „vienīgā un pilnīgā īpašumā tirgotājam Eiženam Kristofa dēlam Švarcam par 100 000 rubļu lielu maksu”.⁴⁴⁰

Eižens Švarcs (*Eugen Schwartz*, 1871-1940) cēlies no ievērojamas Rīgas tirgotāju, birģermeistaru un ārstu dzimtas. Pirmā ieceļotāja tēvs Johans Kristofs Švarcs bijis Narvas birģermeistars (?-1699). Viņa dēls Ādams Heinrihs Švarcs (1678-1762) devās tirdzniecības braucienos uz Pleskavu, Novgorodu, Lībeku un Angliju. 1705. gadā viņš apmetās Rīgā, nodarbojās ar gaļas un labības tirgošanu, bija arī rēderis. 1711. gadā viņš apprecēja Annu Helēnu Gnospeliusu (?-1742), savu saderēto līgavu no Narvas, un kļuva ievērojams Rīgas pilsonis, Rīgas Lielās ģildes dibinātājs, rātskungs un 1740. gadā birģermeistars. Kā Rīgas rātes deputāts viņš 1724. gadā piedalījās Katrīnas I kronēšanā Maskavā, 1725. gadā – Pētera Lielā bērēs un 1740. gadā – ķeizarienes Annas kronēšanā St. Pēterburgā, ieņēma daudzus godājamus amatus, bet vislielākie nopelni viņam ir Rīgas atjaunošanā pēc Ziemeļu kara. Viņš bija personīgi pazīstams ar Pēteri I un baudīja tā labvēlību. A. H. Švarcs ir ciltstēvs abām Rīgas Švarcu dzimtas līnijām.⁴⁴¹

A. H. Švarca deviņu bērnu ģimenē astotais nāca pasaulē Johans Kristofs Švarcs (1722-1804).⁴⁴² Viņš piedzima tēva mājā Rīgā uz Grēcinieku un Jāņa ielas stūra 1722. gada 19. janvārī – „pirmajā miera gadā pēc nomācošā kara posta”.⁴⁴³ Viņš studēja tieslietas Leipcigā, ieņēma amatus tiesā Rīgā, bija Rīgas rātskungs un birģemeisters (1782-1787), nodarbojās ar Vidzemes tiesību vēsturi un pārstāvēja Rīgu lielajā likumu komisijā St. Pēterburgā.⁴⁴⁴ Sv. Pētera baznīcas torņa bumbā 1746. gada 3. oktobrī ievietotajā dokumentā minēts arī viņa vārds.⁴⁴⁵ Viņa krūšutēlu veidojis Leopolds Frīdemans (*Friedemann*), kāds no Berlīns ieceļojis apdāvināts mākslinieks.⁴⁴⁶

J. K. Švarca un Katarīnas Marijas Felmanes (?-1795) 8 bērnu pulciņā visjaunākais bija Valentīns, Eižena Švarca vecvectēvs. Valentīns Švarcs (1762-1820) bija tirgotājs un Rīgas Lielās ģildes vecākais,⁴⁴⁷ 1810. gadā Rīgas rātes delegācijas sastāvā viņš tika komandēts uz St. Pēterburgu,⁴⁴⁸ lai pasniegtu ķeizaram Aleksandram I un ķeizariskajai ģimenei zeltā kaltas medaļas, kas bija izgatavotas par godu Rīgas simts gadu gadadienai, kopš Rīga piederēja pie Krievijas impērijas. 1792. gadā viņš bija apprecējis Lielās ģildes vecākā Bertolda Klaco (*Klatzo*, ?-1797) meitu Annu Helēnu Klaco (1772-1866).⁴⁴⁹ Abu vecākais dēls, tirdzniecības māklers Augusts Johans Švarcs (1799-1853)⁴⁵⁰ un kāda kapteiņa Čerkova (*Tscherkow*) meita Jūlija bija Eižena vecvecāki. Augusts Johans nomira Rīgā holeras epidēmijas laikā.⁴⁵¹

Augusta Johana un Jūlijas Švarcu ģimenē pasaulē nāca 11 bērni, dēli turpināja ģimenes tradīciju un izvēlējās tirgotāja nodarbi, meitas apprecējās ar tirgotājiem. Septītais ģimenē bija Eižena tēvs Johans Kristofs Švarcs (1836-1900), tirgotājs un biržas māklers.⁴⁵² Johans Kristofa sieva bija Rīgas tirgotāja Hugo Liras un tā sievas Leontīnes, dzimušas Kupferes (*Kupfer*) meita

Emīlija Leontīne Lira (1845-1899). Eižena tēvu piemeklēja smaga slimība, viņš kļuva akls un tirgotāja amats tam bija jāpamet.⁴⁵³

Kad nomira Rūmenes īpašnieks Edgars Lira, par viņa mantiniekiem kļuva viņa brāļi un māsa, tajā skaitā arī Emīlija Leontīne. Pēc viņas nāves 1899. gada 24. novembrī viņas daļu mantoja bērni: Rīgas Jēzusbaznīcas latviešu draudzes mācītājs Valters Hugo Augusts (1866-?); tirgotājs Eduards Kristofs, saukts par Kristelu (1870-1945), kas pēc sava tēvoča Edgara Liras nāves iestājās viņa firmā, kuras šefs bija viņa jaunākais brālis Eižens. Viņš bija precējies ar Antoniju Mariju Hildegardi Kupferi (1882-?)⁴⁵⁴ un gāja bojā sabiedroto karaspēka uzlidojuma laikā 1945. gada 13. februārī, kad no zemes virsas tika noslaucīta Drēzdene.⁴⁵⁵ Rīgas tirgotājs Eižens Švarcs, saukts Gena (1871-1940); Hugo Aleksandrs (1873-?), tirgotājs Tallinā; un Elza Leontīne (1874-?), kas bija tirgotāja Roberta Franča Jozefa Prokopa (1869-?) laulātā draudzene.⁴⁵⁶

Eižens Vilhelms Švarcs piedzima Rīgā 1871. gada 6. novembrī, pēc pilsētas ģimnāzijas apmeklēšanas apguva tirdzniecības pamatus pie sava tēvoča Edgara Liras un no 1897. gada bija šīs firmas „Edgar Lyra und Co” šefs. Viņš ieņēmis daudzus atbildīgus amatus: bijis Rīgas hipotēku biedrības direktors un prezidents (1926-1939); no 1914. gada direktors, bet pēc tam Rīgas biržas bankas prezidents (1930-1939); no 1908. gada biržas komitejas loceklis, tad viceprezidents (1910-1938); Austroungārijas vicekonsuls (1910-1914); Lielās ģildes vecākais (1914-1930) un eltermanis (1930-1935); Rīgas pilsētas deputāts un domes loceklis (1912-1934); Vidzemes vācu biedrības Rīgas grupas valdes loceklis un viceprezidents (1911-1914); finansu ministrs A. Niedras valdībā 1919. gadā, ko viņam, protams, Latvijas Republikā piedot nevarēja; Latvijas Republikas laikā viņš darbojās dažādās sabiedriskās organizācijās, bija Sv. Pētera baznīcas padomes prezidents.⁴⁵⁷

Eižena Šcarca un viņa sievas Katarīnas Emmijas Helenes, dzimušas Iršikas (*Irschick*, 1875-?), laulībā piedzima četri bērni: Johans Kristofs Eižens (1896-?), Ādams Heinrihs Edgars (1897-?), Rolfs Ernsts (1899-?) un Gertrūde Helēne Veronika (1902-?).⁴⁵⁸ Viņiem bija lemts būt par pēdējiem nesadalītās Rūmenes muižas īpašniekiem un vasarās izbaudīt tās burvību.

Viņu laikā iekrita visi tie 20. gadsimta notikumi, kas satricināja Kurzemi un Latviju, visu pasauli. Un sākās viss ar 1905. gadu, kad sveši aģitatori apbraukāja muižas un musināja uz streikiem un nekārtībām. Kandavas pusē 1905. gada jūnijā un jūlijā bija notikuši divi laukstrādnieku streiki – Kandavas muižā un Rūmenē.⁴⁵⁹ Kalpi prasīja dzīves apstākļu uzlabošanu, labāku dzīvokļu ierīkošanu un algas palielināšanu. Rūmenē jau 19. gadsimta beigās Georgs f. Disterloe bija ierīkojis speciālu kalpu māju. Par streiku Rūmenē vēsta kāda ziņa laikrakstā:

„...23. jūlijā Rūmes muižas deputātu kalpi paziņoja pārvaldniekam, ka par nolīgto algu tie vairs negribot ilgāk strādāt un pieprasīja gada algas paaugstinājumu par 10 rubļiem skaidrā naudā un 5 pūri labības. Pārvaldnieks izskaidroja, ka viņš pats nevarot nekā pielikt un izlūdza 24 stundas priekš apdomāšanās un sazināšanās ar muižas īpašnieci, kura arī pielika kalpu algai 5 rubļi un 2 pūri labības. Kalpi bija ar to mierā un pirmdien iesāka atkal darbu.”⁴⁶⁰

Taču šāds atrisinājums nekādi nevarēja apmierināt sociālistu aģitatorus un viņu vadību. Cilvēki tika mudināti, pat piespiesti staigāt pa muižām, mežsargu sētām un laupīt ieročus, lai tad ar šausminošām baumām par „melno sotņu” novirzītu tos atklātā bruņotā cīņā pret valdības karaspēku, pret kuri tie nebūt negribēja karot. Tiesāti viņi tika pēc tobrīd Kurzemē ieviestiem bargiem kara stāvokļa likumiem, un tikpat kā nebija tādas ģimenes, kur kāds nebūtu cietis. Bet vadoņi lielākoties bija tālu prom – pāri jūrai. Šie notikumi vēl gaida nopietnu un dziļu izpēti un vēsturnieku izvērtējumu.⁴⁶¹

Rūmenei īsi pirms Pirmā pasaules kara – 1912. gadā – piederēja 833 ha muižas zemes un 57 ha zemnieku zemes.⁴⁶² Muižas zeme ietvēra visas muižai piederošās platības – tīrumus, pļavas, ganības, mežu un arī neizmantojamo zemi, bet zemnieku zeme bij tās muižas teritorijā esošās zemes, kas piederēja zemniekiem. Tās drīkstēja izmantot tikai, izrentējot vai pārdodot zemniekiem. Zemnieku zemē ietilpa zemnieku sētas.⁴⁶³

Bez pusmuižas Tīles, kas atradās 3,2 km no Rūmenes centa,⁴⁶⁴ vēl bija izveidotas divas lopu muižas – „Dimžas” un „Kostnieki”. Mazgruntnieku saimniecība „Počenieki” bija iznomāta K. Dreimanim, bet „Čēžas” – J. Rozem. Vēl bija arī „Kreiļu” sēta, kas agrāk bija bijis krogs. Rūmenē audzēja Angleru un Ostfrīzu šķirnes liellopus, jauktu šķirņu cūkas un nodarbojās arī ar mājputnu audzēšanu. Īpašnieks Eižens Švarcs, Austrijas vicekonsuls, pastāvīgi dzīvoja Rīgā, bet muižu pārvaldīja Johans Bērmans (*Behrmann*).⁴⁶⁵

Vēl bija priekšā Pirmais pasaules karš, kad Rūmenes muižā apmetās vācu armijas saimnieciskā daļa. Laikam jau viņiem Rūmenē klājās labi, jo apakšvirsnieku nodaļas motto bija „Iemīlies bieži, saderinies reti, bet neprecies nekad!”⁴⁶⁶ 1918. gada novembra beigās vācu saimnieciskā daļa no Rūmenes muižas aizgāja.⁴⁶⁷ Nāca 1919. gads un lielinieku laiks, kas lika ļaudīm noticēt, ka nu varēs tikt pie „sava stūrīša, sava kaktiņa zemes”, bet muižās – Rūmenē, Aizdzirē, Daigonē – kalpiem zeme netika piešķirta, jo Stučkas valdība nolēma muižas nedalīt un tāpēc diezgan daudzi lielinieku piekritēji pamazām novērsās no padomju varas.⁴⁶⁸ Taču muižu gals pienāca visai drīz – ar 1920. gada Latvijas Republikas agrārlikumu beidza pastāvēt arī senā bruņinieku muiža Rūmene.

Rūmenes robežstrīdi

Zemei allaz ir bijusi vērtība un kopš pastāv zemes īpašumi, pastāvējuši arvien konflikti robežu neievērošanas un to pārkāpšanas dēļ. Ja tādu nebūtu, tad līdz mūsu dienām nenonāktu liels skaits dokumentu par šo strīdu risināšanas gaitu, kas satur unikālu informāciju ne tikai par nekustamā īpašuma valdītājiem, bet sniedz seno vietvārdu nosaukumus, robežu aprakstus, it kā garāmejot piemin attiecīgā laika notikumus un sniedz arī ziņas par zemes apstrādātājiem – zemniekiem.

Robežstrīdi starp atsevišķiem zemes īpašumiem izcēlās jau Livonijas ordeņa laikos. 1497. gada 10. septembrī ordeņa Kursas manrihters izšķīris ķīviņu starp Hermani Dupjātu (*Dumpiat*) un Ludvigu f. Butlaru.⁴⁶⁹

1553. gadā iesākās robežu lietas process starp Rūmenes un Lamiņu kungu Jirgenu f. Butlaru un Sēmes īpašnieku Klausu f. Franku, kas „bija nodarījis Jirgenam Butlaram vislielāko varmācību un negodu, iznīcinājis viņam laukus un lauku darbarīkus”. Kandavas fogts Heinrihs fon Štedings (*Stedingk*) uzdeva ordeņa kumpanam (apgabala pārvaldnieks) Heinriham fon Svelingam un sekretāram Antonijam Poldemanam būt par starpniekiem starp abām strīdīgajām pusēm un mēģināt konfliktu atrisināt. „Tur bija gājis augstu. Aizdomas tika izteiktas un aizskarošā tonī uz tām atbildēts; puses izšķīrās pilnīgā naidīgumā. Alianse [Iespējams precības. – I. D.], kas tika plānota starp abām ģimenēm (Butlars esot meklējis draudzību) tika atsaukta.”⁴⁷⁰

1555. gada 29. augustā (datēts Lamiņos) notikusi robežu apsekošana, lai izbeigtu strīdu starp Georgu (Jirgenu) Butlaru, Kandavas brīvzemnieku Kilušu (*Killuschen*) un Sēmes īpašnieku Klausu Franku. Robežu apsekošanā ar zirgiem, ko sauca par „jāšanu ap robežām” (*Grenzritt*) piedalījās ordeņa mestra nozīmēti komisāri. Pie robežu regulēšanas bija jāsastāda protokols jeb

„robežu instruments”, kas tika tiesiski apstiprināts ar parakstiem un zīmogiem, un turpmāk kalpoja par dokumentu robežstrīdu lietās. Šajā robežu apgaitā par pamatu tika ņemta 1397. gada lēņa grāmata, tomēr Klauss Franks nav bijis ar to mierā un protestējis.⁴⁷¹

1559. gada 27. jūnijā Heinrihs Štedings, nu jau Kuldīgas komturs, apliecinājis, ka „laikā kad viņš vēl bijis Kandavas fogts, robežstrīds starp Jirgenu Butlaru un tagad jau nelaiķi Klausu Franku esot ticis nolīdzināts, bet kupicu jaunu ierīkošanu Štedings gan vairs pats nav varējis izdarīt un tāpēc viņš lūdzot viņa sekotāju Kandavas fogta amatā – Kristoferu fon Zīborgu (Siborg), to izpildīt”.⁴⁷²

1604. gada 26. oktobrī Lamiņu muižā par starpniekiem robežu strīdā hercogs Vilhelms bija norīkojis padomnieku un pulkvedi Nikolausu f. Korfu, Kandavas pilskungu Dītrihu f. Butlaru, Kasparu Ādamu un hercoga sekretāru Frovinu cur Hake (*zur Hacke*). Strīds starp Zemītes un Rūmenes Butlariem, Heinriha Butlara mantiniekiem bija izcēlies „Pukerciema” dēļ.⁴⁷³

Jau tā paša gada 5. novembrī Lamiņos nopratināti liecinieki Gerku meža lietā, ko it kā piesavinājis f. der Brigens. Butlaru mantiniekus pārstāvējis Vilhelms Dītrihs f. Trankvics. Nopratināts tika Jakobs Boks (*Bock*), kas kalpojis „pie nelaiķa Heinriha Butlara Rūmenē septiņus gadus kā amtmanis” (pārvaldnieks) un zināja teikt, ka „Gerku mežs esot bijis liels meža biezoknis, tur Lamiņos cirsts un vests uz Rūmeni”.

Nākošo pratināja Gregoru Heinrihsenu (*Heinrichßenn*), kas bija kalpojis „par amtmani pie Brigena kunga Aizdzirē apmēram pirms 20 gadiem un redzējis, ka starp pilskunga un Brigena zemniekiem visu laiku bijuši strīdi Gerku mežā, un kurš bijis stiprāks, tas otru no tā padzinis”. Visi liecinieki apstiprinājuši, ka Gerku mežs pieder pie Lamiņiem.⁴⁷⁴ Liecinieki par Gerku mežu nopratināti arī 1619. gada 15. oktobrī.⁴⁷⁵ Strīds par Gerku mežu turpinājās visu 17. gadsimtu. pēdējais akts rakstīts 1695. gadā, kad pilskungs Brigens iesniedzis savu protestu.⁴⁷⁶

Rūmenes un Lamiņu dzimtkungs Otto f. Butlars 1623. gadā uzsāka tiesas procesu pret brāļiem Bartoldu un Eberhardu f. der Brigeniem ar mērķi atgūt tās zemes, kuras „sūdzētāja vectēva nepilngadības dēļ un smagā moskovīteru un zviedru kara notikumu dēļ, nevarēja tikt aizsargātas, un daudz no viņa Lamiņu zemēm ir atņemtas un pievienotas pie Zentenēs”.

Apsūdzētie pieprasīja, ka „Butlaram esot jāpierāda, kā viņš ticis pie Štekemesera lēņa”. Šāda prasība izsaukusi sašutuma vētru Butlara puses aizstāvjos: ja tiesneši sekotu šādai prasībai, tad viņi visi sūdzēšoties landtāgā. Kopš tik daudziem gadiem muiža esot Butlaru īpašumā un nu vēl pieprasot pierādījumus no viņiem. „Ja tādi jaunievedumi tiktu ievesti, tad visa tiesiskā drošība sāktu grīļoties.”

1623. gada 28. septembrī hercoga norīkotie komisāri paziņojuši savu spriedumu, robežu apsekošanai jānotiek pēc senā Štekemesera lēņa grāmatas. Brigeni bija ar mieru piedalīties, bet jau iepriekš izteica savu protestu.⁴⁷⁷ Tikai 1624. gadā pieņemts galīgais spriedums, ar kuru atzīts, ka Otto f. Butlars ir likumīgs Štekemesera lēņa īpašnieks, tomēr Lāņus un Zentenei pievienotās zemes viņš vairs neatguva.⁴⁷⁸

Prasību pret Rūmenes un Lamiņu kungu Otto f. Butlaru 1656. gadā cēlis Kristians Hesings (*Hessing*), jo „viņš tam esot atņēmis divas plavas”.⁴⁷⁹

1684. gada 16. maijā Kandavā noslēgta vienošanās starp Tukuma virspilskungu un Dursupes dzimtkungu Matiasu f. Altenbokumu un Rūmenes dzimtkungu Kristianu f. Feiliceru, sauktu Franks.⁴⁸⁰ Strīdīgais zemes gabals atradies netālu no Kandavas, kur vēlāk izveidojās Mazkandavas muiža.⁴⁸¹

1777. gadā 11. jūlijā hercoga kamerā sūdzību hercogam iesniedzis Rūmenes dzimtkungs Karls Frīdrihs f. Mirbahs, paziņojot, ka Rūmenē, ko viņš likumīgi bija saņēmis 1773. gadā,

„apmēram pirms 10 gadiem (ap 1767) varmācīgā veidā ir atņemts viens no skaistākajiem, ar lapu kokiem apaugušajiem meža gabaliem, un proti, laikā, kad šo muižu priekš Rūmenes kreditoriem pārvaldījis labdzimušais fon Vetberga kungs.” Fon Goram, kas bija iecelts par konkursa lietas kuratoru, tas tūlīt arī ziņots, bet daudzo kreditoru dēļ viņš nav varējis lietu tālāk vadīt.

Tagad šo meža gabalu bija iecerējis pārvērst par tīrumu Kandavas muižas nomnieks, teitnants f. Heikings, kas licis visu gabalu nocirst, f. Mirbahs viņam lūdzis to nedarīt un skaisto lapu koku mežu vismaz tikmēr necirst, kamēr nav vēl atrisināts strīds par tā piederību, taču Heikings atsaucies uz Kandavas mežkunga Brakmana (*Brackmann*) izteikumiem, ka „viņš šo meža gabalu var uzplēst un ierīkot tur tīrumu”.

Mirbahs lūdza hercogu norīkot komisiju, kas tiesiski noteiktu Rūmenes un Kandavas muižas robežu, un lai no abām pusēm tiktu nopratināti liecinieki par strīdīgajām robežām.⁴⁸²

1780. gada 23. novembrī Tukumā starp Rūmeni un Kandavas muižu bija notikusi galīga vienošanās par kādām kopējām ganībām Rūmenes robežās. Rūmenes dzimtkungu Karlu Frīdrihu f. Mirbahu pārstāvēja viņa znots Karls Frīdrihs Aleksandrs f. Holtejs. 29. septembrī bija notikusi robežu regulēšana dabā. Robežu aprakstā pieminētas „Saukumu” un „Paegliņu” mājas, Dūmukrogs.

Saskaņā ar vienošanos „Kandavas muiža apsolīja neganīt papuvēs un rugājos, arī nevienā mitrā pļavā, turpretī Rūmene apņemās visu pļavā atrodošos tīrumu zemi atbrīvot un nepieciešamos krūmus no kopējām ganībām izcirst”. Abas puses vienojās „nevest un neļaut vest nevienu lopu uz šo pļavu no Kandavas pilsētiņas”, un arī par to, ka senais – 1684. gada 16. maija robežlīgums – nekādā gadījumā nav atcelts, bet gan „tikai interpretēts”. Līgums apstiprināts Tukuma instances tiesā tajā pašā dienā.⁴⁸³

No 1788 līdz 1790. gadam Rūmenes un Kandavas muižu starpā notikuši nebeidzami strīdi un „robežu pārkāpumi”. 1788. gadā Rūmenes dzimtkungs Benedikts Zigismunds f. Heikings lūdzis hercogu norīkot komisiju robežu regulēšanai. Pēteris Bīrons 1788. gada 11. septembrī devis rīkojumu Bauskas pilskungam f. den Brinkenam, „lai tas vienojas ar Heikingu par laiku, kad varētu tikt regulēta Kandavas muižas robeža un lai paziņo to laicīgi arī hercoga kameras ierēdnim Gercimskim (*Gerzimsky*)”.

Robežu labošanai un regulēšanai jānotiek „pēc esošajiem vecajiem, tiesiski apstiprinātajiem dokumentiem, ņemot līdzi hercoga zemniekus, kas zina robežas, arī mežkungus un citus meža dienesta cilvēkus, lai tie parāda robežas, un kur būtu strīdīgās vietas, tas akurāti izmeklēt..., un lai nekas nenotiek par sliktu Mūsu muižai”, lai tiek ierīkotas jaunas robežu zīmes un dots robežu apraksts.⁴⁸⁴

Sakarā ar 1789. gada 26. maijā Bauskas pilskunga f. den Brinkena iesniegto ziņojumu par diviem strīdīgiem zemes gabaliem, ap puspūrvietu lieliem, „kurus Rūmene Kandavas robežās 8 dienas pirms 1788. gada Jāņiem bija pirmoreiz uzplēsusi”, tika nopratināti saimnieki: „Žagariņu” Andrejs, „Annužu” Bērens un „Ceļvagaru” Jānis, kas apgalvoja, ka „kopš daudziem gadiem, arī vēl pagājušajā gadā, neilgu laiku priekš Jāņiem, strīdīgās vietas viņi ir izmantojuši par ganībām”. Tur augušo malku Kandavas ļaudis cirtuši dažādos laikos, bet pirms Jāņiem tur pirmoreiz cirtuši Rūmenes cilvēki. Par otru gabalu liecinieki zināja teikt, ka 8 dienas pirms 1788. gada Jāņiem Rūmenes cilvēki šo gabalu esot pirmoreiz uzaruši, pēc tam vairākkārt apstrādājuši un rudenī iesējuši rudzus.⁴⁸⁵

1789. gada 3. novembrī hercoga medību sekretārs⁴⁸⁶ Ēvalds Frīdrihs Lucaus (*Lutau*) ziņojis hercogam, ka „tā kā saskaņā ar klāt pielikto Kandavas mežkunga Pernica (*Pernitz*) ziņojumu robeža starp bruņinieku muižu Rūmeni un hercoga muižu Kandavu šajā pavasarī nav tikusi regulēta, un ir noticis tā, ka Rūmenes cilvēki 29. oktobrī Kandavas Kazupurvā nocirtuši 30

vezumus bērzu, alkšņu un kārkļu malku”, tad mežkungs tiem apķīlājis trīs cirvjus un ...30 vezumi ar malku aizvesti uz hercoga muižu”.⁴⁸⁷

Kandavas muižas robežas mežkungam Pernicam bija ierādījuši divi Kandavas muižas vagari – „Čapoļu” Jānis un „Upaiņu” Dīriķis. Šie vagari bijuši klāt, kad Pernics apķīlājis Rūmenes zemniekus. Kandavas mācītājmuižas zemnieks „Brūveļu” Kristis bija jau no tālienes ieraudzījis darbojamies Rūmenes zemniekus, bija aizgājis un prasījis Rūmenes vagaram, kas tobrīd bijis klāt pie cilvēkiem, kāpēc viņi hercoga robežās dedzina zarus. Tas esot atbildējis, ka tā esot Rūmenes robeža.

Kazupurvā pļavas bija diviem Kandavas mācītājmuižas zemniekiem, diviem Rūmenes zemniekiem – „Brūveļu” Gedertam, „Prieduļu” Mārtiņam – un vienam Kandavas muižas zemniekam – „Mazrūmeņu” Bērandam.

Robežu lietās tika izprašāts Kandavas zemnieks, vecais „Prieduļu” Kristaps, kas bija vairāk kā 80 gadus vecs. Viņam Kandavas robežas savulaik ierādījis tēvs Josts un viņš tās zināja „no krusta akmens pie Rūmenes Kraukļu kroga līdz pat krusta akmenim purvā”. Nopratināti tika arī pārējie: „Prieduļu” Mārtiņš, „Vecsētu” Jānis, „Brūveļu” Gederts, „Mazrūmeņu” Bērends, „Ceļvagaru” Jānis „Annužu” Bernds, Žagariņu” Andrejs un „Muncigu” Jānis.⁴⁸⁸

Nākošais incidents noticis 1790. gada 25. jūnijā. Rūmenes dzimtkungs Benedikts Zigismunds f. Heikings sūdzējies hercogam, ka „25. jūnijā Kandavas muižas cilvēki, ap 40 skaitā, Kandavas muižas mežsarga klātbūtnē nopļāvuši zāli un to aizveduši” no viņam piederošā Kazu purva diviem gabaliem, no kuriem vienu jau „kopš 40 gadiem izmanto Rūmenes saimnieks Dimza”. Heikings sūdzējies Kandavas muižas nomniekam f. Rennem un pieprasījis atdot nopļauto zāli, bet tas aizsūtījis viņu pie Kandavas mežkunga Pernica, kas savukārt teicis, ka viņam dota tāda pavēle. Lai izvairītos no tādiem starpgadījumiem, Heikings atkārtoti lūdzis veikt robežu regulēšanu.⁴⁸⁹

Tikai 1790. gadā no 13. līdz 16. septembrim beidzot notikusi Kandavas un Rūmenes muižu robežu regulēšana.⁴⁹⁰ Heikings bija uzrādījis ordeņa mestra Mengdena 1504. gadā izdoto lēņa grāmatu, bet tā neko nebija devusi, jo⁴⁹¹ senās robežu zīmes bija grūti atpazīt: kāds liels akmens meža ugunsgrēka laikā bija saplīsis un krusta zīme vairs nebija saredzama. Citā vietā bija stāvējis „krusta ozols“, ko „Kandavas cilvēki pirms 9 gadiem bija nocirtuši un par ko Rūmene toreiz sūdzējusies”.

Robeža gāja garām Rūmenes mežsarga mājām „Carge“ (*Zarge*), kurās pirms mēra vēl bija dzīvojis mežsargs, tad gar Kandavas robežu, „kur Rūmenes saimniekam „Kreiļu“ Kārlim pagājušajā ziemā tika apķīlāts zirgs un kuru, tā kā Rūmene to pati neizpirka, Tukuma instances tiesa pārdevusi”.

Robeža gan bija apieta, taču Rūmenes kungs nepiekrita labojumiem un vēlējās robežu iezīmēt „pēc 285 gadus vecā lēņu raksta”. Kandavas cilvēkiem tika pieteikts, ka viņu vestā robeža netiek pieņemta un viņiem jāizmanto visas tās zemes, ko tie līdz šim bija izmantojuši.⁴⁹²

Par strīdīgo pļavu Kandavas un Tīles muižas robežās tika lemts arī 19. gadsimtā. Strīdus risinājusi domēņu valde, 1866. gada 29. aprīlī tās ziņojumā Tīles muižai teritorijā strīdīgais gabals, uz kuru bija kopganīšanas tiesības Kandavas muižas „Stopiņu” un „Mazrūmeņu” mājām kopā ar Tīles muižu, bija kāda pļava, kas atradusies uz ziemeļaustrumiem no „Stopiņu” mājām, starp Mellupes strautiņu un Kandavas kroņa „Krustkalnu”.

Uz kroņa pļavām „pirms un pēcganības tiesības Tīles muižai ar 40 ragulopiem, 8 zirgiem un 25 aitām” pienācās netālu no „Nuku” mājām pie Mellupes atrodošajā pļavā; pļavā, kas atradusies „uz austrumiem no „Stopiņu” mājām, arī pie Mellupes, un savulaik piederējusi „Skruskopu” mājām, bet pēc robežu regulēšanas ir bijusi kopīga ar ar Kandavas muižas

„Mazrūmeņu” un „Stopiņu” mājām; trešā pļava atradās uz dienvidrietumiem no Līgciema Mellupes labajā krastā, kas līdz robežu regulēšanai bija piederējusi Kandavas „Upaiņu” un „Nagu” mājām, bet tagad ir kopīga „Nagu”, „Ligevagaru”, „Tenku”, „Upaiņu un „Druķu” mājām.⁴⁹³ Viena no šīm pļavām izmeklēšanas lietā tika nosaukta kā pļava pie Lambartstraucha, kas ietek Mellupē.⁴⁹⁴

1866. gada 25. maijā⁴⁹⁵ kroņa tiesneša Neandera⁴⁹⁶ vadībā notikusi liecinieku nopratināšana. Par zemēm, zu kurām pretendēja Tīles muiža, liecināja: Niklāvs Nikolajevskis, kas tobrīd bija Rūmenes „Čēžu” saimnieks, bet savos zēna gados bijis ganu puika Tīlē; Jēkabs Treilons, tagadējais Rūmenes kalps, bet kas bijis kalps Tīles muižā no 1856 līdz 1866. gadam; Jēkaba Treilona sieva, līdzīgi bijusi Rūmenes pusmuižas Tīles dienestā.; Gērdots Bauvičs, kas tobrīd bija Kandavas muižas „Cukru” māju kalps, bet kas līdz 1866. gada Jurgiem bija bijis ganu puika, pēc tam puisis Tīlē; sieva Margrieta Stange, tagadējā Tīlesmuižas nomnieka meita, kas ilgu laiku bija bijusi gane Tīles muižā..⁴⁹⁷

Kandavas muižas lieciniekus pārstāvēja Indriķis Baumanis, kas tobrīd bija Kandavas pusmuižas „Rēzes” kalps, bet no 1853. līdz 1860. gadam bija bijis kalps Tīles muižā; Atis Riekstiņš, kalps Aizdzirē, kas 1853. gadā bija bijis kalps Tīles muižā, un Anne.⁴⁹⁸

Robežu noteikšanas protokols starp Rūmeni un Mazkandavu sastādīts vēl 1886. gada 20. jūlijā.⁴⁹⁹ Pēc tam vairs nekādu strīdu robežu jautājumos nav bijis, jo muižas teritorija bija iezīmēta kartēs, 1900. gadā veikta īpašuma taksācija.

Rūmene Kandavas baznīcas draudzē

Dievnams

Ordeņa laikos Kandavā bijusi skaita ziņā ievērojama apdzīvota vieta, jo pie pils baznīcas tiek pieminēta kā „vācu”, tā „nevācu” draudze, kas tika apvienotas tikai pēc lielā mēra 1710. gadā.⁵⁰⁰ Pirmā katoļu draudzes baznīca ārpus pils atradusies Abavas kreisajā krastā iepretim pilij.⁵⁰¹ To 1518. gadā kopā ar Jakobu Franku dibinājis Rūmenes un Lamiņu kungs Dītrihs Butlars. Apstiprinājumu šim dibināšanas faktam ar rakstu devis ordeņa mestrs Volters f. Pletenbergs, ar kuru viņš sankcionējis draudzes kapsētā Kandavas pils priekšā „Svētajai Marijai, visu ķēniņienei, un citiem svētajiem kā īpašiem patroniem par godu dibināto mūžīgo vikāriju”. Abi dibinātāji šim mērķim kopā bija devuši 500 mārkas un noteica, ka gadījumā, ja viņu mantinieki izmirtu, tad vikārija pienākas Melngalvju draudzei pilī.⁵⁰² Šī tad arī bija vissenākā draudzes baznīca Kandavā.

Nodibinoties Kurzemes hercogistei, hercogs Gothards, kas bija aktīvs reformācijas atbalstītājs, vēlējās noskaidrot, kāds ir baznīcu stāvoklis valstī. 1566. gadā viņš uzdeva superintendentam Štefanam Bilovam (*Bülau*) veikt Kurzemes baznīcu vizitāciju⁵⁰³. Situācija izrādījās bēdīga, arī Kandavā, kur Bilovs atrada tika nelielu koka kapeliņu. Ar 1567. gada 28. februāra rīkojumu hercogs Gothards pavēlēja būvēt Kandavā draudzes baznīcu, skolu un slimnīcu (*Zu Candau die Pfarrkirche, Schul und Hospital*).⁵⁰⁴

Jau ap 1582. gadu Kandavā minēta mācītājmuiža.⁵⁰⁵ 1591. gadā Kandavas mācītājs Kristofs Burhards (*Burchard*), kas bija „turējis sprediķus jau hercoga Gotharda laikā”, saņēma lēnī no hercoga Vilhelma zemes gabalu.⁵⁰⁶ Viņa dēls, arī Kristofs Burhards (?-1617), bija pārdevis tēva zemes īpašumu par 2000 mārķām Rūmenes dzimtkungam Otto f. Butlaram.⁵⁰⁷ 1626. gadā Kandavas mācītāja K. Burharda amata pēctecis Jeremias Hesings (*Hessing*), latviešu

draudzes mācītājs Kandavā, bija žēlojies hercogam, ka „Otto fon Butlars no Rūmenes notirgojis no viņa amata priekšgājēja Burharda mācītājmuižas zemi”.⁵⁰⁸

Baznīca Kandavā droši vien tika uzbūvēta jau drīz pēc hercoga recesa, bet tā kā tā bija no koka, tad drīz vien atkal sagruva, jo 1621. gadā Kandavā vairs nebija sastopama nekāda baznīca. Ap šo gadu draudze uzbūvējusi jaunu baznīcu ar torni, taču šis dievnams jau 1665. gadā bija stipri sagruvušā stāvoklī. Pēc tam uz kāda Matiasa fon Altenbokuma 1683. gadā dāvināta zemes gabala, kurš atradās nedaudz augstāk – pakalnā, draudze uzcēla jaunu mūra baznīcu ar torni.⁵⁰⁹ Jau 1671. gada 16. septembrī Magnuss f. Buttlars ar savu testamentu bija novēlējis Kandavas baznīcas celtniecībai 300 florēnus.⁵¹⁰

Būves pienākumus draudzē esošajām muižām noteica baznīcas vizitācijas lēmumi un nolikums, šī kārtība saglabājās cauri gadu simtiem. 1683. gadā Kandavas baznīcas muižniecības priekšnieks Otto fon Butlars rakstījis hercogam sūdzību par to, ka Aizdzires dzimtkungs majors Johans fon Ekelns, saukts Hilzens ir miris un „līdz šim laikam nav dabūta viņa daļa baznīcas celtniecībai, kas jau 1681. gadā ir piespriesta”.⁵¹¹

Par Kandavas baznīcas celšanu lemts 1684. gadā landtāgā: „Tādēļ, ka draudzes baznīca Kandavā... dibināta un celta ar hercoga priekšgājēju ziņu un gribu, un bez hercoga zināšanas un piekrišanas nevar tikt ne pārliekta citā vietā, ne celta, ne remontēta, tad dižciltīgā draudze to pārliekusi un uzbūvējusi no jauna...”⁵¹² Iepriekšējā baznīca bija atradusies uz hercoga zemes. Baznīcas celtniecība tika pabeigta 1687. gadā.⁵¹³

1729. gada 25. janvārī Kandavas baznīcas priekšnieki Ernsts f. Koškuls un Ferdinands f. der Brigens ziņojuši, ka „Kandavas baznīca esot pilnībā nodegusi un nav palicis nekas pāri, kā vien mūri”.⁵¹⁴ Ugunsgrēks bija izcēlies 1728. gada 4. adventē ērģelnieka neuzmanības dēļ.⁵¹⁵

1736. gadā uzcēla jaunu mūra baznīcu, draudzē esošie muižnieki pasūtīja baznīcas iekārtas, kas grezno dievnamu vēl šodien. Kancele un patronāta sols tika darināti koka ērģelnieka Johana Mertensa (?-1737) darbnīcā Ventspilī.⁵¹⁶ Altāri un kancele dāvinājusi Silu dzimtkundze Katarīna Elizabete fon Mirbaha par piemiņu savam mirušajam tēvam un Silu muižas dzimtkungam Gerhardam Eberhardam f. Mirbaham (?-1700), kas apbedīts dzimtas kapenēs Kandavas baznīcā.⁵¹⁷ Gerharda Eberharda f. Mirbaha mazmeita Anna Margarēta (1709-1745) bija vēlākā Kurzemes virspadomnieka un Rūmenes dzimtkunga Karla Frīdriha f. Mirbaha (1717-1787) pirmā sieva.⁵¹⁸

Kandavas baznīca kapitāli remontēta 1781,⁵¹⁹ 1844.⁵²⁰ un 1904. gadā, lielāki un mazāki remontu baznīcā izdarīti arī vēlākā laikā.⁵²¹

1855. gada 4. septembrī iesvētīta jaunā altāra glezna „Kristus pie krusta”, kas bija izmaksājusi 500 rubļus, bet tās transports no Berlīnes – veselus 200 rubļus.⁵²² To gleznojis Karls Johans Arnoldi,⁵²³ bet Kandavas baznīcas ērģeles 1863. gadā darinājis Liepājas meistars Karls Hermans (1807-1868).⁵²⁴

1889. gadā par godu mācītājam Hansam Frīdriham Bernevicam (1812-1896⁵²⁵), kas Kandavas draudzē bija nokalpojis 48 gadus,⁵²⁶ baznīcas patroni uzcēla tornim jaunu, 52 pēdas augstu smaili,⁵²⁷ bet par godu viņa kalpošanas 50 gadiem 1892. gada 2. augustā draudzes muižnieki 1894. gadā likuši pārliet veco zvanu.⁵²⁸

Kandavas draudzē esošo muižu īpašnieki bija Kandavas draudzes patroni – baznīcas aizbildņi, viņi kopīgi pārvaldīja baznīcu: izvēlējās mācītāju, savās konvokācijās (sanāksmēs) lēma par baznīcai nepieciešamajiem remontiem, pieņēma priekšstāvju vestos rēķinus un kārtoja citas ar baznīcu saistītās lietas. Šāda baznīcas pārvaldes kārtība pastāvēja līdz 1920. gadam, kad tika likvidētas bruņniecības apvienības un atcelts patronāts. Patronu tiesības un pienākumi turpmāk tika piešķirti draudzēm.⁵²⁹

Draudzē esošo muižu īpašniekiem bija jāgādā ne tikai par dievnama celšanu, tā remontu un uzturēšanu, bet arī jānodrošina mācītāja un citu baznīcas kalpotāju eksistence. To noteica jau hercoga Gotharda Ketlera un Polijas karaļa Sigismunda II Augusta 1561. gadā noslēgtais līgums, ka „patiesā vārda kalpotāji... pienācīgi jāapgādā un tiem, kam viņu ienākumi un zemes atņemtas, tiem tās atkal jāatdod vai kā citādi ar viņiem jāvienojas”.⁵³⁰

Hercoga 1567. gada 28. februāra rīkojums noteica, ka „pie katras baznīcas jābūt vidmei un baznīcas zemei dzīvošanai vācu vai nevācu mācītājam; pie tās, pēc apstākļiem, tiem [Muižniekiem. – I. D.], kas pieder pie baznīcas, jātaisa un jāuzceļ lauku sētas (*Gesinder*). Bet Dieva kalpošanas uzturēšanai ik gadus jānomaksā un jādod, kā tas ir visā hercogistē pieņemts, sekojoša rente un augļi (*Zinse*): no viena nodevu vai dvēseļu arkla, kas strādā savam kungam pilnu dienas darbu, jādod labība: puse no nobirkstīta (līdz ar malām notraukta) pūra rudzi, arī tikpat daudz miežu un auzas; tas, kas izmanto vienu ceturto daļu no arkla (*Ein Einfußling*), dod vienu sieku no katras labības; pirtieks, kam arī ir zeme, dod vienu vērdu (*Ferding*) naudā; pirtieks bez zemes vai vaļenieks dod vienu grasi; jūrmalas zemniekiem jādod divkārtīgi vai vēlreiz tikpat daudz nekā bija viņu iepriekšējās vecās nodevas.” Rīkojums paredzēja arī kārtību, kādā nodevas baznīcas labā jāievāc, „lai no tām algotu mācītājus un baznīcas kalpotājus”.⁵³¹

1570. gadā Heinriham f. Butlaram no Rūmenes, kura tēvs tobrīd piedalījās karā pret moskoviteriem, bija jādod Kandavas mācītājam 5 pūri no katras labības un 6 mārkas naudā,⁵³² bet 1730. gada 16. jūnijā Rūmenes īpašnieks f. Korfs ar landtāga lēmumu tika atzīts kā mazturīgs, jo viņam bija palicis vairs tikai viens vienīgs zemnieks, un baznīcas labība viņam turpmāk bija jādod viens pūrs no katras labības un viena māarka naudā, „kamēr muiža nebūs sasniegusi iepriekšējo stāvokli”.⁵³³

1652. gada 2. maijā (datēts Kandavā) baznīcas patroni lēma par Kandavas mācītājmuižas ēkām, kas bija „galīgi sagruvušas”. Muižnieki nolēma mācītājmuižu uzbūvēt pilnīgi no jauna un lūdza hercogu, lai „viņš ar savu rīkojumu un pēc veca ieraduma (senās kārtības) liek no savas puses uzbūvēt dzīvojamo māju ar brūzi, kā arī istabu ar trim kambariem atraitnei”.

Pārējo ēku celtniecību junkuri (muižnieki) paši sadalīja savā starpā. Rija un priekšrija bija jāceļ Johanam Frankam no Vīzeles, Ēvaldam Frankam no Pūres, Otto Butlaram no Zemītes un Kukšu dzimtkungam Gothardam Tīdevicam, kas bija precējies ar Rūmenes dzimtkunga Otto Butlara meitu Odillu.⁵³⁴ Sešas asis garo un tikpat plato klēti bija jābūvē Otto Butlaram no Rūmenes un Magnusam Butlaram no Strazdes. Līdzīgi tika sadalīti arī pārējo ēku būves pienākumi un norunāts, ka turpmāk draudzes muižniekiem savas uzceltās ēkas nepieciešamības gadījumā ir jāremontē, „lai mūsu mācītājam vienmēr būtu labs un drošs dzīvoklis”.⁵³⁵

Katrai Kandavas draudzes muižai dievnamā bija arī savas noteiktas sēdvietas jeb sēdekļi, skaistākie no tiem, rotāti ar Heikingu, Štrombergu un Altenbokumu dzimtu ģerboņiem.⁵³⁶ Arī kapu velvēs, kas atradās pagrabos zem dievnama grīdas, katrai muižai bija sava vieta. Mirušos tur guldīja līdz pat 18. gadsimta otrajai pusei, kad hiegienisku apsvērumu dēļ tika izdots rīkojums, ka, sākot ar 1773. gada 1. maiju, baznīcu kapenēs vairs nedrīkst ievietot nevienu nelaīķi, tie turpmāk bija jāapglabā kapsētās.⁵³⁷

1655. gada 20. jūnijā Zantes dzimtkungs Gerhards f. Butlars apliecinājis, ka „viņa mīļie brālēni Otto f. Butlars seniors no Rūmenes, Otto f. Burlars no Zemītes un Magnuss f. Butlars no Strazdes viņam atvēlējuši novietot uz laiku viņa meitas Annas Margarētas mirstīgas atliekas“ abu trīs brālēnu dzimtas kapenēs Kandavas baznīcā un turēt tur ilgākais vienu gadu, līdz Gerhards f. Butlars izbūvēs šajā baznīcā savas dzimtas kapenes, bet ja tas turpinātos ilgāk kā vienu gadu, tad brālēniem ir tiesības izņemt līķi un novietot to baznīcā publiskai apskatei, turklāt Gerhards apsolījās maksāt 2000 mārkas lielu soda naudu, ja viņš neievēros termiņu.⁵³⁸

1670. gada 16. septembrī Magnuss (III) fon Butlars Strazdē savā testamentā⁵³⁹ noteicis: „...Manu Dieva mierā dusošo mirušo ķermeni bez greznības kristīgā kārtā apglabāt un novietot manās dzimtas kapenēs Kandavas baznīcā.” Vecākajam dēlam Otto, kas mantos Strazdes muižu un Ventspils jūrmalas zemes bija jāapglabā māte dzimtas kapenēs Kandavas baznīcā, bet ja mirtu kāda no deviņām neprecētajām meitām, tad Strazdes dzimtkungam Otto tā „jāliek kristīgi un muižniekiem pienācīgā kārtā apbedīt Kandavas baznīcā”. Šim nolūkam viņš drīkst no mantotās naudas ieturēt 2000 florēnus. Kā liecinieks pie testamenta rakstīšanas piedalījies Rūmenes un Lamiņu dzimtkungs Nikolauss f. Butlars.

1687. gada oktobrī Kandavas baznīcā apbedīts „nelaiķis labdzimušais Otto fon Butlars”,⁵⁴⁰ bet jau 1688. gada 2. oktobrī dievnamā notikušas bēres viņa dēlam, kas jau „bija sasniedzis vīra gadus”, jo bērū ceremonijā pieminēti „2 zirgi baznīcā”.⁵⁴¹ Šie baznīcas rēķinā pieminētie zirgi bija muižnieka bērū ceremonijas sastāvdaļa. Aiz mirušā muižnieka zārka viņa zirgi tika vesti līdz altārim, pēc tam tos aizveda atpakaļ līdz priekšelpai un atstāja tur sēru dievkalpojuma laikā.⁵⁴² Par to bija jāmaksā, līdzīgi kā par apzvanīšanu, kapeņu atvēršanu un aizvēršanu, līķa segu izmantošanu. To visu noteica „baznīcas takse”.

Sākot ar 18. gadsimta beigām mirušie muižnieki apbedīti kapsētā pie Kandavas baznīcas. Tur guldīta 1799. gada 23. aprīlī Rūmenē mirusī Benedikta Zigismunda fon Heikinga māte Anna Sibilla f. der Reke (1725-1799)⁵⁴³ un citi Rūmenes dzimtkungi.

Patronāta tiesības, soli baznīcā un muižniekiem piederošās dzimtas kapenes Kandavas baznīcā pie muižas pārdošanas tika nodotas tālāk. Tā tas notika arī, pārdodot Rūmenes muižu.

1773. gada 24. jūnijā Benedikts Zigismunds f. Heikings un viņa dzīvesbiedre pārdeva savu dzimtas muižu Kukšas Piltenes manrihteram Filipam Magnusam f. Goram „līdz ar sēdekļiem, kapu velvēm un patronāta tiesībām Kandavas baznīcā”.⁵⁴⁴ 1778. gada B. Z. f. Heikings nopirka Rūmeni.

Svinību gadījumos draudzes locekļi – muižnieki nereti dāvinājuši savai baznīcai kādu noderīgu lietu vai sakrālo priekšmetu. Dokumentos atrodams ziņas arī par Rūmenes dzimtkungu dāvētajām veltēm: 1635. gada 31. augustā Sofija un Margarēta f. Butlars no Rūmenes dāvinājušas divas sudraba vāzes;⁵⁴⁵ masīvu sudraba lustru ar alianses ģerboni 17. gadsimtā ziedojis Heinrihs f. Korfs un Anna f. Butlare;⁵⁴⁶ 1663. gadā sudraba kausu savai baznīcai veltījusi Marija Barbara f. Butlara,⁵⁴⁷ iespējams Rūmenes un Lamiņu dzimtkunga Otto f. Butlara meita.⁵⁴⁸ Pēdējais dižciltīgais Rūmenes kungs Viktors f. Disterloe ap 1880. gadu dāvinājis savam dievnamam akmens kristāmtrauku,⁵⁴⁹ kurš vēl šodien atrodas Kandavas baznīcā.

Mācītāji

Kopš pastāv Kandavas baznīca, tās draudzi, pie kuras vienmēr piederējusi Rūmenes muiža, apkalpojuši tur nozīmētie vai ievēletie mācītāji. Šeit tālāk par divām slavenām mācītāju dzimtām, ko pārstāvēja tēvs un dēls Bekerī un tēvs un dēls Bernevici.

Bekerī

Kandavas mācītājs no 1787. līdz 1821. gadam bija Bernhards Gotlībs Bekers (*Becker*, 1751-1821), kas bija ne tikai savas draudzes dvēseļu gans, bet arī apdāvināts runātājs un dzejnieks, zinātnieks, kas savulaik bija izglītojis nākamo Kurzemes hercogienu Doroteju, un bija tuvs draugs viņas māsaī, dzejniecei Elīzai f. der Rekei.⁵⁵⁰

Bekeru dzimta piederēja pie literātiem jeb akadēmiski izglītotajām Kurzemes iedzīvotāju kārtām. Pirmais no Austrumprūsijas mazpilsētiņas Landsbergas Kurzemē ieceļoja mācītājs

Bernhards Gothards Bekers (1680-1739).⁵⁵¹ 27 viņa pēcnācēji septiņās paaudzēs bijuši akadēmiski izglītoti šīs dzimtas pārstāvji, starp kuriem bija seši ārsti un astoņi mācītāji, kas savu amatu nodevuši tālāk dēliem.⁵⁵² Ievērojamākais no viņiem bija Kandavas mācītājs Bernhards Gotlībs Bekers.

Bernhards Gotlībs Bekers, pirmā iecelotāja mazdēls dzimis 1751. gada 28. decembrī (9. janvārī) Grenču mācītājmuižā, ar astoņiem bērniem svētītajā Jaunauses un Ķerkliņu mācītāja Ulriha Gotlība Bekera (1708-1786) un viņa sievas Sofijas Veronikas Luteris (*Lutter*, ?-1786) ģimenē kā piektais bērns.⁵⁵³ Līdz 19. dzīves gadam viņu izglītojis tēvs, tad Bernhards Gotlībs devies uz mācībām Braunsšveigā, bet no 1770. līdz 1773. gadam studējis Getingenā.

Atgriezies no studijām, B. G. Bekers strādāja par mājskolotāju Vecauses dzimtkunga, brīvkunga, Polijas un Saksijas kambarkunga, vēlākā valsts grāfa Johana Frīdriha f. Mēdema (1722-1785)⁵⁵⁴ ģimenē un mācīja viņa jaunāko meitu, vēlāko Kurzemes hercogienu Doroteju f. Mēdemu (1761-1821) un tās pusbrāli Johanu Frīdrihu, sauktu par Frici (1758-1778). Tur viņš iepazinās un sevišķi sadraudzējās ar vecāko meitu Šarloti f. der Reki (Pilnā vārdā Šarlote Elizabete Konstance, 1754-1833), kas 1784. gadā par savu literāro vārdu izvēlējās vārdu Elīza.⁵⁵⁵ Par Elīzas f. der Rekes tuvu draudzeni kļuva B. G. Bekera jaunākā māsa Sofija (1754-1789).

Starp abu ģimeņu jauniešiem izveidojās sirsnīgas draudzības saites. Jaunais mājskolotājs, kas ar savām runātāja dotībām un dzejnieka talantu bija labs sarunu biedrs, ātri vien ieguva simpātijas un bija gaidīts viesis Mēdemu namā. Elīza f. der Reke vēstulē viņa meitai Šarlotei Bekerei (1791-1859) 1823. gada 24. aprīlī rakstījusi⁵⁵⁶:

„...1773. gadā, kad Jūsu tēvs bija atgriezies no Getingenas universitātes tēva mājās, ...mācītājs Martini iepazīstināja šo saprātīgo jauno cilvēku ar maniem vecākiem Vecaucē. Es tieši tobrīd ciemojos pie saviem vecākiem un Jūsu tēvs tūlīt iemantoja manu vecāku sirdis. Ņemot vērā to, ka Jaunauce atradās kaimiņos, viņi lūdza to iegriezties Vecaucē biežāk. Šī manu vecāku vēlēšanās tika izpildīta. Feifers (*Pfeifer*) bija manu brāļu skolotājs un Štolcas (*Stoltz*) jaunkundze, apgarota cēla 24 gadus veca meitene, bija skolotāja manai tobrīd divpadsmitgadīgajai, ļoti dzīvajai un apgarotajai māsa, kas jau ārkārtīgi labi spēlēja klavieres un brīnišķīgi dziedāja. Arī Štolcai bija laba balss.

Jūsu tēvs iepatikās visiem manu vecāku mājās, gandrīz ik pēc 14 dienām viņš tos apmeklēja. Starp viņu, manu Strasburgā mirušo brāli Frici, kas bija apmēram 16 gadus vecs, un Feiferu drīz vien nodibinājās sirsnīgas draudzīgas saites. Kad es atkal apmeklēju savus vecākus, es dzirdēju tos ļoti slavējam jauno asprātīgo Bekeru. Mans brālis Fricis, Feifers, Štolca un mana māsa ar sajūsmu runāja par šo patīkamo sarunu biedru. Kolīdz es biju ieradies Vecaucē, mans brālis sūtīja kādu uz Jaunauci, un Jūsu tēvs ieradās ciemos un vairoja līksmo sabiedrību.

1774. gadā manu vecāku mājās kā mūzikas skolotājs ieradās Partejs (*Parthey*). Starp viņu, manu brāli Frici un Jūsu tēvu radās vissirsnīgākā draudzība. Nu Jūsu tēvs sadzejoja dziesmu tekstus, Partejs tos ietērpa mūzikā, mana māsa un Štolca tās dziedāja. Starp mums radās draudzība līdz pat kapa malai. Štolca un Feifers pameta mana tēva māju. Feifers dabūja labu vietu Vidzemē, kur viņš pēc dažiem gadiem mira. Štolca mira vēlāk, kad mana māsa jau bija hercogiene, manā mājā, manās rokās.⁵⁵⁷

Pēc tam, kad Feifers bija pametis Vecauci, mans brālis Fricis ņēma mācību stundas pie Jūsu tēva angļu un grieķu valodā tādejādi, ka viņš katru sestdienu un katru trešdienu jāja uz Jaunauses mācītājmuižu, palika visu dienu pie Jūsu vecvecākiem un atgriezās, sajūsmināts par patriarhālo dzīvi Jaunauses mācītājmājā un par sava drauga jaunāko māsu. Arī Partejs aizrautīgi runāja par Sofiju. Mana māsa un es apmeklējām Jūsu vecvecākus, un mūsu sirdis pievienojās

visai Bekeru ģimenei. Sofija apmeklēja mūs Vecaucē, kļuva mūsu sirdsraudzene un dzīvoja laika pavadīja kopā ar mums...

...1779. gadā mana māsa kļuva par mūs hercogieni, un draudzība starp hercogieni, Sofiju un Jūsu tēvu turpinājās līdz manas neaizmirstamās māsas nāvei. Kad mana māsa 1817. gadā bija Kurzemē, viņa rakstīja man, cik ļoti viņu bija iepriecinājis Jūsu tēva un Dorisas Hofmanes ([Hoffmann](#)) apciemojums. Dorisa Hofmane bija Jūsu tēva pirmā mīlestība, bet viņa apprecēja Hofmani, kurš viņu kaislīgi mīlēja, jo viņa domāja, ka viņai nav pietiekoši gudra Jūsu tēvam. Labā dvēsele maldījās un tās bija Jūsu tēvam patiesas sāpes, ka Dorisa izvēlējās Hofmani...⁵⁵⁸

Izjuka arī Bernharda Gotlība Bekera saderināšanās ar Mariannu Podlesku, galma dziedātāju Jelgavā. 1784. gadā viņš pavadīja savus Jaunaucē audzēkņus – f. Rūtenbergu dēlus uz universitāti Vācijā un kopā ar tiem devās ceļojumā, apciemoja Elīzu f. der Reki un savu māsu Sofiju Karlsbādē, iepazīnās ar ievērojamiem cilvēkiem, tostarp arī Johanu Gotfrīdu f. Herderu (1744-1804)⁵⁵⁹

1779. gadā B. G. Bekers kļuva par sava tēva adjunktu Jaunaucē un Ķerkliņu draudzē, bet pēc tēva nāves 1787. gadā tika izvēlēts par mācītāju Kandavā un Pēterciemā. Pateicoties savām zināšanām un runātāja dāvanām, viņš ātri ieguva savas draudzes mīlestību un cieņu. No 1818. gada viņš ieņēma arī Kandavas prāvesta amatu, bija Kurzemes konsistorijas asesors. Kandavas mācītājmuižā viņam bija ļoti ievērojama bibliotēka.⁵⁶⁰ B. G. Bekera dzejas un prozas raksti vācu valodā iespiesti Kurzemes un Vācijas periodikā (Mitausche Wöchentliche Unterhalt, Berliner Monatschrift u. c.). 1805. gadā viņš sarakstījis „Dziesmu Pūres baznīcas iesvētīšanai” („Lied zur Einweihung der Kirche zu Puhren”), kas iespiesta Jelgavā 1805. gadā.⁵⁶¹

Liela nozīme Bernharda Gotlība Bekera personīgajā dzīvē bija Elīzai f. der Rekei un viņas mātai Kurzemes hercogienei Dorotejai, kas 1787. gadā svētīja viņa savienību ar [Johannu](#) Sofiju ([Žaneti](#)) Fīrhufu ([Vierhuff](#), 1771-1837), viņa pirmās mīlestības māsu. 20. maijā – tieši Elīzas f. der Rekes dzimšanas – dienā Jaunaucē svinētas kāzas ar abu māsu piedalīšanos. Īsi pirms tam Elīzas f. der Rekes mājās viņa māsa Sofija Bekere salaulājās ar Johanu Ludvigu Švarcu ([Schwarz](#), 1759-1830), valdības asessoru Halberštatē.⁵⁶² Viņas laime gan bija īsa, Sofija mira dzemdībās, atstādama dēlu un savu literāro darbu „Kādas kurzemnieces vēstules ceļojumā pa Vāciju” („Briefe einer Kurländerin auf einer Reise durch Deutschland”), kuru 1791. gadā Berlīnē izdeva viņas vīrs.⁵⁶³

Bernharda Gotlība un Johannas Bekeru ģimenē Kandavā piedzima desmit bērni.⁵⁶⁴ Kā draudzes mācītājs gan viņš, gan viņa dzīvesbiedre bija saistīti ar Rūmeni. Mācītāja meitas Mariannes Sofijas Ernestīnes Bekeres krustvecāki 1804. gadā bijuši Rūmenes kungi Vendeli.⁵⁶⁵ Savukārt mācītāja kundze bijusi klāt f. Heikingu meitas kristībās 1805. gadā,⁵⁶⁶ bet viņas meita Šarlote Bekere piedalījusies Roberta Reinholda Klāsona, Rūmenes dzimtkungu f. Štempelu mazdēla kristībās Rūmenes muižā 1815. gadā.⁵⁶⁷

Visu mīlētais un cienītais Kandavas draudzes mācītājs B. G. Bekers mira Kandavā 1821. gada 29. janvārī. Jau kopš 1813. gada adjunkta pienākumus pie sava tēva bija uzņēmis viņa dēls Karls Bernhards Bekers (1789-1841), kas pēc tēva aiziešanas mūžībā pārņēma viņa amatu. Viņš bija studējis Tērbatā teoloģiju un Kandavas mācītāja amatā kalpoja līdz pat savai nāvei.⁵⁶⁸

Īpaši ciešas saites starp Kandavas mācītāja Bekera ģimeni un Rūmeni izveidojās pēc tam, kad 1824. gada 20. augustā Rūmenes muižas nomnieks Johans Blūmentāls apprecēja B. G. Bekera meitu Karolīni (Mariju Luizi).⁵⁶⁹

Johans, pilnā vārdā Johanness Hilariuss ([Žanno](#)) Blūmentāls (1800-1853) bija cēlies no ievērojamas dzimtas. Viņa vectēvs Frīdrihs Peters Blūmentāls 1722. gadā ieceļoja Rīgā no Meklenburgas mazpilsētas Ribnicas. Viņš apmetās Jelgavā un nodarbojās ar konditora un

tirgotāja amatu.⁵⁷⁰ Viņa dēls un Rūmenes nomnieka tēvs Johans Heinrihs Blūmentāls (1734-1804), kas bija studējis Vācijā gan teoloģiju, gan medicīnu, ieņēma Nurmuižas un Bauskas mācītāju palīga amatu, bet no 1775. gada strādāja par ārstu Aizputē.⁵⁷¹

Rūmenes nomnieks Johanness Hilariuss (Žanno) Blūmentāls (1800-1853) bija studējis Jēnā mežsaimniecību, ap 1824. gadu, Rūmenes otrā konkursa laikā, viņš bija pārņēmis Rūmenes muižas saimniecību savā ziņā.⁵⁷²

1824. gada 24. augustā Rūmenes nomnieks J. Blūmentāls bijis krustēvs Karla Bernharda Bekera dēlam,⁵⁷³ bet 1825. gada 19. martā Rūmenē svinētas J. Blūmentāla un mācītāja meitas Karolīnes pirmdzimtā dēla Johana Bernharda kristības, kurās kā kristību liecinieki, protams, piedalījās Bekeru ģimenes pārstāvji.⁵⁷⁴ Jau pēc pusotra gada – 1826. gada 18. oktobrī – Rūmenes nomnieka meitas Emmas kristībās piedalījušies ne tikai prāvesta atraitne J. Bekere, Tīles muižas īpašnieks f. Štempels un apkārtējo muižu īpašnieki, bet arī J. Blūmentāla jaunākais brālis, medicīnas doktors Heinrihs Blūmentāls.⁵⁷⁵

Jaunais medicīnas doktors, Harkovas universitātes dzemdniecības katedras profesors Heinrihs Ludvigs Frīdrihs Joahims Blumentāls (1804-1881) bija studējis medicīnu Getingenā un Tērbatā, vēlāk bija galvenais ārsts Maskavas Galicina slimnīcā un ķeizarkajā audzināšanas iestādē, kā arī Maskavas evaņģēliski luteriskās konsistorijas prezidents (1843-1868), īstenais valsts padomnieks un vairāku ordeņu kavalieris,⁵⁷⁶ sarakstījis vairākas publikācijas gan par medicīnu, gan reliģijas jautājumiem, pats rakstījis dzeju un tulkojis arī „Jevgeņiju Oņeginu”.⁵⁷⁷

Johana Blumentāla meita Emma (Johanna Doroteja Gotlība, 1826-1891), kas dzimusi Rūmenē 1826. gada 6. septembrī 1846 gadā salaulājās ar Johanesu Heinrihu Hilariusu Elferfeldu (Elverfeldt, 1817-1859), Celmenieku un Pampāļu mācītāju, kas savulaik bijis Krievijas finansu ministra grāfa Kanorina bērnu audzinātājs St. Pēterburgā, pēc tam mājskolotājs agrākā gubernatora Paula barona f. Hāna (Hahn, 1793-1862) bērniem Aizupē.⁵⁷⁸

J. Blūmentāls bijis vēlāk mežzinis Alšvangā,⁵⁷⁹ Stirnu muižas virsmežkungs, Hoveni Vircavas, Irlavas un Zvāres nomnieks. Viņam un mācītāja Bekera meitai Karolīnei pavisam bija seši bērni.⁵⁸⁰

Bernharda Gotlība Bekera un viņa māsas Sofijas draudzene rakstniece un dzejniece Elīza f. der Reke, savu jaunības draugu un tā ģimeni allaž apciemojusi Kandavā, kad viņa no Vācijas ieradās Kurzemē,⁵⁸¹ pēdējo reizi tas, iespējams, noticis 1796. gadā.⁵⁸²

Šarlote Elizabete Konstance piedzima 1754. gada 20. maijā Skaistkalnē kā Polijas un Saksijas kambarkunga Johana Frīdriha f. Mēdema vecākā meita. 1771. gadā viņa tika salaulāta ar daudz vecāko, bet bagāto Jaunpils dzimtkungu, kambarkungu Georgu Peteru Magnusu fon der Reki (1739-1795), teicamu lauksaimnieku, bet maigajai un liriski noskaņotajai sievai galīgi nepiemērotu dzīves draugu. Pēc mazās meitiņas Frīderikes nāves (1777) viņas laulība 1781. gadā tika šķirta.

No 1784. līdz 1786. gadam Elīza kopā ar savu draudzeni Sofiju Bekeri apceļoja Vāciju. Būdama hercogienes māsa un uzturoties Berlīnes un Varšavas galmos, viņa baudīja daudzu kavalieru uzmanību. Tie piedāvāja viņai savu roku un sirdi, taču viņa nespēja aizmirst Johanu Dītrihu f. Holteju, cilvēku, kuru klusībā mīlēja un kura baidinājumu bija noraidījusi, jo maldīgi uzskatīja, ka stājas ceļā savai māsīcai. Elīza tā arī palika neprecējusies un viņas dzīvi piepildīja rūpes par savu draudzeņu un radnieku bērniem, viņai bija 13 audžumeitas, viņa atbalstīja arī savas mirušās draudzenes Sofijas Bekeres dēlu Kārli Švarcu.

E. f. der Reke rakstījusi 18 sējumu dienasgrāmatu, no kurām daļu pati iznīcinājusi. Jau laulības laikā un vēlāk Elīza iemācījās izteikt savas izjūtas dzejā un vēstulēs. Daudz vēstuļu viņa rakstījusi savai draudzenei un uzticības personai Karolīnai Štolcai. Viņas 1787. gadā Berlīnē ar

vārdu Šarlote fon der Reke publicētais raksts „Ziņa par bēdīgi slavenā Kaliostro uzturēšanos Jelgavā 1779. gadā un viņa maģiskajām operācijām” („Nachricht von des berühmten Cagliostro Aufenthalte in Mitau im Jahre 1779 und von dessen magischen Operationen”), atnesa viņai slavu visā Eiropā. Tam sekoja Krievijas ķeizarienes Katrīnas II ielūgums uz St. Pēterburgu, kurp Elīza devās 1795. gada vasarā.

Kandavas mācītāja Bernharda Gotlība Bekera ģimenes draudzene Elīza f. der Reke mira Dreizdenē 1833. gada 13. aprīlī un pēc viņas vēlēšanās tika guldīta zemē bez zārka.⁵⁸³

Par attiecībām ar Johanu Dītrihu f. Holteju, Rūmenes dzimtkunga Karla Frīdriha fon Mirbaha znotu Karla Frīdriha Aleksandra fon Holteja brāli, E. f. der Reke 1825. gada 11. novembrī savā dienasgrāmatā ierakstījusi:

„Arī Holtejs, šis retais un pēdējais manas jaunības draugs, nomira šajā gadā, pirmajās jūnija dienās, rāmi un cēli, kā bija dzīvojis, savu laikabiedru godāts, mīlēts no saviem bērniem un draugiem, kam saskarme ar viņu sniedza skaistāko garīgo baudu un sirds prieku. Mūsu sirsnīgā draudzība turpinājās ar vēstuļu apmaiņu...”

Lai gan mēs vairs neredzējāmies kopš 1798. gada, kad viņš no Kurzemes bija ieradies Karlsbādē, lai aizvestu no manis savu vecāko meitu, ar kuras izglītošanu es toreiz nodarbojos, atmiņas par viņu nodarbina mani it bieži. Mani arvien iepriecina to dienu atcerēšanās, ko piedzīvoju ar šo maigo dvēseli. Ne laiks, ne attālums nav mūs atsvešinājis.”⁵⁸⁴

Bernevici

Mirušā Kandavas draudzes mācītāja amatā pēc Karla Bernharda Bekera nāves stājās jau pieminētais Hans Frīdrihs Bernevics, kas dzimis 1812. gada 19. jūnijā Jaunpils mācītāja Kristiana Petera Frīdriha Bernevisa (1784-1854) un Hannas Marijas Kristianes Lihtenšteinas (*Lichtenstein*, 1787-1812) ģimenē. Zaudējis māti jau tūlīt pēc savas dzimšanas, viņš tika skolots un audzināts, lai turpinātu ģimenē iedibināto tradīciju un kļūtu par mācītāju, mācījās un studēja Vācijā un Tērbatā. Pirms H. F. Bernevics stājās Kandavas mācītāja amatā, viņš bija mājskolotājs Lietuvā un Jaunpils mācītājmuižā, kur mācīja savus jaunākos pusbrāļus un pusmāsas.⁵⁸⁵

1844. gadā viņš ieveda savā mājā – Kandavas mācītājmuižā – savu jauno dzīves draudzeni Kristīni Henrieti Kupferi (*Kupffer*, 1820-1898), Talsu tirgotāja Ēvalda Kupfera meitu. Viņu laimīgā laulībā piedzima deviņi bērni,⁵⁸⁶ septītais no tiem – Aleksandrs Bernevics (1856-1919), kas turpināja tēva iesākto, bija tā palīgs jau no 1882. gada un 1889. gadā pilnīgi pārņēma sava tēva, visu iecienītā draudzes mācītāja amatu.

Dēls godprātīgi pildīja Kandavas mācītāja amatu, izpelnīdamies cieņu un atzinību, līdzīgi kā tēvs. 1909. gadā viņu ievēlēja par Kandavas iecirkņa prāvestu, bet 1910. gadā viņš saņēma mācītāja zelta krūšu krustu.⁵⁸⁷ Viņš bija arī 1888. gadā Kandavā nodibinātā diakonijas nama (slimnīcas) prezidents.⁵⁸⁸ Taču laiki mainījās, nāca 1905. gads, tomēr draudzes mācītājs nebaidījās paust savu nostāju pret sociālistu idejām.

Aleksandrs Bernevics bija nokalpojis Kandavas mācītāja amatā 37 gadus. Viņš centās izlīdzināt kopš 1905. gada radušos saspīlējumu starp vācu un latviešu draudzi. Kā Baltijas valsts padomes loceklis vācu okupācijas laikā viņš iestājās par latviešu tautas tiesībām skolu jautājumā. Taču plaisa starp viņu un latviešu draudzi turpināja pastāvēt. Kad tuvojās 1919. gads, Bernevics saprata stāvokļa nopietnību.

1918. gada novembrī viņš rakstīja savu testamentu: „Man doma par nāvi nav smaga... Es nenoliedzu, ka doma par vardarbīgu nāvi nav smaga...” Pienāca jaunais – 1919. gads, reizē ar to lielnieku laiks. Bēga visi, kas vien varēja bēgt. Arī Bernevicu lūdza to darīt. Viņš bija palicis pie

savas draudzes 1905. gadā, viņš gribēja palikt pie tās arī tagad. „Labāk ar godu mirt, nekā bēgt”, viņš bija teicis kādam no saviem amata brāļiem.⁵⁸⁹

Lieliņieku laiks bija bīstams muižu īpašniekiem, mācītājiem un vienkārši vāciešiem, tomēr Aleksandrs Bernevis savu draudzi nepameta. Viņš tika apcietināts un nošauts Kandavā 1919. gada 16. janvārī,⁵⁹⁰ ne jau tāpēc, ka bija mācītājs, bet vienkārši personīgas atreibības dēļ, par viņa nedzīvo ķermeni ļaudis, kas cīnījās par cēliem mērķiem, bija nīrgājušies visnecienīgākajā veidā. Par prāvesta Aleksandra Bernevisa pēdējām dienām Bernevicu ģimenes arhīvā glabājas viņa dēla Hansa Joahima Bernevisa (1895-1981) atmiņas.⁵⁹¹

„...1918. augusta beigās, pirms es devos uz studijām Getingenā, es piedzīvoju sekojošo: Kad es mācītājmuižā skrēju caur priekšnamu, kas izgāja uz pagalmu, es sava tēva kabinetā redzēju sēžam kādu dūšīgu latvieti, kas sarunājās ar viņu. Tēvs man uzsauca, lai taču aizejot uz Kandavu un atnesot pastu, kas tika atstāts veikalā pie grāmattirgotāja Šteina. Pēc kādas stundas es arī devos turp un redzēju to pašu latvieti arī tur sēžam. Klibais Šteins uzsauca man, lai es jel uzgaidu vienu acumirkli, kurā laikā sieviete pazuda.

Nu Šteins man pastāstīja, ka šī sieviete esot viņam lūgusi galvot par viņas dēlu, kamdēļ viņa esot bijusi arī pie mana tēva. Kad Šteins viņai jautājis, ko tad mans tēvs par to teicis, viņa atbildējusi, ka viņš esot jautājis, cik tad vecs esot viņas dēls. Viņam rudenī palikšot astoņpadsmit. Tad mans tēvs teicis: „Tātad es jūsu dēlu esmu redzējis tikai kā trīspadsmitgadīgu zēnu.” Viņš esot jautājis sievietei, vai viņa zinot ko pēc kara laika likumiem nozīmē galvot, iestāties ar „mantu un asinīm” par kādu, un to viņš nevarot. Sieviete esot teikusi, ka viņai liekoties, ka viņš tikai negribot, un ar to pašu lūgumu bija aizgājusi pie Šteina. Kad es Šteinam jautāju, ko viņš tai teicis, viņš atbildēja: „Es esmu tieši tādās pašās domās un noraidīju lūgumu.” Viņš vēl piemetināja, ka runa esot par jau kopš vairākām paaudzēm sliktu ģimeni.

1919. gada 12. janvārī mans tēvs pēdējo reizi stāvēja savas mīļās baznīcas kancelē. Baznīca bija stāvgrūdām pilna. Vācu okupācijas karaspēks bija tikko aizgājis, sarkanie bija sagrābuši varu savās rokās, bet nebija traucējuši vai aizkavējuši dievkalpojumu.

Kad es mājās sēdēju pie pusdienu galda, ieradās sarkanie un tēvu apcietināja, lika kučierim iejūgt zirgu ragavās un konvojēja viņu un manu māti, kas bija brīvprātīgi devusies līdz, uz tribunālu biedrības namā pilsētiņā. Pilsētiņas ielas bija ziņkārīgo, sakūdīto un naidīgi noskaņoto cilvēku pārpildītas. Taisni izslējies, ar ciešu skatienu viņš brauca cauri pūlim un viņi to sveicināja. „Apbrīnojami”, teica viņš pēc tam: „Kādu iekšēju mieru es ieguvu, kad es braucu caur man naidīgo pūli.”

Un tad pārpildītajā zālē notika nopratināšana. „Kas apsūdzētājiem ir sakāms pret biedru Bernevicu?” jautāja sarkanās komitejas priekšsēdētājs Dombrovskis. „Mēs viņu atvedām, lai viņš varētu atbildēt. Lūdzu iznākt priekšā visus tos, kas iesnieguši sūdzības pret viņu.” Nepieteicās neviens. Priekšsēdētājs nu teica, kur esot visi tie, kas bija iesnieguši tik daudz sūdzību, tie droši vien esot par glēvu tās izteikt apsūdzētā klātbūtnē. Bet nepieteicās neviens. Beidzot kāds no burzmas iesaucās: „Es kā bēglis atgriezos mājās no Krievijas un viņš man neiedeva kartupeļus.”

Tā kā tālāk nekas netika izteikts, mans tēvs lūdza vārdu un tas viņam tika dots. Es nezinu to, ko mans tēvs teica, bet kad es aprīlī atgriezos Kandavā, man no visām pusēm stāstīja, ka viņš visus sanākušos bija novedis līdz asarām. Tad viņš esot jautājis, vai viņam turpmāk esot atļauts pildīt savu amatu. Tas viņam tika apsolīts, gan tikai ar noteikumu, ka viņš apsolsies nebēgt. To viņš varēja mierīgi apsolīt, jo viņa nodoms bija stingrs – palikt pie draudzes. Tad nu viņš brauca atpakaļ uz mācītājmuižu.

Nākošajā dienā Kandavā ieradās kāda balto patruļa un atnāca arī uz mācītājmuižu, lai savā aizsardzībā nogādātu manu tēvu drošībā. Viņš negāja, aizbildinoties ar savu doto vārdu, ko viņš bija izteicis prāvestu konferencē, un arī atceroties savu vēl iepriekšējā dienā doto vārdu.

Naktī no 15. uz 16. janvāri, ap pusnakti viņš tika pamodināts. Sarkanie jau bija mājā. „Tūlīt nākt līdz, silti saģērbties, braukšot uz Tukumu, proti, Rīgu. Ēdamo ņemt līdzī.” Mana māte nedrīkstēja braukt līdz. Ar ragavām brauca līdz Kandavas pagastmājai. Tur jau bija ieslodzīti lielākais vairums Kandavas vāciešu. No viņiem spieda ārā kontribūcijas. Mans tēvs netika pie viņiem pielaists. Stingri apsargāts, viņš drīkstēja staigāt šurp un turp pa koridoru. Pēc stundas vai pusotrām no kancelejas iznāca Sarkanās komitejas cilvēki, pusaudži vecumā līdz 20 gadiem, un pavēlēja manam tēvam iet līdz. Savu kažoku viņam bija jānoliek.

Smagi apbruņoti, viņi veda to pa pagastnama aizmugures izeju pāri tirgum lejā uz Abavas ieleju. Nu viņš zināja, kādā stāvoklī viņš bija. Viņš uzrunāja šos zēnus, Viņš tiem teica, ka viņš nelūdz tiem par savu dzīvību, jo viņš jau esot Dieva rokās, bet viņš tiem liek padomāt, kādu atbildību viņi sev uzvel, ka viņiem par to reiz būs jāatbild. Viņš gan jau teica to savā iespaidīgajā manierē, jo viens no cilvēkiem bija teicis: „Laidīsim viņu vaļā.” Un te nu bija bijis tas Fricis Jansons, par kuru mans tēvs un Šteins nebija gatavi galvot, kas bija teicis: „Ja tu to darīsi, tad tu rīt arī nonāksi pie sienas.” Šis Jansons bija izmantojis komitejas priekšsēdētāja Dombrovska prombūtni, kas bija norīkots uz divām dienām uz Rīgu, lai atriebtos.

Pāri pilsētas pļavai gājiens nu gāja uz Abavas pusi. Īsa lūgšana viņam tika liegta. Viņš drīkstēja izvēlēties, tikt nošautam ar revolveri. Viņš izvēlējās revolveri, šāviens trāpīja galvā un viņš nokrita. Vēlāk ārsts konstatēja acumirkliņu nāvi. Ar labo roku pie pieres viņš tur, dienai austot, ar mierīgu sejas izteiksmi gulēja.

Bet slepkavu asinskāre vēl nebija apmierināta. Viņi iepriekš jau tajā pašā vietā bija nošāvuši klibo Šteinu. Viņa sejas izteiksme bija izķemota sāpīgās mokās. Viņš bija nošauts ar skrošu plinti un viņam bija jāpacieš ilga agonija.

Nu viņi atkal bija ceļā uz mācītājmuižu. Tur nelielajā mājiņā dzīvoja mans tēvocis, atvaļināts virsmežzinis Aleksandrs Krēgers (*Kroeger*). To viņi arī vēl gribēja dabūt, taču tas viņiem vairs nebija lemts.

Līdzšinējais birģermeistars Osvalds Jēgermans (*Jägermann*) bija no sarkanajiem īstajā laikā naktī izmucis un pamudinājis vācu Kuldīgas paš aizsardzības nodaļu sūtīt vienu patruļu uz Kandavu, lai atbrīvotu ieslodzītos vāciešus, starp tiem arī viņa sievu.

1919. gada 16. janvārī sešos no rīta pie pirmā Kandavas – Sabiles kilometru staba satikās divas patruļas. Balto priekšgalāāja brālēns Volfgangs Bernevics. Sarkanie, kuru priekšgalāāja Fricis Jansons, tumsā bija nedroši un droši vien domāja, ka tiem pretī nāk kāda sarkano nodaļa. Volfgangs bija ātrāks. Jansons nokrita no zirga. Viņa sekotāji pagriezās un metās atpakaļ. Vienu no viņiem trāpīja šāviens kājā.

Ieslodzītie tika atbrīvoti, neviens nezināja, kur palicis mans tēvs. Priekšpusdienā Volfgangs viņu atrada. Viņa pulkstenis bija nolaupīts. Viņš nodeva manai mātei tikai viņa laulības gredzenu. Visa apkārtnē tika brīdināta. Pēcpusdienā 70 ragavu kolonna ar Kandavas vācu iedzīvotājiem, apbruņotas aizsargvienības pavadīta, pameta Kandavu un devās Kuldīgas virzienā.

Pirms tam gribēja apglabāt vēl manu tēvu. Laika trūkuma dēļ to vairs nevarēja izdarīt. Viņš tika iezārkots, viņa stīvā labā roka liedza aizvērt zārka vāku. Zārks tika novietots kapličā. Ērgēlnieks apsollīja rūpēties par viņa apbedīšanu. Bet notika savādāk.

Knapi vācieši bija prom, kad lielinieki jau metās izlaupt vāciešu dzīvokļus, aizzīmogot skapjus. Kritušais slepkava tika novietots mana tēva zārkā baznīcas altāra daļā. Šim nolūkam mana tēva līķis tika izrauts no zārka, viņam norauts apģērbs, viņš uzņemts uz mēslu ratiem un

vests uz sprāgoņu bedrēm, kur tika aprakti krituši zirgi un govīs. Vienā no tādām bedrēm tika iemesti Šteina un mana tēva līķi. Ar ciniskiem vārdiem viņi uzvēla tiem virsū lielu akmeni: „Neviens eņģelis nenovels šo akmeni no šī kapa!”

...Es ierados [kā landesvēra kareivis] Kandavā 1. vai 2. aprīlī, kas pa šo laiku atkal bija balto rokās, un apmetos mācītājmuižā. Es nezināju, ka 4. aprīlī ir noliktas abu nogalināto bēres. Kandavas komandants bija licis atvest visus sarkano kliezējus, vislaunākos cilvēkus un tiem vecās diakonijas slimnīcas māsas Mariannes Engeles uzraudzībā bija jāizrok nogalināto līķi. Tiem pašiem bija jābūt „eņģeļiem”, kas nu vēla nost akmeni no kapa.

3. aprīlī abi zārki bija novietoti Kandavas baznīcā. Te māsa man vēl parādīja tēva nedzīvo ķermeni. Mierīgā sejas izteiksme bija nepārprotama. Tikai lielais akmens bija sabojājis degunu. Tā nu viņš tur gulēja savā talārā. Bet grāmattirgotājs Šteins bija tā izkropļots, ka viņa zārks vairs netika atvērts. Aukstais laiks bija liķus vēl labi saglabājis. Pēc manas ierašanās es uzrakstīju Nurmuižas mācītājam Jirgenzonam (*Jürgensohn*) un lūdzu viņu uzņemties izvadīšanu.

...Latviešu draudze bija ieradusies kuplā skaitā, baznīca bija stāvgrūdām pilna. Mācītājs Jirgenzons, kurš pēc mana tēva nāves bija ievēlēts par prāvestu, pirms dievkalpojuma ieradās baznīcā un iesvētīja to no jauna un nodeva to atkal tai paredzētajiem mērķim. Tad viņš noturēja uzrunu latviešu valodā un runāja draudzei pie sirdsapziņas tādā veidā, ka tā pēc svinīgā dievkalpojuma aizgāja mājās un nenāca pie kapa. Tas iespējams daļēji bija arī tāpēc, ka zārku uz kapavietu nesām mēs – seši formās ģērbti landesvēra cīnītāji. Mācītājmuižas ļaudis tad kapu aizbēra. Komandants lika pie atvērtā kapa izšaut goda zāles...

Un nu tiek jautāts, no kurienes man ir tik precīzas ziņas, kas attiecas uz mana tēva nāvi. Tās vispirms sniedza tas braucējs, kas pie sadursmes starp sarakanajiem un Kuldīgas vienību 1919. gada 16. janvārī, bija ievainots kājā. Tas bija kāds Matisons, kuru pēc vāciešu aizbraukšanas māsa Marianne tajā paša dienā bija pārsējusi. Jau tad, kad Rīgu bija ieņēmis landesvērs [1919. gada 22. maijs. – I. D.], viņš vairs nevarēja izturēt, brīvprātīgi ieradās pie komandanta un teica, viņš nevarot nekur atrast mieru, ne nakti, ne dienu. Visu laiku viņam acu priekšā stāvēt prāvests, kas mierīgi un nopietni bija uzrunājis savus slepkavas, bez mazākajām bailēm, tikai norādīdams uz lielo atbildību par viņu nodomu...

Kā atbalsi par briesmīgo notikumu – mana tēva nāvi – es gribu vēl pieminēt kādu atgadījumu. [To pastāstījis latviešu mācītājs Bāns 1957. gadā Eslingenā. – I. D.]: „Pēc prāvesta Bernevisa noslepkavošanas Kandavā lielinieku režīma laikā esot noticis kāds mītiņš, kurā paziņots, ka Dievs ir atcelts un ka tā kalpotāji – mācītāji – esot kā tautas nodevēji izsmejami un nozākājami. Tāpēc labi vien ir, ka arī šejienes tautas nodevējs vairs nav starp dzīvajiem. Pēkšņi, visiem redzot, atvērušās zāles durvis un sanāksmes vidū parādījies nepārprotami atpazīstams mans tēvs saplēstā talārā, savā priekšā ar abām rokām turot, nesdams augsti paceltu kausu. Uz acumirkli iestāties mēms klusums, tad sanāksmes dalībnieki ar šausmu kliegzieniem metušies bēgt.

Par šo parādību man savulaik tika stāstīts arī Kandavā, bet es tam nepievērsu uzmanību, tomēr man ir jāatzīst, ka rakstniece Elza Bernevisa, kas divdesmitajos gados bija Kandavā, neatkarīgi no tā arī ir pastāstījis par šo gadījumu...”

1972. gadā H. J. Bernevis rakstīja nošautā Kandavas grāmattirgotāja Emīla Šteina meitai par tēva pēdējo atdusas vietu pie Kandavas baznīcas:

„Šodien man ir attēls no viņa kapa, kas novārtā pamestajā kapsētā vienīgais tiek kopts. Vistrakākajā laikā viņi bija glabājuši baznīcā paslēptu kapu plāksni, ko mēs ar māti bijām viņam uzlikuši, bet nu izlikuši to laukā pie kapa un iesējuši puķes, šodien pēc 53 gadiem. Kapu kopēja ir

mums pilnīgi sveša, un mēs tikai tagad varējām viņai pateikties, kad mana māsas meita bija Rīgā un varēja uzmeklēt kādu sievieti, ar kuru uzņemt kontaktus....⁵⁹²

Rūmenes ļaudis Kandavas baznīcas grāmatās

1806. gadā Kandavas draudzē bija 9054 draudzes locekļi,⁵⁹³ 1842. gada sākumā to skaits bija vairs tikai 7302 – 3484 vīrieši un 3818 sievietes.⁵⁹⁴ Iemesls tam bija pārvaldes centra – Kandavas pilskunga tiesas pārvietošana uz Talsiem.

Ziņas par Kandavas draudzes cilvēkiem, tajā skaitā Rūmenes muižas teritorijā dzīvojošajiem, iegūstamas ne tikai dažādos dokumentos, kas attiecas uz muižām un to īpašniekiem, bet arī baznīcu grāmatās. Vissenākās Kandavas evaņģēliski luteriskās baznīcas grāmatas saglabājušās no 1747. gada. Vēl apmēram simts gadiem bija jāpaiet, līdz baznīcu grāmatās pie zemnieku vārdiem tika rakstīti arī uzvārdi, tāpēc senākās baznīcu ziņas par Rūmenes muižas cilvēkiem attiecas galvenokārt uz muižas teritorijā dzīvojošajiem brīvajiem ļaudīm.

Mācītāju izdarītie ieraksti baznīcu grāmatās sniedz ne tikai noderīgu informāciju dzimtu vēstures pētniekiem, bet rāda arī dažādu sociālo slāņu jeb kārtu savstarpējās attiecības, to vietu sabiedrībā. Vislabāk tas redzams ierakstos par jaundzimušo bērnu kristīšanu, kur vienmēr tika minēti arī bērna kūmas.

Rūmenes muižas kungi bijuši par krustvecākiem gan savas kārtas krustbērniem, gan literātu kārtas pārstāvjiem. Viņi tikuši aicināti par kūmām arī muižas ļaudīm. 1798. gada 7. martā f. Heikings no Rūmenes bijis kūma maģistra Hilles dēlam Otto Vilhelmam Johanam Eduardam Kandavā.⁵⁹⁵

Karls Fīlips Magnuss) f. Heikings (1776-1820) bijis krustēvs 1798. gada 17. novembrī Rūmenes muižas moderes Reisas dēlam, kuram devis savu vārdu.⁵⁹⁶ Viņš un viņa pirmā sieva Anete, dzimusi f. Mirbaha (1779-1802) 1801. gada 2. septembrī bija krustvecāki viņa māsas Frīderikes f. Heikingas un tās vīra, Valtermuižas dzimtkunga Ernsta Dītriha f. Heikinga, mazajai meitiņai Dorotejai Julianei Annai Ernestīnei.⁵⁹⁷ Toreiz neviens gan vēl nenojauta, ka mazā meitenīte zaudēs tēvu jau pēc pusotra mēneša,⁵⁹⁸ bet krustmāti vēl pēc neilga laika.

Disterloe jaunkundzes Konstanci un Elizabeti par krustmātēm savām meitām divreiz lūguši Rūmenes muižas kalpi Kārlis Ozols un viņa sieva Anna. Viņu meitas saņēma Konstances Annas un Elizabetes vārdus.⁵⁹⁹

Kāzas, iesvētības un kristībās Rūmenē svinējuši gan muižnieki, gan muižas ļaudis.

1806. gada 26. oktobrī atraitnis un Rūmenes dzimtkungs Karls Fīlips Magnus f. Heikings laulājies ar savu māsīcu Šarloti Nanti fon Heikingu no Cēres.⁶⁰⁰ 1791. gada 4. jūnijā Kandavas baznīcā iesvētīta Rūmenes dzimtkunga Benedikta Zigismunda f. Heikinga vecākā meita Anna Juliane Frīderike.⁶⁰¹

Rūmenes pārvaldnieki

Vissenākais zināmais pārvaldnieks Rūmenē bijis Jakobs Boks, kas septiņus gadus pildījis amtmāņa amatu pie Heinriha f. Butlara 16. gadsimta beigās.⁶⁰² 1784. gada 11. jūlijā Kandavas baznīcā kristīts Rūmenes amtmāņa Johana Frīdriha Kaulvela (*Kaulwell*) dēls Georgs Ernsts.⁶⁰³

1804. gada 23. martā mirušo, ap 49 gadus veco Rūmenes pārvaldnieku, kas sirdzis ar epilepsiju,⁶⁰⁴ nomainījis kāds Helns,⁶⁰⁵ bet 1806. gada 12. oktobrī Rūmenē ar garo klepu mirusi pārvaldnieka Johana Frīdriha Lauenšteina divpadsmitgadīgā meita Agnesa.⁶⁰⁶ Viņa vecākā meita

Gerdrute Jakobine Lauenšteina 1809. gada 26. decembrī laulājusies ar Kandavas kurpnieku Karlu Frīdrihu Kantīnu (*Kantien*).⁶⁰⁷

1822. gadā Rūmenes pārvaldnieks bijis kāds Bauers,⁶⁰⁸ bet 1833. gadā – Frīdrihs Ernsts Reinholds Blumans.⁶⁰⁹

Vagari

No 1825. līdz 1830. gadam Rūmenes vagars bijis „brīvvīrs“ Pāvels Volanskis (*Wolansky*). Viņa un sievas Jūles ģimenē šajā laikā dzimuši pieci bērni, no kuriem trīs drīz vien miruši.⁶¹⁰ 1830. gada 26. decembrī kā Rūmenes vagars nosaukts Pāvils Vinters.⁶¹¹

Mājskolotāji un guvernantes

Par mājskolotājiem un guvernantēm baznīcas grāmatās nav īpaši daudz ziņu. 1799. gadā pieminēta kāda Erasmus jaunkundze,⁶¹² bet 1801. gadā – Anna Maria Gussau.⁶¹³ 1806. gadā Rūmenē strādājis kandidāts Karls Kāns, kura sievai Beatei 23. aprīlī dzimusi meitiņa Luize Auguste Benigne,⁶¹⁴ bet Beate Kāna, dzimusi Meija (*Kahn geb. Mey*) mirusi 24 gadu vecumā tā paša gada 8. oktobrī.⁶¹⁵ Francūzis Lamī Briso (*Lamie Brisson*) no Rūmenes muižas bija noskatījis Rūmenes pavāra Toma Tomasa meitu Anni, 1811. gada 21. oktobrī Rūmenē svinētas viņu kāzas.⁶¹⁶

Muižas kalpotāji

1767. gadā Rūmenes muižas sulainis bijis Johans Vilhelms Belks (*Belck*), šajā gadā Kandavas baznīcā kristīts viņa un viņa sievas Lovisas Timmas (*Timmen*) dēls Otto Magnuss.⁶¹⁷ 1799. gadā Rūmenes sulainis bijis kāds Hibners (*Hübner*),⁶¹⁸ bet 1819. gadā – Jancis Abramsons (*Abramsohn*).⁶¹⁹ 1781 Rūmenes kučiera pienākumus pildījis kāds Lesle.⁶²⁰

Muižas moderes pienākumi 1798. gadā bijuši uzticēti Reisai,⁶²¹ 1799. gadā – Freidendorfai,⁶²² bet 1802., 1804. un 1805. gadā – Annai Magdalēnai Golševskai, dzimušai Kuno (*Golschewsky geb. Kuno*). Viņas vīrs Johans Jozefs bijis muižas skroderis. Rūmenē dzimuši viņu bērni Sofija Marija Elizabete, Karolīne Luize un Ernsts Heinrihs.⁶²³

Bez 1811. gadā minētā Rūmenes pavāra Toma Tomasa, 1829. gadā kā Rūmenes pavārs – netaisnīgs – pieminēts Mihelsons, kura atraitne decembrī laulājusies ar Aizdzires „Apšu“ kalēju Ansi Blūmani.⁶²⁴

1794. gadā par Rūmenes muižas mežu apgaitnieku bijis kāds Grošs (*Grosch*).⁶²⁵

Melderi

1812. gadā Rūmenes melderis bijis Frīdrihs Daniels Mertē, kas apņēmis uzbūvēt Rūmenē Holandes tipa vējdzirnavas.⁶²⁶ 1858. gadā dzirnavas nomājis 27 gadus vecais meldermeistars Karls Vilhelms Hoverts (*Howert*), Liepājas drēbniekmeistara dēls. Šajā gadā viņš apņēmis sievu – Jelgavas titulārpadoņnieka Magnusa Buta meitu (*Butt*) Šarloti Elīzu Jūliju.⁶²⁷

1866. gada 10. aprīlī Kandavas baznīcā laulājies Rūmenes melderis Johans Kristians Francs (*Franz*), viņa sieva bija Dorisa Jansone, Rūmenes muižas *kambarjumprava*.⁶²⁸ Dzirnavu meistars ātri nomiris un jaunā atraitne jau pēc diviem gadiem apprecējusies ar Rūmenes dzirnavnieka zelli Frīdrihu Teodoru Ginteru (*Günther*).⁶²⁹

Krodzinieki un amatnieki

Krogi parasti tika iznomāti kādam amatniekam. 1808. gadā un 1809. gadā Rūmenes Kraukļu krogu nomājis seglinieks Ādams Ludvigs Zāme (*Sahme*).⁶³⁰

1817. gadā Rūmenē bija apmeties kāds francūzis Johans Peters Vermons (*Vermont*), iespējams kāds no Napoleona karavīriem. Viņa sieva bijusi Luīze Konstance Tauherte (*Tauchert*). 1819. gadā Vermons jau bija Rūmenes krodzinieks. Vermonu pārim šajā laikā nākuši pasaulē divi dēli⁶³¹

Pirms 1819. gadā Rūmenes Kraukļu krogā dzīvojis seglinieks Mēlihs (*Maelich*).⁶³² 1821. gadā Rūmenes Kraukļu krogā dzīvojuši vairāki amatnieki: kroga nomnieks un kalējs Peters Frīdrihs Kazkovskis (*Kaskowsky*), kas pieminēts vēl 1826. gadā,⁶³³ kalējs Johans Martins Kikeburšs (*Kikebursch*) un mucinieks Millers (*Müller*).⁶³⁴

1822. gadā Rūmenes Kraukļu kroga krodzinieks bijis Narbatovičs (*Narbatowitsch*),⁶³⁵ bet jau 1826. gadā brīvvīrs Ernsts Treilons (*Treulohn*), kura sievai Lizete no Karlsonu (*Carlssohn*) dzimtas 29. oktobrī dzimusi meitiņa Karolīne.⁶³⁶ Dzemdības bijušas grūtas un tikai 26 gadus vecā krodzinieka un dārznieka sieva mirusi jau 15. novembrī.⁶³⁷ Mazajai meitiņai vajadzēja māti un atraitnis jau pēc pusgada apprecējis nelaiķa dišlera (mucu taisītājs) Karlsona meitu Annu Kristīni, mirušās sievas māsu.⁶³⁸ Nelaiķes sekoja arī šai ģimenei pa pēdām, 1828. gadā nomira viņu pusgada vecais dēliņš Johans,⁶³⁹ bet Kraukļu krodzinieks Ernsts Treilons miris ar tūsku 1832. gada 26. martā 45 gadu vecumā.⁶⁴⁰

1809. gadā Rūmenes apgabalā dzīvojis mūrnieks Johans Viglinskis (*Wiglinsky*), 18. martā kristīts viņa un Rūmenes dzimtzemnieces Saplīzes dēls Gustavs Johans. Abi vecāki vēl nebija salaulāti, jo „trūka derīgas laulību zīmes“.⁶⁴¹

„Čēžu“ mājās bija apmeties mūrnieks Johans Daņilevičs (*Danilewitsch*), kas tur dzīvoja jau vairākus gadus, 1809. gadā viņš apņēmis par sievu Rūmenes dzimtzemnieci Saplīzi. Viņu pirmdzimtā dēla Johana Karla kūmas bija Rūmenes kungi f. Štempeli.⁶⁴²

1818. gada 29. novembrī miris 76 gadus vecais Rūmenes seglinieks Zīgmunds Gimelejs (*Gimeley*).⁶⁴³

1866. gadā laulājies Rūmenes kalējs Kristaps Jakobsons, kas bija dzimis Šķēdē, ar Lamiņu muižas istabmeitu Nēzi Šternbergu.⁶⁴⁴ 1878.⁶⁴⁵ un 1880. gadā⁶⁴⁶ Rūmenes muižas kalēja godā bija Karls Vicinskis (*Wizinski*).

1801. gadā Rūmenē dzīvoja kurpnieks Gotfrīds Ernsts Šmīdhens (*Schmiedchen*) ar savu sievu Annu Sibillu, dzimušu Edleri, 26. jūlijā viņai piedzimusi meitiņa Amālija Marija.⁶⁴⁷

1808. gada 28. februārī miris līdšinējais Rūmenes kurpnieks Johans Frīdrihs Rinks,⁶⁴⁸ bet laikā no 1811. līdz 1813. gadam pieminēts Rūmenes kurpnieks Karls Heinrihs Kantīns, kas bija apprecējis Rūmenes pārvaldnieka Lauenšteina meitu Gerdrūti.⁶⁴⁹

1832. gadā Rūmenes kurpnieks un „Čēžu“ īrnieks bijis Karls Štoferts (*Stoffert*).⁶⁵⁰ 1867. gada 23. aprīlī mācītājs H. F. Bernevics Kandavas baznīcā laulājis Rūmenes muižas kurpnieku Teodoru Frišfeldu (*Frischfeld*) ar Aizdzires muižas „Teņņu“ mājās kalponi Katrīnu Jakobsoni.⁶⁵¹

18. gadsimta beigās Rūmenes muižā bijis arī savs baltādu ģērētājs Munds..⁶⁵²

Kalpi

19. gadsimta otrajā pusē Rūmenes muižā kalpu darbos gājuši Otte Gailis, Otte Baumanis, Niklāss un Ernsts Treiloni, Kārlis Bērziņš,⁶⁵³ Pēteris Lapsa, Indriķis Kleinbergs, Marija Krastiņa, Ernests Vicinskis, Pēteris Zurgis.⁶⁵⁴ Labi ieredzēts Rūmenes muižā bijis Kārlis Ozols, kas bijis Rūmenes muižas kalps vizmaz no 1877. līdz 1883. gadam.⁶⁵⁵

Tiles pusemuižā par kalpiem strādājuši Ansis Leitards, Bērtulis Bergs, Matīss Gravovskis.⁶⁵⁶

„**Dimžas**” ap 1870. gadu nomājis Jānis Štāls, 1870. gada 19. aprīlī viņš laulājies ar Karlīni Rozenstengeli,⁶⁵⁷ bet pēc diviem gadiem Kandavas baznīcā kristīta viņu meita Hanna Gotlība Agnese Auguste. Viņas kūmas bijušas mācītāja H. F. Bernevisa meitas Hanna un Marija.⁶⁵⁸ Vēlāk kā „Dimžu” nomnieks minēts Ottis Kalniņš.⁶⁵⁹ Dimžās dzīvojuši arī Frīdenbergu, Miķelsonu un Šmitu ģimenes.⁶⁶⁰

„**Čežas**” ap 1858. gadu saimnieks bijis Ernests Niklovskis, 5. oktobrī viņš salaulājies ar Rūmenes muižas kalponi Lību Puriņu.⁶⁶¹ „Jaunčēžu” saimnieks 1883. gadā bijis Jancis Antiņš.⁶⁶²

„**Kreļļos**” dzīvojuši kalpi Indriķis Baumanis,⁶⁶³ Ādams Gailis, Ansis Treibergs⁶⁶⁴ un Kārlis Bumbieris ar savām ģimenēm.⁶⁶⁵

„**Počeniekos**” 1861. gadā vēl dzīvojis mežsargs Fricis Blumfelds,⁶⁶⁶ bet 1879. gadā tur saimnieks bijis Ottis Osis.⁶⁶⁷ 1881. gadā „Počenieku” saimnieks jau bija Andrejs Flugins ar sievu Trīni.⁶⁶⁸ Tur dzīvojis arī Jēkabs Bergmans ar savu ģimeni.⁶⁶⁹

Rūmenes muižas sadalīšana

1920. gadā Latvija beidzot bija kļuvusi brīva no ienaidniekiem un plašas tautas masas ar nepacietību gaidīja no likumdošanas iestādēm zemes jautājuma atrisinājumu. Pēc vairāku mēnešu darba, garām diskusijām un strīdiem Latvijas Republikas Satversmes sapulce 1920. gada 16. septembrī pieņēma agrārās reformas likuma pirmo daļu, kas paredzēja zemes atsavināšanu lielgruntniekiem⁶⁷⁰ un to ieskaitīšanu ekonomiskām un kulturālām vajadzībām nodibinātajā valsts zemes fondā.⁶⁷¹

Talsu apriņķī, kurā tolaik ietilpa Rūmene, valsts zemes fondā līdz 1920. gada beigām pavisam pārņēma 25 muižas, 32 pusmuižas un vienu mācītājmuižu ar 146 444 pūrvietu lielu kopējo platību.⁶⁷² Līdz ar to muižas kā saimnieciska vienība beidza pastāvēt, muižu centru funkcionālais pielietojums mainījās, vairumā gadījumu tie tika sadalīti, arī Rūmenē.

Agrārās reformas likuma praktiskai īstenošanai un virsvadībai tika dibināta Centrālā zemes ierīcības komitejas, kam bija pakļautas zemākās apriņķu un pagastu zemes ierīcības komitejas.⁶⁷³

Zemes atsavināšanu un sadalīšanu uztvēra ar dalītām jūtām. Nākošie jaunsaimnieki, protams, priecājās, ka nu reiz varēs tikt pie „sava kaktiņa, sava stūrīša zemes”, bijušie muižu īpašnieki turpretim visiem spēkiem centās saglabāt labāko daļu no sava bijušā īpašuma. Rūmenē, tāpat kā visur Latvijā, sākās mērnieku laiki.

Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes privātmuižas zemju sadalīšanas projektu 1921. gadā sastādījis I šķiras mērnieks J. Demuts. Bez muižas centra bija sadalāmas „Tīļu”, „Dimžu”, „Cēšu”, „Kraukļu kroga”, „Počenieku” un „Kostenieku” māju zemes. Viss bijušais Eižena Švarca īpašums, ko veidoja divi zemes gabali 1975,70 pūrvietu (734,06 ha) kopplatībā pēc mērnieka ieskatiem bija sadalāms 39 no 0,87 līdz 197,87 hektāriem lielos gabalos. Ēkas, kas tika raksturotas kā vidējas, bija paredzēts piešķirt lielākoties jaunsaimniecībām, bet 12 no tām paturēt „mežziņa un viņa palīga dienesta zemēs”.

Rūmenes muižas zeme pēc projekta bija sadalāma šādi:⁶⁷⁴

Nr.	Saimniecību nosaukums	Gabali	Gabalu lielums ha	Kopā ha
1.	Jaunsaimniecības	26	10,5 – 18,80	371,52
2.	Piegriezumī mazzemniekiem	1	3,08	3,08
3.	Sabiedriskām vajadzībām	2	0,87 un 1,17	2,04
4.	Neatsavināmā daļa	1	48,68	48,68

5.	Dienesta zeme mežzinim un viņa palīgam (valsts vajadzībām)	2	13,25 un 14,12	27,37
6.	Pilsētu un miestu paplašināšanai	1	35,11	35,11
7.	Dārzsaimniecības	3	-	27,87
8.	Amatnieka saimniecības	1	1,48	1,48
9.	Paliek zemes fondā	2	19,04 un 197,8	216,91

Talsu apriņķa zemes ierīcības komiteja pieņēmusi Rūmenes muižas sadalīšanas projektu 1921. gada 4. augustā un 21. oktobrī apstiprinājusi to par labu esam. Nekādu iebildumu nebija arī tehniskajai komisijai, kas projektu caurskatījusi 15. oktobrī.⁶⁷⁵

Eiženam Švarcam atsavinātā un valsts zemes fondā ieskaitītā Talsu apriņķa, Kandavas pagasta Rūmenes muiža (hip. Nr. 89) tika pārvesta uz valsts vārda ar Tukuma-Talsu zemes grāmatu nodaļas priekšnieka 1923. gada 29. oktobra lēmumu. Ar šo pašu lēmumu tika dzēsti tās hipotekārie parādi: „Edgara Lira palīdzības iestādei pēc obligācijas, korob. 1901. gada 12. septembrī Nr. 725 – 50 000 rbļ. un Rihsardam Lira pēc obligācijas, korob. 1910. gada 24. septembrī Nr. 1668 – 22 700 rbļ.”⁶⁷⁶

Zemes ierīcības darbu gaitā jau 1925. gadā visa Rūmenes zeme bija sadalīta un par tās piešķiršanu jaunsaimniekiem katrs varēja izlasīt „Valdības Vēstnesī”. Vienpadsmit jaunsaimniecībām bija iedalītas starpgabalu pļavas, bet mežzinim un tā palīgam ēkas tika nodotas koplietošanā. Praktiskās iemērīšanas laikā zemes gabalu lielums atsevišķās saimniecībām gan nedaudz mainījās, arī piešķirtās ēkas, dažviet mainījās to īpašnieki.

Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas zemes un ēku sadalījums 1925. gadā⁶⁷⁷

Nr.	Zemes ieguvējs	Platība ha	Saimniecības raksturojums
1 F, 1 Fa	Mikēlis Alksnis	15,77	2-zirgu jaunsaimniecība bez ēkām
2 F, 2 Fa	Mikēlis Āboliņš	15,40	2-zirgu jaunsaimniecība
3 F	Ervins Daugulis	8,23	Dārzsaimniecība ar 1 ēku (39) – koka šķūni mūra stabos
4 F, Fa	Ēvalds Legzdīņš	15,87	2-zirgu jaunsaimniecība bez ēkām
5 F, 5 Fa	Jānis Stopiņš	17,33	2-zirgu jaunsaimniecība ar 1 ēku (25) – „Kraukļu krogs”
6 F	Ernests Bruksteins	17,09	2-zirgu jaunsaimniecība ar 6 ēkām – 21, 22, 23., 24, 26, 27
7 F	Kosta Robaže, dzim. Ozol	11,39	1-zirga jaunsaimniecība „Kostnieki” ar visām saimniecības ēkām – 29, 30, 31, 32, 33
8 F	Žanis Lagzdīņš	16,72	2-zirgu jaunsaimniecība ar ēku 38
9 F	Andrejs Kadiķis	16,55	2-zirgu jaunsaimniecība ar ēkām 34 un 35
10 F	Pēteris Mīters	9,71	Dārzsaimniecība ar 2 ēkām – 36 un 37, par dzimtu
11 F	Indriķis Birznieks	1,48	Amatnieka (kalēja) saimniecība ar 1 ēku – smēdi-dzīvojamo ēku (47)
12 F	Roberts Kleķers	9,23	Dārzsaimniecība ar 1 ēku (40), par dzimtu
13 F	Ernests Upenieks	11,40	1-zirga jaunsaimniecība bez ēkām
14 F	Jēkabs Vītols	11,44	1-zirga jaunsaimniecība bez ēkām
15 F	Meža resors	13,25	Dienesta zeme mežziņa palīgam
16 F	Meža resors	14,12	Dienesta zeme mežzinim ar 12 ēkām – 41, 42, 43, 45, 46, 49, 50, 51, 52, 53, 54 un 44
17 F, Fa	Fricis Kreicbergs	15,27	2-zirgu jaunsaimniecība bez ēkām
18 F	Fricis Treilons	10,50	1-zirga jaunsaimniecība ar labības šķūni (48)
19 F	Pagasta sabiedrībai	0,87	Grants bedres pagasta vajadzībām
20 F	Līna Kunar	16,07	2-zirgu jaunsaimniecība bez ēkām
21 F	Jānis Dravnieks	11,33	1-zirga jaunsaimniecība bez ēkām
22 F, Fa	Anna Vittenberg	12,59	1-zirga jaunsaimniecība bez ēkām

23 F, Fa	Marija Ozolnieks	15,27	2-zirgu jaunsaimniecība bez ēkām
24 F	Kārlis Kreicbergs	17,31	2-zirgu jaunsaimniecība bez ēkām
25 F	Ansis Ozoliņš	3,08	Piegriezums „Ziediņu” mazmājniekam
26 F	Mīkēlis Rozentāls	10,70	1-zirga jaunsaimniecība bez ēkām
27 F, Fa	Krišs Ansonskis	12,73	1-zirga jaunsaimniecība bez ēkām
28 F, Fa	Arnolds Cederbaums	12,26	1-zirga jaunsaimniecība bez ēkām
29 F	Kandavas pilsētai	35,11	Rezervēts
30 F	Eduards Dreimanis	11,11	1-zirga jaunsaimniecība ar mūra drupām (7), „uz kurām var celt kuru katru saimniecības ēku”
31 F	Otto Plugis	13,91	1-zirga saimniecība „Počenieki”, rentes mājas ar visām saimniecības ēkām – 8, 9, 10, 11, 12 un sagāzušos šķūni (13)
32 F	Andrejs Vīgants	18,21	2-zirgu saimniecība „Češas”, rentes mājas ar visām saimniecības ēkām – 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20
33 F, Fa	Gederts Ratermans	15,37	2-zirgu saimniecība bez ēkām
34 F, Fa		11,18	1-zirga jaunsaimniecība bez ēkām
35 F	Kapsēta	1,17	
36 F	Neatsavināmā daļa	48,68	Neatsavināmā daļa bijušajam Rūmenes muižas īpašniekam „Tīlu” mājās
37 F	Ansis Opolinskis	18,80	2-zirgu jaunsaimniecība bez ēkām
MA	Valsts zemes fondā	197,87	Mežs (114,71 ha) un apaugušas pļavas mežā
MB	Valsts zemes fondā	19,04	Mežs (14,19 ha) un apaugušas pļavas mežā
Kopā		734,06	

1928. gada vasarā, kad gandrīz visa zeme un ēkas jau bija novērtētas, Kandavas pagasta zemes vērtēšanas komisija noteica jaunizveidotajām Rūmenes saimniecībām galīgo izpirkšanas maksu. 1928. gada 30. jūnija tā savā sēdē akceptēja mežsarga dienesta zemes „Slokas” (15 F) 1923. gada 3. oktobrī novērtētos 8,85 hektārus, par kuriem saskaņā ar „Novērtēšanas un izpirkšanas maksas noteikšanas aktu” bija jāmaksā 72 latī.⁶⁷⁸ Mežziņa dienesta saimniecības „Rubeņi” (16 F) zeme – 14,22 hektāri – bija novērtēti par 186 latiem, bet lielāko daļu no izpirkšanas vērtības (1198 latus) veidoja saimniecībai piešķirtās kādreizējās muižas ēkas: dzīvojamā māja (49a), ledus pagrabs (50), šķūnis-nojume (51) un šķūnītis (52).⁶⁷⁹

Tajā pašā gadā jaunie zemes ieguvēji slēdza ar zemkopības ministriju zemes un ēku izpirkšanas līgumus. Amatnieka saimniecību „Rūmenes smēde” ar 1,48 hektāriem zemes savā pilnīgā īpašumā par 352 latiem 1928. gada 28. augustā ieguva Indriķis Jāņa d. Birznieks.⁶⁸⁰ Eduards Krišus d. Dreimanis saskaņā ar 1928. gada 7. jūlijā noslēgto izpirkšanas līgumu par savu nekustamo īpašumu „Dimžas” 14,19 hektāru kopplatībā samaksāja 395 latus.⁶⁸¹ Dārzsaimniecību „Jaunrūmene” (10 F) ar divām ēkām zemkopības ministrija pārdeva Pēterim Jāņa d. Miterim par 1412 latiem.⁶⁸²

„Kreļus” (17 F, 17 Fa) – seno kroga vietu ar diviem zemesgabaliem 15,27 hektāru kopplatībā – pēc 1928. gada 7. jūlija izpirkšanas līguma par 506 latiem ieguva Fricis Anša d. Kreicberģis.⁶⁸³

Pēc Centrālās zemes ierīcības komitejas 1926. gada 18. jūlija lēmuma no Rūmenes muižas bijušās Kandavas kroņa muižas teritorijai tika piedalīti divi zemes gabali 36,32 hektāru kopplatībā. Šis lēmums nostiprināts Tukuma-Talsu zemesgrāmatā 12.11.1928. gada 12. novembrī.⁶⁸⁴

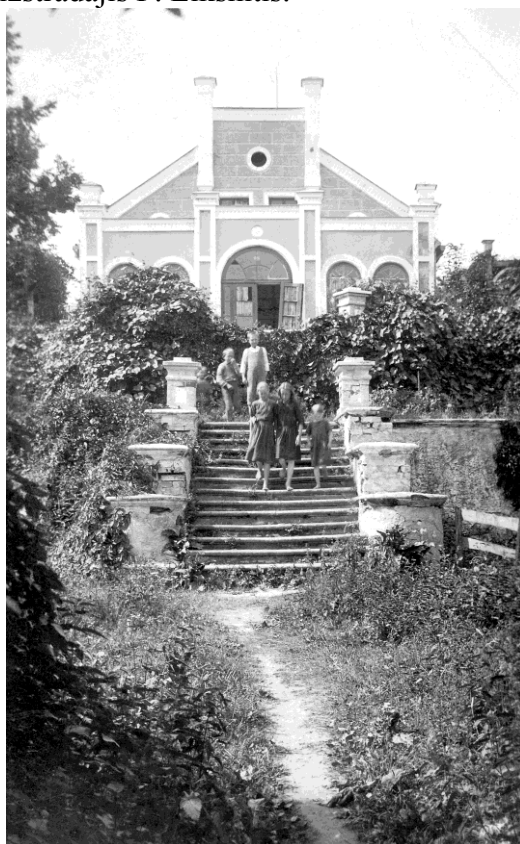
Ar 1931. gada 30. oktobra izpirkšanas līgumu no Rūmenes muižas zemēm tika atdalīts arī zemesgabals ar nosaukumu „Rūmenes kapi” (35 F), 1,29 hektāru kopplatībā. Par šo nekustamo īpašumu Kandavas pagasta pašvaldībai bija jāsamaksā 30 latī.⁶⁸⁵ 1931. gadā zīmētajā Rūmenes

muižas sadalīšanas plānā gan redzamas iedalītās saimniecības, to numuri, bet nav norādes uz jauno saimniecību nosaukumiem.⁶⁸⁶

Jaunie Rūmenes muižas centra saimnieki [jeb Dauguļu laiks Rūmenē]

Lai gan Ervīns Daugulis nebija Lāčplēša ordeņa kavalieris, kā uzskatījusi pensionētā skolotāja V. Ērliha,⁶⁸⁷ tomēr nopelni Latvijas labā viņam bija, tāpēc viņam dārzsaimniecības tika iedalīta jau 1925. gadā (sk. augstāk).

Plāni bija lieli un Latvijas Piensaimniecības centrālās savienības rosināts Ervīns Daugulis pasūtīja projektu krejošanas punkta izbūvei kādā no bijušās Rūmenes muižas centra ēkām. 1930. gada 1. jūlijā šī savienība lūgusi Iekšlietu ministrijas būvniecības pārvaldi minēto projektu apstiprināt.⁶⁸⁸ Būvprojektu bija izstrādājis P. Elksnītis.⁶⁸⁹

Pieprasīto atsauksmi⁶⁹⁰ sniedza Finanšu ministrijas tirdzniecības un rūpniecības departamenta rūpniecības nodaļa. Tai nebija nekādu iebildumu pret Ervīna Dauguļa krejošanas punkta projekta apstiprināšanu, vien piebilde, ka „jāiesniedz rūpniecības nodaļai lūgums dēļ uzņēmuma atvēršanas atļaujas”.⁶⁹¹ Projekts tika apstiprināts 21. jūlijā.⁶⁹²

Pie būvdarbu izpildīšanas bija jāņem vērā „Noteikumi rūpniecības un sabiedrisko ēku būvprojektu iesniegšanai un darbu izpildīšanas un uzraudzības kārtībai”, kas bija izsludināti „Valdības Vēstneša” 1928. gada 237. numurā. Šie noteikumi paredzēja, ka „pie būvdarbu galīgas nobeigšanas un pieņemšanas būvniecības pārvalde izdod apliecību par darbu galīgo nobeigšanu un atļauju telpu lietošanai”.⁶⁹³

Krejošanas būves darbi bija pabeigti pēc gada un tā darbības uzsākšanai bija nepieciešama ēkas lietošanas apliecība.⁶⁹⁴ 1931. gada 15. septembrī tika sastādīts akts par „krejošanas punkta ēkas izbūves darbu beigšanu”, klātesot gruntsgabala īpašniekam E. Daugulim, punkta vadītājam E. Kļaviņam un Latvijas Piensaimniecības centrālās savienības inženierim J. Mazpolim. Visas telpas bija izbūvētas saskaņā ar projektu, iekārtota ventilācija un filtri.⁶⁹⁵ 26. oktobrī Iekšlietu ministrijas Būvniecības pārvalde izdevusi pagaidu apliecību krejošanas punkta pagaidu lietošanai „līdz Būvniecības pārvaldes būvinspektora apskatei uz vietas”.⁶⁹⁶

Tikai 1934. gada 16. februārī Ervīns Daugulis noslēdzis ar zemkopības ministriju izpirkšanas līgumu par savu zemes gabalu ar nosaukumu „Rūmene II” (3 F), kur viņš arī dzīvoja,⁶⁹⁷ kopplatībā 10,52 hektāriem. Tas kopā ar ēkām tika novērtēts par 4692 latiem⁶⁹⁸ un Tukuma-Talsu zemesgrāmatu nodaļā saņēma hipotekāro numuru 8875.⁶⁹⁹

Saimniekošana Ervīnam Daugulim, šķiet, diez kā neveidās uz drīz vien parādu piedzinēji jau klauvēja pie durvīm. 1936. gada 26. maijā Tukuma-Talsu zemesgrāmatu nodaļa saņēma Talsu apriņķa tiesu izpildītāja rakstu par to, ka „no Ervīna Dauguļa tiek piedzīts par labu Valsts zemes bankai Ls 515,48 parāds ar soda naudu”,⁷⁰⁰ bet jau 10. septembrī Jelgavas apgabaltiesas Talsu apriņķa tiesu izpildītājs Pauls Kupševics izsludināja „Valsts zemes bankas prasības apmierināšanai” Ervīna Dauguļa nekustamās mantas izsoli 1937. gada 24. martā Jelgavas apgabaltiesas sēžu zālē. Izsoles manta bija novērtēta par 670 latiem – tieši tik, cik bija hipotēku parādi.⁷⁰¹

Acīmredzot parādu nolīdzināšanai nepieciešamā nauda kaut kur tika sadabūta un izsole nenotika, jo līdzīgs raksts par parādu piedziņu par labu Valsts zemes bankai zemesgrāmatu nodaļai piesūtīts 1937. gada 9. decembrī,⁷⁰² bet izsole izziņota uz 1938. gada 23. martu. Izsolīts tika tā pati zemes platība (10,52 ha) un divas mājas par 12 000 latu lielu īpašuma izsoles vērtību.⁷⁰³ Līdzīgs raksts datēts 1939. gada 6. decembrī, kurā Tukuma-Talsu zemesgrāmatu nodaļa tika informēta par „Ervinam-Leonhardam Daugulim piederošās nekustamās mantas Kandavas pagasta Rūmenes II māju ar zemesgrāmatu reģistra Nr. 8875 pārdošanu publiskā izsolē š. g. 20. decembrī”.⁷⁰⁴

Laikam jau arī šī izsole nav notikusi. Drīz vien pienāca 1940. gads, Latvijas okupācija vispirms no austrumiem, tad rietumiem. 1943. gadā, acīmredzot jau pēc Ervīna Dauguļa aiziešanas aizsaulē, viņa dzīvesbiedre Veronika Daugule, kas joprojām dzīvoja Rūmenē, lūgusi Tukuma-Talsu zemesgrāmatu nodaļu izsniegt viņai izziņu par „par Kandavas pag. Rūmenes II. mājām”. Lai to saņemtu viņai bija jāiesūta nodeva vienas reihsmarkas apmērā.⁷⁰⁵

Rūmenes muižas dārzsaimniecību „Rūmene” I (12 F) bija ieguvis Roberts Kleķers. To no viņa 1925. gada augustā atpirka Laura Daugule,⁷⁰⁶ Ervīna Dauguļa svaine un brāļa Arveda Dauguļa sieva.

Ar savu 1927. gada 6. jūlija lēmumu Kandavas pagasta vērtēšanas komisija noteica šīs 10,18 hektāru⁷⁰⁷ lielās saimniecības izpirkšanas maksu – 2222 latus,⁷⁰⁸ no kuriem lielāko summu veidoja maksa par ēkām (1382 lati) un kokiem augļu dārzā (683 lati). Vecākais taksators J. Lindešs, kas 1923. gada 3. oktobrī veicis īpašuma novērtēšanu pēc Centrālās zemes ierīcības komitejas apstiprināta plāna,⁷⁰⁹ piezīmējis: „Rūmenes muižas parks ieskaitāms aizsargājamās. Īpašnieks nevar liegt ekskursantiem un citām personām to apmeklēt.”⁷¹⁰ Šī iebilde vēlāk bija par ieganstu jauno īpašnieku protestam un nesaskaņām ar iestādēm.

Novērtēto ēku aprakstā uzskaitītas un raksturotas sekojošas ēkas:

1. Dzīvojamā ēka (1/3 daļa, Nr. 54) ar izmēriem 14,40x11,90x4,30 m, ar radzes-plieņa sienām, dakstiņu jumtu. Vecums 1876. g. Ēka labā stāvoklī. Izmantojama kā dzīvojamā ēka. Tai divi stāvi, augšstāvā – bēniņos – viena istaba dienvidus pusē, kas „iznomājama vasarniekiem par 12 Ls / gadā”. Ēkas vērtība – 923 lati;
2. Veranda ēkas galā (54), 10,80x5,50x4,00 m, ar ķieģeļu sienām un skārda jumtu, celta tajā pašā gadā. Ēkas stāvoklis tika raksturots kā labs, tikai, logiem trūka dažu stiklu. Ēka izmantojama kā pieliekamās telpas, tā novērtēta par 186 latiem.
3. Siltumnīca (53), 11,30x7,40x1,00 m, ar ķieģeļu sienām, stikla jumtu, veca. Sienas uz akmens fundamenta ar šķērssienām un galiem no ķieģeļiem. Jumts divpušu, stikla, stipri bojāts – ap 75 %. „Stiklu nava. Iekšējā iekārta galīgi sabojāta.” Novērtēta par 91 latiem.
4. Siltumnīca (53 a), 11,20x7,00x1,00, sienas ķieģeļu, jumts stikla, bija tādā pašā stāvoklī. Novērtēta par 86 latiem.⁷¹¹

Augļu dārzu taksators raksturojis šādi: „dārzs pa kara laiku nolaists, koki neapraksti, daudz sausu zaru, nosūnojuši. No šķirnēm ap 50 % serinku, 25 % antonovku un pārējās dažas citas. Augļus nes vidēji no koka ap 4 pusi.”⁷¹² 105 ābeles tika novērtētas par 8 latiem katra (840 lati), 15 bumbieres par 6 latiem (90 lati), 12 ķiršu koki par trīs latiem (36 lati). Plūmes bija nokaltušas, bet no ogulājiem dārza auga 18 zusturiņu krūmi. Tā kā augļu koki bija „maz apkopti, nosūnojuši, sīka auguma”, tad to vērtība tika pazemināta par 30 procentiem.⁷¹³

Ar saimniecībai uzlikto ierobežojumu Dauguļu ģimene nebija mierā un jau 1927. gada 30. jūlijā Arveds Daugulis savas sievas vārdā rakstījis Zemkopības ministrijai šādu lūgumu:

„Lauras Kārļa m. Daugull

Rīgā, Elizabetes ielā Nr. 101 dz. 21,

Lūgums.

Kad es 1925. g. augustā noslēdzu ar R. Kleķeri pirkšanas līgumu, dēļ viņam piešķirtās Talsu apr. Kandavas pag. Rūmenes muižas centra daļas Nr. 12 F iegūšanas par 5500 lat., augšā minētam pilsoņam vajadzēja papriekšu izprasīt no Centr. Zem. Ierīc. Komit. pārdošanas atļauju, kuru mēs saņēmām 1926. g. februārī.

Kopā ar šo atļauju Centr. Zem. Ierīcīb. Komit. izdeva man, kā ieguvējai apliecību, ka augšā minētais gabals ar zemi, parku un augļu dārzu (kuri apvienoti vienā gabalā) daļu no dzīv. mājas un sabrukušo siltumnīcu piešķirts man „dzimts īpašumā”.

Rūmenes Muiža

Tagad nu š. g. 6. jūlijā, tas ir ½ g. pēc C. Z. I. K. piešķiršanas Kandavas pag. Vērt. Komisija paziņo man un atzīmējusi sev arī rakstiski, ka: „Parks pārņemams Valsts aizsardzībā un īpašnieks nedrīkst liegt ekskursantiem un privātām personām parkā staigāt un viņu apmeklēt”.

Nesaprotu, priekš kam te Valsts aizsardzība, ja katram atļauts iekšā staigāt un dzīvot kā patikas? Bez tam viņš atrodas kādus 5 kilometrus nomaļus no ievērojamām Kurzemes Šveices vietām un ekskursantu ceļošanas mērķiem.

Pats es viņu nost necirtīšu, jo tāpēc vien jau viņu pirku no R. Kleķera, lai man būtu kur netraucēti pavadīt vasaru,⁷¹⁴ kā arī lai glābtu no bijušā īpašnieka nodoma viņu izcirst un pārvērst par tīrumu. Šādu lēmumu par atļauju katram parkā staigāt vajadzēja man paziņot 1926. gada februārī, kad Centr. Zem. Ierīcīb. Komit. viņu man piešķīra „dzimts īpašumā”.

Tagad ½ gadu vēlāk, kad es jau R. Kleķeram būšu samaksājis nolīgto zumu ar procentiem, kā arī Valsts nodokļus un citus izdevumus, kopā ap 6000 latas, atļaut katram šai mazajā parkā staigāt un dzīvot pēc patikas būtu par vēlu.

Piezīmēju vēl še klāt, ka staigātāji un apmeklētāji aplauž ziedus, posta dēstījumus, izrok un aiznes krūmus, sit dārzā ar kūjām nost ābolus un izdauza mājai logus (viss noticis).

Ievērojot visu nupat minēto, es laipni lūdzu Vērt. Virskomisiju atcelt šo Kandavas pag. Vērt. Komisijas lēmumu par katram brīvu staigāšanu dārzā un parkā, un apstiprināt manas 1926. g. februārī no Centr. Zem. Ierīcīb. Komit. piešķirtās „dzimts īpašuma tiesības”.

Uz lūguma virstaksators 8. septembrī uzrakstījis zemkopības ministrijas vērtēšanas virskomisijai savu atzinumu: „...Parks no Kandavas ir apm. 3 kilom., bet ne 5. Sava krāšņuma dēļ būtu ieskaitāms aizsargājamās un Kurzemes Šveices apmeklētājiem būtu jādod iespēja arī viņu apskatīt. Līgumos būtu ieviedams tāds pats noteikums, kāds ar agrāko virskomisijas lēmumu ievests Kandavas un Aizdzires muižas jaunsaimniecībām, kurās iedalīta ozoliem apaugusi Abavas piekraste.”⁷¹⁵

Nosakot galīgo novērtēšanas un izpirkšanas maksu, zemes vērtēšanas virskomisija 1928. gada 29. martā apstiprināja novērtēšanas un izpirkšanas maksas noteikšanas aktu ar sekojošām izmaiņām: „Saimniecībā atrodošais parks un koki ieskaitīti saudzējamās, parka koku vērtība pazemināta par 75 % un noteikta Ls 118,-, kura pieskaitīta saimniecības izpirkšanas maksai; zemes vērtība paaugstināta divkārtīgi, noteicot zemes vērtību Ls 157,- vietā Ls 314,- un visas saimniecības izpirkšanas maksu Ls 2222,- vietā noteic Ls 2497”⁷¹⁶

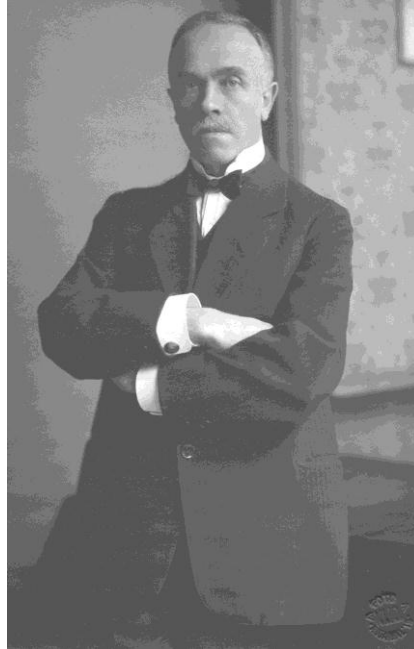
Taču Arveds Daugulis nepadevās un 1928. gada 7. aprīlī rakstīja jaunu lūgumu vērtēšanas virskomisijai:

„Iepazīstoties ar Vērtēšanas Virskomisijas pēdējo lēmumu, it kā Rūmenes muižas saimniecībā Nr. 12 F atrodošais parks ieskaitīts aizsargu parkos un ka „īpašnieks nevar liegt ekskursantiem un privātām personām parku apmeklēt”, ar šo kategoriski protestēju pret pēdējo nosacījumu un laipni lūdzu viņu atcelt aiz sekošiem iemesliem:

- 1) Lieku pašlaik parku tīrīt un izzāgēt sausos zarus, savest kārtībā ceļus, kā arī gribu iestādīt pavasarī vairākus greznuma krūmus un kokus, pie kam esmu jau izdevis vairāk tūkstošus rubļu.
- 2) Izmantojot stāvokli, ka „īpašniekam nav tiesības liegt privātām personām parku apmeklēt”, daži vietējie sarīko parkā iedzeršanas, piemētajot viņu ar dažādiem atkritumiem, iegriežot kokos burtus, aplaužot krūmus un nomīdot zāli. Ir pat gadījumi, ka ar akmeņiem izdauzīti dzīvojamai ēkai daži logi un ka kāds vietējais jaunsaimnieks medījis parkā zaķus. Beidzot dabūju dzirdēt, ka kāda vietējā biedrība projektējot tur sarīkot nākošā vasarā zaļumballi. Lūdzu iedomāties, kāds izskatīsies parks otrā rītā pēc zaļumballes!!

Nemot vērā visu augšā sacīto, ar šo pagodinos vēlreiz laipni lūgt, atcelt minēto noteikumu, „ka īpašnieks nevar liegt parku apmeklēt”, jo pretējā gadījumā parks tiks ātrāk nopostīts, nekā to var iedomāties.

Gribu vēl atzīmēt, ka neesmu nevienam liedzis parku apmeklēt, kad kāds to ir prasījis.”⁷¹⁷

Arvīds Daugulis

Savā paskaidrojumā zemes vērtēšanas virskomisijai virstaksators sniedzis savus argumentus:

„Vietējās komisijas vērtēšanas aktā ierakstītais noteikums nekādā ziņā nebūtu strīpojams aiz sekošiem iemesliem:

1) Nebūtu jārada stāvoklis, ka dārzsaimniecībai šo noteikumu strīpotu un citām Kandavas apkārtnes jaunsaimniecībām viņš paliktu, jo pēdējās jau koroborētas ar šādu nosacījumu izpiršanas līgumā.

2) Nevaru apgalvot, ka ieeja parkā būtu kam liegta, bet vērtēšanas laikā pie ieejas parkā bij uzraksti, kā „ieeja aizliegta”.

3) Mums Latvijā nav daudz krāšņu dabas skatu un pēc būtības nebūtu pareizi šinī gadījumā vienu no tiem nodot privātas personas pilnīgā īpašumā.

4) Beidzot atzīmēšu, ka lūdzējam Arvedam Daugulim Rūmenes muižā nekas nepieder un viņš šinī gadījumā ir pavisam neieinteresēta trešā persona, kuras iesniegumi un lūgumi nebūtu tāpēc caurskatāmi.”⁷¹⁸

Savu atzinumu par izveidojušos situāciju un Kandavas zemes vērtēšanas komisijas lēmuma likumību 1928. gada 12. jūlijā devis Zemkopības ministrija mežu departamenta direktors un mežierīcības daļas vadītājs, nosūtot vēstules gan A. Daugulim, gan Kandavas virsmežzinim:

„Kandavas vērtēšanas komisija taisījusi nepareizu lēmumu par Rūmenes muižas saimniecības Nr. 12 F parka lietošanu, ievēdot atzīmes, ka „īpašnieks nevar liegt ekskursantiem un publikai parku apmeklēt”; kā arī „parks nodots sabiedrības lietošanā”. Tādus īpašnieka tiesību ierobežojumus pastāvošais mežaizsardzības likums neparedz. Likumā vienīgi minēti īpašnieku ierobežojumi attiecībā uz saimniecības veidu, koku ciršanu un lopu ganīšanu. Mežaizsardzības likumā paredzētā kārtībā parks par saudzējamu nav vēl publicēts, bet pamatojoties uz Jūsu š. g. 3. maija rakstu Nr. 2749 tiks tuvākā sarakstā ievietots.

Nepieciešams būtu, lai Kandavas vērtēšanas komisija noņemtu izkārtnes par „parka nodošanu sabiedrības lietošanā”.⁷¹⁹

Rūmenes Muižas terase

Taisnība tika panākta tikai Latvijas Republikas Senātā, kurā Laura Daugule griezās ar savu lūgumu. Tas savu lēmumu pasludināja sekojoši:

„Latvijas Suverēnās Tautas Vārdā

Senāta rīkojums

Zemes vērtēšanas virskomisijai.

Latvijas Suverēnās Tautas Vārdā, Senāts, caurlūkojis tiesas sēdē L. Daugul sūdzību par zemes vērtēšanas virskomisijas lēmumu attiecībā uz Kandavas pagasta Rūmenes muižas dārzsaimniecības Nr. 12 F apgrūtināšanu ar servitūtu, izklausījis Virsprokurora biedra atzinumu, atrod:

Kandavas pagasta Rūmenes muižas dārzsaimn. Nr. 12 F ar Centrālās zemes ierīcības komitejas 1922. g. 20. decembra lēmumu piešķirta Robertam Kleķerim par dzimtu ar Ls 200,- iemaksu un bez kādiem apgrūtinājumiem... 1925. g. minēto dārzsaimniecību pirkšanas-pārdošanas ceļā no R. Kleķera par Ls 5500,- ieguvusi sūdzētāja Laura Daugul arī bez kādiem ierobežojumiem, kādai atsavināšanai Centrālā zem. ier. komiteja piekritusi ar savu 1926. g. 17. februāra lēmumu... Zemes vērtēšanas virskomisija savā 1928. g. 29. marta sēdē, uz vietējās pagasta zemes vērtēšanas komisijas ierosinājumu, nolēmusi minētās saimniecības parku ieskaitīt aizsargājamās, kāds lēmums arī izpildīts, uzliekot pie parka attiecīgus uzrakstus, ka parks atļauts publiskai lietošanai. Par šo lēmumu Laura Daugul iesniegusi sūdzību Senatam, kurā aizrāda, ka virskomisija, taisot aprādīto lēmumu, pārkāpusi savas kompetences robežas un lūdz pārsūdzēto lēmumu atcelt.

Ņemot vērā: ka saskaņā ar mežaizsardzības likuma 12. pantu, meža novadu, viņu daļu, kā arī ar kokiem apaugušu vai apstādītu platību ieskaitīšana aizsargu mežos, dabas pieminekļos, parkos un alejās – piekrīt Ministru kabinetam; ka zemes vērtēšanas komisiju kompetencē vispār

neietilpst jautājumu izšķiršana par atsevišķu zemes objektu ieskaitīšanu aizsargājamos, resp. par to apgrūtināšanu ar servitūtiem tādos apmēros, kādi nav noteikti no Centrālās zemes ierīcības komitejas pie minēto objektu piešķiršanas; ka dotā gadījumā, kā jau minēts, Centrālā zemes ierīcības komiteja piešķīrusi dārzsaimniecību Nr. 12 F bez kaut kādiem šī objekta apgrūtinājumiem par labu publiskām interesēm, un tamdēļ zemes vērtēšanas virskomisijai nebija tiesības⁷²⁰ šādus apgrūtinājumus pašai no sevis uzlikt; ka, tādā kārtā, pārsūdzētais lēmums atceļams, Senats nolemj: Zemes vērtēšanas virskomisijas 1928. g. 29. marta lēmumu par Kandavas pagasta Rūmenes muižas dārzsaimniecībā Nr. 12 F ietilpstošā parka ieskaitīšanu aizsargājamos atcelt...”

RTMM 526998_Leote_Marija, Rūmenes Muiža

Senāta rezolūcija šajā lietā izdota 1929. gada 15. aprīlī.⁷²¹ Ar 1929. gada 2. oktobra senāta rīkojumu zemes vērtēšanas virskomisijas tika noteikts, ka koki Dauguļiem piešķirtajā mežā vērtējami „pēc pilnas tarifa normas”, jo „mežs no aizsargājamiem mežiem izslēgts”.⁷²²

Dauguļiem labvēlīgais senāta lēmums bija radījis precedentu, un 1929. gada 26. jūnijā Fricis Vītols no Rūmenes „Kapuleju” mājām rakstījis Kandavas virsmežzinim un lūdzis viņa meža gabalu, „kas atrodas blakus muižas parkam, tāpat uzskatīt par parkam līdzīgu, t. i. neizmantojamu” un atcelt tam uzliktos ierobežojumus. Vītols bija savu jaunsaimniecību atpircis no Ernesta Upenieka. Kandavas virsmežzinis 1929. gada 26. jūlijā devis šajā lietā savu slēdzienu: „...Tā kā Daugula mežs, kuram parka raksturs, vairs neskaitās par aizsarga mežu, tad arī Vītola meža stūrim, kurš tikai Dauguls parka turpinājums, nav nozīmes palikt par aizsarga mežu, jo to var sasniegt tikai caur Dauguls robežu.”⁷²³

Tikai 1933. gadā Dauguļu īpašuma lietas bija sakārtotas un 18. maijā zemkopības ministrija noslēgusi ar Lauru Matildi Kārļa m. Daugulis (*Daugull*), dzimušu Zēderbloms (*Söderblom*) līgumu par „Rūmene I” zemes gabala un ēku izpirkšanu par 3268 latiem.⁷²⁴ Lauku mieru Rūmenē vairs netraucēja nesakārtotie zemes jautājumi un 1930. gada 9. janvārī ar Triju

Zvaigžņu ordeņa IV šķiru apbalvotais Latvijas konservatorijas profesors brīvmākslinieks Arvīds Daugulis,⁷²⁵ viņa ģimene un draugi varēja tur netraucēti pavadīt vasaras.

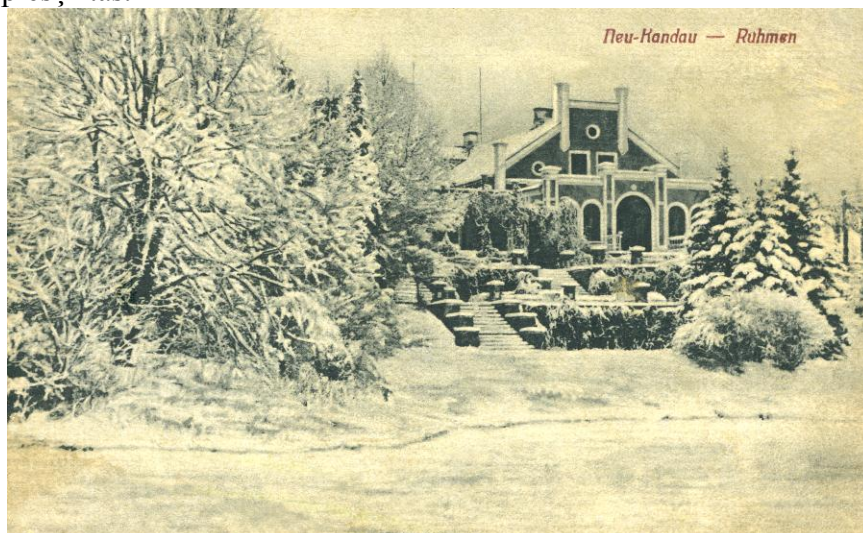

Dauguļu ģimene

Rūmenes muižas neatsavināmā daļa [jeb Švarcu īpašuma daļa]

Par Rūmenes muižas atsavināšanu tās līdzšinējiem īpašniekam un zemju ieskaitīšanu valsts zemes fondā sabiedrība tika publiski informēta 1923. gadā. Eiženam Švarcam tika atsavināta Rūmenes muiža (Nr. 539) un „Merte vējdzirnavas” (Nr. 540), bet viņa sievai Helēnai – „Tīle” (Nr. 541).⁷²⁶

Agrārās reformas likums noteica, ka valsts zemes fondā ieskaitīto muižu īpašniekiem atstājama ap 50 hektāriem liela neatsavināta muižas daļa. Tās vietu un robežas bija tiesīga noteikt vienīgi valdība, bez bijušo muižas īpašnieku līdzdalības Likums arī noteica, ka neatsavināmā daļa nav obligāti jāsaista ar lielsaimniecības centru.⁷²⁷ Neatsavināmās daļas Zemkopības ministrija uzsāka ierādīt jau 1920. gada beigās, jo šis darbs bija jāizdara, kamēr jaunsaimniecības vēl nebija projektētas un piešķirtas.⁷²⁸

Taču ar neatsavināmās daļas ierādīšanu Rūmenes muižā ne viss ritēja tik raiti. 1919. gadā Eižens Švarcs bija iesaistījies A. Niedras veidotajā valdībā un uzņēmies tur finansu ministra pienākumus.⁷²⁹ Acīmredzot tas bija iemesls, lai viņam neatsavināmo daļu muižas centrā neierādītu, kaut gan jau 1920. gada 18. decembrī Eižens Švarcs, kas tolaik dzīvoja „Rīgā Nikolaja ielā Nr. 9, dz. 7”, rakstīja Talsu apriņķa zemju inspektoram un lūdza viņam iedalīt kā neatsavināmo daļu Rūmenes muižas centru.⁷³⁰ Tā kā tā vēl 1921. gadā nebija ierādīta E. Švarcs lūdzis atļauju zemju inspektoram „atstāt viņa dzīvokļa iekārtu līdzšinējā ēkā”,⁷³¹ kas viņam arī ticis atļauts.⁷³²

E. Švarca pilnvarotā persona viņa zemes lietās bija viņa svainis Valters Iršiks,⁷³³ kas jau 1921. gada 13. janvārī rakstījis lūgumu Zemkopības ministrijai:

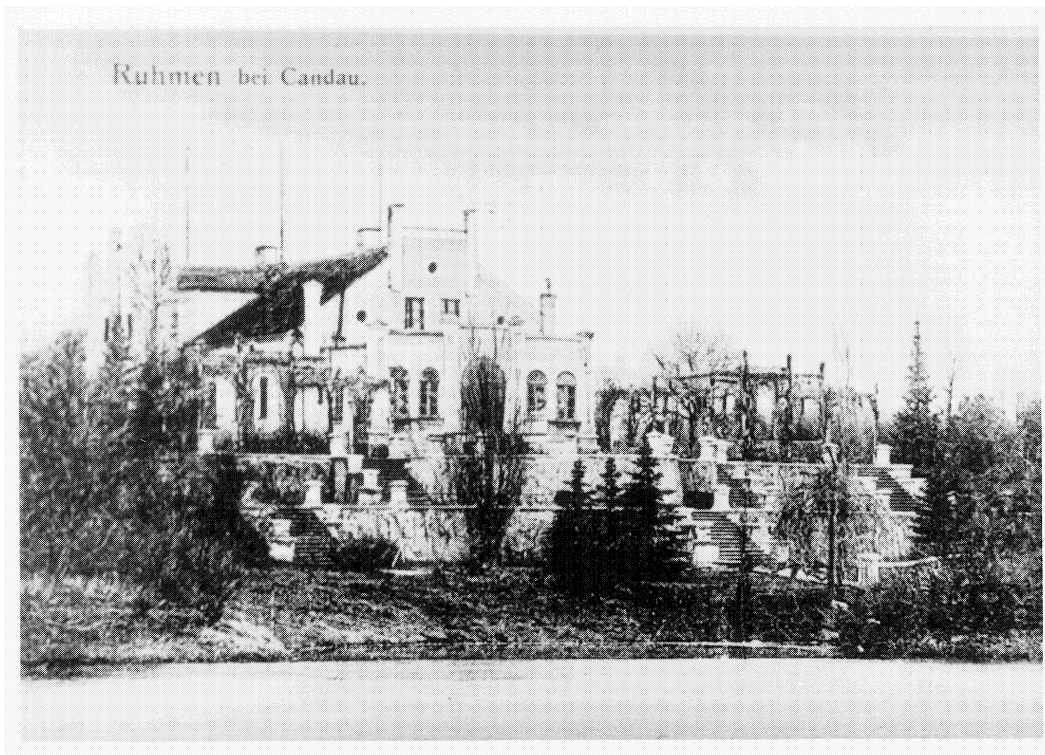
„...Noliktā laikā tiku iesniedzis Talsu apriņķa zemes inspektoram lūgumu atstāt agrākam muižas īpašniekam muižas centru ar uz kartes apzīmēto zemes platību un pārpalikušo agrāko muižas zemi, izņemot pusmuižu „Dimse” un mājas „Cēše” un „Počenieki” izrentēt viņam uz ilgāku laiku. Līdzekļi saimniecībai vajadzīgā inventāra iegādāšanai ir...” E. Švarcs bija plānojis ierīkot lopu audzētavu, pat ievest sugas govīs un vaislas bulļus no Dānijas, kas bija dārgs pasākums.⁷³⁴ Talsu apriņķa zemes ierīcības komiteja lūgumu iznomāt Rūmenes muižu noraidījusi.⁷³⁵

Tikai 1921. gada 20. aprīlī Kandavas pagasta zemes ierīcības komiteja pēc Zemkopības ministrijas rīkojuma apspriedusi jautājumu par neatsavināmās daļas projekta sastādīšanu Rūmenes muižā un nolēmusi „bij. Rūmenes muižas īpašniekam Eiženam Švarcam ierādīt „Tīļu” (*Tilenhof*) mājas”.⁷³⁶ Pret to iebildusi Kandavas pagasta valde un savā sēdē 1921. gada 8. oktobrī apspriedusi, ka „Rūmenes muižas projektējamā atsavināmā Tīļu muiža būtu vienīgi ieteicama sadalīt starp jaunsaimniecībām, bet ja to atstātu neatsavināmai daļai, tad caur to ciestu

bezzemnieki.” Tā kā Rūmenes centra ēkas nesot iespējams izlietot priekš jaunsaimniecībām, tad pagasta padome nāca pie slēdziena:

- 1) vēlams būtu neatsavināmo daļu Rūmeni atvēlēt iekš Rūmenes centra līdz ar muižas ēkām un dīķi;
- 2) Tīļu muižu sadalīt starp bezzemniekiem;
- 3) no pagasta puses atsacīties no Rūmenes centra...⁷³⁷

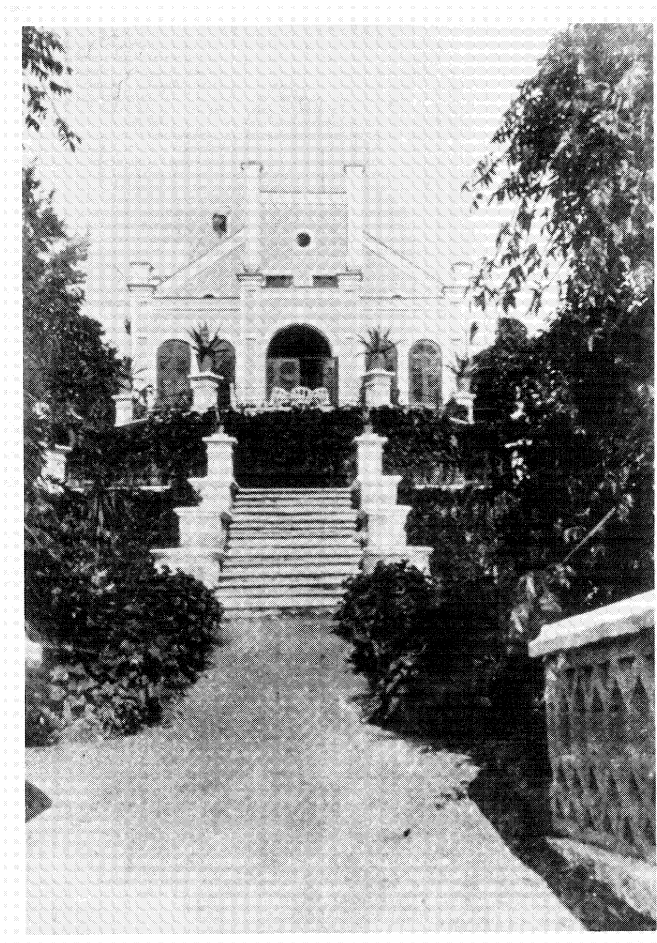
Kamēr atbildīgās personas nevarēja izlemt, kurā vietā neatsavināmā daļa Eiženam Švarcam pienākas, viņš izmantoja juridiskās nepilnības un ar 1922. gada 5. maijā sastādīto dāvināšanas līgumu uzdāvināja Rūmenes lauku mājas Tīle (*Thielenhof*) savai sievai „Helenai Eižena m. Švarcai, dzim. Iršikai”.⁷³⁸ tā paša gada jūnijā tika dzēsts uz Tīles muižu kopš 1888. gada guļošais parāds – 2600 rubļi, ko savuklaik bija aizņēmis Viktors fon Disterloe.⁷³⁹

Jau februārī Eižens Švarcs bija iesniedzis Jelgavas apgabaltiesā prasību pret Zemkopības ministriju ministra personā „50 000 rub. vērtībā dēļ juridisku attiecību noskaidrošanas uz Talsu apriņķa, Kandavas pagasta Rūmenes muižas Tīles (Tielenhof) mājām”.⁷⁴⁰

Jelgavas apgabaltiesa 1922. gada 27. aprīlī lēmusi par labu E. Švarcam piedzīt no Zemkopības ministrijas 2180 rubļus tiesas izdevumus un 1160 rubļus prāvas vešanas izdevumus, šo spriedumu atstājis spēkā arī Latvijas Tiesu palātas civilais departaments, kas izskatījis zemkopības ministrijas apelācijas sūdzību atklātā tiesas sēdē 1923. gada 31. janvārī.⁷⁴¹

Tikmēr sūdzības ceļoja no vienas instances uz otru. Helenas Švarcas pilnvarnieks, zvērīnāts advokāts Fr. Gailītis sūdzējies Senātam „par Zemkopības ministrijas lēmumu attiecībā uz Tīles mājas ieskaitīšanu zemes fondā”.⁷⁴² Senāts 1924. gada 4. jūnijā lēmis „sūdzību atstāt bez ievērības”.⁷⁴³ Vēl 1928. gada jūnijā Tīles muiža nebija atdota H. Švarcai un Fr. Gailītis atzīst, ka Senāta administratīvā un kasācijas departamenta spriedumi par Tīles muižu konkurē.⁷⁴⁴

Netiek apmierināts E. Švarca atkārtotais lūgums 1924. gada 4. janvārī Zemkopības ministrijas zemju departamentam „ierādīt viņam kā neatsavināmo daļu Rūmenes muižas centru”.⁷⁴⁵ 1929. gada 10. septembrī viņš zemkopības ministrijai rakstījis jaunu lūgumu,⁷⁴⁶ jo „Tīles” mājas dēļ visu laiku ir bijusi prāvošanās, tāpēc neatsavināmās daļas ierādīšanu ministrija ir atlikusi”:

„...Sakarā ar to turu par pienākumu ziņot, ka man projektējamās neatsavināmās daļas līdzšinējā pārvaldīšana no Zemkopības Ministrijas puses ir bijusi pavisam nederīga un nolaidīga tādā mērā, ka tas neatbilst Civ. Lik. noteikumiem par laba saimnieka pienākumiem. Ēkas visas ir galīgi nolaistas: dažas ir noārdītas un viņu vairs nav, citas atkal aiz nekopšanas ir sagāzušās, derīga tīruma zeme ir aizaugusi, nemaz jau nerunājot par pļavām, grāvjiem u. c. labierīcībām. Vārdu sakot man būs jāsaņem postāža...”⁷⁴⁷ Viņš lūdza „pie objekta nodošanas izdarīt sīku aprakstu, jo grib piedzīt no Zemkopības ministrijas zaudējumus” un ir ar mieru „apmaiņas ceļā saņemt citu vienību”.⁷⁴⁸

Zvērināts advokāts Vilhelms Heikings, kam E. Švarca vietā 1929. gada 17. oktobrī tika nodota neatsavināmā daļa Tīles pusmuižā, atsacījās to pieņemt, „izsakot protestu par ēku stāvokli un zemes lielumu”.⁷⁴⁹ Turpmāk notikusi neatsavināmās daļas pārprojektēšana,⁷⁵⁰ un Eižens Švarcs 1930. gada februārī apliecinājis zemkopības ministrijai, ka ir ar mieru saņemt neatsavināmo daļu – 22,86 hektārus lielu zemes gabalu – ceļā no Rūmenes muižas uz Sabili, bet pārējo platību – „Tīļu” mājās līdz ar saimniecībai piederošām ēkām.⁷⁵¹

1935. gada 31. maijā sastādītais zemesgrāmatu akts apliecināja „neatsavināmās daļas ar nosaukumu „Tīles”, kopplatībā 27,14 ha, noteikšanu un atstāšanu Helenai Švarcs, dzimušai Iršiks, Eugena Švarca likumīgai sievai...”,⁷⁵² bet uz Eižena Švarca vārda Tukuma-Talsu zemesgrāmatu nodaļa 1936. gada 17. septembrī nostiprinājusi neatsavināmo daļu ar nosaukumu „Līdumi” 22,86 hektāru platībā.⁷⁵³

1939. g. 17. novembrī⁷⁵⁴ E. Švarcs parakstījis ieķīlājumu rakstu, līdz ar to apgrūtinot savu nekustamo īpašumu ar vienīgo hipotekāro parādu: „...Zemāk parakstījies Eižens Kristapa d. Švarcs (*Schwartz*) dzimis Rīgā, 1871. gada 18. novembrī ar šo apliecinu, ka aizņēmos šodien no Rīgas biržas bankas un paliku viņai neapstrīdami parādā... 40 000,- latu...”⁷⁵⁵ Ieķīlājuma rakstu pie notāra apliecinājis Eižena Švarca dēls, zvērināts advokāta palīgs Edgars Švarcs, kurš rīkojās kā sava tēva ģenerālpilnvarnieks.⁷⁵⁶

Rūmenes bijušais kungs Eižens Vilhelms Švarcs arī Latvijas Republikā ieņēma atbildīgus amatus. No 1926. līdz 1939. gadam viņš bija Rīgas hipotēku biedrības prezidents, no 1930. līdz 1939. gadam – Rīgas biržas bankas prezidents, kuras direktors bija bijis kopš 1914. gada, līdz 1938. gadam arī biržas komitejas viceprezidents. Jau no 1914. līdz pat 1930. gadam viņš bija Rīgas Lielās ģildes vecākais, bet pēc tam eltermanis (1930-1935), Rīgas pilsētas deputāts (1912-1934). Viņš aktīvi darbojās dažādās vācbaltu kopienas organizācijās: vācbaltu darba centrāles un vācbaltu tautas savienības prezidijā, bija Sv. Pētera baznīcas draudzes padomes prezidents un

vācu slimnīcu apvienības prezidents, Rīgas Herdera institūta draugu un veicinātāju biedrības valdes priekšsēdētājs.⁷⁵⁷

Rūmenē savā laikā uzturējušies un vasaras pavadījuši Eižena Švarca bērni: Johans Kristofs Eižens (* 6.11.1896), Ādams Heinrihs Edgars (* 7.10.1897), un Rolfs Ernsts (* 2.12.1899) un Gertrude Helene Veronika (* 5.10.1902).⁷⁵⁸

1939. gadā, kad pēc Hitlera aicinājuma notika Latvijas vācu iedzīvotāju izceļošana, visus viņu lauku īpašumus pārņēma Vispārējā lauksaimniecības banka. Izceļotāju sarakstā minēti arī Kandavas pagasta „Tīles” īpašniece Helēna Švarca un „Līdumu” īpašnieks Eižens Švarcs.⁷⁵⁹ Abu vārdi publicēti arī oficiālajā vācu izceļotāju sarakstā.⁷⁶⁰ Tomēr kaut kādu iemeslu dēļ Eižens Švarcs Rīgu nepameta.

Eižens Švarcs mira Rīgā 1940. gada 15. februārī⁷⁶¹ un, pēc nostāstiem, kas vēl pagājušā gadsimta astoņdesmitajos gados tika stāstīti Rūmenē, savu dzīves galu sagaidījis cietuma slimnīcā, jo savā vadītajā biržas bankā bija ietaisījis 300 000 latu lielu iztrūkumu.⁷⁶² Tam gan nav dokumentālu pierādījumu, taču Tukuma-Talsu zemesgrāmatu nodaļas priekšnieks A. Puriņš 1940. gada 29. jūnijā „Līdumu” zemesgrāmatā ierakstījis, ka 1939. gada 17. novembrī nostiprinātā hipotēka par 40 000 latiem dzēsta.⁷⁶³

Nobeigums

Pētot muižu vēsturi, nevilšus rodas jautājums, kāpēc par muižu vēsturi Latvijā ir tik nedaudz pētījumu. Varbūt tāpēc, ka vārdam „muiža” kopš nacionālās atmodas laikiem 19. gadsimtā bija izteikti negatīvs skanējums, kas atspoguļojās arī pirmās Latvijas Republikas laika publikācijās, kas bieži vien bija tendenciozas, pat naidīgas, nemaz nerunājot par oficiālo viedokli padomju laikā.

Taču muižas ir dzīvojušas savu dzīvi, kas vēl maz izziņāta. Nemitīgā saskarsmē starp to valdītājiem – vāciešiem – un zemes apstrādātājiem – latviešiem un citu tautību pārstāvjiem – nemanāmi notikusi dažādu kultūru savstarpējā mijiedarbība. Caur muižu īpašniekiem, viņu radniekiem un muižas viesiem tās bija saistītas ar pārējo pasauli, gan ar Kurzemi un Vidzemi, tagadējo Latvijas teritoriju, gan arī ar Eiropu un katra laikmeta vēsturiskajām norisēm.

Šodien mēs skatāmies uz kādreizējām muižām kā lauku kultūrvides sastāvdaļām un priecājamies par katru, kura tiek restaurēta un kuras kultūrvēsturiskās vērtības tiek saglabātas.

Arī Rūmene šodien atdzimst, pārtop citā kvalitātē, bet tiek saglabāts maksimāli viss, kas šo vietu iezīmējis kā senu muižas vietu. Gribas cerēt, ka šis apkopojums par Rūmenes muižas vēsturi kaut daļēji piepildīs to ar saturu, palīdzēs saglabāt to auru, kas šai vietai piemīt kopš gadu simtiem, mudinās to apmeklēt un iepazīties ar to tuvāk, rosinās pētniekus un interesentus izzināt kaut ko vairāk par Rūmenes un citu muižu vēsturi.

Rūmenei šai nelielajai Kurzemes lauku muižiņai, ar zemēm, kas pieklāvās Kandavai, ar cilvēkiem, kas dzīvojuši tur no senseniem laikiem un atstājuši pēdas, ar 19. gadsimtā celto, arhitektoniski vienreizējo kungu namu un parku, **b i j a, i r** un **b ū s** sava vieta Latvijas un Kurzemes novada kultūrvēsturē.

- ¹ erg 0608, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden” // www.herder-institut.de
- ² Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp.
- ³ Livonijas ordeņa mestra V. Plettenberga lēņa grāmata D. Butlaram par zemes gabala piešķiršanu pie jūras Kandavas novadā, 23.09.1519., LVVA, 5561. f., 4. apr., 229. lieta.
- ⁴ Butlaru dzimtas locekļu sarakste ar muižniekiem, amatpersonām u. c. administratīvos un saimnieciskos jautājumos, 1586.-1790. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 372. lieta, 1.-1. lp. o. p.
- ⁵ Hans Feldmann / Heinz von zur Mühlen Baltisches Historisches Ortslexikon, Köln-Wien, 1990, S. 527.
- ⁶ Viktors Vītols Kandava. Pilsētas un tās apkārtnes dzīves fiksējumi laika ritumā. – Kandavā, 1992. – 12. lpp.
- ⁷ Kursas dalīšanas līgums 4.04.1253., LVVA, 8. f., 1. apr., 46. lieta, 26. lp.
- ⁸ Indriķis Šterns Latvijas vēsture 1290-1500. – Rīga, 1997. – 66., 76., 86. lpp.
- ⁹ Liv-, est- und kurländisches Urkundenbuch. Band 9. 1436-1443. – Riga, Moskau, 1889. – S. 578.
- ¹⁰ Indriķis Šterns Latvijas vēsture 1290-1500. – Rīga, 1997. – 129., 425., 426., 427. lpp.
- ¹¹ erg 0608, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden” // www.herder-institut.de
- ¹² Hans Feldmann / Heinz von zur Mühlen Baltisches Historisches Ortslexikon, Köln-Wien, 1990, S. 527.
- ¹³ Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. – Rīga, 1970. – 252. lpp.
- ¹⁴ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900.
- ¹⁵ Dr. Percy von Schroeders Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands.. – Kurländische Ritterschaft, 1983.
- ¹⁶ Hans Feldmann / Heinz von zur Mühlen Baltisches Historisches Ortslexikon, Köln-Wien, 1990.
- ¹⁷ K. P. Kundziņš Pilsētu un muižu vēsture // Talsu Novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīga, 1935.-1937. g. – 213.-247.. lpp.
- ¹⁸ U. Placēns Rūmene // Latvijas PSR Mazā enciklopēdija. – Rīga, 1970. – 252. lpp.
- ¹⁹ Kārlis L. Vanags Tūristu maršruti Talsu novadā // Talsu Novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīga, 1935.-1937. g. – 491. lpp.
- ²⁰ Apceļosim Kurzemi. – Rīga, 1960.
- ²¹ G. Ievkalns Kandava – Sabile. – Rīga, 1958. – 53. lpp.
- ²² Viktors Vītols Kandava. Pilsētas un tās apkārtnes dzīves fiksējumi laika ritumā. – Kandavā, 1992. – 22.-23. lpp.
- ²³ I. Dišlere, A. Ozola Muižas lauku kultūrvīdē. – Tukums, 2002. – 112.-115. lpp.
- ²⁴ Indriķis Šterns Latvijas vēsture 1290-1500. – Rīga, 1997. – 479.lpp.
- ²⁵ Edgars Dunsdorfs Muižas. – Melburna, 1983. – 8.lpp.
- ²⁶ Dr. Alexander Senning Kurlands Landbesitz und seine Eigenthümer (1912) und Beiträge zu ihrer Genealogie. – Kurländische Ritterschaft, 1982. – S. II, III.
- ²⁷ Bauer 64, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden” // www.herder-institut.de
- ²⁸ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 96.
- ²⁹ Indriķis Šterns Latvijas vēsture 1290-1500. – Rīga, 1997. – 483. lpp.
- ³⁰ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. Beilage 13. – Mitau, 1900. – S. 28.
- ³¹ erg 0608, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden” // www.herder-institut.de
- ³² Indriķis Šterns Latvijas vēsture 1290-1500. – Rīga, 1997. – 191. lpp.
- ³³ A. Spekke Latvieši un Livonija 16. gs. – Rīga, 1995. – 95. lpp.
- ³⁴ Indriķis Šterns Latvijas vēsture 1290-1500. – Rīga, 1997. – 473. lpp.
- ³⁵ Bauer 170, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden” // www.herder-institut.de
- ³⁶ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 96.
- ³⁷ erg 0065, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden” // www.herder-institut.de
- ³⁸ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 22.
- ³⁹ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 288.
- ⁴⁰ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 97.
- ⁴¹ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. Beilage 13. – Mitau, 1900. – S. 43.
- ⁴² Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 97.
- ⁴³ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 22.
- ⁴⁴ erg 0065, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden” // www.herder-institut.de
- ⁴⁵ erg 0048, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden” // www.herder-institut.de
- ⁴⁶ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp.
- ⁴⁷ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 22.

- ⁴⁸ Genealogische Aufzeichnungen Otto von Buttlars zu Lammingen und Ruhmen, 1645 // *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. Beilage 16. – Mitau, 1900. – S. 32.
- ⁴⁹ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 22, 97.
- ⁵⁰ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. Beilage 26. – Mitau, 1900. – S. 44.
- ⁵¹ Z. Bēts Šlokenbekas vēsturiskā izpēte. VKPRI. – Rīga, 1977. – TMNM PZA 1158, 11., 13. lp.
- ⁵² A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Rīga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1844.
- ⁵³ *Alexander Freiherr v. Lieven* Der Lehn- und Roßdienst im Herzogthum Curland und im Districte Pilten, und die herzoglichen Schloßcommandanten in Kriegszeiten // *Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik* 1898. – Mitau, 1899. – S. 30.
- ⁵⁴ *Dr. Percy von Schroeders* Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands. – Kurländische Ritterschaft, 1983. – S. 57.
- ⁵⁵ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 101.
- ⁵⁶ *Alexander Freiherr v. Lieven* Der Lehn- und Roßdienst im Herzogthum Curland und im Districte Pilten, und die herzoglichen Schloßcommandanten in Kriegszeiten // *Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik* 1898. – Mitau, 1899. – S. 30.
- ⁵⁷ *Friedrich Frh. von der Ropp* Die Wahlakte des Otto von Grotthuß zum Hauptmann der kurländischen Ritter- und Landschaft. Anhang // *Baltische Familiengeschichtliche Mitteilungen*. 7. Jahrgang 1937. – Tartu, 1938. – S. 21.
- ⁵⁸ A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Rīga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1846, 1849.
- ⁵⁹ Z. Bēts Šlokenbekas vēsturiskā izpēte. VKPRI. – Rīga, 1977. – TMNM PZA 1158, 15. lp.
- ⁶⁰ A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Rīga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1831.
- ⁶¹ Z. Bēts Šlokenbekas vēsturiskā izpēte. VKPRI. – Rīga, 1977. – TMNM PZA 1158, 24. lp.
- ⁶² Šlokenbekas muižas arhīva apraksts, 1486.-1902. g., LVVA, 6999. f., 29. apr., 4. lp.
- ⁶³ A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Rīga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1831.
- ⁶⁴ Latviešu konversācijas vārdnīca, 13. sējums. – Rīga, 1935.-1936. – 24880. sleja.
- ⁶⁵ Z. Bēts Šlokenbekas vēsturiskā izpēte. VKPRI. – Rīga, 1977. – TMNM PZA 1158, 20.-24. lp.
- ⁶⁶ Šlokenbekas muižas arhīva apraksts, 1486.-1902. g., LVVA, 6999. f., 29. apr., 4. lp.
- ⁶⁷ *Karl von Löwis of Menar* Burgenlexikon für Alt-Livland. – Rīga, 1922. – S. 110.
- ⁶⁸ Šlokenbekas muižas arhīva apraksts, 1486.-1902. g., LVVA, 6999. f., 29. apr., 5. lp.
- ⁶⁹ Bauer 445, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden”// www.herder-institut.de
- ⁷⁰ Butlaru dzimtas dokumenti (ziņojumi, līgumi, apliecinājumi u.c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1482.-1695. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 374. lieta, 1.-1. lp. o. p.
- ⁷¹ D. Butlara zemes gabala un mājvietas pārdošanas raksts, 1511. g., LVVA, 5561. f., 4. apr., 203. lieta.
- ⁷² Hercoga Jēkaba izrakstītās lēņa grāmatas un dokumenti par zemes gabalu piešķiršanu, 1634.-1677. g., LVVA, 640. f., 4. apr., 247. lieta, 389, 390. lp.
- ⁷³ erg 0106, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden”// www.herder-institut.de
- ⁷⁴ Genealogische Aufzeichnungen Otto von Buttlars zu Lammingen und Ruhmen, 1645 // *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. Beilage 16. – Mitau, 1900. – S. 32.
- ⁷⁵ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 22.
- ⁷⁶ erg 0090, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden”// www.herder-institut.de
- ⁷⁷ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp.
- ⁷⁸ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 3.
- ⁷⁹ erg 0048, Datenbank des Herder-Instituts „Kurländische Güterurkunden”// www.herder-institut.de
- ⁸⁰ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. Beilage 4. – Mitau, 1900. – S. 8.
- ⁸¹ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp.
- ⁸² Livonijas ordeņa mestra V. Plettenberga lēņa grāmata D. Butlaram par zemes gabala piešķiršanu pie jūras Kandavas novadā, 23.09.1519., LVVA, 5561. f., 4. apr., 229. lieta.
- ⁸³ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 85. lp.
- ⁸⁴ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 31.

- ⁸⁵ J. H. Voldemāra sastādītais Kurzemes un kaimiņapgabalu vēsturiski-topogrāfiskā un ģeoloģiskā leksikona uzmetums, 19. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 694. lieta, 141. lp.
- ⁸⁶ A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Rīga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1885.
- ⁸⁷ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 22.
- ⁸⁸ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 23.
- ⁸⁹ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 23.
- ⁹⁰ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 27.
- ⁹¹ Dr. Percy von Schroeders Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands. II. Teil Kurland.. – Kurländische Ritterschaft, 1983. – S. 37.
- ⁹² W. v. D. Kurlands Staats- und Kriegsmänner // Das Inland. – Nr. 40. – 3.10.1849. – Sp. 680.
- ⁹³ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. 1]. – Görlitz (Schles.), [1937]. – S. 21.
- ⁹⁴ W. v. D. Kurlands Staats- und Kriegsmänner // Das Inland. – Nr. 40. – 3.10.1849. – Sp. 680.
- ⁹⁵ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 23.
- ⁹⁶ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 23.
- ⁹⁷ J. H. Voldemāra Kurzemes muižnieku dzimtu un muižu leksikons par 1407.-1879. g. 3. sējums. K-Q, 19. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 695. lieta, 50. lp. o. p.
- ⁹⁸ Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt Genealogie der Grafen von der Wenge genannt Lambsdorff. – Bonn, 1986. – S. 118, 119.
- ⁹⁹ A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Rīga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1886.
- ¹⁰⁰ Dr. Percy von Schroeders Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands. II. Teil Kurland.. – Kurländische Ritterschaft, 1983. – S. 36.
- ¹⁰¹ A. Ozola, L. Šulca Millenium. 16. gadsimts // Tukuma Ziņas. – 10.12.1999.
- ¹⁰² Fr. Zālītis Latvijas vēsture. – Salach, 1947. – 62. lpp.
- ¹⁰³ Livonijas valstiņu bojāeja // Latvija vēsture. – Rīga, 1947. – 81. lpp.
- ¹⁰⁴ Genealogische Aufzeichnungen Otto von Buttlars zu Lammingen und Ruhmen, 1645 // Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. Beilage 16. – Mitau, 1900. – S. 33.
- ¹⁰⁵ Martin Hübner Herzog und Landschaft: Die Verfassung im Herzogtum Kurland bis 1617 // Das Herzogtum Kurland 1561-1795. – Lüneburg, 1993. – S. 29.
- ¹⁰⁶ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. 1]. – Görlitz (Schles.), [1937]. – S. 19.
- ¹⁰⁷ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 25.
- ¹⁰⁸ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 24.
- ¹⁰⁹ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 29.
- ¹¹⁰ J. Juškēvičs Talsu novada vēsture ordeņa un hercogu laikos // Talsu Novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīga, 1935.-1937. g. – 203.-206.. lpp.
- ¹¹¹ Padošanās līgums (Pacta subiectionis), Viļņa, 1561. gada 28. novembris, LVVA, 554. f., 2. apr., 2896. lieta, 12. lp. o. p.-24. lp.
- ¹¹² Brīvības pieminējuma gada grāmata 1933, Rīga. – 5. lpp.
- ¹¹³ A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Rīga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1887.
- ¹¹⁴ Butlaru dzimtas locekļu sarakste ar muižniekiem, amatpersonām u. c. administratīvos un saimnieciskos jautājumos, 1586.-1790. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 372. lieta, 1.-1. lp. o. p.
- ¹¹⁵ A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Rīga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1887.
- ¹¹⁶ Kurland und seine Ritterschaft, Pfaffenhofen / Ilm, 1971. – S. 159, 161, 162.
- ¹¹⁷ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 25.
- ¹¹⁸ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp.
- ¹¹⁹ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp.
- ¹²⁰ C. Mettig Baltische Städte. Skizzen aus der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. – Riga, 1905. – S. 342.
- ¹²¹ Alexander Freiherr v. Lieven Der Lehn- und Roßdienst im Herzogthum Curland und im Districte Pilten, und die herzoglichen Schloßcommandanten in Kriegszeiten // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1898. – Mitau, 1899. – S. 15-17.

- ¹²² *Dr. August Seraphim* Die Geschichte des Herzogtums Kurland (1561-1795) // Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. – II. Band. – Reval, 1896. – S. 469.
- ¹²³ *C. Mettig* Baltische Städte. Skizzen aus der Geschichte Liv-, Est- und Kurlands. – Riga, 1905. – S. 342.
- ¹²⁴ *Matricvla militaris Nobilivm Curlandiae*, 2.08.1605 // Friedrich von Klopmann Kurländische Güter-Chroniken nach urkundlichen Quellen. Erster Band. – Mitau, 1856. – S. 204.
- ¹²⁵ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 47.
- ¹²⁶ *Z. Bēts* Šlokenbekas vēsturiskā izpēte. VKPRI. – Rīga, 1977. – TMNM PZA 1158, 41. lp.
- ¹²⁷ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp.
- ¹²⁸ *Friedrich Frh. von der Ropp* Die Wahllakte des Otto von Grotthuß zum Hauptmann der kurländischen Ritter- und Landschaft // Baltische Familiengeschichtliche Mitteilungen. 7. Jahrgang 1937. – Tartu, 1938. – S. 9.
- ¹²⁹ Kurländisches Ritterbuch // Kurland und seine Ritterschaft, Pfaffenhofen / Ilm, 1971. – S. 434.
- ¹³⁰ Butlaru dzimtas dokumenti (protokoli, sūdzības, ziņojumi u. c.) par dzimtas locekļu kārtotajiem juridiskajiem jautājumiem, 1598.-1769. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 384. lieta, 11., 12., 81. lp.
- ¹³¹ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 26.
- ¹³² *J. Juškēvičs* Talsu novada vēsture ordeņa un hercogu laikos // Talsu Novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīga, 1935.-1937. g. – 208.-209.. lpp.
- ¹³³ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 29.
- ¹³⁴ Genealogisches Handbuch des Adels. Band 69. Freiherrliche Häuser A XI. – Limburg a. d. Lahn, 1979. – S. 260.
- ¹³⁵ *A. W. Buchholtz* Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Riga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr. 1888.
- ¹³⁶ Genealogisches Handbuch des Adels. Band 69. Freiherrliche Häuser A XI. – Limburg a. d. Lahn, 1979. – S. 260.
- ¹³⁷ 1618.-1739. g. landtāgu lēmumos ietvertu jautājumu alfabētiskais reģistrs, LVVA, 640. f., 4. apr., 263. l., 158. lp. o. p.
- ¹³⁸ *M. Jakovļeva* Kurzemes-Zemgales hercogiste. – Rīga, 1992. – 67. lpp.
- ¹³⁹ *Alexander Freiherr v. Lieven* Der Lehn- und Roßdienst im Herzogthum Curland und im Districte Pilten, und die herzoglichen Schloßcommandanten in Kriegszeiten // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1898. – Mitau, 1899. – S. 22.
- ¹⁴⁰ *Alexander Freiherr v. Lieven* Der Lehn- und Roßdienst im Herzogthum Curland und im Districte Pilten, und die herzoglichen Schloßcommandanten in Kriegszeiten // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1898. – Mitau, 1899. – S. 22.
- ¹⁴¹ *J. Juškēvičs* Talsu novada vēsture ordeņa un hercogu laikos // Talsu Novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīga, 1935.-1937. g. – 210.. lpp.
- ¹⁴² *Richter's* Baltische Verkehrs- und Adressbücher. II. Band Kurland. – Riga, 1900. – S. 46.
- ¹⁴³ Kurzemes muižnieku dzimtu un muižu leksikons, 3. sējums, K-Q, 1407.-1879. g., LVVA, 640. f., 3. apr., 695. l., 72. lp. o. p.
- ¹⁴⁴ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 30.
- ¹⁴⁵ Butlaru dzimtas dokumenti (testamenti, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma mantošanu, 1562.-1697. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 377. lieta, 62 lp.
- ¹⁴⁶ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp. o. p.
- ¹⁴⁷ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 30-31.
- ¹⁴⁸ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Buttlar, 1707.-1858. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 739. lieta, 2. lp.
- ¹⁴⁹ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 31.
- ¹⁵⁰ Brunovu dzimtas dokumenti (ziņojumi, atestāti, metrikas grāmatu izraksti u. c.) dzimtas locekļu dižciltības pierādīšanai Kurzemes bruņniecības komitejā, [1765.] - 1880. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 324. lieta, 68. lp.
- ¹⁵¹ Brunovu dzimtas dokumenti (apliecinājumi, saraksti, kvīts) par zemnieku pirkšanu-pārdošanu, dāvināšanu, 1673.-1743. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 330. lieta, 1. lp.
- ¹⁵² *Eduard Frhr. von Fircks* Neue Kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 266-270 (turpmāk - Fircks).
- ¹⁵³ Brunovu dzimtas dokumenti (ziņojumi, atestāti, metrikas grāmatu izraksti u. c.) dzimtas locekļu dižciltības pierādīšanai Kurzemes bruņniecības komitejā, [1765.] - 1880. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 324. lieta, 33. lp.
- ¹⁵⁴ Brunovu dzimtas dokumenti (ziņojumi, atestāti, metrikas grāmatu izraksti u. c.) dzimtas locekļu dižciltības pierādīšanai Kurzemes bruņniecības komitejā, [1765.] - 1880. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 324. lieta, 68. lp.

- ¹⁵⁵ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp. o. p.
- ¹⁵⁶ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp. o. p.
- ¹⁵⁷ Brunnovu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, nomu, 1661.-1839. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 327. lieta, 6. lp.
- ¹⁵⁸ Brunnovu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, nomu, 1661.-1839. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 327. lieta, 6. lp. o. p.
- ¹⁵⁹ Brunnovu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, nomu, 1661.-1839. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 327. lieta, 7. lp.
- ¹⁶⁰ Genealogisches Handbuch des Adels. Band 69. Freiherrliche Häuser A XI. – Limburg a. d. Lahn, 1979. – S. 259.
- ¹⁶¹ Genealogisches Handbuch des Adels. Band 69. Freiherrliche Häuser A XI. – Limburg a. d. Lahn, 1979. – S. 261.
- ¹⁶² Genealogisches Handbuch des Adels. Band 69. Freiherrliche Häuser A XI. – Limburg a. d. Lahn, 1979. – S. 260.
- ¹⁶³ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp. o. p.
- ¹⁶⁴ Brunnovu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, nomu, 1661.-1839. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 327. lieta, 8.-9. lp. o. p.
- ¹⁶⁵ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp. o. p.
- ¹⁶⁶ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 18. lp.
- ¹⁶⁷ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 18. lp. o. p.
- ¹⁶⁸ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 19. lp.
- ¹⁶⁹ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 19. lp. o. p.
- ¹⁷⁰ *Seeberg-Elverfeldt, Roland Dr.* Genealogie der Grafen von der Wenge genannt Lambsdorff. – Bonn, 1986. – S. 118.
- ¹⁷¹ Genealogisches Handbuch des Adels. Band 96. Freiherrliche Häuser XV. – Limburg a. d. Lahn, 1989. – S. 254.
- ¹⁷² Korfu dzimtas dokumenti (izziņas, ģenealoģiskās tabulas, piezīmes) par dzimtas ģenealoģiju, ģerboņa zīmējumi, [1709.]–1866. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 792. lieta, 38.-39. lp.
- ¹⁷³ Latvijas kultūras vēsture. – Rīga, 2003. – 75. lpp.
- ¹⁷⁴ *Mārīte Jakovļeva* Cīņa par varu Kurzemes hercogistē pēc hercoga Frīdriha Kazimira nāves // Latvijas Vēstures Institūta Žurnāls. – 2003. – Nr. 1. – 96. lpp.
- ¹⁷⁵ Butlaru dzimtas sarakste ar muižniekiem un radiem personīgos jautājumos, 1567.-1777. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 373. lieta, 6. lp. o. p.
- ¹⁷⁶ *Richter's* Baltische Verkehrs- und Adressbücher. II. Band Kurland. – Riga, 1900. – S. 46.
- ¹⁷⁷ *Alexander Freiherr v. Lieven* Der Lehn- und Roßdienst im Herzogthum Curland und im Districte Pilten, und die herzoglichen Schloßcommandanten in Kriegezeiten // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1898. – Mitau, 1899. – S. 23.
- ¹⁷⁸ *Richter's* Baltische Verkehrs- und Adressbücher. II. Band Kurland. – Riga, 1900. – S. 46.
- ¹⁷⁹ 1618.-1739. g. landtāgu lēmumos ietvertu jautājumu alfabētiskais reģistrs, LVVA, 640. f., 4. apr., 263. l., 35. lp.
- ¹⁸⁰ *Edgars Dunsdorfs* Die Gutsbesitzer in Kurland, Semgallen und Pilten am Anfang des 18. Jahrhunderts // Baltische Hefte. Sonderdruck aus Band 11. – Hannover – Döhren, 1965. – S. 217.
- ¹⁸¹ *Edgars Dunsdorfs* Die Gutsbesitzer in Kurland, Semgallen und Pilten am Anfang des 18. Jahrhunderts // Baltische Hefte. Sonderdruck aus Band 11. – Hannover – Döhren, 1965. – S. 236.
- ¹⁸² Dokumenti, kas attiecas uz miestiem Tukums, Kandava, Sabile, Durbe, Talsi u. c. no hercoga Ferdinanda laika [1711.-1737.], LVVA, 554. fonds, 1. apraksts, 1792. lieta, 4., 56. lp.
- ¹⁸³ *J. Juškēvičs* Talsu novada vēsture ordeņa un hercogu laikos // Talsu Novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīga, 1935.-1937. g. – 211. lpp.
- ¹⁸⁴ Dokumenti, kas attiecas uz miestiem Tukums, Kandava, Sabile, Durbe, Talsi u. c. no hercoga Ferdinanda laika [1711.-1737.], LVVA, 554. fonds, 1. apraksts, 1792. lieta, 4., 64.-65. lp.
- ¹⁸⁵ Dokumenti, kas attiecas uz miestiem Tukums, Kandava, Sabile, Durbe, Talsi u. c. no hercoga Ferdinanda laika [1711.-1737.], LVVA, 554. fonds, 1. apraksts, 1792. lieta, 4., 58. lp. o. p.

- ¹⁸⁶ Arklu saraksti, 1709.-1733. g., LVVA, 554. f., 1. apr., 2367. lieta, 5.. lp. o. p.
- ¹⁸⁷ F. Brinkens (Rūmenes muiža) pret E. Korfu (Laidzes, Gargeles muiža), 1759. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 270. lieta, 57. lp.
- ¹⁸⁸ F. Brinkens (Rūmenes muiža) pret E. Korfu (Laidzes, Gargeles muiža), 1759. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 270. lieta, 4., 6.-9., 51. lp.
- ¹⁸⁹ F. Brinkens (Rūmenes muiža) pret E. Korfu (Laidzes, Gargeles muiža), 1759. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 270. lieta, 60. lp. o. p.-62. lp.
- ¹⁹⁰ *Alexander Freiherr v. Lieven* Der Lehn- und Roßdienst im Herzogthum Curland und im Districte Pilten, und die herzoglichen Schloßcommandanten in Kriegszeiten // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1898. – Mitau, 1899. – S. 23.
- ¹⁹¹ *Dr. Percy von Schroeders* Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands. – Kurländische Ritterschaft, 1983. – S. 39.
- ¹⁹² Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.
- ¹⁹³ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.
- ¹⁹⁴ Genealogisches Handbuch des Adels. Band 69. Freiherrliche Häuser A XI. – Limburg a. d. Lahn, 1979. – S. 263-264.
- ¹⁹⁵ Genealogisches Handbuch des Adels. Band 69. Freiherrliche Häuser A XI. – Limburg a. d. Lahn, 1979. – S. 263-264.
- ¹⁹⁶ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.
- ¹⁹⁷ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 90. lp.
- ¹⁹⁸ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 90. lp. o. p.
- ¹⁹⁹ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 91. lp.
- ²⁰⁰ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 91. lp. o. p.
- ²⁰¹ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Rozenbergs (*von Rosenberg*), 1729.-1930. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 4779. lieta, 63. lp.
- ²⁰² *Vitolds Mašnovskis* Muižnieku apbedījumu memoriālā kultūra Latvijā 16.-20. gadsimtā. Manuskripts. V. Mašnovska personīgais arhīvs.
- ²⁰³ Gothaisches Genealogisches Taschenbuch. Der in Deutschland eingeborene Adel (Uradel). – Gotha, 1917. – S. 830.
- ²⁰⁴ Materialien zu einer Geschichte der kurländischen Privatgüter, L-R, LVVA, 5759. f., 2. apr., 1391. lieta, 182. lp.
- ²⁰⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 52. lp. o. p.
- ²⁰⁶ *Alexander Frhr. v. Rahden* Genealogische Kollektaneen aus den älteren Jahrgängen der Mitauschen Zeitung // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1904. – Mitau, 1895. – S. 63.
- ²⁰⁷ *Dr. Percy von Schroeders* Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands. – Kurländische Ritterschaft, 1983. – S. 42.
- ²⁰⁸ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 105.-106. lp. o. p.
- ²⁰⁹ Korfu dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, ziņojums) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1591.-[1867.] g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 809. lieta, 107.-109. lp.
- ²¹⁰ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 104.
- ²¹¹ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser B Band V. – Limburg a. d. Lahn, 1970. – S. 69.
- ²¹² Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 104.
- ²¹³ *Frh. Alexander v. Rahden* Genealogische Kollektaneen aus den älteren Jahrgängen der Mitauschen Zeitung // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1894, Mitau 1895. – S. 40.
- ²¹⁴ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 104.
- ²¹⁵ Dokumenti (lēņa grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.

- ²¹⁶ Brinkenu dzimtas dokumenti (līgumi, kvitējumi, saraksti u. c.) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1663.-1884. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 270. lieta, 35.-37. lp.
- ²¹⁷ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser B Band V. – Limburg a. d. Lahn, 1970. – S. 74.
- ²¹⁸ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 28. lp. o. p.
- ²¹⁹ K. Bistrama (Vadakstes muiža) parāda prasība pret O. Brinkenu (Rūmenes muiža), 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 581. lieta, 2. lp.
- ²²⁰ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 24. lp. o. p.
- ²²¹ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.
- ²²² Kurzemes muižnieku dzimtu un muižu leksikons, 3. sējums, K-Q, 1407.-1879. g., LVVA, 640. f., 3. apr., 695. l., 68. lp. o. p.
- ²²³ Brinkenu dzimtas dokumenti (līgumi, kvitējumi, saraksti u. c.) par nekustamā īpašuma pirkšanu-pārdošanu, 1663.-1884. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 270. lieta, 40.-42. lp.
- ²²⁴ K. Bistrama (Vadakstes muiža) parāda prasība pret O. Brinkenu (Rūmenes muiža), 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 581. lieta, 2. lp.
- ²²⁵ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 1. lp.
- ²²⁶ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 23., 26.-27. lp.
- ²²⁷ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 25.-25. lp. o. p.
- ²²⁸ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 30.-31. lp. o. p.
- ²²⁹ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 29. lp.
- ²³⁰ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 27.-27. lp. o. p.
- ²³¹ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 3.-3. lp. o. p.
- ²³² Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 11. lp. o. p.
- ²³³ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 4.-6. lp.
- ²³⁴ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 33. lp.
- ²³⁵ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 20.-21. lp.
- ²³⁶ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 41.-42. lp.
- ²³⁷ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 13. lp. o. p.
- ²³⁸ Rūmenes muižas konkursa lieta, 1767. g., LVVA, 3958. f., 1. apr., 563. lieta, 6.-13. lp. o. p.
- ²³⁹ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.
- ²⁴⁰ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. – Limburg a. d. Lahn, 1995. – S. 244.
- ²⁴¹ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser B Band V. – Limburg a. d. Lahn, 1970. – S. 309-311.
- ²⁴² *Alfons Baron Heyking, sen.* Aus Polens und Kurlands letzten Tagen. Memoiren des Baron Karl Heinrich Heyking (1752-1796). – Berlin, 1897. – S. 10.
- ²⁴³ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. – Limburg a. d. Lahn, 1995. – S. 244.
- ²⁴⁴ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. – Limburg a. d. Lahn, 1995. – S. 245.
- ²⁴⁵ *Frh. Alexander v. Rahden* Genealogische Kollektaneen aus den älteren Jahrgängen der Mitauschen Zeitung // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1894, Mitau 1895. – S. 40.
- ²⁴⁶ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 546.
- ²⁴⁷ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 523.
- ²⁴⁸ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 548.
- ²⁴⁹ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 556.
- ²⁵⁰ Genealogisches Handbuch des Adels. Band 69. Freiherrliche Häuser A XI. – Limburg a. d. Lahn, 1979. – S. 274.
- ²⁵¹ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 559, 562.
- ²⁵² Geschichte des kurländischen Geschlechts von der Osten – Sacken 1381-1991. – Bremen, 1992. – S. 21.
- ²⁵³ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 559, 562.
- ²⁵⁴ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.

- ²⁵⁵ *Alexander Frhr. v. Rahden* Genealogische Kollektaneen aus den älteren Jahrgängen der Mitauschen Zeitung // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1904. – Mitau, 1895. – S. 63.
- ²⁵⁶ *Alexander Frhr. v. Rahden* Genealogische Kollektaneen aus den älteren Jahrgängen der Mitauschen Zeitung // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1904. – Mitau, 1895. – S. 63.
- ²⁵⁷ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 98.
- ²⁵⁸ *Alexander Frhr. v. Rahden* Genealogische Kollektaneen aus den älteren Jahrgängen der Mitauschen Zeitung // Jahrbuch für Genealogie, Heraldik und Sphragistik 1904. – Mitau, 1895. – S. 63.
- ²⁵⁹ *Paul Rachel* Elisa von der Recke. Aufzeichnungen und Briefe aus ihren Jugendtagen. – Leipzig, 1901. – S. 482.
- ²⁶⁰ *Roland Seeberg-Elverfeldt* Elisa von der Reckes Freundschaft mit Bernhard Becker // Jahrbuch des baltischen Deutschtums. – Band 23, 1976. – Lüneburg, 1975. – S. 104.
- ²⁶¹ *Paul Rachel* Elisa von der Recke. Aufzeichnungen und Briefe aus ihren Jugendtagen. – Leipzig, 1901. – S. 476.
- ²⁶² *Charlotta Elisabeth Konstantia von der Recke* Nachricht von des berühmten Cagliostro Aufenthalte in Mitau, im Jahre 1779, und von dessen magischen Operationen. – Berlin und Stettin, 1787.
- ²⁶³ Geschichte des kurländischen Geschlechts von der Osten – Sacken 1381-1991. – Bremen, 1992. – S. 21.
- ²⁶⁴ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Rozenbergs (von Rosenberg), 1729.-1930. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 4779. lieta, 63. lp.
- ²⁶⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 228. lp. o. p.
- ²⁶⁶ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.
- ²⁶⁷ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 5.-9. lp.
- ²⁶⁸ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 6. lp.
- ²⁶⁹ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 6. lp. o. p.
- ²⁷⁰ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 7. lp.
- ²⁷¹ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 7. lp. o. p.-8. lp.
- ²⁷² Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 8. lp.
- ²⁷³ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 8. lp.
- ²⁷⁴ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 8. lp. o. p.
- ²⁷⁵ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 9. lp.
- ²⁷⁶ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 57. lp.
- ²⁷⁷ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 57. lp. o. p.
- ²⁷⁸ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 58. lp.
- ²⁷⁹ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 58. lp. o. p.
- ²⁸⁰ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 59. lp.
- ²⁸¹ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 59. lp. o. p.
- ²⁸² Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 60. lp.
- ²⁸³ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 61. lp.
- ²⁸⁴ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 559.

- ²⁸⁵ Geschichte des kurländischen Geschlechts von der Osten – Sacken 1381-1991. – Bremen, 1992. – S. 21.
- ²⁸⁶ *Friedrich v. Klopmann* Kurländische Güter-Chroniken. Zweiter Band. – Mitau, 1894. – S. 45.
- ²⁸⁷ Geschichte des kurländischen Geschlechts von der Osten – Sacken 1381-1991. – Bremen, 1992. – S. 23.
- ²⁸⁸ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp. o. p.
- ²⁸⁹ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Rozenbergs (von Rosenberg), 1729.-1930. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 4779. lieta, 63. lp.
- ²⁹⁰ Deutschbaltisches biographisches Lexikon, 1710 - 1960, Köln / Wien, 1970. – S. 316.
- ²⁹¹ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. – Limburg a. d. Lahn, 1995. – S. 286.
- ²⁹² Augusta Buholca ģenealoģijas materiāli, 18.sēj. H 1, Nr.170 / XIV, LAB, Reto grāmatu un rokrakstu nodaļa.
- ²⁹³ *Dr. Percy von Schroeders* Beiträge zur Gütergeschichte Kurlands. II. Teil Kurland. – Kurländische Ritterschaft, 1983. – S. 34.
- ²⁹⁴ *M. Jakovļeva* Kurzemes-Zemgales hercogiste. – Rīga, 1992. – 57.-58.. lpp.
- ²⁹⁵ *Theodor Kallmeyer* Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands, Riga, 1910. - S. 486.
- ²⁹⁶ *J. P. Brandt* Angernsche Chronik vom Jahr 1790 bis zum Jahr 1800. – Riga, 1836. – S. 22.
- ²⁹⁷ *Ā. Zeida* Kurzemes hercogvalsts Tukuma virspilskunga tiesa 1617.-1795. g., īsa vēsturiska izziņa, LVVA, 3958. f., 1. apr.
- ²⁹⁸ *E. Dunsdorfs* Latvijas vēsture 1710-1800. – Stokholma, 1963. – 260., 266. lpp.
- ²⁹⁹ Korfu dzimtas dokumenti (rīkojumi, ziņojumi, saraksti) par dzimtas locekļu darbību muižniecības un valsts orgānos, 1603.-1858. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 801. lieta, 44. lp.
- ³⁰⁰ *Adolf Richter's* Baltische Verkehrs- und Adressbücher. Band II Kurland. – Riga, 1912. – S. 137.
- ³⁰¹ *H. Hollmann* Kurländisches Verkehrs- und Adreßbuch 1899. – Riga, 1899. – S. 46.
- ³⁰² Statistiskais pārskats par Tukuma virspilskunga tiesas iecirknī izaudzēto labību, mājlopiem, citi jautājumi, 1800. g., LVVA, 590. f., 1. apr., 339. lieta, 1.-5. lp.
- ³⁰³ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp. o. p.
- ³⁰⁴ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. – Limburg a. d. Lahn, 1995. – S. 288.
- ³⁰⁵ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp. o. p.
- ³⁰⁶ *A. W. Buchholtz* Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. – [Riga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 51 W 2, Nr.481/I.
- ³⁰⁷ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. – Limburg a. d. Lahn, 1995. – S. 288.
- ³⁰⁸ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 276. lp.
- ³⁰⁹ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. – Limburg a. d. Lahn, 1995. – S. 289.
- ³¹⁰ *Vitolds Mašnovskis* Muižnieku apbedījumu memoriālā kultūra Latvijā 16.-20. gadsimtā. Manuskripts. V. Mašnovska personīgais arhīvs.
- ³¹¹ Baltisches Rechtswörterbuch // www.balt-hiko.de/brwb_e.html
- ³¹² Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 96., 101., 117., lp.
- ³¹³ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 100. lp., 100. lp. o. p.
- ³¹⁴ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp. o. p.
- ³¹⁵ Štampelu dzimtas dokumenti (lūgumi, protokoli, apliecinājumi u. c.) par īpašuma tiesībām uz zemniekiem, aizdevumu piešķiršanu zemniekiem, 1629.-1834. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1332. lieta, 9. lp.
- ³¹⁶ Štampelu dzimtas dokumenti (lūgumi, protokoli, apliecinājumi u. c.) par īpašuma tiesībām uz zemniekiem, aizdevumu piešķiršanu zemniekiem, 1629.-1834. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1332. lieta, 11. lp.
- ³¹⁷ Štampelu dzimtas dokumenti (lūgumi, protokoli, apliecinājumi u. c.) par īpašuma tiesībām uz zemniekiem, aizdevumu piešķiršanu zemniekiem, 1629.-1834. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1332. lieta, 14. lp.
- ³¹⁸ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 765.

- ³¹⁹ Gothaisches Genealogisches Taschenbuch. Der in Deutschland eingeborene Adel (Uradel). – Gotha, 1917. – S. 827.
- ³²⁰ Geschichte des Geschlechts Albedyll – v. Albedyll, DBGG, IVI-174, S. 178.
- ³²¹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 242. lp. o. p.
- ³²² Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 246. lp.
- ³²³ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Štempeli (von Stempel), 1815.-1924. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 5509. lieta, 23.-24. lp.
- ³²⁴ Theodor Kallmeyer Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. – Rīga, 1910. – S. 471.
- ³²⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 143. lp., 143. lp. o. p.
- ³²⁶ Theodor Kallmeyer Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands. – Rīga, 1910. – S. 471.
- ³²⁷ Ž. Karlsons Talsu novada vēsture 1795-1905. // Talsu Novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīga, 1935.-1937. g. – 249. lpp.
- ³²⁸ Korfu dzimtas dokumenti (rīkojumi, ziņojumi, saraksti) par dzimtas locekļu darbību muižniecības un valsts orgānos, 1603.-1858. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 801. lieta, 60. lp. o. p.- 61. lp. o. p.
- ³²⁹ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Štempeli (von Stempel), 1815.-1924. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 5509. lieta, 23.-24. lp.
- ³³⁰ Štempelu dzimtas dokumenti (lūgumi, protokoli, apliecinājumi u. c.) par īpašuma tiesībām uz zemniekiem, aizdevumu piešķiršanu zemniekiem, 1629.-1834. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1332. lieta, 16.-17. lp. o. p.
- ³³¹ Arveds Švābe Latvijas vēsture 1800-1914. – Rīga, 1991. – 64.-65. lpp.
- ³³² Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 3. lp.
- ³³³ Fr. Zālītis Latvijas vēsture. – Salach, 1947. – 150.-151. lpp.
- ³³⁴ Arveds Švābe Latvijas vēsture 1800-1914. – Rīga, 1991. – 117., 303. lpp.
- ³³⁵ V. Vītols Kā latvieši atguva savu zemi // Tukuma Ziņotājs. – Nr. 60. – 21.05.1991. – 2. lpp.
- ³³⁶ Arveds Švābe Latvijas vēsture 1800-1914. – Rīga, 1991. – 129., 145. lpp.
- ³³⁷ Erinnerungen des Hans Friedrich Bernewitz (1812 – 1896), Pastor zu Kandau (1842 – 1889), 1867-1892. – Privatarhiv Lore Bernewitz.
- ³³⁸ H. von Bienenstamm Geographischer Abriß der drei deutschen Ostseeprovinzen Rußlands oder der Gouvernements Est- Liv- und Kurland. – Riga, 1926. – S. 426.
- ³³⁹ Latviešu Avīzes. – Nr. 7. – 17.02.1827.
- ³⁴⁰ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, rēķini, kvītis u. c.) par dzimtas locekļu finansiālo stāvokli, 1689.-1879. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1335. lieta, 43. lp.
- ³⁴¹ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp. o. p.
- ³⁴² Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Štempeli (von Stempel), 1815.-1924. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 5509. lieta, 8.-9. lp. o. p.
- ³⁴³ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Štempeli (von Stempel), 1815.-1924. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 5509. lieta, 11. lp.
- ³⁴⁴ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 289. lp.
- ³⁴⁵ Allgemeines Kurländisches Amts-und Intelligenz-Blatt. – Nr. 36. – 3.05.1827.
- ³⁴⁶ Rūmenes muižas konkurss, 1827. g., LVVA, 6999. f., 13. apr., 1921. lieta, 1. lp.
- ³⁴⁷ Rūmenes muižas konkurss, 1827. g., LVVA, 6999. f., 13. apr., 1921. lieta, 1.-2. lp.
- ³⁴⁸ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp. o. p.
- ³⁴⁹ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 571, 572.
- ³⁵⁰ Petera f. Mirbaha atstātās mantojuma inventāra saraksts, 1831. g., Rundāles pils muzejs, RPM ZA Nr. 9097.
- ³⁵¹ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp. o. p., 88. lp.
- ³⁵² Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 572.
- ³⁵³ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 211. lp., 219. lp. o. p.

- ³⁵⁴ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 88. lp.
- ³⁵⁵ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Genealogie der Grafen von der Wenge genannt Lambsdorff. – Bonn, 1986. – S. 147.
- ³⁵⁶ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp.
- ³⁵⁷ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 88. lp.-88. lp. o. p.
- ³⁵⁸ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, saraksti, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, to maksātajām kroņa, armijas un baznīcas nodevām, 1661.-1890. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1333. lieta, 41. lp. o. p.
- ³⁵⁹ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, rēķini, kvītis u. c.) par dzimtas locekļu finansiālo stāvokli, 1689.-1879. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1335. lieta, 48. lp.
- ³⁶⁰ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 3. lp.
- ³⁶¹ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 88. lp.
- ³⁶² Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 3. lp.
- ³⁶³ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 3. lp. o. p.
- ³⁶⁴ *Wilhelm Räder* Curonen an Universitäten Deutschlands 1801-1831. – Rīga, 1935. – S. 22-23.
- ³⁶⁵ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser B Band V. – Limburg a. d. Lahn, 1970. – S. 76.
- ³⁶⁶ Muižnieku dzimtu kolekcija. Brinkenu dzimta. Dokumenti (ziņojumi, līgumi, lūgumi u. c.) par dzimtas locekļu biogrāfiskajiem datiem, 1687.-1938. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 253. lieta, 39. lp.
- ³⁶⁷ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 3. lp. o. p.
- ³⁶⁸ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 4. lp.
- ³⁶⁹ Das Inland. – Nr. 36. – 5.09.1856. – Sp. 586.
- ³⁷⁰ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 101.-103. lp.
- ³⁷¹ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 99. lp.
- ³⁷² Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 48.
- ³⁷³ Tukuma vācu draudzes uzsaucktie un laulātie, 1853.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 1016. lieta, 104./105. lp.
- ³⁷⁴ „Rigasche Rundschau“. – Nr. 318. – Februar 1928 // Materialien zu den Personen in Riga und Baltischen Provinzen, Miram, 1845.-1928. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 3783. lieta, 35 lp.
- ³⁷⁵ *Karin von Borbely* Deutsch-baltisches Gedenkbuch. Unsere Toten der Jahre 1939-1947. – Darmstadt, 1991. – S. 287.
- ³⁷⁶ Akti, kas attiecas uz nekustamā īpašuma hipotēku un koroborāciju, 1853.-1862. g., LVVA, 590. f., 2. apr., 621. lieta, 98. lp.
- ³⁷⁷ Muižu saraksts pa draudzēm ar tiesībām balsot muižniecība jautājumos, 1855. g., LVVA, 640. f., 2. apr., 31. lieta, 16. lp. o. p.
- ³⁷⁸ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 4. lp.
- ³⁷⁹ Štrombergu dzimtas dokumenti (lēmumi, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma iegūšanu, 1465.-1865. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1351. lieta, 104.-108. lp. o. p.
- ³⁸⁰ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 4. lp. o. p.
- ³⁸¹ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 4. lp. o. p.
- ³⁸² *Dr. Hellmut v. Boetticher* Nachrichten über die Familie von Boetticher. Kurländische Linie. – Langenhagen, 1995. – S. 56, 67.

- ³⁸³ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 4. lp. o. p.
- ³⁸⁴ Rūmenes muižas taksācija, 1875. g., LVVA, 590. f., 1. apr., 668. lieta, 4. lp.
- ³⁸⁵ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 5. lp.
- ³⁸⁶ Rūmenes muižas taksācija, 1875. g., LVVA, 590. f., 1. apr., 668. lieta, 1. lp.
- ³⁸⁷ Rūmenes muižas taksācija, 1875. g., LVVA, 590. f., 1. apr., 668. lieta, 8. lp.
- ³⁸⁸ Mārča Brožes vēstule Zaigai Gailei. – 7.07.2008.
- ³⁸⁹ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540 g lieta, 25./26. lp.
- ³⁹⁰ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1855.-1867. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. c lieta, 147. lp.
- ³⁹¹ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540 g lieta, 24. lp. o. p.
- ³⁹² *Edgars Ķiploks* Talsinieki un akadēmiskā izglītība. // Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīgā, 1935.-1937. – 399. lpp.
- ³⁹³ Es viņu pazīstu. – Rīga, 1939. – 522. lpp.
- ³⁹⁴ Mārča Brožes vēstule Zaigai Gailei. – 7.07.2008.
- ³⁹⁵ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 138. lp. o. p.
- ³⁹⁶ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 148. lp. o. p.
- ³⁹⁷ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 167. lp.
- ³⁹⁸ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 83./84. lp.
- ³⁹⁹ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540 g lieta, 103. lp. o. p.
- ⁴⁰⁰ *Edgars Ķiploks* Talsinieki un akadēmiskā izglītība. // Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīgā, 1935.-1937. – 400. lpp.
- ⁴⁰¹ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540 g lieta, 159. lp.
- ⁴⁰² *Viktors Vītols* Kandava. Pilsētas un tās apkārtnes dzīves fiksējumi laika ritumā. – Kandavā, 1992. – 21. lpp.
- ⁴⁰³ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 242. lp.
- ⁴⁰⁴ *Edgars Ķiploks* Talsinieki un akadēmiskā izglītība. // Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīgā, 1935.-1937. – 401. lpp.
- ⁴⁰⁵ Es viņu pazīstu. – Rīga, 1939. – 282. lpp.
- ⁴⁰⁶ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 83./84. lp.
- ⁴⁰⁷ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 110. lp. o. p.
- ⁴⁰⁸ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 157. lp.
- ⁴⁰⁹ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 178. lp.
- ⁴¹⁰ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 241. lp.
- ⁴¹¹ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 5. lp. o. p.
- ⁴¹² Disterloe dzimtas dokumenti (ģenealoģiskās tabulas, piezīmes, dzejolis u. c.) par dzimtas ģenealoģiju un īpašuma tiesībām par 1550.-1923. g., , 1739.-20. gs., LVVA, 1100. f., 14. apr., 180. lieta, 12. lp.
- ⁴¹³ Disterloe dzimtas dokumenti (paziņojumi, atestāti, metrikas grāmatu izraksti u. c.) dzimtas locekļu dižciltības pierādīšanai Kurzemes bruņniecības komitejā, 1798.-1838. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 416. lieta, 30. lp.
- ⁴¹⁴ *Karin von Borbely* Deutsch-baltisches Gedenkbuch. Unsere Toten der Jahre 1939-1947. – Darmstadt, 1991. – S. 199.
- ⁴¹⁵ Disterloe dzimtas dokumenti (ziņojumi, līgums, ģenealoģiskās tabulas, piezīmes u. c.) par dzimtas locekļu biogrāfiskajiem datiem un ģenealoģiju; ģerboņa zīmējums, [1384.]–1936. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 415. lieta, 62. lp.
- ⁴¹⁶ Kandavas ugunsdzēsēju biedrības sanāksmju protokoli, 1881.-1900. g., LVVA, 6575. f., 1. apr., 2. lieta, 2. lp.
- ⁴¹⁷ Kandavas ugunsdzēsēju biedrības sanāksmju protokoli, 1881.-1900. g., LVVA, 6575. f., 1. apr., 2. lieta, 14. lp.
- ⁴¹⁸ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 6., 56., 58.-59. lp.
- ⁴¹⁹ Disterloe dzimtas dokumenti (ģenealoģiskās tabulas, piezīmes, dzejolis u. c.) par dzimtas ģenealoģiju un īpašuma tiesībām par 1550.-1923. g., , 1739.-20. gs., LVVA, 1100. f., 14. apr., 180. lieta, 12. lp.
- ⁴²⁰ *R. v. Boetticher* Wirtschaftserfahrungen aus der Praxis eines baltischen Landwirts. – Riga, 1911.
- ⁴²¹ *Dr. Hellmut v. Boetticher* Nachrichten über die Familie von Boetticher. Kurländische Linie. – Langenhagen, 1995. – S. 70.
- ⁴²² Disterloe dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, paziņojumi) par nekustamā īpašuma iegūšanu, mantošanu, robežu noteikšanu, 17. gs.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 419. lieta, 49.-50. lp. o. p.

- ⁴²³ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 64. lp.
- ⁴²⁴ Štrombergu dzimtas dokumenti (ziņojums, pilnvaras, kvītis u. c.) par darba organizāciju muižās, saražotās produkcijas realizāciju, 1714.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1356. lieta, 64. lp., 64. lp. o. p.
- ⁴²⁵ Disterloe dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, paziņojumi) par nekustamā īpašuma iegūšanu, mantošanu, robežu noteikšanu, 17. gs.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 419. lieta, 51.-55. lp. o. p.
- ⁴²⁶ *Erich Seuberlich* Stammtafel Deutsch – Baltischer Geschlechter. II. Reihe. – Leipzig, 1927. – Sp. 199.
- ⁴²⁷ *Leo von Vietinghoff* Genealogisches Taschenbuch des Kurländischen Adels. – Mitau, 1892. – S. 130.
- ⁴²⁸ *A. Freifrau von Drachenfels* Vom Schreibtisch und aus dem Atelier. Meine Erlebnisse während der Revolution in Kurland // *Velhagen und Klasings Monatschrift* XX Bd. 2, Berlin, 1906, S. 451.
- ⁴²⁹ *Vitolds Mašnovskis* Muižnieku apbedījumu memoriālā kultūra Latvijā 16.-20. gadsimtā. Manuskripts. V. Mašnovska personīgais arhīvs.
- ⁴³⁰ *Karin von Borbely* Deutsch-baltisches Gedenkbuch. Unsere Toten der Jahre 1939-1947. – Darmstadt, 1991. – S. 199.
- ⁴³¹ *Erich Seuberlich* Stammtafel Deutsch – Baltischer Geschlechter. II. Reihe. – Leipzig, 1927. – Sp. 193-194.
- ⁴³² Disterloe dzimtas dokumenti (līgumi, apliecinājumi, paziņojumi) par nekustamā īpašuma iegūšanu, mantošanu, robežu noteikšanu, 17. gs.-1892. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 419. lieta, 50. lp.
- ⁴³³ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 9. lp.
- ⁴³⁴ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 29. lp.
- ⁴³⁵ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 32. lp.
- ⁴³⁶ Kurzemes muižnieku muižu reģistrs ar ziņām par to lielumu un ienākumiem, 1900. g., LVVA, 640. f., 2. apr., 33. lieta, 14. lp.
- ⁴³⁷ Richter`s Baltische Verkehrs- und Adreßbücher. II. Band Kurland. – Riga, 1900. – S. 54.
- ⁴³⁸ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 9. lp.
- ⁴³⁹ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 13. lp.
- ⁴⁴⁰ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 13. lp.
- ⁴⁴¹ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 710.
- ⁴⁴² *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 94.
- ⁴⁴³ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 609.
- ⁴⁴⁴ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 712.
- ⁴⁴⁵ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 611.
- ⁴⁴⁶ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 633.
- ⁴⁴⁷ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 638.
- ⁴⁴⁸ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 713.
- ⁴⁴⁹ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 645.
- ⁴⁵⁰ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 646.
- ⁴⁵¹ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 648.
- ⁴⁵² *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 649.
- ⁴⁵³ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 652.
- ⁴⁵⁴ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 653.
- ⁴⁵⁵ *Karin von Borbely* Deutsch-baltisches Gedenkbuch. Unsere Toten der Jahre 1939-1947. – Darmstadt, 1991. – S. 399.
- ⁴⁵⁶ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 653.
- ⁴⁵⁷ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 712.
- ⁴⁵⁸ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 658.
- ⁴⁵⁹ Mācītāju ziņojumi par 1905. gada revolūciju. – Rīga, 1930. – 41.-47. lpp.
- ⁴⁶⁰ TMNM ZA 2124.
- ⁴⁶¹ *Inta Dišlere* !905. līdz 1907. gada notikumi Tukuma apriņķa muižās // Tukuma novada kultūrvēsture. Rakstu krājums. VIII grāmata. – Tukums, 2006. – 31.-68. lpp.

- ⁴⁶² *Dr. Alexander Senning* Kurlands Landbesitz und seine Eigenthümer (1912) und Beiträge zu ihrer Genealogie. – Kurländische Ritterschaft, 1982. – S. 14.
- ⁴⁶³ *Dr. Alexander Senning* Kurlands Landbesitz und seine Eigenthümer (1912) und Beiträge zu ihrer Genealogie. – Kurländische Ritterschaft, 1982. – S. II.
- ⁴⁶⁴ *Hans Feldmann / Heinz von zur Mühlen* Baltisches Historisches Ortslexikon, Köln-Wien, 1990, S. 642.
- ⁴⁶⁵ Adolf Richter's baltische Verkehrs- und Adressbücher. Band 2 Kurland. – Riga, 1912. – Sp. 457.
- ⁴⁶⁶ Sk. foto BCB AA 0503.
- ⁴⁶⁷ *Viktors Vītols* Kandava. Pilsētas un tās apkārtnes dzīves fiksējumi laika ritumā. – Kandavā, 1992. – 32. lpp.
- ⁴⁶⁸ *Viktors Vītols* Kandava. Pilsētas un tās apkārtnes dzīves fiksējumi laika ritumā. – Kandavā, 1992. – 33. lpp.
- ⁴⁶⁹ *Indriķis Šterns* Latvijas vēsture 1290-1500. – Rīga, 1997. – 472. lpp.
- ⁴⁷⁰ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 23.
- ⁴⁷¹ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 24.
- ⁴⁷² *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 24.
- ⁴⁷³ Butlaru dzimtas dokumenti (protokoli, līgumi, apliecinājumi) par nekustamā īpašuma robežu regulēšanu, 1593.-1789. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 379. lieta, 5.-8. lp. o. p.
- ⁴⁷⁴ Muižnieku dzimtu dokumenti (arhīva kolekcija). Brunnovu dzimtas dokumenti (ziņojums, protokols, robežu plāns) par nekustamā īpašuma robežu regulēšanu, 1604.-1770. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 329. lieta, 1.-8. lp.
- ⁴⁷⁵ Butlaru dzimtas dokumenti (protokoli, sūdzības, ziņojumi u. c.) par dzimtas locekļu kārtotajiem juridiskajiem jautājumiem, 1598.-1769. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 384. lieta, 3.-8. lp.
- ⁴⁷⁶ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 29.
- ⁴⁷⁷ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 26-28.
- ⁴⁷⁸ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 29.
- ⁴⁷⁹ J. H. Voldemāra sastādītais Kurzemes un kaimiņapgabalu vēsturiski-topogrāfiskā un ģeoloģiskā leksikona uzmetums, 19. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 694. lieta, 71. lp. o. p.
- ⁴⁸⁰ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 86. lp. o. p.
- ⁴⁸¹ *Eduard Frhr. von Fircks* Neue kurländische Güter-Chroniken. – Mitau, 1900. – S. 281.
- ⁴⁸² Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 57., 57. lp. o. p., 67. lp. 67. lp. o. p.
- ⁴⁸³ Štrombergu dzimtas dokumenti (lūgums, lēmums, protokoli) par nekustamā īpašuma robežu noteikšanu, 1612.-1780. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1354. lieta, 6.-8. lp. o. p.
- ⁴⁸⁴ Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 99. lp. o. p.
- ⁴⁸⁵ Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 98. lp.
- ⁴⁸⁶ Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 124.-125. lp.
- ⁴⁸⁷ Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 97. lp.
- ⁴⁸⁸ Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 101.-102. lp.
- ⁴⁸⁹ Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 104. lp. o. p., 113. lp.
- ⁴⁹⁰ Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 107., 107. lp. o. p.

- ⁴⁹¹ Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 118. lp.
- ⁴⁹² Dokumenti par Kandavas, Aizdzires, Galtenes, Kalnamuižas, Moku, Alt- un Jaun, Oberlangsēžu, Oksles, Pelciku, Peterciema, Putneses, Rūmenes, Zvāres, Dzirciema, Sehnjen un Tojaten muižu robežu regulēšanu, 1652., 1738.-1793. g., LVVA, 6999. f., 44. apr., 1257. lieta, 119.-120. lp.
- ⁴⁹³ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, lūgumi, līgumi u. c.) par robežu regulēšanu, 1773.-1866. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1331. lieta, 42.-43. lp.
- ⁴⁹⁴ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, lūgumi, līgumi u. c.) par robežu regulēšanu, 1773.-1866. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1331. lieta, 46. lp.
- ⁴⁹⁵ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, lūgumi, līgumi u. c.) par robežu regulēšanu, 1773.-1866. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1331. lieta, 40. lp.
- ⁴⁹⁶ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, lūgumi, līgumi u. c.) par robežu regulēšanu, 1773.-1866. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1331. lieta, 38. lp. o. p.
- ⁴⁹⁷ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, lūgumi, līgumi u. c.) par robežu regulēšanu, 1773.-1866. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1331. lieta, 58.-58. lp. o. p.
- ⁴⁹⁸ Štempelu dzimtas dokumenti (rīkojumi, lūgumi, līgumi u. c.) par robežu regulēšanu, 1773.-1866. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1331. lieta, 59. lp.
- ⁴⁹⁹ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 5. lp. o. p.
- ⁵⁰⁰ *Theodor Kallmeyer* Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands, Riga, 1910. - S. 164-165.
- ⁵⁰¹ *H. Hollmann* Kurländisches Verkehrs- und Adreßbuch 1899. – Riga, 1899. – S. 46.
- ⁵⁰² J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 273. lp. o. p.
- ⁵⁰³ *Theodor Kallmeyer* Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands, Riga, 1910. - S. 3.
- ⁵⁰⁴ Hercoga Gotharda rīkojums par baznīcām, skolām, slimnīcām un citām derīgām lietām Kurzemes un Zemgales hercogistē, 1567. gada 28. februārī, LVVA, 554. f., 2. apr., 2896. lieta, 30. lp. o. p.
- ⁵⁰⁵ Latviešu konversācijas vārdnīca, 8. sēj. – Rīga, 1932.-1933. g. – 15358. sleja.
- ⁵⁰⁶ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 273. lp.
- ⁵⁰⁷ *Theodor Kallmeyer* Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands, Riga, 1910. - S. 290.
- ⁵⁰⁸ J. H. Voldemāra sastādītais Kurzemes un kaimiņapgabalu vēsturiski-topogrāfiskā un ģeoloģiskā leksikona uzmetums, 19. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 694. lieta, 71. lp. o. p.
- ⁵⁰⁹ *H. Hollmann* Kurländisches Verkehrs- und Adreßbuch 1899. – Riga, 1899. – S. 46.
- ⁵¹⁰ Butlaru dzimtas dokumenti (testamenti, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma mantošanu, 1562.-1697. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 377. lieta, 62. lp.
- ⁵¹¹ Butlaru dzimtas dokumenti (rīkojums, lūgumi, saraksts) par O. Butlara darbību baznīcas pārvaldē, 1683. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 371. lieta, 3. lp.
- ⁵¹² J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 271. lp.
- ⁵¹³ *H. Hollmann* Kurländisches Verkehrs- und Adreßbuch 1899. – Riga, 1899. – S. 46.
- ⁵¹⁴ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 36. lp.
- ⁵¹⁵ *H. Hollmann* Kurländisches Verkehrs- und Adreßbuch 1899. – Riga, 1899. – S. 46.
- ⁵¹⁶ Vitolds Mašnovskis Kandavas baznīca // 196.-197. lpp.
- ⁵¹⁷ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 562.
- ⁵¹⁸ Genealogisches Handbuch der kurländischen Ritterschaft. [Bd. I.] – Görlitz / Schlesien, [1937]. – S. 559, 562.
- ⁵¹⁹ *Dr. A. Freijs* Talsu novada draudzes un baznīcas // Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīgā, 1935.-1937. – 298. lpp.
- ⁵²⁰ Kandavas baznīcas remonts 1844. g., LVVA, 629. f., 1. apr., 2460. lieta.
- ⁵²¹ *Dr. A. Freijs* Talsu novada draudzes un baznīcas // Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīgā, 1935.-1937. – 298. lpp.
- ⁵²² J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 37. lp.
- ⁵²³ Vitolds Mašnovskis Kandavas baznīca // 197. lpp.

- ⁵²⁴ Vitolds Mašnovskis Kandavas baznīca // ... 204. lpp.
- ⁵²⁵ Theodor Kallmeyer Die evangelischen Kirchen und Prediger Kurlands, Riga, 1910. - S. 242-243.
- ⁵²⁶ Dr. A. Freijs Talsu novada draudzes un baznīcas // Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. - Rīgā, 1935.-1937. - 299. lpp.
- ⁵²⁷ H. Hollmann Kurländisches Verkehrs- und Adreßbuch 1899. - Riga, 1899. - S. 46.
- ⁵²⁸ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 563. lp. o. p.
- ⁵²⁹ M. Redlich Die deutschbaltische kirchliche Arbeit - Ursprung und gegenwärtiger Stand. - Düsseldorf, 1973. - S. 15.
- ⁵³⁰ Padošanās līgums (*Pacta subiectionis*) jeb Sigismunda II Augusta privilēģijas Livonijas muižniecībai, 1561. g. 28. novembrī, LVVA 554. f., 2. apr., 2896. lieta, 3. lp.
- ⁵³¹ Hercoga Gotharda rīkojums par baznīcām, skolām, slimnīcām un citām derīgām lietām Kurzemes un Zemgales hercogistē, 1567. gada 28. februārī, LVVA, 554. f., 2. apr., 2896. lieta, 31.-31. lp. o. p.
- ⁵³² Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. - Mitau, 1900. - S. 24.
- ⁵³³ Dokumenti (lēņu grāmatas, līgumi, protokoli u. c.) par atsevišķu Kurzemes muižu vēsturi par 1301.-1864. g., R, Noraksti, izraksti. 1787.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 736. lieta, 87. lp.
- ⁵³⁴ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. - Mitau, 1900. - S. 77.
- ⁵³⁵ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. - Mitau, 1900. - S. 78.
- ⁵³⁶ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 563. lp. o. p.
- ⁵³⁷ Baltischer Historisch-Geographischer Kalender. - 27.04.-3.05.1908. - 18. Woche.
- ⁵³⁸ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. - Mitau, 1900. - S. 30.
- ⁵³⁹ Butlaru dzimtas dokumenti (testamenti, līgumi, apliecinājumi u. c.) par nekustamā īpašuma mantošanu, 1562.-1697. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 377. lieta, 60.-62. lp. o. p.
- ⁵⁴⁰ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. - Mitau, 1900. - S. 108.
- ⁵⁴¹ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. - Mitau, 1900. - S. 108.
- ⁵⁴² A. Virbulis Tukuma draudze un baznīca. - Rīga, 1937. - 126. lpp.
- ⁵⁴³ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. - Limburg a. d. Lahn, 1995. - S. 286.
- ⁵⁴⁴ Eduard Frhr. von Fircks Neue kurländische Güter-Chroniken. - Mitau, 1900. - S. 88.
- ⁵⁴⁵ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 563. lp. o. p.
- ⁵⁴⁶ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 563. lp. o. p.
- ⁵⁴⁷ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 563. lp.
- ⁵⁴⁸ A. W. Buchholtz Materialien zur Personenkunde der Ostsee-Provinzen. - [Riga, bis 1875]. Handschr., LABR, Ms 1124, Bd. 8 B 6, Nr.1888.
- ⁵⁴⁹ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 563. lp. o. p.
- ⁵⁵⁰ Dr. A. Freijs Talsu novada draudzes un baznīcas // Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. - Rīgā, 1935.-1937. - 299. lpp.
- ⁵⁵¹ Dr. Roland Seeberg- Elverfeldt Die kurländische Literatenfamilie Becker / Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). - 20. Jahrgang. - Köln, 1976. - S. 32.
- ⁵⁵² Wilhelm Räder Kurländische Akademikerfamilien. - Marburg a. d. Lahn, 1953. - S. 2.
- ⁵⁵³ Dr. Roland Seeberg- Elverfeldt Die kurländische Literatenfamilie Becker / Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). - 20. Jahrgang. - Köln, 1976. - S. 35.
- ⁵⁵⁴ Paul Rachel Elisa von der Recke. Aufzeichnungen und Briefe aus ihren Jugendtagen. - Leipzig, 1901. - S. 476.
- ⁵⁵⁵ Roland Seeberg-Elverfeldt Elisa von der Reckes Freundschaft mit Bernhard Becker // Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Band 23. - Lüneburg, 1975. - S. 97.
- ⁵⁵⁶ Roland Seeberg-Elverfeldt Elisa von der Reckes Freundschaft mit Bernhard Becker // Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Band 23. - Lüneburg, 1975. - S. 97-107.
- ⁵⁵⁷ Roland Seeberg-Elverfeldt Elisa von der Reckes Freundschaft mit Bernhard Becker // Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Band 23. - Lüneburg, 1975. - S. 98.

- ⁵⁵⁸ *Roland Seeberg-Elverfeldt* Elisa von der Reckes Freundschaft mit Bernhard Becker // Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Band 23. – Lüneburg, 1975. – S. 99.
- ⁵⁵⁹ *Roland Seeberg-Elverfeldt* Elisa von der Reckes Freundschaft mit Bernhard Becker // Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Band 23. – Lüneburg, 1975. – S. 99-102.
- ⁵⁶⁰ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die kurländische Literatenfamilie Becker / Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). – 20. Jahrgang. – Köln, 1976. – S. 35.
- ⁵⁶¹ *K. P. Kundziņš* Talsu novada rakstnieki un zinātnieki. B. Cittauteiši. // Talsu novads. Enciklopēdisks rakstu krājums. – Rīgā, 1935.-1937. – 426. lpp.
- ⁵⁶² *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die kurländische Literatenfamilie Becker / Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). – 20. Jahrgang. – Köln, 1976. – S. 35.
- ⁵⁶³ *Roland Seeberg-Elverfeldt* Elisa von der Reckes Freundschaft mit Bernhard Becker // Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Band 23. – Lüneburg, 1975. – S. 103, 106.
- ⁵⁶⁴ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die kurländische Literatenfamilie Becker / Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). – 20. Jahrgang. – Köln, 1976. – S. 36.
- ⁵⁶⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 100. lp., 100. lp. o. p.
- ⁵⁶⁶ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 105. lp. o. p.
- ⁵⁶⁷ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 143. lp., 143. lp. o. p.
- ⁵⁶⁸ Das Inland. – Nr. 37. – 9.09.1841. – Sp. 599.
- ⁵⁶⁹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 289. lp.
- ⁵⁷⁰ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die Kurländische Familie Blumenthal // Baltische Ahnen und Stammtafeln. 18. Jahrgang. – Köln, 1974. – S. 5-10.
- ⁵⁷¹ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die Kurländische Familie Blumenthal // Baltische Ahnen und Stammtafeln. 18. Jahrgang. – Köln, 1974. – S. 5-10.
- ⁵⁷² *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die Kurländische Familie Blumenthal // Baltische Ahnen und Stammtafeln. 18. Jahrgang. – Köln, 1974. – S. 9.
- ⁵⁷³ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 181. lp. o. p.
- ⁵⁷⁴ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 183. lp. o. p.
- ⁵⁷⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 190. lp.
- ⁵⁷⁶ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die Kurländische Familie Blumenthal // Baltische Ahnen und Stammtafeln. 18. Jahrgang. – Köln, 1974. – S. 5-10.
- ⁵⁷⁷ www.rulex.ru/01020106.htm
- ⁵⁷⁸ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die Familie Elverfeldt in Osnabrück und Kurland / Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). – 15. Jahrgang. – Köln, 1971. – S. 58.
- ⁵⁷⁹ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die Kurländische Familie Blumenthal // Baltische Ahnen und Stammtafeln. 18. Jahrgang. – Köln, 1974. – S. 9.
- ⁵⁸⁰ *Dr. Roland Seeberg-Elverfeldt* Die Familie Elverfeldt in Osnabrück und Kurland / Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). – 15. Jahrgang. – Köln, 1971. – S. 58.
- ⁵⁸¹ *Roland Seeberg-Elverfeldt* Elisa von der Reckes Freundschaft mit Bernhard Becker // Jahrbuch des baltischen Deutschtums. Band 23. – Lüneburg, 1975. – S. 103.
- ⁵⁸² *Elīza fon der Reke* Kādas Kurzemes muižnieces atmiņas. – Aizpute, 2004. – 321. lpp.
- ⁵⁸³ *Christine Träger* Elisa von der Recke. Tagebücher und Selbstzeugnisse. – München, 1984. – S. 10-33.
- ⁵⁸⁴ *Paul Rachel* Elisa von der Recke. Aufzeichnungen und Briefe aus ihren Jugendtagen. – Leipzig, 1901. – S. 456.
- ⁵⁸⁵ *Wolfgang Bernewitz* Die kurländische Literatenfamilie Bernewitz // Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). 22. Jahrgang. – Köln, 1978. – S. 13-14.
- ⁵⁸⁶ *Wolfgang Bernewitz* Die kurländische Literatenfamilie Bernewitz // Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). 22. Jahrgang. – Köln, 1978. – S. 14.
- ⁵⁸⁷ *Wolfgang Bernewitz* Die kurländische Literatenfamilie Bernewitz // Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). 22. Jahrgang. – Köln, 1978. – S. 19.

- ⁵⁸⁸ Adolf Richter`s Baltische Verkehrs- und Adressbücher. Band II Kurland. – Riga, 1912. – S. 137.
- ⁵⁸⁹ Dr. Oskar Schabert Baltisches Märtyrerbuch. – Berlin, 1926. – S. 89-93, 199.
- ⁵⁹⁰ Wolfgang Bernewitz Die kurländische Literatenfamilie Bernewitz // Baltische Ahnen- und Stammtafeln (BAST). 22. Jahrgang. – Köln, 1978. – S. 19.
- ⁵⁹¹ Auszüge aus den Erinnerungen des Hans-Joachim Bernewitz (1895-1981), Sohn von Propst Alexander Bernewitz (1856-1919). - Privataarchiv von Helga Tusche.
- ⁵⁹² H. J. Bernevice vēstule Edītei Osterladei, dzim. Šteinai, no Biberahas 6.03.1972., Valtrautas Osterlades privātais arhīvs.
- ⁵⁹³ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 273. lp.
- ⁵⁹⁴ J. H. Voldemāra un nezināma pētnieka apkopotie un anotētie dokumenti par Kurzemes baznīcu un pilsētu vēsturi, garīdznieku darbību par 1525.-1877. g., 18.-20. gs., LVVA, 640. f., 3. apr., 669. lieta, 273. lp.
- ⁵⁹⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 80. lp.
- ⁵⁹⁶ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 81. lp.
- ⁵⁹⁷ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 90. lp. o. p.
- ⁵⁹⁸ Genealogisches Handbuch der freiherrlichen Häuser. Freiherrliche Häuser Band XVIII. – Limburg a. d. Lahn, 1995. – S. 287.
- ⁵⁹⁹ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 115., 157. lp.
- ⁶⁰⁰ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 276. lp.
- ⁶⁰¹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 232. lp. o. p.
- ⁶⁰² Muižnieku dzimtu dokumenti (arhīva kolekcija). Brunnovu dzimtas dokumenti (ziņojums, protokols, robežu plāns) par nekustamā īpašuma robežu regulēšanu, 1604.-1770. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 329. lieta, 2. lp. o. p.
- ⁶⁰³ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 57. lp. o. p.
- ⁶⁰⁴ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 307. lp.
- ⁶⁰⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 107. lp.
- ⁶⁰⁶ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 309. lp. o. p.
- ⁶⁰⁷ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 278. lp. o. p.
- ⁶⁰⁸ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Štempeli (von Stempel), 1815.-1924. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 5509. lieta, 11. lp.
- ⁶⁰⁹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 211. lp., 219. lp. o. p.
- ⁶¹⁰ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 187., 191., 196., 202., 320. lp. o. p., 321. lp.
- ⁶¹¹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 295. lp.
- ⁶¹² Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 83. lp.
- ⁶¹³ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 89. lp. o. p., 90. lp.
- ⁶¹⁴ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 108. lp. o. p.
- ⁶¹⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 308. lp.
- ⁶¹⁶ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 280. lp.

-
- ⁶¹⁷ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 30. lp.
- ⁶¹⁸ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 83. lp.
- ⁶¹⁹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 159. lp. o. p.
- ⁶²⁰ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 262. lp. o. p.
- ⁶²¹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 81. lp.
- ⁶²² Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 83. lp.
- ⁶²³ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 96., 101., 104. lp. o. p., 117. lp.
- ⁶²⁴ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 294. lp.
- ⁶²⁵ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 73. lp. o. p.
- ⁶²⁶ Štempelu dzimtas dokumenti (lūgumi, protokoli, apliecinājumi u. c.) par īpašuma tiesībām uz zemniekiem, aizdevumu piešķiršanu zemniekiem, 1629.-1834. g., LVVA, 1100. f., 13. apr., 1332. lieta, 17. lp.
- ⁶²⁷ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 3.-5. lp.
- ⁶²⁸ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 103./104. lp.
- ⁶²⁹ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 138./139. lp.
- ⁶³⁰ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 114. lp. o. p., 120. lp. o. p., 121. lp.
- ⁶³¹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 152. lp., 152. lp. o. p., 159. lp. o. p.
- ⁶³² Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 286. lp. o. p.
- ⁶³³ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 187. lp.
- ⁶³⁴ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 168. lp. o. p.
- ⁶³⁵ Materiāli par personām Rīgā un Baltijas provincēs. Fon Štempeli (von Stempel), 1815.-1924. g., LVVA, 4011. f., 1. apr., 5509. lieta, 11. lp.
- ⁶³⁶ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 190. lp.
- ⁶³⁷ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 321. lp.
- ⁶³⁸ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 292. lp.
- ⁶³⁹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 322. lp.
- ⁶⁴⁰ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 325. lp.
- ⁶⁴¹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 120. lp. o. p., 121. lp.
- ⁶⁴² Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 125. lp. o. p., 278. lp.
- ⁶⁴³ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 317. lp.
- ⁶⁴⁴ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 104./105. lp.
- ⁶⁴⁵ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 123. lp.
- ⁶⁴⁶ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 143. lp. o. p.

- ⁶⁴⁷ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 90. lp.
- ⁶⁴⁸ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 309. lp. o. p.
- ⁶⁴⁹ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 130., 136. lp.
- ⁶⁵⁰ Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 211. lp., 211. lp. o. p.
- ⁶⁵¹ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 121./122. lp.
- ⁶⁵² Kandavas vācu draudzes dzimušie un kristītie, iesvētītie, laulātie un mirušie, 1747.-1833. g., LVVA, 235. f., 5. apr., 103. lieta, 79. lp. o. p.
- ⁶⁵³ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 73./74., 123./124, 160./161., 178./179. lp.
- ⁶⁵⁴ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 157., 167., 169., 186. lp.
- ⁶⁵⁵ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 115., 178. lp. o. p.
- ⁶⁵⁶ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 125., 180., 181. lp.
- ⁶⁵⁷ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 159./160. lp.
- ⁶⁵⁸ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 51. lp.
- ⁶⁵⁹ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 172. lp.
- ⁶⁶⁰ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 105., lp. o. p., 121., 139. lp.
- ⁶⁶¹ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 4./5. lp.
- ⁶⁶² Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 182. lp.
- ⁶⁶³ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 6./7. lp.
- ⁶⁶⁴ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 113. lp. o. p.
- ⁶⁶⁵ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 134. lp. o. p.
- ⁶⁶⁶ Kandavas ev.-lut. draudzes laulātie, 1858.-1875. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. g lieta, 51./52. lp.
- ⁶⁶⁷ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 134. lp. o. p.
- ⁶⁶⁸ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 161. lp.
- ⁶⁶⁹ Kandavas ev.-lut. draudzes dzimušie un kristītie, 1868.-1891. g., LVVA, 235. f., 6. apr., 540. d lieta, 156. lp.
- ⁶⁷⁰ Latvijas agrārā reforma. – Rīga, 1930. – 190. lpp.
- ⁶⁷¹ Latvijas agrārā reforma. – Rīga, 1930. – 179. lpp.
- ⁶⁷² Latvijas agrārā reforma. – Rīga, 1930. – 264. lpp.
- ⁶⁷³ 20. gadsimta Latvijas vēsture. II sējums. Neatkarīgā valsts 1918-1940. – Rīga, 2003. – 385. lpp.
- ⁶⁷⁴ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas, hip. Nr. 89, sadalīšanas lieta, 1921.-1938. g., LVVA, 1679. f., 172. apr., 1552. lieta, 4. lp.
- ⁶⁷⁵ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas, hip. Nr. 89, sadalīšanas lieta, 1921.-1938. g., LVVA, 1679. f., 172. apr., 1552. lieta, 7. lp.
- ⁶⁷⁶ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas, hip. Nr. 89, zemes gabala lit. A, B pievienošana Kandavas muižai, hip. 184, 1923.-1928. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 25. lieta, 4. lp.
- ⁶⁷⁷ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas, hip. Nr. 89, sadalīšanas lieta, 1921.-1938. g., LVVA, 1679. f., 172. apr., 1552. lieta, 1. lp., 1. lp. o. p., 2. lp., 2. lp. o. p., 4. lp. o. p., 5. lp., 5. lp. o. p., 6. lp. o. p., 7. lp.
- ⁶⁷⁸ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas zemes gab. Nr. 15 F, 16 F, 35 F, 1928. g., LVVA, 1679. f., 34. apr., 73. lieta, 2. lp.
- ⁶⁷⁹ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas zemes gab. Nr. 15 F, 16 F, 35 F, 1928. g., LVVA, 1679. f., 34. apr., 73. lieta, 3. lp.
- ⁶⁸⁰ Nekustamais īpašums „Rūmenes smēde” (11 F), atdalīts no Rūmenes muižas, 20.11.1928.-19.11.1937., LVVA, 6678. f., 18. apr., 353. lieta, 1. lp.
- ⁶⁸¹ Nekustamais īpašums „Dimžas” (30 F, 50 F), atdalīts no Rūmenes muižas, 20.11.1928.-16.08.1939., LVVA, 6678. f., 18. apr., 359. lieta, 1. lp.

- ⁶⁸² Nekustamais īpašums „Jaunrūmene” (10 F), atdalīts no Rūmenes muižas, 6.10.1928.-25.11.1938., LVVA, 6678. f., 18. apr., 346. lieta, 1., 4. lp.
- ⁶⁸³ Nekustamais īpašums „Kreīļi”, Nr. 17 F, Fa atdalīts no Rūmenes muižas, 20.11.1928.-13.03.1929., LVVA, 6678. f., 18. apr., 355. lieta, 1. lp.
- ⁶⁸⁴ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas, hip. Nr. 89, zemes gabala lit. A, B pievienošana Kandavas muižai, hip. 184, 1923.-1928. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 25. lieta, 6. lp.
- ⁶⁸⁵ Nekustamais īpašums „Rūmenes kapi”, Nr. 35 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 23.03.1932.-13.06.1932., LVVA, 6678. f., 18. apr., 456. lieta, 1. lp.
- ⁶⁸⁶ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas plāns, 1931. g., LVVA, 1679. f., 192. apr., 497. lieta, 1. lp.
- ⁶⁸⁷ V. Ērlihas atmiņas 15.08.1984. // Tukuma muzeja ekspedīcija Kandavas pagastā 1984. g., TMNM ZA Nr. 280.
- ⁶⁸⁸ E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 1. lp.
- ⁶⁸⁹ E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 4. lp.
- ⁶⁹⁰ E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 2. lp.
- ⁶⁹¹ E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 3. lp.
- ⁶⁹² E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 7. lp.
- ⁶⁹³ E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 4. lp.
- ⁶⁹⁴ E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 6. lp.
- ⁶⁹⁵ E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 7. lp.
- ⁶⁹⁶ E. Dauguļa krejotavas Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižā būvprojekts un sarakste, 2.07.1930.-26.10.1931., LVVA, 6343. f., 15. apr., 102. lieta, 8. lp.
- ⁶⁹⁷ Nekustamais īpašums „Rūmene II”, Nr. 3 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 6.03.1934.-13.09.1943., LVVA, 6678. f., 18. apr., 489. lieta, 7. lp.
- ⁶⁹⁸ Nekustamais īpašums „Rūmene II”, Nr. 3 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 6.03.1934.-13.09.1943., LVVA, 6678. f., 18. apr., 489. lieta, 1. lp.
- ⁶⁹⁹ Nekustamais īpašums „Rūmene II”, Nr. 3 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 6.03.1934.-13.09.1943., LVVA, 6678. f., 18. apr., 489. lieta, 8. lp.
- ⁷⁰⁰ Nekustamais īpašums „Rūmene II”, Nr. 3 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 6.03.1934.-13.09.1943., LVVA, 6678. f., 18. apr., 489. lieta, 17. lp.
- ⁷⁰¹ Valdības Vēstnesis. – Nr. ... – 16.09.1936.
- ⁷⁰² Nekustamais īpašums „Rūmene II”, Nr. 3 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 6.03.1934.-13.09.1943., LVVA, 6678. f., 18. apr., 489. lieta, 18. lp.
- ⁷⁰³ Valdības Vēstnesis. – Nr. ... – 30.12.1937.
- ⁷⁰⁴ Nekustamais īpašums „Rūmene II”, Nr. 3 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 6.03.1934.-13.09.1943., LVVA, 6678. f., 18. apr., 489. lieta, 23. lp.
- ⁷⁰⁵ Nekustamais īpašums „Rūmene II”, Nr. 3 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 6.03.1934.-13.09.1943., LVVA, 6678. f., 18. apr., 489. lieta, 25. lp.
- ⁷⁰⁶ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 6. lp.
- ⁷⁰⁷ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 1. lp.
- ⁷⁰⁸ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 1. lp. o. p.
- ⁷⁰⁹ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 5. lp.
- ⁷¹⁰ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 1. lp. o. p.

- ⁷¹¹ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 2.-3. lp.
- ⁷¹² Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 4. lp.
- ⁷¹³ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 4. lp. o. p.
- ⁷¹⁴ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 6. lp.
- ⁷¹⁵ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 6. lp. o. p.
- ⁷¹⁶ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 5. lp.
- ⁷¹⁷ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 8. lp.
- ⁷¹⁸ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 8. lp. o. p.
- ⁷¹⁹ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 10. lp.
- ⁷²⁰ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 18. lp.
- ⁷²¹ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 18. lp. o. p.
- ⁷²² Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 23. lp.
- ⁷²³ Zemes vērtēšanas virskomisija akts Nr. 79 Lauras Daugules Senātam iesniegtās pārsūdzības lietā, 1927.-1929. g., LVVA, 1679. f., 184. apr., 143. lieta, 21., 21. lp. o. p.
- ⁷²⁴ Nekustamais īpašums „Rūmene I”, Nr. 12 F, atdalīts no Rūmenes muižas, 31.05.1933.-14.02.1934., LVVA, 6678. f., 18. apr., 475. lieta, 1. lp.
- ⁷²⁵ Triju zvaigžņu gaismā. – Rīga, 1997. – 175. lpp.
- ⁷²⁶ Valsts zemes fondā ieskaitīto nekustamo īpašumu saraksts Nr. 7 // Valdības Vēstnesis. – Nr. 120. – 8.06.1923.
- ⁷²⁷ Latvijas agrārā reforma. – Rīga, 1930. – 278. lpp.
- ⁷²⁸ Latvijas agrārā reforma. – Rīga, 1930. – 279. lpp.
- ⁷²⁹ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 712.
- ⁷³⁰ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 2. lp.
- ⁷³¹ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 4. lp.
- ⁷³² Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 5. lp.
- ⁷³³ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 9. lp.
- ⁷³⁴ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 10. lp.
- ⁷³⁵ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 16. lp.
- ⁷³⁶ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 23. lp.
- ⁷³⁷ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 27. lp.
- ⁷³⁸ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., LVVA, 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 54.-55. lp.
- ⁷³⁹ Nekustamais īpašums „Tīles saimniecība” (Thielenhof), hip. Nr. 152, 20.05.1892.-22.12.1924., LVVA, 6678. f., 18. apr., 13. lieta, 56. lp.
- ⁷⁴⁰ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 36. lp.

- ⁷⁴¹ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 41. lp.
- ⁷⁴² Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 52.-55. lp.
- ⁷⁴³ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 55. lp.
- ⁷⁴⁴ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 59. lp.
- ⁷⁴⁵ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 44. lp.
- ⁷⁴⁶ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 61.-62. lp.
- ⁷⁴⁷ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 61. lp.
- ⁷⁴⁸ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 62. lp.
- ⁷⁴⁹ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 65. lp.
- ⁷⁵⁰ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 71. lp.
- ⁷⁵¹ Talsu apriņķa Kandavas pagasta Rūmenes muižas neatsavināmā daļa ar nosaukumu „Līdumi”, īpašnieks Eižens Švarcs, 1920.-1937. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 23. lieta, 72. lp.
- ⁷⁵² Talsu apriņķa Kandavas pagasta Tīles pusmuižas zemes gab. neatsavināmās daļas zemes grāmatu noraksts, ieguvējs Helena Švarcs, 1935.-1938. g., LVVA, 1679. f., 91. apr., 24. lieta, 1.-2. lp.
- ⁷⁵³ Nekustamais īpašums „Līdumi”, 16.09.1936.-29.06.1940., LVVA, 6678. f., 18. apr., 535. lieta, 9. lp.
- ⁷⁵⁴ Nekustamais īpašums „Līdumi”, 16.09.1936.-29.06.1940., LVVA, 6678. f., 18. apr., 535. lieta, 9. lp.
- ⁷⁵⁵ Nekustamais īpašums „Līdumi”, 16.09.1936.-29.06.1940., LVVA, 6678. f., 18. apr., 535. lieta, 10. lp.
- ⁷⁵⁶ Nekustamais īpašums „Līdumi”, 16.09.1936.-29.06.1940., LVVA, 6678. f., 18. apr., 535. lieta, 10. lp. o. p.
- ⁷⁵⁷ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 712.
- ⁷⁵⁸ *Arend Buchholtz* Geschichte der Familie Schwartz. – Berlin, 1921. – S. 658.
- ⁷⁵⁹ Talsu apriņķa vācu izceļotāju saraksts pēc Vācijas sūtniecības sarakstiem, 1940. g., LVVA, 1679. f., 157. apr., 109. lieta, 1. lp.
- ⁷⁶⁰ Vispārējās lauksaimniecības bankas rīcībā pārgājušo vācu izceļotāju atstāto lauku nekustamu īpašumu saraksts. – Rīga, 1940. – 63. lpp.
- ⁷⁶¹ Deutschbaltisches biographisches Lexikon. – Wedemark, 1998. – S. 712.
- ⁷⁶² V. Ērlihas atmiņas 15.08.1984. // Tukuma muzeja ekspedīcija Kandavas pagastā 1984. g., TMNM ZA Nr. 280.
- ⁷⁶³ Nekustamais īpašums „Līdumi”, 16.09.1936.-29.06.1940., LVVA, 6678. f., 18. apr., 535. lieta, 11. lp.